

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

**ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ**

«ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ»

**Διπλωματική Εργασία για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
«Ναυτιλία, Μεταφορές και Διεθνές Εμπόριο – ΝΑ.Μ.Ε.»**

Συγγραφέας: Παναγιώτης Μπαρμπαγιάννης

A.M:22303012

Επιβλέπων: Δρ. Πέτρος Σιούσιουρας

ΧΙΟΣ 29/9/2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....σελ. 4	
Εισαγωγή.....σελ. 5-6	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εκτενής αναφορά στις συγκρούσεις ....σελ. 6-7	
A) 1923-1945.....σελ. 7	
1) 1923-1930: Η συνθήκη της Λοζάνης και η εφαρμογή της .....σελ. 7-9	
2) 1930-1945: Η ελληνοτουρκική προσέγγιση και ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος .....σελ. 9-12	
B) 1946-1974 ....σελ. 12	
1) 1946-1954: Το ζήτημα των Δωδεκανήσων και η σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.....σελ. 12-15	
2) 1955-1974: Οι μειονότητες και η ελληνοτουρκική κρίση υπό την σκιά του Κυπριακού.....σελ. 15-16	
Γ) 1974-1987.....σελ. 16	
1) 1974- 1987: Η κρίση στο Αιγαίο, οι μειονότητες και το Κυπριακό μετά την τουρκική επέμβαση στην Κύπρο.....σελ. 16-18	
2) 1987-2002: Η «απόπειρα» του Νταβός, η επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η πρόσφατη προσπάθεια βελτίωσής τους .....σελ. 18-20	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ζήτημα αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών του Αιγαίου ...σελ. 21	
A) Τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου.....σελ. 21	
1) Λήμνος- Σαμοθράκη.....σελ. 21-22	
2) Μυτιλήνη- Χίος-Σάμος- Ικαρία.....σελ. 22-24	
B) Το καθεστώς του Νοτιοανατολικού Αιγαίου .....σελ. 24	
1) Τα Δωδεκάνησα .....σελ. 24-25	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: . Η διαφορά περί την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο-χωρικά ύδατα –εναέριος χώρος- FIR Αθηνών...σελ. 26	
A) Το αντικείμενο και τη φύση της διαφοράς .....σελ. 26-27	
B) Το δικαίωμα υφαλοκρηπίδας των νησιών.....σελ. 27	
Γ) Το εφαρμοστέο δίκαιο για την επίλυση της διαφοράς.....σελ. 27-32	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.1: Η ελληνοτουρκική διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.....σελ. 32-60	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.2: Ελληνικός εναέριος χώρος-F.I.R Αθηνών ....σελ. 61-73	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.3: Το διεθνές δίκαιο και ο κανόνας των 12 ναυτικών μιλίων για το πλάτος της χωρικής θάλασσας..... σελ. 73-79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Βραχονησίδες- τουρκικές απόψεις περί "γκρίζων ζωνών" στο Αιγαίο...σελ. 80-85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Διμερές σχέσεις και βήματα προσέγγισης Ελλάδας – Τουρκίας.....σελ. 85-90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Ευρωπαϊκή ένωση – Τουρκία ...σελ. 91-96

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ. 96

A) Συμπεράσματα ενός Έλληνα παρατηρητή .....σελ. 96-98

B) Συμπεράσματα ενός αντικειμενικού παρατηρητή .....σελ. 98-99

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1:Η διάταξη του διεθνούς δικαστηρίου για την υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο...σελ. 101-116

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2:Α) το επεισόδιο στα Ίμια, Β) οι Ιταλοτουρκικές συμβάσεις του 1932 οι οποίες δικαιώνουν τις ελληνικές θέσεις το νομικό καθεστώς της νήσου Ίμια....σελ. 117-127

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3:Σύμβαση περί υφαλοκρηπίδας, Γενεύη, 1958 και 1982....σελ. 127-133

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: Χάρτες και φωτογραφίες....σελ. 133-140

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....σελ. 141-144

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από το 1974¹ κυρίως, η θάλασσα του Αιγαίου αποτελεί ένα θέμα διαφωνίας για την Ελλάδα και την Τουρκία. Παρά πολλές προσπάθειες έχουν γίνει για να επιλυθούν τα προβλήματα, αλλά παρόλα αυτά η διαφωνία συνεχίζεται. Κατά τη διάρκεια των ετών έχει κοστίσει και στις δύο χώρες πολλές ανθρώπινες ζωές, βέβαια, το κόστος Ελλάδας και Τουρκίας² έχει κυρίως πολιτικά και οικονομικά επίπεδα, ενώ ταυτόχρονα είναι και μια ζημία στον αμυντικό προγραμματισμό του ΝΑΤΟ και τις διαδικασίες του. Οι συνεχείς εντάσεις επομένως όχι μόνο συντηρούν τον κίνδυνο να ξεσπάσει ίσως ένας καταστρεπτικός πόλεμος μεταξύ δύο μελών της ίδιας συμμαχίας αλλά και να συμμετάσχουν και άλλες χώρες σε αυτήν την σύγκρουση.

Η σταθερότητα στην περιοχή και, συνεπώς, στην Ευρώπη που διατρέχει επομένως τον κίνδυνο, καταστεί αναγκαίο την δημιουργία ενός ψηφίσματος ως λύση αυτών των διαφωνιών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Το ψήφισμα δεν έχει επιτευχθεί ακόμα κυρίως λόγω του έντονου εθνικισμού και της κυρίαρχης δυσπιστίας που επικρατεί και στις δύο χώρες. Ευτυχώς, οι τρέχουσες κυβερνήσεις και της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι πιο μετριοπαθείς σε σχέση με τους προκατόχους τους, και μια σημαντική βελτίωση των σχέσεων χάρις στους καταστρεπτικούς σεισμούς και στην Ελλάδα και στην Τουρκία το 1999³ έδειξε ότι ο χρόνος είναι ώριμος για μια άμβλυνση των σχέσεων και προς μια οριστική λύση του προβλήματος.

---

¹ Την χρονιά αυτή έγινε και η εισβολή των Τούρκων στο βόρειο τμήμα της Κύπρου.

² Βλ. Α. Αλεξανδρή, «*Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954*» στο «*Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*», Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1988, σελ. 22

³ Βλ. Ελληνική εταιρία διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων, «*Αιγαίο.. Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων*», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003, σελ. 19

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για αιώνες, οι σχέσεις μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων, και στη συνέχεια μεταξύ των εθνών κρατών τους Ελλάδα και Τουρκία, είναι ταραχώδεις. Οι περίοδοι ειρήνης που έχουν υπάρξει είναι λίγοι, ενώ έχουν υπάρξει πολλές περισσότερες περιόδους σύγκρουσης οι οποίες έχουν σημαδέψει τις σχέσεις τους. Παρά μια περίοδο σχετικής αρμονίας μεταξύ αυτών των χωρών από το 1920 έως το 1950, τον τελευταίο αιώνα, και ειδικά από το 1974, αυτό έχει χαλάσει, διαμάχες, έχθρα, απειλές πολέμου έχουν αντικαταστήσει την κατάσταση αυτή. Η κόντρα⁴ αφορούσε κυρίως τα θέματα: 1.) Κύπρος και 2.) Αιγαίο πέλαγος. Αυτές οι διαφωνίες έχουν προκαλέσει την συγκέντρωση δυνάμεων στρατού και ναυτικού κατά τη διάρκεια των ετών και έχουν φτάσει κάποιες φορές στα όρια ακόμη και του πολέμου. Άρα, είναι προφανές ότι η σταθερότητα στην περιοχή και, συνεπώς, στην Ευρώπη συνολικά, διατρέχει κίνδυνο και επομένως πρέπει να αποκατασταθεί μέσω της λύσης των διαφωνιών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Η διαφωνία στο Αιγαίο είναι οριοθετημένη σε διάφορα κύρια ζητήματα: 1.) το εύρος των χωρικών υδάτων, 2) η υφαλοκρηπίδα, 3) ο έλεγχος του Αιγαίου εναέριου χώρου, 4.) αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, και 5.) η ιδιοκτησία των διάφορων μικρών νησιών και βραχονησίδων στο Αιγαίο. Όλες είναι χωριστές διαφωνίες αλλά συγχρόνως αλληλοεξαρτούνται. Αν και αυτή η εργασία θα περιγράψει κάθε διαφωνία χωριστά είναι σχεδόν αδύνατο να λυθεί ένα από τα προβλήματα αυτά χωρίς την λύση συγχρόνως και των άλλων. Είναι σημαντικό να επιλυθούν αυτές οι διαφωνίες στον Αιγαίο στο εγγύς μέλλον για πολλούς λόγους που αναφέρονται σε όλη αυτήν την εργασία. Οι πρόσφατες διαπραγματεύσεις και οι σχέσεις αναθέρμανσης είναι ενθαρρυντικές, όμως οι διαπραγματεύσεις είναι ακόμα περιορισμένες στο πεδίο και κοντές στη διάρκεια. Καθ' όλη τη διάρκεια των τριάντα ετών της πρόσφατης σύγκρουσης και συμπεριλαμβανομένων των τρεχουσών διαπραγματεύσεων, ένας σημαντικός παράγοντας είναι η διαδικασία ενός κοινού ψηφίσματος συμφιλίωσης. Αποτρεπτικός παράγοντας σε αυτό είναι η εθνική υπερηφάνεια που συνδέεται με μια κυρίαρχη δυσπιστία της μίας χώρας προς την άλλη. Και οι δύο χώρες πρέπει να υπερνικήσουν αυτό το ισχυρό ψυχολογικό εμπόδιο. Αυτή η εργασία στο 1 κεφάλαιο θα κάνει εκτενή αναφορά στις συγκρούσεις των δύο κρατών στην σύγχρονή τους ιστορία. έπειτα, στο κεφάλαιο 2. αναφέρεται το ζήτημα αποστρατιωτικοποίησης των ελληνικών νησιών του Αιγαίου. Το κεφάλαιο 3 την διαφορά περί την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο-χωρικά ύδατα –εναέριος χώρος- FIR Αθηνών⁵, το κεφάλαιο 4 ασχολείται με τις Βραχονησίδες- τουρκικές απόψεις περί "γκρίζων ζωνών" στο Αιγαίο, το κεφάλαιο 5 στην πρόοδο των διμερών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών τα τελευταία χρόνια, το κεφάλαιο 6 θα αναφέρετε στις κινήσεις της Τουρκίας για ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁶ κάτι που θα επιδράσει θετικά στην όξυνση των αντιθέσεων και τέλος στο θα παρατεθούν τα συμπεράσματα του γραφών, στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μία προσπάθεια εξαγωγής συμπερασμάτων από δύο πλευρές, την μία με την ιδιότητα του γραφών ως Έλληνας κρίνοντας την πολιτική που άσκησε και ασκεί η χώρα του και την άλλη ως ένας

⁴ Βλ. Κ.Οικονομίδη, , «θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993, σελ. 96

⁵ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναέριου χώρου – διαστήματος», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σελ. 48

⁶ Βλ. Ελληνικό κέντρο ευρωπαϊκών μελετών, «Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σελ. 44

αντικειμενικός παρατηρητής που προσπαθεί ισοσταθμίσει τα πράγματα, είναι προφανές ότι η πλευρά ,δηλαδή οι απόψεις ενός Τούρκου για το συγκεκριμένο ζήτημα είναι αδύνατον να γίνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 . ΕΚΤΕΝΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Η ρίζα του προβλήματος περιλαμβάνει τη σκιαγράφηση των κυρίαρχων δικαιωμάτων και των ορίων στην αιγαία θάλασσα, ένα πρόβλημα που είναι εξαιρετικά σύνθετο. Η γεωγραφία της περιοχής είναι περίπλοκη και δεν προβλέπει μια εύκολη απάντηση. Η αιγαία θάλασσα είναι μια ακανόνιστα διαμορφωμένη ημίκλειστη θάλασσα περίπου 80.000 τετραγωνικών μιλίων που περιβάλλονται στο Βορρά και τη δύση από την Ελλάδα και στην ανατολή από την Τουρκία. Το ελληνικό νησί Κρήτη αποτελεί τα όρια του Αιγαίου στο νότο.. Σχεδόν 2400 ελληνικά νησιά⁷, συν πολλά τουρκικά νησιά, είναι τοποθετημένα σε όλο το μήκος του, πράγμα που περιπλέκει την οριοθέτηση των θαλάσσιων ορίων. Ο πληθυσμός σε πολλά από αυτά τα νησιά περιπλέκει περαιτέρω το πρόβλημα, πολλοί Έλληνες ζουν στα νησιά πολύ κοντά στην τουρκική ακτή και είναι εθνικά προσανατολισμένοι στην Ελλάδα, και η Τουρκία θεωρεί ότι αυτή η στενή εγγύτητα θα μπορούσε να αποτελέσει απειλή για την πατρίδα της. Φυσικά, κάθε πλευρά θεωρεί ότι άλλη είναι αρμόδια για τις διαφωνίες. Η Ελλάδα έχει μια δικαστική άποψη και θεωρεί το διεθνές δίκαιο ως επικρατούντα παράγοντα στις διαφωνίες. Σκέφτεται τον Αιγαίο όπως (ως επί το πλείστον) ελληνική θάλασσα και κατηγορεί την Τουρκία ότι ασκεί μια επιθετική πολιτική που αμφισβητεί την ελληνική κυριαρχία και τα κυρίαρχα δικαιώματα καθώς επίσης και το νομικό καθεστώς στον Αιγαίο. Η Τουρκία, αφ' ετέρου, θεωρεί ότι το Αιγαίο (συμπεριλαμβανομένης της θάλασσας, του εναέριου χώρου, και του ηπειρωτικού τμήματος) είναι μια κοινή οντότητα που πρέπει να μοιραστεί εξίσου μεταξύ των δύο χωρών και που και οι δύο χώρες πρέπει να σεβαστούν κάθε ζωτικής σημασίας ενδιαφέροντα .Η ανάλυση των διαφωνιών πρέπει να γίνει όσον αφορά τα πολιτικά, οικονομικά, και στρατηγικά συμφέροντα και των χωρών και να μην βασιστεί καθαρά στο διεθνές δίκαιο. Στην ουσία, η Τουρκία πιστεύει ακόμα στο καθεστώς της Λοζάνης, όπου και οι δύο χώρες ως Αιγιακά έθνη έχουν περιορίσει εξίσου τη θαλάσσια αρμοδιότητα και το υπόλοιπο της θάλασσας είναι για την αμοιβαία χρήση. Η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα ότι θεωρεί το Αιγαίο ως ελληνική θάλασσα. Η Τουρκία επίσης θεωρεί ότι η Ελλάδα προσπαθεί να υπονομεύσει την τουρκική ασφάλεια με τον έλεγχο τον Αιγαίου, και ότι από την πλευρά της χώρας μας επικρατεί ακόμα ο πόθος της ‘ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ’⁸, και που η Ελλάδα δεν λαμβάνει υπόψη τα Τουρκικά δικαιώματα στο Αιγαίο. Τέλος, η Ελλάδα θεωρεί ότι μόνο μια πραγματική διαφωνία καθυστερεί την λύση της κρίσης στο Αιγαίο, αυτή της οριοθέτησης της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας. Οι άλλες διαφωνίες, θεωρεί, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, του εναέριου χώρου, την αποστρατικοποίηση ορισμένων νησιών του ανατολικού Αιγαίου, και των αμφισβητούμενων βραχονησίδων, λύνονται εύκολα από το υφιστάμενο διεθνές δίκαιο και δεν είναι επομένως διαφωνίες που το χάσμα να είναι τεράστιο ώστε, να μην μπορούν λυθούν. Η Ελλάδα θεωρεί ότι αυτές είναι μόνο μονομερείς

⁷ Αναλογικά έκτασης, το Αιγαίο αποτελεί την θαλάσσια περιοχή με τα περισσότερα νησιά παγκοσμίως

⁸ Το κινήρι αυτής της ιδέας στοίχισε για την Ελλάδα την Μικρασιατική καταστροφή

τουρκικές αξιώσεις που τίθενται ενάντια στην ελληνική κυριαρχία. Αντίθετα, η Τουρκία υποστηρίζει ότι η σύγκρουση πέρα από την οριοθέτηση του ηπειρωτικού τμήματος δεν είναι η μόνη μεταξύ τους σημαντική διαφορά, αντιθέτως θεωρεί ότι και τα άλλα ζητήματα είναι εξίσου σημαντικά και μόνο η λύση και αυτών θα φέρει το τέλος της κρίσης. Η ιστορία των σχέσεων μεταξύ των δύο εθνών και των χωρών υφίσταται αιώνες. Είναι ένα σύνολο ιστορίας των πολέμων, των αδικιών, της υπονείας, και της έχθρας βασισμένης στις διαφορές στη θρησκεία, το έθνος, τον πολιτισμό, και την πολιτική. Οι μνήμες αυτής της παραχώδους ιστορίας έχουν επηρεάσει αναμφισβήτητα τους σύγχρονους Έλληνες και τους Τούρκους αν και αυτές οι μνήμες δεν είναι μεταξύ των πρωταρχικών αιτιών των τεσσάρων διαφωνιών που συζητούνται σε αυτήν την εργασία. Παρακάτω θα γίνει μία αναφορά στις σχέσεις των δύο χωρών χωρισμένη στις εξής περιόδους: **1923-1945 (1923-1930,1930-1945), 1946-1974 (1946-1954, 1955-1974), 1974-2002 (1974-1987,1987-2002)**

A. 1923-1945⁹

1). 1923-1930: Η συνθήκη της Λωζάνης και η εφαρμογή της

Το τέλος του Μικρασιατικού πολέμου επισφραγίζεται από την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης της Λωζάνης στις 24 Ιουλίου 1923, η οποία σε συνδυασμό με την προγενέστερη ελληνοτουρκική Σύμβαση στις 30 Ιανουαρίου 1923, επεχείρησε να επιλύσει όλα τα θέματα που προκαλούσαν τριβές μεταξύ των δύο χωρών. Τόσο στις διαπραγματεύσεις όσο και στο τελικό κείμενο φάνηκαν οι προθέσεις των δύο ηγετών, Βενιζέλου και Κεμάλ, για την κατοχύρωση της ασφάλειας της εδαφικής ακεραιότητας των χωρών τους, μέσω του σεβασμού της διεθνούς νομιμότητας και της διαφύλαξης της ειρήνης, και την δημιουργία εθνικών κρατών. Οι βασικότεροι όροι της σύμβασης προέβλεπαν την παραχώρηση της Ίμβρου και της Τενέδου στην Τουρκία, τον καθορισμό του Έβρου ως σύνορο Ελλάδας-Τουρκίας και την υποχρεωτική ανταλλαγή¹⁰ μεταξύ Ελλήνων ορθόδοξων κατοίκων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Η ανταλλαγή ίσχυε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τις 18 Οκτωβρίου 1912. Εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δ. Θράκης. Στις διαπραγματεύσεις της Λωζάνης¹¹ ο Βενιζέλος, πιεζόμενος από τη διεθνή συγκυρία και προσπαθώντας να μετατρέψει την ήττα σε αξιοπρεπή ανακωχή με τα καλύτερα δυνατά για την Ελλάδα αποτελέσματα, εγκαινίασε την πολιτική της μετριοπάθειας, η οποία χαρακτήριζε την ελληνική στάση στα ελληνοτουρκικά στην περίοδο του Μεσοπολέμου.

Σε γενικές γραμμές, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αυτής της περιόδου κινούνται στον άξονα της εφαρμογής των διατάξεων της συνθήκης της Λωζάνης, η οποία δεν ήταν τόσο ομαλή όσο ευελπιστούσαν οι εμπνευστές της. Απέναντι στην απροθυμία της Τουρκίας να εφαρμόσει τόσο το

⁹ Βλ. Α. Αλεξανδρή, «Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954» στο «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987» 1988,σελ. 65

¹⁰Βλ. Ν. Ανδριώτη, «Το Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930)» στο «Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας», ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2000,σελ. 55-7

¹¹Βλ. Δ. Κολώνη, «Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», Εκδόσεις Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1993, σελ.19

γράμμα όσο και το πνεύμα βασικών διατάξεων, η ελληνική πλευρά όχι μόνο επέδειξε την μετριοπάθεια που είχε εγκαινιάσει ο Βενιζέλος αλλά και έχανε γόητρο και πολύτιμο χρόνο εξ αιτίας των συχνών εναλλαγών των αρχηγών της ελληνικής αντιπροσωπείας στην Μεικτή Επιτροπή Ανταλλαγής Πληθυσμών, η οποία σύμφωνα με την συνθήκη της Λοζάνης ήταν αποκλειστικά υπεύθυνη για την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας .

Ένα από τα βασικότερα θέματα που συνέτειναν στην ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν η ερμηνεία του άρθρου 2 της συνθήκης της Λοζάνης. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό χαρακτηρίστηκαν ως μη ανταλλάξιμοι *etablis* όλοι οι Έλληνες το γένος (Έλληνες και Τούρκοι πολίτες) που ήταν εγκατεστημένοι στην Κωνσταντινούπολη πριν από τον Οκτώβριο του 1918. Αν και η ερμηνεία του άρθρου αυτού ήταν σαφής, όπως και οι προθέσεις των Βενιζέλου-Ινονού,¹² μία ασάφεια στην διατύπωση επέτρεψε στην τουρκική πλευρά να αξιώσει οι μη ανταλλάξιμοι Κωνσταντινουπολίτες να μην είναι απλώς εγκατεστημένοι αλλά και εγγεγραμμένοι στο δημοτολόγιο της Κωνσταντινούπολης . Σύμφωνα με το σύστημα των *millet* οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν εγγεγραμμένοι στο ειδικό γραφείο μητρώων του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ενώ η μεταδημότευση απαγορευόταν. Η ελληνική θέση, ότι οποιοδήποτε αποδεικτικό έγγραφο εγκατάστασης ήταν επαρκές για τον χαρακτηρισμό ως *etablis*, υποστηρίχθηκε από τη Νομική Υποεπιτροπή της Μεικτής Επιτροπής και από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Τουρκία, όμως, επέμενε στη θέση της με αποτέλεσμα μέχρι το 1929 μόνο 27500 Έλληνες είχαν εφοδιασθεί με πιστοποιητικά μη ανταλλαξιμότητας, ενώ 99730 είχαν απελαθεί. Παράλληλα, οι τουρκικές αρχές χαρακτήρισαν ως φυγάδες και κατάσχισαν την ακίνητη περιουσία, κατά παράβαση της συνθήκης της Λοζάνης, περίπου 30-40000 ομογενών που έφυγαν από την Κωνσταντινούπολη τον Σεπτέμβριο-Δεκέμβριο 1922, φοβούμενοι τις τουρκικές βαρβαρότητες . Τέλος, πριν προχωρήσει στην εξέταση του ζητήματος των *etablis*, η Τουρκία αξίωνε τον συνολικό συμψηφισμό των ελληνικών περιουσιών στην Τουρκία και των τουρκικών στην Ελλάδα, αν και οι πρώτες είχαν πολλαπλάσια αξία από τις δεύτερες . Η τουρκική αυτή συμπεριφορά εντάσσεται σε ένα γενικότερο σχέδιο εξόντωσης της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία. Θέλοντας η κεμαλική Τουρκία να εξελιχθεί σε αμιγώς εθνικό κράτος, υιοθέτησε μία σειρά μέτρων κατά της ελληνικής μειονότητας, παραβιάζοντας τόσο την συνθήκη της Λοζάνης όσο και τις γενικότερες αρχές της δημοκρατίας και της δικαιοκρατίας. Βασισμένη στην αρχή της πληθυσμιακής ισορροπίας των μειονοτήτων, την οποία επέβαλε στην Λοζάνη, συμπεριέλαβε στην ανταλλαγή πολλές κατηγορίες Ελλήνων, ώστε μέχρι το 1933 να έχουν εκδοθεί πιστοποιητικά μη ανταλλαξιμότητας σε 111200 Έλληνες, ενώ πριν το 1924 μόνο οι Κωνσταντινουπολίτες αριθμούσαν 279788 ομογενείς. Εν συνεχεία, οι τουρκικές αρχές περιόρισαν τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα των Ελλήνων, τους στέρησαν την είσοδο σε πολλά επαγγέλματα, έκλεισαν πολλά ομογενειακά εκπαιδευτήρια και κοινοτικά ιδρύματα, έπαυσε 156 έμπειρους δασκάλους, περιόρισαν την διδασκαλία των ελληνικών, απέκοψαν την άμεση σχέση μεταξύ ομογενειακών σχολείων και Πατριαρχείου με την υπόδειξη «ιδρυτών» στους οποίους μετέγραψαν τα σχολικά κτίρια, επέβαλαν «φόρο παιδείας»¹³ στην ελληνική μειονότητα και καθιέρωσαν τον υποχρεωτικό πολιτικό γάμο . Με παρόμοιες ενέργειες οι τουρκικές αρχές έπληξαν τον ελληνισμό της Ίμβρου και της Τενέδου .Εκμεταλλεζόμενη την εξουσία που ασκούσε επί των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης καθώς και την οικονομική και ποιοτική ανισότητα μεταξύ των Ελλήνων και Μουσουλμάνων μη ανταλλάξιμων, η Τουρκία απέσπασε ουσιαστικές παραχωρήσεις από την Ελλάδα σε θέματα όπως ο συμψηφισμός των περιουσιών των ανταλλάξιμων και οι αποζημιώσεις .Συγκεκριμένα, η ελληνική πλευρά υποχρεώθηκε να αποζημιώσει 119 Τούρκους πρώην κατοίκους

¹²Βλ. Κ. Σβολόπουλο , «*Η Ιστορική Προοπτική της Προσέγγισης*» στο «*Βενιζέλος Ατατούρκ. Η Ελληνοτουρκική Προσέγγιση 1928-1932*», Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, 9 Μαρτίου 2000, σελ. 67

¹³ Αποτέλεσε το πιο δυνατό χτύπημα που οδήγησε σχεδόν στον αφανισμό της ελληνικής παιδείας στην περιοχή

της Ελλάδας, δικαιούχους της Δήλωσης ΙΧ που υπεγράφη στην Λοζάνη. Η Ελλάδα ζήτησε λόγω των σκληρών περιστάσεων να αποκατασταθούν σταδιακά οι περιουσίες τους και η Τουρκία ως αντίποινα για την μη καταβολή αποζημιώσεων προέβη σε κατασχέσεις ελληνικών περιουσιών στην Κωνσταντινούπολη. Παράλληλα, η Τουρκία προσπαθούσε με κάθε τρόπο να ταπεινώνει το Οικουμενικό Πατριαρχείο, για το οποίο πίστευε ότι «υπήρξε και εξακολουθεί να είναι θεματοφύλακας της Μεγάλης Ιδέας». Έτσι, με διάταγμα όρισε ότι η εκλογή Οικουμενικού Πατριάρχη περιοριζόταν μόνο στους κληρικούς με τουρκική ιθαγένεια που ασκούσαν ήδη καθήκοντα στην Τουρκία, αμφισβήτησε τον οικουμενικό χαρακτήρα του Πατριαρχείου, παρουσιάζοντας τον σαν θεσμό εσωτερικού δικαίου και ενίσχυσε τον Παπά Ευθύμιου Καραχισαρίδη, ο οποίος παρουσιάστηκε ως πνευματικός αρχηγός των Τουρκορθοδόξων και κατέλαβε πραξικοπηματικά εκκλησίες και κοινοτική περιουσία στον Γαλατά. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ζ τον αφόρισε με αποτέλεσμα να καταδικαστεί σε πρόστιμο για ψυχική οδύνη. Ο εξευτελισμός αυτός συνέτεινε στον πρόωρο θάνατό του τον Δεκέμβριο του 1924. Η τουρκική πλευρά αμφισβήτησε την ιδιότητα του νέου Πατριάρχη Κωνσταντίνου ΣΤ΄ ως *etabli*¹⁴ και τον απέλασε. Η Ελλάδα έστειλε την υπόθεση στην Κοινωνία των Εθνών και οι δύο πλευρές κατέληξαν σε συμβιβαστική λύση. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε σε προσέγγιση των δύο πλευρών. Η προσέγγιση οδήγησε στην υπογραφή της Σύμβασης της Άγκυρας τον Ιούνιο του 1925 και της Συμφωνίας των Αθηνών τον Δεκέμβριο του 1926, οι οποίες ρύθμιζαν τα επίμαχα θέματα αλλά ποτέ δεν εφαρμόστηκαν. Έτσι τα επίμαχα θέματα έμειναν μετέωρα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι την ίδια περίοδο η Ελλάδα εκπλήρωσε σχεδόν όλες τις υποχρεώσεις της που απέρρεαν από την συνθήκη της Λωζάννης προς τους Μουσουλμάνους της Δ. Θράκης, παρά τις τουρκικές καταγγελίες για «άθλια κατάσταση» πάνω από 50000 Τούρκων στην Δ. Θράκη. Επίσης, έντονη ήταν η προσπάθεια της Τουρκίας για μετατροπή της θρησκευτικής μειονότητας σε εθνική, αν και αποτελείται από διάφορες εθνότητες (Τούρκους, Πομάκους, Αθίγγανους και Κιρκάσιους) και είναι οργανωμένη κυρίως θρησκευτικά με το σύστημα των τριών μουφτήδων. Το θρησκευτικό στοιχείο ενισχύθηκε και με την άφιξη εκείνη την περίοδο μίας ομάδας Τούρκων και Κιρκάσιων αντικαθεστωτικών με ηγέτη τον Mustafa Sabri.¹⁵

2.) 1930-1945: Η ελληνοτουρκική προσέγγιση και ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος

Η παρατεταμένη κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών ήταν αντίθετη με την επιθυμία του Βενιζέλου και του Κεμάλ κατά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης να διασφαλίσουν τα σύνορα των δύο κρατών και να ασχοληθούν με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. Για αυτό ο Βενιζέλος¹⁶ αμέσως μετά τον εκλογικό του θρίαμβο τον Αύγουστο του 1928 ξεκίνησε διαδικασίες προσέγγισης με την Τουρκία. Ο Βενιζέλος¹⁷ επιθυμούσε την έξοδο της Ελλάδας από την απομόνωση στην οποία είχε περιπέσει μετά την Μικρασιατική καταστροφή, την πρόληψη της συνολικής απέλασης των Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη, με την οποία η Τουρκία επιθυμούσε να επιλύσει το μειονοτικό, και τον τερματισμό του επικίνδυνου όσο και δαπανηρού ναυτικού ανταγωνισμού στο Αιγαίο. Από την άλλη, οι κύριοι εκφραστές της εξόδου της Τουρκίας από τον απομονωτισμό, ο Κεμάλ και ο Υπουργός Εξωτερικών Rustu Aras, επιθυμούσαν έναν ενεργό ρόλο στο πλευρό των μη αναθεωρητικών δυτικοευρωπαϊκών κρατών και ιδίως της Αγγλίας, η οποία ασκούσε μεγάλη επιρροή στην Ελλάδα, για απομακρυνθούν από την σοβιετική επιρροή και να αντιμετωπίσουν τα εσωτερικά προβλήματα που προκαλούσαν οι Κούρδοι και οι Αρμένιοι

¹⁴ γηγενής

¹⁵ τελευταίος θρησκευτικός αρχηγός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

¹⁶ Στα πλαίσια της προσέγγισης πρότεινε τον Κεμάλ για Νόμπελ ειρήνης

¹⁷ βλ. Κ. Σβολόπουλο, Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, 9 Μαρτίου 2000, σελ. 38

αυτονομιστές, οι οποίοι είχαν επαφές με αξιωματούχους της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και οι νοσταλγοί του σουλτανικού καθεστώτος. Αν και αρχικά οι ελληνοτουρκικές συνομιλίες έτειναν να οδηγηθούν σε αδιέξοδο, κυρίως λόγω των αυθαίρετων τουρκικών επεμβάσεων στην ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, ύστερα και από παρέμβαση της ιταλικής διπλωματίας στις 10 Ιουνίου 1930 υπεγράφη το Σύμφωνο της Άγκυρας, το οποίο ρύθμιζε οριστικά όλα τα νομικά και περιουσιακά ζητήματα που είχε προκαλέσει η ανταλλαγή των πληθυσμών. Οι περιουσίες τόσο των ανταλλάξιμων όσο και των μη ανταλλάξιμων που είχαν αποδοθεί στους πρόσφυγες ή κατασχεθεί συμψηφίσθηκαν και η Ελλάδα ανέλαβε να πληρώσει χρεωστικό υπόλοιπο 425000 λιρών Αγγλίας σε Έλληνες και Τούρκους δικαιούχους. Επίσης νομιμοποιήθηκε η παραμονή των ομογενών που βρίσκονταν την ημέρα της συμφωνίας στην Κωνσταντινούπολη. Στη συνέχεια, στις 30 Οκτωβρίου 1930 υπεγράφησαν στην Άγκυρα το Σύμφωνο Φιλίας Ουδετερότητας και Διαιτησίας, το Πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών και η Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας. Με αυτές τις συμφωνίες σταμάτησαν πραγματικά οι τριβές μεταξύ των δύο χωρών αλλά προκάλεσε ζημία στους πρόσφυγες των οποίων οι περιουσίες συμψηφίσθηκαν με τις κατά πολύ μικρότερες αντίστοιχες μουσουλμανικές. Η αντίδραση των προσφύγων ως ένας από τους λόγους που οδήγησαν στην εκλογική ήττα του Βενιζέλου το 1933.

Η νέα κυβέρνηση συνασπισμού του Παναγή Τσαλδάρη έμεινε πιστή στην πολιτική Βενιζέλου, όπως αργότερα και η κυβέρνηση Μεταξά. Έτσι, στις 14 Σεπτεμβρίου 1933 υπεγράφη το Σύμφωνο της Άγκυρας¹⁸. Η προοπτική μίας ευρύτερης αμυντικής ελληνοτουρκικής συμμαχίας ήταν έντονη στις σκέψεις των δύο ηγεσιών, δεδομένης της επεκτατικής πολιτικής των αναθεωρητικών κρατών και ιδίως της Ιταλίας, με τα οποία συντάχθηκε και η Βουλγαρία¹⁹, καθώς και της επιδείνωσης των τουρκοσοβιετικών σχέσεων. Εκμεταλλευόμενη τη διεθνή συγκυρία, η Τουρκία πέτυχε μερική αναθεώρηση της συνθήκης της Λοζάνης και επαναστρατιωτικοποίησε την περιοχή των Στενών με την Σύμβαση του Μοντρέ²⁰. Αν και εξ αιτίας ελληνικής παράλειψης δεν συμπεριελήφθησαν ρητώς τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη στην περιοχή των Στενών, η τουρκική ηγεσία έδειξε ότι συμφωνεί με την παράλληλη επαναστρατιωτικοποίησή τους, η οποία ξεκίνησε αμέσως μετά την εφαρμογή της σύμβασης. Στις 27 Απριλίου 1938 υπεγράφη στην Αθήνα «συμπληρωματική συνθήκη», η οποία προέβλεπε την μεταξύ τους συνεργασία σε περίπτωση που δέχονταν κοινή επίθεση από τρίτη χώρα. Το αδύνατο σημείο του πλέγματος ελληνοτουρκικής αμυντικής συνεργασίας ήταν η έλλειψη βασικής στρατιωτικής συμφωνίας καθώς και η παράλειψη διευκρίνισης του είδους της βοήθειας που όφειλαν να παράσχουν οι δύο χώρες, τόσο στην συμφωνία του 1933 όσο και του 1938. Η Τουρκία μετά το 1930 ακολούθησε δύο αντιφατικές πολιτικές στις διμερείς σχέσεις με την Ελλάδα. Από την μία επεδίωξε την διατήρηση και την διεύρυνση της ελληνοτουρκικής διπλωματικής-πολιτικής συνεργασίας και από την άλλη επέμενε στην πολιτική της εξόντωσης ή αφομοίωσης του ελληνικού στοιχείου σε Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο. Στο πλαίσιο του Συμφώνου Φιλίας²¹ του 1930 πήρε ορισμένα θετικά μέτρα υπέρ της ομογένειας, όπως η έκδοση πιστοποιητικών μη ανταλλαξιμότητας σε 81200 ομογενείς, η αναγνώριση του τίτλου και του αξιώματος του Πατριάρχη Φωτίου και η επίδοση σε αυτόν πιστοποιητικού μη ανταλλαξιμότητας, τερματίζοντας την κρίση για την προσωπική κατάσταση των ιεραρχών του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Αυτά ήταν, όμως, επιφανειακά μόνο μέτρα, καθώς η τουρκική κυβέρνηση συνέχισε την πολιτική της κατά των

¹⁸ το οποίο είχε τον χαρακτήρα αμυντικού συμφώνου για την υπεράσπιση της ελληνικής και τουρκικής περιφέρειας της Θράκης.

¹⁹ Βλ. Κ. Ιορδανίδη, «Στρατηγική και αποπυρηνικοποίηση στη Βαλκανική» στο «Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα», Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνών και Στρατηγικών Ερευνών, Αθήνα, 1986, σελ. 101-104

²⁰ 20. 7. 1936

²¹ Βλ. Α. Αλεξανδρή, «Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954» στο «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987», 1988, σελ. 99-102

μειονοτήτων των προηγούμενων ετών. Απαγόρευσε στους κληρικούς πλην του Πατριάρχη να φορούν ράσα εκτός των εκκλησιών, δεν αναγνώρισε το Πατριαρχείο ως νομικό πρόσωπο, με αποτέλεσμα να εμποδιστεί η νόμιμη εκπροσώπηση των πατριαρχικών ακινήτων, διόρισε Τούρκους διευθυντές στα ελληνικά σχολεία, υποχρέωσε τους Έλληνες να φέρουν επώνυμο με τούρκικη κατάληξη, απαγόρευσε την χρήση της ελληνικής γλώσσας σε δημόσιους χώρους, απαγόρευσε στους αλλοδαπούς την άσκηση των περισσότερων επαγγελμάτων και επέβαλε την διδασκαλία όλων των μαθημάτων στα τούρκικα στα ελληνικά σχολεία. Σοβαρό λάθος της ελληνικής κυβέρνησης ήταν ότι στήριζε τις διαμαρτυρίες της προς την Τουρκία στο πνεύμα της ελληνοτουρκικής φιλίας και όχι στην συνθήκη της Λωζάνης,²² η οποία κατοχύρωνε σαφώς τα μειονοτικά δικαιώματα. Γενικότερα, όμως, η πολιτική του Βενιζέλου ήταν να μην ανακινεί το μειονοτικό για να μην ταραξεί την ελληνοτουρκική φιλία με τα πολλαπλά οφέλη. Πίστευε ότι η εμπέδωση της φιλίας μεταξύ των δύο λαών θα οδηγούσε και στην αναγνώριση των δικαιωμάτων των Ελλήνων της Τουρκίας, ενώ βασικός του στόχος ήταν η με κάθε τίμημα παραμονή του Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη. Με το ίδιο σκεπτικό και στο πλαίσιο της ελληνοτουρκικής φιλίας, η ελληνική κυβέρνηση ίδρυσε τουρκικό Προξενείο στην Κομοτηνή και απέλασε τον Mustafa Sabri και τους 150 αντικαθεστωτικούς παλαιομουσουλμάνους, ανοίγοντας τον δρόμο στην Τουρκία να προχωρήσει στην εθνικοποίηση της Μουσουλμανικής μειονότητας της Δ. Θράκης. Δεν υπήρχε, όμως, αμοιβαιότητα, καθώς η τουρκική κυβέρνηση αρνήθηκε να απομακρύνει τον Παπά Ευθύμιο από την Κωνσταντινούπολη και να ιδρύσει ελληνικό Προξενείο στην Ίμβρο. Η κατάσταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις άλλαξε μετά τον θάνατο του Κεμάλ το Νοέμβριο του 1938. Ο διάδοχός του, Ισμέτ Ινονού, απαγκιστρώθηκε από τις κατευθυντήριες γραμμές της κεμαλικής πολιτικής και αντικατέστησε τον έμπειρο Υπ. Εξ. Rustu Aras με τον αδιάλλακτο στα ελληνοτουρκικά Sukru Saracoglu. Η τουρκική κυβέρνηση απάντησε αρνητικά στις προτάσεις της Ελλάδας για υπογραφή στρατιωτικής συμφωνίας το Νοέμβριο του 1939 και όταν ξέσπασε ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος αρνήθηκε να προσφέρει τις διευκολύνσεις και την βοήθεια που όφειλε εξ αιτίας των συνθηκών που είχε υπογράψει με την Ελλάδα και τις άλλες συμμαχικές χώρες, ενώ διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με τους εμπολέμους. Όταν οι δυνάμεις του Άξονα επιτέθηκαν στην Ελλάδα, η Τουρκία ανέβαλε συνεχώς την εμπλοκή της στον πόλεμο, ενώ η μόνη κίνηση βοήθειας ήταν να επιτρέψει την μετάβαση εθελοντών Ελλήνων Κωνσταντινουπολιτών στο ιταλικό μέτωπο, με απώτερο βέβαια στόχο την αποδυνάμωση της ελληνικής μειονότητας. Τελικά, κατά παράβαση όλων των συνθηκών, η Τουρκία δήλωσε ουδετερότητα και ότι θα εισέλθει στον πόλεμο μόνο αν δεχθεί η ίδια επίθεση, ενώ αρνήθηκε να προβεί έστω σε μία τυπική δήλωση αποδοκιμασίας για την συντονισμένη επίθεση κατά του ελληνικού λαού και αργότερα να διορίσει πρέσβη στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου. Παρά τις τουρκικές δηλώσεις για ουδετερότητα με σκοπό την προστασία της εθνικής της κυριαρχίας, έχει αποδειχθεί ότι η Τουρκία διαπραγματεύθηκε με την Αγγλία και τη Γερμανία την έξοδό της στον πόλεμο έναντι εδαφικών ανταλλαγμάτων, που περιλάμβαναν και ελληνικά νησιά του Αν. Αιγαίου, τα Δωδεκάνησα, την

---

²² Η συνθήκη της Λωζάνης υπογράφεται στις 24 Ιουλίου 1923. Το ζήτημα της Δωδεκανήσου "ρυθμίζεται" με το άρθρο 15, που δεν είναι παρά αντιγραφή του άρθρου 122 της συνθήκης των Σεβρών σύμφωνα με το οποίο:
" Η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των νήσων του Αιγαίου" (απαριθμούνται όλα τα νησιά και το Καστελόριζο) και των παρακειμένων νησίδων και νησιδίων. Τώρα όμως δεν υπάρχει πια για την Ιταλία αντίστοιχη υποχρέωση να παραχωρήσει στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα.
Είναι η πρώτη φορά που η Ιταλία αποκτά στα Δωδεκάνησα τίτλους κατοχής βασιμμένους στο διεθνές δίκαιο.

Ο Βενιζέλος με έγγραφο επιφύλαξη του επί του προσχεδίου της συνθήκης ειρήνης, που γίνεται αποδεκτή από τους συνέδρους, πετυχαίνει να μείνει μια μικρή ελπίδα για μελλοντικό διακανονισμό του Δωδεκανησιακού Ζητήματος με απευθείας διαπραγματεύσεις με την Ιταλία πράγμα που σήμαινε προσωρινότητα της κατοχής των νησιών και μετά τη συνθήκη της Λωζάνης, κρατώντας έτσι το ζήτημα "ανοιχτό" και εμποδίζοντας να θεωρηθεί οριστική η προσάρτησή τους. Η Ιταλία με το υπ' αρ. 1354/28.8.1924 βασιλικό διάταγμα επικύρωσε τη συνθήκη της Λωζάνης, η ισχύς της οποίας άρχισε από τις 6 Αυγούστου 1923.

Κύπρο και τον έλεγχο του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Αυτές οι τουρκικές διεκδικήσεις αποτελούν το πρώτο τεκμηριωμένο παράδειγμα των επεκτατικών βλέψεων της Τουρκίας στο Αιγαίο. Η αλλαγή αυτή της τουρκικής κυβέρνησης ήταν φυσικό να επηρεάσει και το μειονοτικό. Στον τομέα αυτό η Τουρκία σκλήρυνε την στάση της και τον Μάιο του 1941 οι μη μουσουλμάνοι άντρες από 25-45 ετών της Κωνσταντινούπολης εκτοπίστηκαν στα ενδότερα της Μ. Ασίας όπου απασχολήθηκαν επί 15 μήνες σε έργα οδοποιίας. Για να κερδίσει τις εντυπώσεις, η Τουρκία απέστειλε από τον Οκτώβριο του 1941 ως τον Σεπτέμβριο του 1942 τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης στον πεινασμένο λαό της Ελλάδας, τα οποία όμως είχαν συγκεντρωθεί από ελληνικούς συλλόγους της Κωνσταντινούπολης, ενώ τελικά έφθασαν στην Ελλάδα μόνο 17500 τόνοι από τους 50000 που είχαν συγκεντρωθεί. Αποκορύφωμα της αντιμειονοτικής πολιτικής ήταν η επιβολή στις 11 Νοεμβρίου 1942 έκτακτου φόρου επί της περιουσίας²³ το 20% του συνόλου του οποίου το πλήρωσαν οι ομογενείς της Κωνσταντινούπολης, που αποτελούσαν το 0,5% του πληθυσμού της Τουρκίας. 1869 μειονοτικοί επιχειρηματίες της Κωνσταντινούπολης εκτοπίστηκαν στην κεντρική Μικρά Ασία, όπου απασχολήθηκαν σε έργα οδοποιίας και εκχιονισμού. Στο στρατόπεδο Ασκαλέ πέθαναν από το κρύο και τις κακουχίες 21 μειονοτικοί, μεταξύ των οποίων 11 Έλληνες, το 1943-1944²⁴. Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων της μειονότητας εκείνη την περίοδο συμπληρώνονται από τις προσπάθειες ανακίνησης του θέματος του Πατριαρχείου, την εκτόπιση στην Προύσα δύο μελών της Ιεράς Συνόδου, του Χαλκηδόνα Μάξιμου και του Ίμβρου Ιάκωβου, όπου παρέμειναν εξόριστοι για τέσσερις μήνες, και από την σύλληψη και εκτόπιση στην Μ. Ασία τριών προκρίτων κοινοταρχών της Ίμβρου, επειδή διαμαρτυρήθηκαν για την δήμευση των κτημάτων του Αγίου Όρους στο νησί με σκοπό την εγκατάσταση των πρώτων Τούρκων εποίκων.

B. 1946-1974

1. 1946-1954: Το ζήτημα των Δωδεκανήσων και η σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών στα πλαίσια του NATO

Η κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις,²⁵ ως αποτέλεσμα της συμπεριφοράς Τουρκίας κατά την διάρκεια του Β' Π. Π., δεν έμελλε να διαρκέσει πολύ. Η Τουρκία, η οποία τηρώντας την στάση του «επιτήδειου ουδέτερου» βγήκε αλώβητη από τον πόλεμο, κήρυξε τον πόλεμο στη Γερμανία στις 23 Φεβρουαρίου 1945, 12 μέρες μετά τη λήξη της Συνδιάσκεψης της Γιάλτας, ώστε να γίνει αρχικό μέλος του Ο.Η.Ε. και να λάβει μέρος στην συνδιάσκεψη των νικητών στο San Francisco. Γρήγορα, όμως, οι τουρκοσοβιετικές σχέσεις επιδεινώθηκαν, μετά την άρνηση της Τουρκίας να

---

²³ γνωστός ως "varlic vergisi"

²⁴ Βλ. Α. Αλεξάνδρη, «Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954», 1988, σελ. 44-47

²⁵ Βλ. Γ. Τσιτσόπουλο στο Γ. Τσιτσόπουλος, Θ. Βερεμής, «Οι Ελληνοτουρκικές Αμυντικές Σχέσεις 1945-1987» στο «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, Αθήνα, 1992, σελ. 110-111

επαναδιαπραγματευθεί το καθεστώς των στενών και να αποδώσει στην Ε.Σ.Σ.Δ. περιοχές του Καυκάσου που είχε λάβει το 1921. Έτσι η Τουρκία στράφηκε γρήγορα στο δυτικό συνασπισμό και για να αποκρούσει τις αντιδράσεις των Η.Π.Α. φιλελευθεροποίησε το καθεστώς της, επιτρέποντας την ίδρυση και δεύτερου κόμματος, του Δημοκρατικού Κόμματος²⁶, το οποίο ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1946. Παράλληλα, ο Εμφύλιος Πόλεμος που κατάστρεψε όποια υποδομή είχε διασωθεί από την κατοχή, η ανάγκη άμεσης οικονομικής υποστήριξης, η βοήθεια της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας προς τους κομμουνιστές αντάρτες και οι συνοριακές εκκρεμότητες με την Βουλγαρία έστρεψαν και την Ελλάδα προς το δυτικό σύστημα. Για την παροχή βοήθειας προς τις δύο χώρες η Ουάσιγκτον έθετε εμμέσως ως όρο τον τερματισμό της ελληνοτουρκικής κρίσης. Κάτι τέτοιο προϋπόθετε, όμως, την διευθέτηση του θέματος των Δωδεκανήσων. Η Τουρκία ήδη από τον Β΄ Π. Π. είχε προβάλει αξιώσεις στα Δωδεκάνησα και τώρα προσέθετε ως επιχείρημα την απειλή σε περίπτωση νίκης των Ελλήνων κομμουνιστών, λόγω εγγύτητας των νησιών με τις τουρκικές ακτές. Και οι Άγγλοι αρχικά, οι οποίοι είχαν απελευθερώσει τα Δωδεκάνησα και ήθελαν να αποσύρουν τον στρατό τους το συντομότερο δυνατό, εξέταζαν την περίπτωση μοιράσματος των νησιών, γρήγορα, όμως, άλλαξαν γνώμη, επειδή θεώρησαν ότι θα έδινε στη Σοβιετική Ένωση το πρόσχημα μονομερούς επίθεσης και σε συνδυασμό με την άρνηση της Τουρκίας να παράσχει βοήθεια στον πόλεμο. Οι Σοβιετικοί λόγω της έντασης με την Τουρκία απέκλειαν κάθε παραχώρηση στην Τουρκία, προσπαθούσαν, όμως, διατυπώνοντας στην αρχή επιφυλάξεις, να διαπραγματευθούν με την Ελλάδα και την Αγγλία για να κερδίσουν είτε την κηδεμονία της Τριπολίτιδας είτε ναυτική βάση στη Ρόδο. Καθώς οι δυτικοί ήταν αποφασισμένοι να μην τους αφήσουν να κατέβουν στην Μεσόγειο, οι Σοβιετικοί υπαναχώρησαν και, καθώς οι Τούρκοι δεν είχαν περιθώρια διπλωματικών ελιγμών, τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα τον Φεβρουάριο του 1947. Η Τουρκία δεν αντέδρασε, αλλά από τις δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων φάνηκε καθαρά η απογοήτευσή της. Αξιοσημείωτο είναι το ότι η Τουρκία πέτυχε την καθίδρυση τουρκικού προξενείου στην Ρόδο, αν και οι Μουσουλμάνοι στα Δωδεκάνησα ήταν οι μισοί από ότι οι Έλληνες στην Ίμβρο. Το 1946-1947 ο κοινός κομμουνιστικός κίνδυνος και η επιθυμία των δύο χωρών για προσχώρηση στην κοινότητα των δυτικών χωρών επέφεραν μία προσέγγιση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η οποία υπαγορευόταν και από την αγγλοαμερικανική πλευρά. Παρά τις αρχικές επιφυλάξεις της κοινής γνώμης των δύο χωρών, η προσπάθεια των ηγεσιών ευοδώθηκε. Το καλοκαίρι του 1947 τα Γενικά Επιτελεία των δύο χωρών εγκαινίασαν ένα διάλογο σε θέματα κοινής άμυνας και τον Οκτώβριο του 1948 υπεγράφη διμερής οικονομική συμφωνία. Η νέα ελληνοτουρκική φιλία²⁷ προωθήθηκε από την άνοδο στην εξουσία του Menderes το 1950, ο οποίος ήταν τυφλά προσηλωμένος στις Η.Π.Α. Ακολούθησαν ανταλλαγές επισκέψεων μεταξύ πολιτικών αρχηγών των δύο κρατών και αποφασίστηκε η αμοιβαία κατάργηση των θεωρήσεων διαβατηρίων. Τέλος, τον Φεβρουάριο του 1952 οι δύο χώρες πέτυχαν τον στόχο τους να γίνουν μέλη του ΝΑΤΟ. Η εξέλιξη αυτή ήταν σύμφωνη και με τους σχεδιασμούς των Η.Π.Α., οι οποίοι θεωρούσαν τις δύο χώρες ως ενιαίο γεωπολιτικό χώρο που απαιτούσε «παράλληλους» χειρισμούς, ενώ επεσήμαναν τον κίνδυνο ότι «είναι ύψιστης ασφαλείας για τα συμφέροντα της εθνικής ασφάλειάς μας να μην περιέλθει καμία τους υπό τον έλεγχο ή την κυριαρχία της Ε.Σ.Σ.Δ.». Παρά την πολιτική των «ίσων αποστάσεων» του «δόγματος Τρούμαν», οι Αμερικανοί στρατηγικοί αναλυτές απέδιδαν μεγαλύτερη σημασία στην Τουρκία, ενώ σε περίπτωση σύγκρουσης με κομμουνιστικές χώρες προέβλεπαν για την Ελλάδα βοηθητικό ρόλο. Μέρος ευθύνης

²⁶ Ιδρύθηκε από τον Adnan Menderes

²⁷ Βλ. Κ. Οικονομίδη, «θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», 1993, σελ. 76-9

φέρει και η ελληνική κυβέρνηση, η οποία σε αντίθεση με την τουρκική δεν πρόβαλε σωστά ορισμένα στρατηγικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας. Πάντως, και οι δύο χώρες ήταν απαραίτητες για την εγκατάσταση υπερποντίων βάσεων, όπως απαιτούσε το δόγμα των «μαζικών αντιποίνων» του Αϊζενχάουερ, ενώ και η Ελλάδα και η Τουρκία χρησιμοποίησαν την απειλή της απομάκρυνσης των βάσεων για να προωθήσουν εθνικά τους συμφέροντα. Σε αντίθεση με την προηγούμενη ελληνοτουρκική προσέγγιση του 1930, η ανάπτυξη φιλικών δεσμών²⁸ μεταξύ των δύο χωρών αυτή την περίοδο επέδρασε θετικά στην ζωή των μειονοτήτων, ενώ για πρώτη φορά το μειονοτικό αποτέλεσε κύριο θέμα των διμερών συνομιλιών ως προϋπόθεση για ειλικρινή σύσφιξη των σχέσεων των δύο κρατών. Κύριο μέλημα της τουρκικής κυβέρνησης υπήρξε η αναβάθμιση του ρόλου του Πατριαρχείου και η επίλυση των προβλημάτων του, ως στρατηγική άμυνας απέναντι στην πολιτική του Στάλιν να αναβαθμίσει το Πατριαρχείο Μόσχας σε Οικουμενικό για να προσεγγίσει τους Ορθοδόξους της Μ. Ανατολής. Έτσι, η τουρκική κυβέρνηση εξέδωσε τίτλους κυριότητας της Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης στο όνομα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, κατήργησε τον φόρο mukataa²⁹ και απομάκρυνε τον Παπά Ευθύμιο από το νοσοκομείο Βαλουκλή και την εκκλησία του Σωτήρος Χριστού του Γαλατά. Σημαντική ενίσχυση στο κύρος του Πατριαρχείου και στην προβολή του ως Οικουμενικού έδωσε η εκλογή του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα, πρώην Αρχιεπισκόπου Βορείου και Νοτίου Αμερικής, την 1 Νοεμβρίου 1948, ο οποίος υποστηρίχθηκε από τις κυβερνήσεις των Η.Π.Α., της Ελλάδας και της Τουρκίας. Πιστός οπαδός του δυτικού συνασπισμού και της πεποίθησης ότι η ομογένεια στην Τουρκία μπορεί να διαδραματίσει ρόλο ανάλογο με εκείνο της ομογένειας στην Αμερική, ο Αθηναγόρας χρησίμευσε ως πόλος συσπείρωσης του ελληνισμού της Τουρκίας απέναντι στις κομμουνιστικές επιρροές. Επί Αθηναγόρα το Πατριαρχείο ανέπτυξε σημαντικό πνευματικό και πολιτικό έργο. Όμως και για την ομογένεια της Κωνσταντινούπολης εκείνη η περίοδος ήταν η πιο ειδυλλιακή μετά το 1922. Καταργήθηκε ο φόρος varlık, τα ομογενειακά σχολεία εξαιρέθηκαν από τον φόρο mukataa και ανεπτύχθη η πολιτιστική κίνηση, η δημοσιογραφία, η φιλανθρωπική κίνηση και ο αθλητισμός. Η άνοδος του Menderes στην εξουσία και με τις ψήφους των ομογενών και η συνακόλουθη εισροή αμερικάνικου κεφαλαίου τόνωσαν οικονομικά την ελληνική μειονότητα, ενώ η Άγκυρα περιόρισε τις ανθελληνικές δραστηριότητες του Παπά Ευθύμιου. Ανάλογα μέτρα έλαβε η τουρκική κυβέρνηση υπέρ των Ελλήνων της Ίμβρου και της Τενέδου, αλλά ακόμα και τότε αρνήθηκε να καθιερώσει το καθεστώς αυτοδιοίκησης που προέβλεπε για τα νησιά το άρθρο 14 της συνθήκης της Λοζάνης. Την ίδια περίοδο η Ελλάδα ικανοποίησε πολλά αιτήματα των Μουσουλμάνων της Δ. Θράκης με σκοπό να επαναπατριστούν οι περίπου 3000 Μουσουλμάνοι που είχαν καταφύγει στην Τουρκία την περίοδο 1944-1946 για να αποφύγουν την κατοχή και τον Εμφύλιο. Όπως τόνιζε ο Άγγλος πρεσβευτής Leeper: «Η μειονότητα αυτή απολαμβάνει πλήρη γλωσσική, θρησκευτική και πνευματική ελευθερία. Φαίνεται ότι είναι ευτυχής και ικανοποιημένη. Γνωρίζοντας αυτά, οι Τουρκογενείς αλλά και οι Πομάκοι³⁰ υποστήριξαν την επιστροφή της Δ. Θράκης στην Ελλάδα μετά το τέλος του πολέμου. Επίσης, με πρωτοβουλία του ελληνικού βασιλικού ζεύγους ιδρύθηκε το 1952 στην Κομοτηνή λύκειο για τους Μουσουλμάνους, που πήρε το όνομα του τότε Προέδρου της Τουρκίας Celal Bayar και στο οποίο δίδασκαν Τούρκοι μετακλητοί δάσκαλοι. Παρόλα αυτά η Άγκυρα συνέχισε να πιέζει για την εθνική ομοιογενειοποίηση της καθαρά θρησκευτικής μειονότητας και επέμενε να τοποθετηθούν Τούρκοι μετακλητοί δάσκαλοι στα ορεινά πομάκικα χωριά. Εν τω μεταξύ συνεχιζόταν η διαμάχη μεταξύ των οπαδών του τουρκισμού και των παλαιομουσουλμάνων και στα

²⁸ Βλ. Α. Syrgo, *The status of the Aegean Sea According to International Law*, Sakkoulas/Bruylant, 1998

²⁹ 5% του κεφαλαίου κάθε ιδρύματος

³⁰ Μουσουλμάνοι της Θράκης

τέλη της δεκαετίας του 1940 ιδρύθηκε στην Κομοτηνή η θρησκευτική οργάνωση Intibah-i Islam³¹ από γνωστούς θρησκευτικούς παράγοντες .

2. 1955-1974: Οι μειονότητες και η ελληνοτουρκική κρίση υπό την σκιά του Κυπριακού

Το 1955 σηματοδοτεί το τέλος της ελληνοτουρκικής φιλίας και την έναρξη μίας παρατεταμένης κρίσης σε πολλά επίπεδα, η οποία συνεχίζεται με διακυμάνσεις στην έντασή της ως και τα τελευταία χρόνια. Καταρχάς παρατηρούνται ορισμένες αλλαγές στον διεθνή χώρο που επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική των δύο χωρών. Το δόγμα της «κλιμακωτής ανταπόδοσης» (flexible response) που υιοθέτησε το ΝΑΤΟ το 1967 προέβλεπε πόλεμο μακροχρόνιο και με την χρήση όλων των εναλλακτικών λύσεων. Αυτό είχε ως συνέπεια την αύξηση της στρατηγικής σημασίας της Ελλάδας, καθώς διαθέτει πολλαπλές γραμμές άμυνας, και για αυτό η Τουρκία αντέδρασε στην υιοθέτηση του νέου δόγματος . Επίσης, η εμφάνιση αμερικάνικων υποβρυχίων στην Μεσόγειο εξοπλισμένων με πυρηνικές κεφαλές συνέτεινε στην ίδια κατεύθυνση, καθώς η Ελλάδα ελέγχει τις γραμμές ανεφοδιασμού της ΝΑ πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Έτσι η Ελλάδα άρχισε σταδιακά να αυτονομεί την πολιτική της από το ΝΑΤΟ, όπως και η Τουρκία, η οποία φοβούμενη ότι η σχετική ύφεση στις σχέσεις Ανατολής Δύσης θα μείωνε την αξία του «οικοπέδου» της ανέπτυξε τη δική της διπλωματία με τα ισλαμικά κράτη . Αλλά το καθοριστικό γεγονός αυτής της περιόδου είναι η έξαρση του Κυπριακού προβλήματος. Από τότε το σύνολο των ελληνοτουρκικών θέσεων μπήκε στην τροχιά του Κυπριακού³². Οι επεμβάσεις Αμερικάνων και Άγγλων στο πρόβλημα οδήγησαν την Ελλάδα να απέχει δύο φορές από δραστηριότητες του ΝΑΤΟ (το 1955 από άσκηση και το 1958 από πρόγραμμα εγκατάστασης πυρηνικών πυραύλων στο έδαφός της), ενώ επιδόθηκε σε έναν ανταγωνισμό με την Τουρκία για να ενισχύσει την διαπραγματευτική της θέση. Οι Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου, με τις οποίες αναγνωριζόταν η ανεξαρτησία της Κύπρου, επέφεραν μία σχετική ύφεση ως το 1963 . Οι συγκρούσεις Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων το 1963-64 έφεραν πολλές φορές την Ελλάδα και την Τουρκία στα πρόθυρα του πολέμου, με τελευταία το 1967, οπότε απειράπη με αμερικάνικη επέμβαση. Έκτοτε ως το 1971 υπήρξε μία ύφεση στις διμερείς σχέσεις και επιχειρήθηκε να επιλυθεί το πρόβλημα στο ενδοκυπριακό πλαίσιο. Επίσης, από τον Απρίλιο του 1964 η άγκυρα άρχισε πρώτη φορά μεταπολεμικά να προβάλλει αξιώσεις πάνω στα ελληνικά νησιά του Αιγαίου, ενώ στην τουρκική εφημερίδα της κυβέρνησης δημοσιεύτηκε το 1973 η εκχώρηση αδειών για την εξερεύνηση του βυθού της θάλασσας σε περιοχές δυτικά των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου . Σύμφωνα με ανώνυμο έντυπο που κυκλοφόρησε το 1961 με πιθανότερο συγγραφέα τον τότε Υπ. Εξ. Ευ. Αβέρωφ, το 1956 η Τουρκία σχεδίαζε να καταλάβει μεγάλα νησιά του Αν. Αιγαίου για να εκβιάσει μία συμφέρουσα για αυτήν λύση του Κυπριακού .Αυτή την περίοδο άρχισαν να πραγματοποιούνται στην Τουρκία ανθελληνικές διαδηλώσεις, οργανωμένες κυρίως από την ακραία εθνικιστική οργάνωση «Η Κύπρος είναι τουρκική»³³ και την Εθνική Ομοσπονδία Τούρκων Φοιτητών, για να δώσουν έναν παλλαϊκό αυθορμητισμό στην νομικά ανυπόστατη θέση ότι η Κύπρος έπρεπε να επιστραφεί στην Τουρκία επειδή αυτή υπήρξε πρώην κυρίαρχός της και για να διοχετεύσουν στο Κυπριακό την δυσαρέσκεια για τα κοινωνική και οικονομικά προβλήματα της Τουρκίας. Αποκορύφωμα υπήρξαν οι βιαιότητες του τουρκικού όχλου εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης το βράδυ της 6/7 Σεπτεμβρίου 1955, όταν συνεδρίαζαν οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αγγλίας για το Κυπριακό. Ταυτόχρονα

³¹ Αναγέννηση του Ισλάμ

³² Βλ. Χ. Ροζάκη, «Τρία χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής – 1974- 1977», Εκδόσεις Παπαζήση, 1978,σελ. 37-41

³³ Kibris Turktur, (στα Τούρκικα)

εξερράγησαν δύο ισχυρές βόμβες κοντά στο τούρκικο προξενείο της Θεσσαλονίκης. Τόσο οι εκρήξεις των βομβών όσο και οι βιαιότητες των Τούρκων είχαν οργανωθεί από την πρώην φιλελληνική μεντερική κυβέρνηση, όπως αποφάνθηκε το έκτακτο δικαστήριο που δίκασε το έκπτωτο μεντερικό καθεστώς μετά το στρατιωτικό κίνημα της 21ης Μαΐου 1960. Συνολικά εκείνη τη νύχτα 16 Έλληνες έχασαν τη ζωή τους, ανάμεσά τους και ο άνω των 90 ετών ιερέας Χ. Μαντάς, 32 τραυματίστηκαν, 200 Ελληνίδες έπεσαν θύματα βιασμού, ερειπώθηκαν 73 ορθόδοξες εκκλησίες, 8 αγιάσματα, 2 μονές, 26 ελληνικά σχολεία, 5 αθλητικοί σύλλογοι και χιλιάδες σπίτια και καταστήματα. Ανατριχιαστική υπήρξε η σύλληψη των τάφων, η εκταφή και τα μαχαιρώματα ελληνορθόδοξων νεκρών, μεταξύ αυτών και Πατριαρχών. Ακολούθησε μία γενικότερη πολιτική έναντι της ελληνικής μειονότητας. Το 1960 καταργήθηκαν οι τρεις κεντρικές ελληνορθόδοξες εφορίες που διαχειριζόντουσαν τα ομογενειακά ιδρύματα κάθε ενορίας. Κατά παράβαση των συνθηκών απελάθηκε σημαντικός αριθμός ομογενών με ελληνική υπηκοότητα το 1964, ενώ με μυστική απόφαση 6/ 3801/ 2. 11. 1964 του τουρκικού Υπουργικού Συμβουλίου απαγορεύθηκε στους Έλληνες υπηκόους η κατάρτιση δικαιωπραξιών με στόχο την μεταβίβαση εμπραγμάτων δικαιωμάτων τους στην Τουρκία. Με παρόμοια μέτρα η τουρκική κυβέρνηση κατεδίωξε τον ελληνισμό της Ίμβρου και της Τενέδου, ενώ στράφηκε και κατά του Πατριαρχείου με σειρά αποφάσεων, όπως την απαγόρευση λειτουργίας του πατριαρχικού τυπογραφείου που λειτουργούσε αδιάλειπτα από το 1627 και την απαγόρευση εισόδου των ελληνορθόδοξων κληρικών στα ελληνικά μειονοτικά σχολεία. Επίσης ο Παπά Ευθύμιος συνέχισε τις αντιδικίες με το Πατριαρχείο και χειροτόνησε Επίσκοπο με το όνομα Ευθύμιος Β τον μεγαλύτερο γιο³⁴ του, ο οποίος ανέλαβε την ηγεσία του τουρκορθόδοξου κινήματος μετά τον θάνατο του πατέρα του το 1968. Συνεχώς όλη αυτή την περίοδο υπήρξαν οι εκβιασμοί της Άγκυρας³⁵ για έξωση του Πατριαρχείου από την τουρκική επικράτεια ..

Γ. 1974-2002

1. 1974-1987: Η κρίση στο Αιγαίο, οι μειονότητες και το Κυπριακό μετά την τουρκική επέμβαση στην Κύπρο

Κρίσιμη καμπή όχι μόνο των ελληνοτουρκικών σχέσεων αλλά και ευρύτερα των διεθνών σχέσεων αποτελεί η τουρκική εισβολή στην Κύπρο που έφερε την Ελλάδα και την Τουρκία στα πρόθυρα πολέμου. Η ύφεση μεταξύ των δύο μεγάλων αντίπαλων συνασπισμών την δεκαετία του 70 και η συνακόλουθη απομάκρυνση του κινδύνου ενός παγκοσμίου πολέμου οδήγησαν στην χαλάρωση του ΝΑΤΟ και επέτρεψαν στα δύο κράτη να ακολουθήσουν μία πιο αυτόνομη εξωτερική πολιτική. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση διαμαρτυρόμενη για την αδυναμία του ΝΑΤΟ να αποτρέψει την εισβολή στην Κύπρο απέσυρε τα στρατεύματά της από το στρατιωτικό σκέλος της συμμαχίας και η τουρκική αντιδρώντας στην επιβολή αμερικάνικου εμπάργκο ανέστειλε την λειτουργία 4 μεγάλων και 21 μικρότερων αμερικάνικων βάσεων . Έχοντας πλέον καταλάβει η Τουρκία ότι η απειλή βίας αποτελεί διαπραγματευτικό επιχείρημα απέναντι στην Ελλάδα , προχώρησε στην υλοποίηση «του τριπτύχου

³⁴ Turgut Egenerol, όπως φαίνεται έχει καθαρά Μουσουλμανικό όνομα

³⁵ Παρά όλη την συμπεριφορά των Τούρκων στην ελληνική μειονότητα δεν υπήρξαν αντίποινα από ελληνικής πλευράς στους Μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης. Αντιθέτως, συνεχίστηκε η πάγια ελληνική πολιτική σεβασμού προς τις μειονότητες και το 1966, όταν οι τουρκικές αρχές απαγόρευαν την ελληνική παιδεία στην Ίμβρο και στην Τένεδο, ιδρύθηκε νέο μουσουλμανικό λύκειο στην Ξάνθη σε οικόπεδο του ελληνικού δημοσίου, ενώ οι Μουσουλμάνοι πολιτευτές συνέχισαν να εκλέγονται στο ελληνικό Κοινοβούλιο. Παράλληλα συνεχίστηκαν οι προσπάθειες της Τουρκίας για εκτουρκισμό του πομάκικου στοιχείου

που είχε χαράξει από παλιά» : κατέλαβε την βόρεια Κύπρο ουδετεροποιώντας τη νότια, έγειρε αξιώσεις στο Αιγαίο και ενέγραψε υποθήκη στη Θράκη συντηρώντας το μειονοτικό .Θεωρώντας casus belli την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια αν και το επιτρέπει η Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας (1982)³⁶, την οποία δεν έχει υπογράψει, η Τουρκία, άρχισε συστηματικές παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου . Παράλληλα εξέδωσε στις 6 Αυγούστου 1974 τη NOTAM 714 με την οποία απαιτούσε από όλα τα αεροσκάφη που διήρχοντο μέσω του FIR Αθηνών³⁷ να υποβάλουν σχέδιο πτήσης στις αρχές του FIR Istanbul, όταν περνούσαν μία γραμμή σημείων «αναφορών θέσης» στο μέσο του Αιγαίου. Η Ελλάδα αντέδρασε εκδίδοντας τη NOTAM 1157, με την οποία χαρακτήριζε το Αν. Αιγαίο «επικίνδυνη περιοχή». Η παρεπόμενη κατάσταση παρεμπόδιζε τις αεροπορικές μεταφορές πάνω από το Αιγαίο. Το πρόβλημα λύθηκε στις 22. 2. 1980 όταν η Τουρκία ακύρωσε τη NOTAM 714/1974 και την επόμενη μέρα η Ελλάδα ακύρωσε τη NOTAM 1157/1974, επαναφέροντας το status quo ante στο Αιγαίο . Επίσης, η Τουρκία έθεσε θέμα αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του Αν. Αιγαίου, θεωρώντας ότι η Σύμβαση του Μοντρέ δεν περιλαμβάνει την Σαμοθράκη και την Λήμνο και ότι η Συνθήκη Ειρήνης του 1947, με την οποία τα Δωδεκάνησα αποδόθηκαν στην Ελλάδα, επέβαλε την αποστρατιωτικοποίησή τους. Όπως ήδη είπαμε, η Σύμβαση του Μοντρέ συμπεριελάμβανε και την Σαμοθράκη και τη Λήμνο, ενώ για τα υπόλοιπα νησιά η Ελλάδα κάνει χρήση του δικαιώματος της αυτοάμυνας που προβλέπεται από τον καταστατικό χάρτη του Ο.Η.Ε., συνυπολογίζοντας και την συγκρότηση της 4ης Τουρκικής Στρατιάς, της «Στρατιάς του Αιγαίου», και την τοποθέτηση του 2ου μεγαλύτερου αποβατικού στόλου του NATO στις δυτικές ακτές του Αιγαίου . Ζήτημα επεχείρησε να δημιουργήσει η Τουρκία και σχετικά με τα όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο. Αν και το θέμα θεωρείται λυμένο υπό την έποψη του Διεθνούς Δικαίου, η Τουρκία το συντηρεί αρνούμενη να υπογράψει το συνυποσχετικό για παραπομπή της διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και προσπαθώντας να δημιουργήσει τετελεσμένα, όπως με το να παραχωρήσει, το 1973 και 1974, στην κρατική εταιρεία πετρελαίου δικαιώματα εκμετάλλευσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων σε περιοχές του Αιγαίου που ανήκουν στην ελληνική υφαλοκρηπίδα και με το να επιχειρήσει να αποστείλει το ωκεανογραφικό MTA SISMIK 1 να ερευνήσει για πετρέλαιο στις επίμαχες περιοχές .Από τον Αύγουστο του 1975 ³⁸η ελληνική κυβέρνηση εξεδήλωσε την πρόθεσή της να επανέλθει στο στρατιωτικό σκέλος του NATO. Η προσπάθεια, όμως, αυτή προσέκρουε σε τουρκικό veto, καθώς η Τουρκία για να δώσει την συγκατάθεσή της ζητούσε επαναπροσδιορισμό των ζωνών επιχειρησιακού ελέγχου στο Αιγαίο . Η Τουρκία ισχυριζόταν ότι επειδή έχουν αλλάξει οι αντικειμενικές συνθήκες μετά το 1974 έπρεπε η τουρκική ζώνη να επεκταθεί προς τα δυτικά. Το γεγονός, όμως, ότι οι Έλληνες και Τούρκοι στρατηγοί δεν μπορούσαν να λειτουργούν στο κοινό στρατηγείο της Σμύρνης δεν σήμαινε την αναδιοργάνωση των ζωνών επιχειρησιακού ελέγχου. Τελικά η Ελλάδα επανεντάχθηκε στο NATO το 1980 με την συμφωνία να ιδρυθούν δύο νέα υποστρατηγεία στη Λάρισα, το αεροπορικό (7ATAF) και το χερσαίο (Landsouthcent) .Η αλλαγή ηγεσίας στις δύο χώρες επέφερε αλλαγές και στις μεταξύ τους σχέσεις. Η ένταση κλιμακώθηκε τόσο από την αδιάλλακτη στάση της κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ.³⁹ να αποκλείσει κάθε διμερή συζήτηση εκτός από αυτή που απαιτούσε η σύνταξη συνυποσχετικού όσο και από την μονομερή ανακήρυξη της «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου» το Νοέμβριο του 1983 και τους πειραματισμούς της στρατιωτικής Δικτατορίας του Εβρέν. Και οι δύο χώρες πραγματοποίησαν μία αντιδυτική απόκλιση, ενώ από το 1983 ως το 1987 η μεταξύ τους αντιπαλότητα εκδηλώθηκε σε διάφορους τομείς, όπως

³⁶ Σύμβαση της Γενεύης 1982

³⁷ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναέριου χώρου – διαστήματος», 1996, σελ. 87-93

³⁸ Βλ. Χ. Σαζανίδη, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978», Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 33-5

³⁹ Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

στον επίμαχο αεροδιάδρομο J-60, σε δηλώσεις Οζάλ, πρωθυπουργού από το 1983, για «απώλεια» της Δωδεκανήσου και σε παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου. Η Τουρκία πρόβαλε veto στο να συμπεριληφθεί η Λήμνος στα νατοϊκά επιχειρησιακά σχέδια, όπως είχε προτείνει η Ελλάδα το 1984, ενώ οι δύο χώρες έφθασαν στα πρόθυρα πολέμου τον Μάρτιο του 1987, όταν η Τουρκία αμφισβήτησε ξανά την ελληνική υφαλοκρηπίδα, θέλοντας να ερευνήσει για υδρογονάνθρακες με το σκάφος «Πίρι Ρέις» σε αμφισβητούμενη περιοχή. Αν και η Ελλάδα ματαίωσε τις έρευνες, έχει υποστηριχθεί ότι η Τουρκία πέτυχε να επανέλθει στην πράξη η ισχύς της Συμφωνίας της Βέρνης του 1976 για αποχή από έρευνες εκτός των χωρικών υδάτων. Παράλληλα, από το 1985 άρχισε μία διαδικασία εξομάλυνσης των σχέσεων Τουρκίας-ΕΚ. και η Τουρκία άρχισε να πιέζει προς την πλήρη ένταξη αν και δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις, συναντώντας όπως ήταν φυσικό την άρνηση των Ε.Κ. Τέλος, από το 1974 πολλοί σύλλογοι Μουσουλμάνων της Δ. Θράκης έχουν εξαπολύσει μία εκστρατεία για τα «δυτικοθρακιώτικα δικαιώματα», διαδίδουν το μήνυμα ότι «ο τουρκικός στρατός θα απελευθερώσει τη Δυτική Θράκη, όπως έχει πράξει και στην περίπτωση της Κύπρου», αμφισβητούν την ελληνική εξουσία και θέτουν ανυπόστατα θέματα για να προκαλέσουν ένταση. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι η Ελλάδα σέβεται πλήρως τα μειονοτικά δικαιώματα, ενώ η έκθεση του αμερικάνικου Κογκρέσου για τα ανθρώπινα δικαιώματα του 1985 αναγνωρίζει την ισοπολιτεία που απολαμβάνουν οι Μουσουλμάνοι της Δ. Θράκης. Αυτές οι υποκινούμενες από την Τουρκία αμφισβητήσεις του καθεστώτος που καθίδρυσε η συνθήκη της Λοζάνης έχουν ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός κλίματος καχυποψίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

2. 1987-2002: Η «απόπειρα» του Νταβός, η επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η πρόσφατη προσπάθεια βελτίωσής τους

Η κρίση του Μαρτίου του 1987 κατέληξε στη συνάντηση των πρωθυπουργών Παπανδρέου⁴⁰ και Οζάλ στο Νταβός στις 30-31 Ιανουαρίου 1988. Και οι δύο πλευρές οδηγήθηκαν στη συνάντηση εκτιμώντας το κόστος σε ανθρώπινο και υλικό δυναμικό που θα είχε μία ενδεχόμενη σύγκρουση⁴¹. Ειδικότερα, όμως, ο Παπανδρέου επεδίωξε την άρση της γενικότερης απομόνωσης που η ελληνοτουρκική διαμάχη επέβαλε στην Ελλάδα και συλλογίστηκε ότι η αξιοπιστία της Ελλάδας ως μεσολαβητή ειρηνοποιού κλονιζόταν από το κλίμα πολεμικής ετοιμότητας που επικρατούσε και ότι οι περισσότερες ελληνικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής επηρεάζοντο από τις τουρκικές πρωτοβουλίες. Από την άλλη, ο Οζάλ παρακινήθηκε από την προσπάθειά του να εντάξει την Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, καθώς και από την υποθήκη του Κεμάλ για δυτικό προσανατολισμό στον δημόσιο βίο. Παρά την ελληνική πρόθεση να συζητηθούν μόνο το Κυπριακό και οι όροι του συνυποσχετικού για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας, τελικά συμφωνήθηκε να ανατεθεί το σύνολο των ελληνοτουρκικών διαφορών σε δύο ειδικές επιτροπές. Από το 1988, όμως, φάνηκαν οι δυσχέρειες στην υλοποίηση του «πνεύματος του Νταβός», καθώς η Τουρκία επέμενε στο θέμα της μειονότητας της Δ. Θράκης και η Ελλάδα φαινόταν αποφασισμένη να εμποδίσει την αναθέρμανση των σχέσεων Ε.Ο.Κ. Τουρκίας. Οι μόνες ουσιαστικές εξελίξεις ήταν η σύνταξη του μνημονίου Yılmaz - Παπούλια⁴² για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης στο Αιγαίο και η έκδοση κοινού ανακοινωθέντος από την μεικτή επιτροπή που υποσχόταν αμοιβαία αποχή από ενέργειες

⁴⁰ Η συνάντηση αυτή αποτέλεσε μία από τις μεγαλύτερες ήττες της ελληνικής διπλωματίας απέναντι στην Τουρκία, κάτι που παραδέχθηκε και ο τότε πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου, κάνοντας την περίφημη δήλωση *mea culpa*

⁴¹ Βλ. Δ. Κολώνη, «Η Απειλή, Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», εκδόσεις Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1993, σελ. 67

⁴² Υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας την περίοδο εκείνη

υπονομευτικές του «πνεύματος του Νταβός». Τα εσωτερικά σκάνδαλα στις δύο χώρες από το Νοέμβριο του 1988 και ύστερα απέστρεψαν το ενδιαφέρον από τα ελληνοτουρκικά. Όταν, όμως, τον Δεκέμβριο του 1989 οι Ευρωπαϊκές Κοινοότητες απέρριψαν την αίτηση εισόδου της Τουρκίας, ο Πρόεδρος πια Οζάλ, μη έχοντας το κίνητρο της ένταξης, σκλήρυνε την στάση του απέναντι στην Ελλάδα. Προς το τέλος του βίου του οραματιζόταν την ανασύσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έφτασε να δηλώσει στο CNN τον Μάιο του 1992 ότι μεγάλο τμήμα της Ελλάδας άνηκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία πριν το 1912. Επίσης, οι αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον το 1990-1991 ενίσχυαν τον ρόλο της Τουρκίας ως περιφερειακής δύναμης. Παρά όλα αυτά ο συντηρητικός Demirel, που κέρδισε στις εκλογές του 1991, ήταν έτοιμος να κάνει μία νέα αρχή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Έτσι συναντήθηκε με τον Έλληνα πρωθυπουργό Μητσοτάκη στο Νταβός τον Ιανουάριο του 1992 και εξέδωσαν κοινή ανακοίνωση που περιείχε σχέδια για σύμφωνο φιλίας, καλής γειτονίας και συνεργασίας και υποσχέσεις υποστήριξης πρωτοβουλιών για την επίλυση του Κυπριακού. Με τον θάνατο, όμως, του Οζάλ στις 17 Απριλίου 1993, ο Demirel εξελέγη Πρόεδρος και την πρωθυπουργία ανέλαβε η Ciller⁴³, η οποία αναζητούσε περιπέτειες με την Ελλάδα για να σταθεροποιήσει την θέση της στο εσωτερικό. Αποκορύφωμα της έντασης που συσσωρευτικέ τότε γύρω από το θέμα των 12 μιλίων απετέλεσε η κρίση στα Ίμια. Τον Ιανουάριο του 1996 δημοσιογράφοι της τουρκικής εφημερίδας «Χουριέτ» κατέβασαν την ελληνική σημαία από την ελληνική βραχονησίδα Ίμια και ύψωσαν την τουρκική, προκαλώντας την επέμβαση του ελληνικού στρατού. Η κρίση εκτονώθηκε μετά από αμερικάνικη παρέμβαση. Οι βραχύβιες τουρκικές κυβερνήσεις που επακολούθησαν συνέχισαν την πολιτική της έντασης. Μόνο το 1997 άρχισαν να υπάρχουν προσδοκίες ύφεσης, όταν ο Πρόεδρος Demirel και ο Πρωθυπουργός Σημίτης⁴⁴ υπέγραψαν συμφωνία στην Μαδρίτη κατά της διάρκειας της συνόδου κορυφής του NATO. Παράλληλα, η υιοθέτηση της νέας δομής του NATO κατήργησε ουσιαστικά το πρόβλημα των ζωνών επιχειρησιακού ελέγχου του Αιγαίου, αφού την ευθύνη αυτή στα διεθνή ύδατα και στον διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου ασκούν πια τα δύο κλαδικά στρατηγεία στη Νεάπολη. Από τότε οι ελληνοτουρκικές σχέσεις βαίνουν σχεδόν σταθερά προς εξομάλυνση, παρά τα πολλά εκκρεμή προβλήματα που απασχολούν τις δύο χώρες στις μεταξύ τους και στις διεθνείς σχέσεις. Στην Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στο Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999⁴⁵, η Ελλάδα αναγνώρισε την Τουρκία ως υποψήφια προς ένταξη χώρα. Οι τρέχουσες προσπάθειες ελληνοτουρκικής προσέγγισης έχουν ως αφετηρία ορατή για τον μέσο τουλάχιστον πολίτη τις καταστροφές που υπέστησαν οι δύο χώρες από τους σεισμούς τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο του 1999. Αυτές οι προσπάθειες, όμως, παρεμποδίζονται από την αδιάλλακτη στάση της τουρκικής κυβέρνησης σε θέματα όπως το Κυπριακό, για το οποίο επιμένει στην ύπαρξη δύο ανεξάρτητων κρατών, από την επιμονή της να συντηρεί ζητήματα για «γκρίζες ζώνες», όταν το μόνο ανοικτό θέμα είναι αυτό της υφαλοκρηπίδας και από την υιοθέτηση από αυτήν τακτικών ανορθόδοξου πολέμου κατά της Ελλάδας, όπως η πρόκληση πυρκαγιών στην ηπειρωτική και νησιώτικη Ελλάδα και οι φωτογραφίες στρατιωτικών μονάδων στα νησιά του Αιγαίου. Παράλληλα αυξάνονται οι ελπίδες για την βελτίωση της ζωής της ελληνικής μειονότητας της Τουρκίας, καθώς η αμερικάνικη πλευρά επηρεασμένη και από την ομογένεια⁴⁶ στην Αμερική πιέζει την τούρκικη κυβέρνηση για επαναλειτουργία της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, ενώ ο Πρόεδρος G.W. Bush Jr επιθυμεί να τονώσει το ρόλο του

⁴³ Πρωθυπουργός με μία από τις πιο σκληρές στάσεις ιστορικά στις σχέσεις των δύο χωρών

⁴⁴ Πρωθυπουργός της Ελλάδας από το 1994-2004

⁴⁵ Αποτέλεσε αφετηρία στην εκτόνωση της κρίσης των δύο χωρών

⁴⁶ Αποτέλεσαν και αποτελούν ένα δυνατό «όπλο» στα χέρια της ελληνικής διπλωματίας

Φαναριού⁴⁷ στα πλαίσια του πολέμου κατά της τρομοκρατίας, καθώς είναι κέντρο Χριστιανισμού σε κομβικό σημείο κοντά στην Μ. Ανατολή .

---

⁴⁷ Πατριάρχης Κων/πόλεως είναι ο Βαρθολομαίος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 . ΖΗΤΗΜΑ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.

Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο και τις σχετικές Διεθνείς Συνθήκες, το στρατιωτικό καθεστώς των νησιών του Αιγαίου προσδιορίζεται με πλήρη σαφήνεια, ώστε να μην αφήνει περιθώρια αμφισβητήσεων. Το καθεστώς αυτό συνοψίζεται ως ακολούθως: Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι, σύμφωνα με τις Διεθνείς Συνθήκες, τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου πρέπει να παραμείνουν αποστρατικοποιημένα, παραλείποντας σκοπίμως οποιαδήποτε αναφορά στο γεγονός ότι το καθεστώς των προαναφερόμενων νησιών δεν είναι ενιαίο και διέπεται από διαφορετικές Διεθνείς Συμφωνίες: τη Σύμβαση της Λοζάνης για τα Στενά του 1923, η οποία αντικαταστάθηκε με τη Σύμβαση του Montreux του 1936⁴⁸, τη Σύμβαση Ειρήνης της Λοζάνης του 1923⁴⁹ και τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947⁵⁰.

A. Τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου

1.) Λήμνος και Σαμοθράκη: *Το καθεστώς τους συνδέεται με το καθεστώς των Στενών*

Η αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών Λήμνου και Σαμοθράκης, μαζί με την αποστρατικοποίηση των Δαρδανελίων, της Θάλασσας του Μαρμαρά και του Βοσπόρου, καθώς επίσης και των τουρκικών νησιών Ίμβρου⁵¹, Τενέδου⁵² και Λαγουσών⁵³, προβλέπεται από τη Συνθήκη της Λοζάνης για τα Στενά του 1923. Το καθεστώς αυτό, εν τούτοις, καταργήθηκε ολοκληρωτικά όταν η Σύμβαση αυτή αντικαταστάθηκε, στο σύνολό της, από τη Σύμβαση του Montreux του 1936. Επιπλέον, από τα πρακτικά των προπαρασκευαστικών εργασιών της Σύμβασης του Montreux, αποδεικνύεται πέραν πάσης αμφιβολίας ότι τα συμβαλλόμενα μέρη είχαν την πρόθεση να αντικαταστήσουν την Σύμβαση της Λοζάνης για τα Στενά στο σύνολό της. Θα πρέπει, επίσης, να υπογραμμισθεί ότι η επιθυμία της Ελλάδας να εξοπλίσει την Λήμνο και τη Σαμοθράκη έγινε αποδεκτή από πλευράς Τουρκίας, όπως φαίνεται από την επιστολή του Τούρκου Πρέσβη στην Αθήνα Roussen Esref, την οποία απηύθυνε στον Έλληνα Πρωθυπουργό, στις 6 Μαΐου 1936, κατόπιν οδηγιών της Κυβέρνησής του. Η Τουρκική Κυβέρνηση επανέλαβε αυτή τη θέση, όταν ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Rustu Aras, απευθυνόμενος προς την Τουρκική Εθνοσυνέλευση με την ευκαιρία της κύρωσης της Συμβάσεως του Montreux, αναγνώρισε ανεπιφύλακτα το νόμιμο δικαίωμα της Ελλάδας

⁴⁸ για τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη

⁴⁹ για τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία

⁵⁰ για τα Δωδεκάνησα

⁵¹ Gokceada

⁵² Bozcaada

⁵³ Tavcan

να εγκαταστήσει στρατεύματα στη Λήμνο και τη Σαμοθράκη, με τις εξής δηλώσεις του: "Οι διατάξεις που αφορούν τις νήσους Λήμνο και Σαμοθράκη, οι οποίες ανήκουν στη γειτονική μας και φιλική χώρα Ελλάδα και είχαν αποστρατικοποιηθεί κατ' εφαρμογή της Σύμβασης της Λοζάνης του 1923, επίσης καταργήθηκαν με τη νέα Σύμβαση του Montreux και αυτό μας ευχαριστεί ιδιαίτερα⁵⁴". Παρόμοιες διαβεβαιώσεις έδωσαν σχετικώς, κατά την ίδια περίοδο, εκ μέρους της Τουρκίας προς τις Κυβερνήσεις τρίτων ενδιαφερομένων χωρών. Τέλος, με τη Ρηματική τους Διακοίνωση της 13ης Φεβρουαρίου του 1914, οι Έξι Μεγάλες Δυνάμεις αναγνωρίζουν την επιστροφή των νησιών του Αιγαίου στην Ελλάδα, χωρίς να τη συνδέουν με κανέναν όρο. Στη συνέχεια, οι διατάξεις του Άρθρου 12 της Συνθήκης Ειρήνης της Λοζάνης αναφερόμενες μόνον στην κυριαρχία και πουθενά αλλού, οριστικοποιούν την απόφαση της Διάσκεψης του Λονδίνου της 13ης Φεβρουαρίου 1914 που αφορά την ελληνική κυριαρχία επί των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου. " Η ληφθείσα απόφαση τη 13η Φεβρουαρίου 1914 υπό της Συνδιασκέψεως του Λονδίνου εις εκτέλεση των άρθρων 5 της Συνθήκης του Λονδίνου της 17/30 Μαΐου 1913 και 15 της Συνθήκης των Αθηνών της 1/14 Νοεμβρίου 1913, η κοινοποιηθείσα εις την Ελληνική Κυβέρνηση τη 13η Φεβρουαρίου 1914 και αφορώσα εις την κυριαρχία της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου, εκτός της Ίμβρου, Τενέδου και των Λαγουσών νήσων (Μαυριών), ίδια των νήσων Λήμνου, Σαμοθράκης, Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου και Ικαρίας, επικυρούται, υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης των συναφών προς τας υπό την κυριαρχίαν της Ιταλίας διατελούσας νήσους, περί ως διαλαμβάνει το άρθρον 15. Εκτός των περιπτώσεων αντιθέτων διατάξεων της παρούσης Συνθήκης, οι νήσοι που κείνται σε λιγότερο από 3 ν.μ. από την Ασιατική ακτή παραμένουν υπό Τουρκική κυριαρχία". Από την άλλη πλευρά, οι ειδικές διατάξεις που αφορούν κάποιους στρατιωτικούς περιορισμούς (όχι αφοπλισμό) των τεσσάρων νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου και Ικαρίας) περιλαμβάνονται σε αυτή τη Συνθήκη σε ξεχωριστό άρθρο .

2.) Το καθεστώς των νησιών Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου και Ικαρίας

Όσον αφορά τα προαναφερόμενα νησιά, πουθενά στη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάνης δεν προβλέπεται ότι αυτά θα τελούν υπό καθεστώς αποστρατικοποιήσεως.

Η Ελληνική Κυβέρνηση αναλαμβάνει μόνον την υποχρέωση, σύμφωνα με το Άρθρο 13 της Συνθήκης Ειρήνης της Λοζάνης, να μην εγκαταστήσει εκεί ναυτικές βάσεις ή οχυρωματικά έργα. Ειδικότερα, το ανωτέρω άρθρο προβλέπει τα εξής:

"Προς εξασφάλιση της ειρήνης, η Ελληνική Κυβέρνηση υποχρεούται να τηρεί εν ταις νήσοι Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία τα ακόλουθα μέτρα⁵⁵:

- i. Αι ειρημέναι νήσοι δεν θα χρησιμοποιηθώσιν εις εγκατάστασιν ναυτικής βάσεως ή εις ανέργεσιν οχυρωματικού τινος έργου.

⁵⁴ Εφημερίδα των πρακτικών της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, τεύχος 12, Ιούλιος 31/1936, σελ. 309

⁵⁵ Βλ. «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» τόμος ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα ,2001, σελ. 170-4

- ii. Θα απαγορευθεί εις την Ελληνικήν στρατιωτικήν αεροπλοΐαν να υπερίπταται του εδάφους της ακτής της Ανατολίας.
Αντιστοίχως, η Οθωμανική Κυβέρνησις, θα απαγορεύση εις την στρατιωτικήν αεροπλοΐαν αυτής να υπερίπταται των ρηθισών νήσων
- iii. Αι ελληνικάί στρατιωτικάί δυνάμεις εν ταις ειρημέναις νήσους θα περιορισθώσι εις τον συνήθη αριθμόν των δια την στρατιωτικήν υπηρεσίαν καλουμένων, οίτινες δύνανται να εκγυμνάζωνται επί τόπου, ως και εις δύναμιν χωροφυλακής και αστυνομίας ανάλογον προς την εφ' ολοκλήρου του ελληνικού εδάφους υπάρχουσαν τοιαύτην".

Ενώ η Ελλάδα έχει μέχρι σήμερα εφαρμόσει με συνέπεια τις παραπάνω διατάξεις, η Τουρκία, παρά το γεγονός ότι υποχρεούται σύμφωνα με το ίδιο άρθρο να μην επιτρέψει στα στρατιωτικά της αεροσκάφη να υπερίπτανται του εναερίου χώρου των εν λόγω ελληνικών νησιών, έχει επανειλημμένως παραβιάσει και συνεχίζει να παραβιάζει τις σχετικές νομικές της υποχρεώσεις. Από την άλλη πλευρά, το ίδιο άρθρο επιτρέπει στην Ελλάδα να διατηρεί συνήθη αριθμό καλουμένων για την στρατιωτική θητεία στρατιωτών, οι οποίοι δύνανται να εκπαιδεύονται επί τόπου, καθώς επίσης και δυνάμεων Χωροφυλακής και Αστυνομίας. Πέραν των ανωτέρω, είναι ιδιαιτέρως σημαντικό να επισημανθεί ότι η Ελλάδα, όπως οποιαδήποτε χώρα στον κόσμο, δεν παραιτήθηκε ποτέ από το φυσικό της δικαίωμα για άμυνα σε περίπτωση απειλής στρεφόμενης κατά των νησιών της ή οποιουδήποτε άλλου μέρους της επικράτειας της. Το δικαίωμα αυτό της νομίμου αμύνης προβλέπεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: "Ουδέν εκ των διαλαμβανομένων εν τω παρόντα Χάρτη θα παρεμποδίζει το φυσικό δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής αμύνης.....". Θα πρέπει, επίσης, να υπογραμμιστεί ότι το άρθρο 103 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, αναφέρει: "Στην περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ των υποχρεώσεων των κρατών-μελών των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με τον παρόντα Χάρτη και των υποχρεώσεων τους που απορρέουν από άλλες διεθνείς συμφωνίες, οι υποχρεώσεις τους σύμφωνα με τον παρόντα Χάρτη θα υπερισχύουν". Στο ανωτέρω πλαίσιο, η Ελλάδα θα παραβίαζε τις υποχρεώσεις της για διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο εάν παρέλειπε να λάβει κάποια προληπτικά αμυντικά μέτρα για τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου, τα οποία να αποσκοπούν αποκλειστικά στην προστασία της ασφάλειας της και της εδαφικής της ακεραιότητας, τη στιγμή μάλιστα που υπάρχουν επαρκείς αποδείξεις ότι, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, η Τουρκία ενεργεί κατά τρόπον ασυνεπή και κατά παράβαση των διατάξεων του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Ειδικότερα⁵⁶ :

- i. Η Τουρκία, κατά παράβαση των διατάξεων της Συνθήκης Εγγυήσεως για την Κύπρο, στην οποία η Ελλάδα αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος, εισέβαλε στο νησί το 1974 και, παρά τις πολυάριθμες αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, συνεχίζει να διατηρεί μια σημαντική στρατιωτική δύναμη στα κατεχόμενα εδάφη, γεγονός το οποίο συνιστά απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.
- ii. Η Τουρκία έχει επανειλημμένα παραβιάσει και συνεχίζει να παραβιάζει τον Ελληνικό Εναέριο Χώρο⁵⁷, ειδικότερα δε τον εναέριο χώρο των ελληνικών

⁵⁶ Βλ. «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» τόμος ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 2001, σελ. 158

⁵⁷ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου – διαστήματος», 1996, σελ. 81-5

νησιών του Αιγαίου, τον οποίο έχει αναλάβει συμβατική υποχρέωση να σέβεται⁵⁸. Σημαντικότατο λόγο, παρομοίως, αποτελεί το γεγονός ότι, κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, η Τουρκία έχει προχωρήσει σε μια άνευ προηγουμένου συγκέντρωση στρατιωτικών μονάδων, όπλων και στρατιωτικού εξοπλισμού, καθώς και ελικοπτέρων και αποβατικών σκαφών σε περιοχές και σημεία της ακτής της Μικράς Ασίας, τα οποία ευρίσκονται έναντι και στρέφονται εναντίον των ελληνικών νησιών, δοθέντος ότι δεν υπάρχει κανείς άλλος πιθανός στόχος στην περιοχή.

Ειδικότερα, η 4η Τουρκική Στρατιά, (επίσης γνωστή ως Στρατιά του Αιγαίου), η οποία δημιουργήθηκε τον Ιούλιο του 1975 με έδρα τη Σμύρνη, αποδεικνύεται, από την ανάπτυξη των δυνάμεων που την απαρτίζουν και από τον τρόπο εκπαίδευσης, ως αποκλειστικά επιθετικού χαρακτήρα. Πέραν δύο ταξιαρχιών πυροβολικού, οι οποίες έχουν έδρα τη Σμύρνη, και αριθμού μονάδων από το Σώμα Στρατού το οποίο έχει έδρα το Βόσπορο, η 4η Στρατιά, η οποία είναι αυστηρός υπό εθνικό έλεγχο (εξ ολοκλήρου εκτός νατοϊκού σχεδιασμού), έχει υπό τις διαταγές της σχεδόν το σύνολο των ειδικών δυνάμεων του τουρκικού στρατού και των αποβατικών σκαφών του τουρκικού ναυτικού. Σχετικώς, επισημαίνεται ότι το 11ο Σώμα Στρατού, το οποίο εδρεύει στην κατεχόμενη Βόρεια Κύπρο από το 1974, επίσης έχει τεθεί υπό τις διαταγές της Στρατιάς του Αιγαίου. Παράλληλα, η ναυτική βάση στο Aksaz, νότια της Σμύρνης, ελλιμενίζει το ήμισυ ολοκλήρου της δυνάμεως του τουρκικού στόλου, ενώ η ναυτική βάση στο Golcuk, η οποία κατεστράφη από τους σεισμούς του 1999, μεταφερθείς στη Σμύρνη εγκαινιάσθηκε προσφάτως. Η προαναφερόμενη κατάσταση πραγμάτων, η οποία δημιουργήθηκε με αποκλειστική υπευθυνότητα της Τουρκίας, εάν συνδυασθεί με τις αποκάλυπτες τουρκικές απειλές ότι σε περίπτωση που η Ελλάδα προχωρήσει στην επέκταση των χωρικών της υδάτων στα 12 νμ, ως έχει το νόμιμο δικαίωμα, αυτό θα αποτελέσει αιτία πολέμου (*casus belli*), καθώς και τις άμεσες εκ μέρους της Τουρκίας εδαφικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο, υποχρεώνει και νομιμοποιεί την Ελλάδα να προβεί στη λήψη όλων των αναγκαίων προληπτικών αμυντικών μέτρων προκειμένου να προστατεύσει τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Συγχρόνως, αποτελεί απόδειξη μιας ριζικής αλλαγής των περιστάσεων σε σχέση με αυτές που επικρατούσαν την εποχή της σύναψης της Συνθήκης Ειρήνης της Λοζάνης, σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 62 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών.

B. Το καθεστώς του Ν.Α. Αιγαίου (Δωδεκάνησα)

1.) Τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα "κατά πλήρη κυριαρχία" από τη Σύμβαση Ειρήνης των Παρισίων, μεταξύ Ιταλίας και Συμμάχων, τον Απρίλιο του 1947.⁵⁹

Είναι γεγονός ότι οι διατάξεις της εν λόγω Συνθήκης προβλέπουν την αποστρατιωτικοποίηση των νήσων αυτών: "Αι ανωτέρω νήσοι θα αποστρατιωτικοποιηθώσι

---

⁵⁸ Βλ. παρ. 2, άρθρο 13 της Συνθήκης Ειρήνης της Λοζάνης,

⁵⁹Βλ. F.Weber, «Ο Επιτήδειος Ουδέτερος. Η Τουρκική Πολιτική κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο», Αθήνα, 1983, σελ. 90-4

και θα παραμείνωσιν αποστρατιωτικοποιημένοι". Τρεις σημαντικοί παράμετροι θα πρέπει, εν τούτοις, να ληφθούν υπόψη σχετικώς⁶⁰:

- i. Το γεγονός ότι η Τουρκία δεν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος σε αυτήν τη Συνθήκη, η οποία, επομένως, αποτελεί "res inter alios acta" ⁶¹γι' αυτήν Το γεγονός ότι η επιβολή του καθεστώτος αποστρατικοποίησης στα Δωδεκάνησα έγινε μετά από αποφασιστική παρέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης και απηχεί τις πολιτικές σκοπιμότητες της Μόσχας εκείνη τη χρονική περίοδο.
- ii. Όσα έχουν προαναφερθεί σε σχέση με το δικαίωμα της Ελλάδας για νόμιμη άμυνα είναι εφαρμοστέα και σε αυτήν την περίπτωση mutatis mutandis.

Τέλος, θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι τα καθεστάτα αποστρατικοποίησης έχασαν τον λόγο ύπαρξής τους με τη δημιουργία των συνασπισμών του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, ως ασύμβατα με τη συμμετοχή χωρών σε στρατιωτικούς συνασπισμούς. Στα πλαίσια αυτά, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης έπαψε να εφαρμόζεται για τα ιταλικά νησιά Pantelaria, Lampedusa, Lampione και Linosa, καθώς και για τη Δ. Γερμανία από τη μια πλευρά, και τη Βουλγαρία, Ρουμανία, Αν. Γερμανία, Ουγγαρία και Φιλανδία από την άλλη πλευρά. Είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι κατά την παρούσα περίοδο, που χαρακτηρίζεται από γενική ύφεση, η Τουρκία θα μπορούσε να απαιτεί μονομερή αποστρατικοποίηση στα πλαίσια της Ατλαντικής Συμμαχίας. Και τούτο, μάλιστα, όταν σε όλες τις διεθνείς κρίσεις στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, κυρίως δε στην κρίση του Κόλπου και μέχρι το 1991, ολόκληρη η ελληνική επικράτεια, συμπεριλαμβανομένων βεβαίως του εναερίου χώρου, των χωρικών υδάτων και του συνόλου των στρατιωτικών εγκαταστάσεων (λιμένες, αεροδρόμια) των νήσων του Αιγαίου - μεταξύ των οποίων και τα Δωδεκάνησα - διατέθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από τις δυνάμεις του NATO για τους σκοπούς της Συμμαχίας.

---

⁶⁰ Βλ. . «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τόμος ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 2001, σελ. 112-4

⁶¹ σύμφωνα με το άρθρο 34 της Συνθήκης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών το οποίο προβλέπει ότι "μια συνθήκη δεν δημιουργεί υποχρεώσεις ή δικαιώματα για τρίτες χώρες".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ-ΧΩΡΙΚΑ ΥΔΑΤΑ –ΕΝΑΕΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ- FIR ΑΘΗΝΩΝ

Η Ελλάδα είναι έτοιμη να συζητήσει με τη Τουρκία, εντός του πλαισίου του Διεθνούς Δικαίου και των Συνθηκών, κάθε θέμα που δεν άπτεται των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Συζήτηση και πολύ περισσότερο διαπραγμάτευση επί ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων δεν πρόκειται να γίνει αποδεκτή. Στο ανωτέρω πλαίσιο, η μόνη υπαρκτή διαφορά που η Ελλάδα αναγνωρίζει ότι έχει με την Τουρκία σε εκκρεμότητα είναι το νομικό θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο. Η χώρα μας θα ήθελε να λυθεί το συντομότερο το θέμα αυτό, είτε με διαπραγματεύσεις, εφ' όσον καταστεί δυνατόν να συμφωνηθεί το σωστό πλαίσιο μεταξύ των δύο πλευρών, είτε με μία νομική διαδικασία η οποία καταλήγει στη διαμόρφωση πλαισίου και στην κατάρτιση συνυποσχετικού, προκειμένου να παραπεμφθεί το ζήτημα στο δικαστήριο της Χάγης⁶², το οποίο θα συμβάλει, τεχνικά πια, στην τελική οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, λαμβάνοντας, βεβαίως, υπόψη το διεθνές δίκαιο, την εδαφική ακεραιότητα, το ευρωπαϊκό κεκτημένο και τον σεβασμό των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων. Θα πρέπει να τονιστεί ότι, είναι πάγια πολιτική της Ελλάδος να κινείται στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου και η χώρα μας προβάλλει κατ' επανάληψη τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν οι μηχανισμοί επίλυσης των διαφορών που απορρέουν από το διεθνές σύστημα δικαίου. Η Ελλάδα έχει δεχθεί την δικαιοδοσία της Χάγης, πλην των θεμάτων που άπτονται της εθνικής της ασφάλειας. Βελτίωση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων προϋποθέτει όμως και την εγκατάλειψη από πλευράς της Τουρκίας πάγιων διεκδικήσεων που δεν έχουν καμιά νομική ή υπαρκτή υπόσταση. Η διαφορά αυτή ήλθε για πρώτη φορά στην επιφάνεια και προκάλεσε μεγάλη ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις την 1η Νοεμβρίου 1973, όταν στην Τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιεύθηκε αυθαίρετος χάρτης με περιοχές του Αιγαίου, που περιλάμβανε και ελληνικές, για τις οποίες η Κυβέρνηση της Αγκυρας είχε δώσει άδεια διεξαγωγής ερευνών σε Τουρκική Εταιρεία Πετρελαίων. Η ένταση κορυφώθηκε όταν στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν το 1974 και 1976⁶³ έρευνες τουρκικών ωκεανογραφικών σκαφών⁶⁴.

A.. Το αντικείμενο και τη φύση της διαφοράς

Η Τουρκία, ισχυρίζεται ότι η διαφορά έγκειται στην διανομή ολόκληρης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, το οποίο θέλει να χωρίσει σε δύο ίσα μέρη, και με τον τρόπο αυτό να αποκτήσει αυτή δικαιώματα υφαλοκρηπίδας δυτικά των ελληνικών

⁶² Πόλη της Ολλανδίας

⁶³ Βλ. Α. Μπίτσιο, «Πέρα από τα σύνορα 1974-1977», εκδόσεις Κολλάρος, Αθήνα, 1982, σελ. 55

⁶⁴ Τσανταρλί και Χόρα

νησιών, μέχρι την μέση γραμμή του Αιγαίου. Έτσι, η διαφορά δεν είναι νομική, αφού δεν βασίζεται σε κανένα κανόνα του διεθνούς δικαίου, αλλά πολιτική. Πρόκειται ουσιαστικά, για επεκτατική βλέψη της Τουρκίας σε βάρος του ελληνικού χώρου. Η Ελλάδα, αντίθετα, τονίζει ότι το αντικείμενο της διαφοράς είναι αποκλειστικά η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο χωρών, αφ' ενός στην Θράκη (δηλ. στην θαλάσσια προέκταση της συνοριακής γραμμής) και αφ' ετέρου στα πλησίον της τουρκικής ακτής ευρισκόμενα νησιά του Βορείου και Ανατολικού Αιγαίου και στην Δωδεκάνησο. Δηλαδή η διαφορά είναι νομική και ως τέτοια οφείλει να επιλυθεί σύμφωνα με τους τρόπους που προβλέπει το Διεθνές Δίκαιο και ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών για την επίλυση διεθνών νομικών διαφορών.

B. Το δικαίωμα υφαλοκρηπίδας των νησιών

Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει το δικαίωμα αυτό και θέλει να χαράξει διαχωριστική γραμμή στο μέσον του Αιγαίου, σαν να μην υπήρχαν καθόλου νησιά. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα υφαλοκρηπίδας, όπως ακριβώς προβλέπεται από το Διεθνές Δίκαιο⁶⁵. Κατά την ελληνική αυτή θέση, εφ' όσον τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα υφαλοκρηπίδας, δεν μπορούν να αποτελούν "ειδικές περιστάσεις" όπως υποστηρίζει αυθαίρετα η Τουρκία για όλα ανεξαιρέτως τα νησιά του Αν. Αιγαίου.

Γ. Το εφαρμοστέο δίκαιο για την επίλυση της διαφοράς

Η Τουρκία επικαλείται την αρχή της ευθυδικίας⁶⁶. Η αρχή όμως αυτή δεν ερμηνεύεται από πλευράς Τουρκίας σύμφωνα με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, αλλά αυθαίρετα, με πολιτικά κριτήρια και γνώμονα τις επεκτατικές της βλέψεις στο Αιγαίο. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας εφαρμοστέα είναι η αρχή της μέσης γραμμής, όπως προβλεπόταν στο άρθρο 6 της Σύμβασης του 1958 και ήδη αναγνωρίζεται ως η επικρατούσα αρχή του Διεθνούς Δικαίου⁶⁷. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αν η Τουρκία επεδίωκε την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και όχι τον εγκλωβισμό των ελληνικών νήσων του ανατολικού Αιγαίου σε μία ζώνη τουρκικής δικαιοδοσίας, δεν είχε παρά να παραστεί στο Διεθνές Δικαστήριο στο οποίο προσέφυγε η Ελλάδα το 1976, οπότε η διαφορά θα επελύετο ειρηνικά. Λόγω όμως της ερημοδικίας της Τουρκίας, το Δικαστήριο κήρυξε τότε εαυτό αναρμόδιο Για την έκτοτε εξέλιξη του

Βλ. ⁶⁵ Σύμβαση Γενεύης 1958, Σύμβαση Δικαίου Θαλάσσης 1982, Απόφαση Διεθνούς Δικαστηρίου του 1969 για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας της Β. Θάλασσας που εδέχθη ότι ο κανών της υφαλοκρηπίδας των νησιών είναι εθιμικός, άρα δεσμεύει όλα τα κράτη, περιλαμβανομένης βέβαια και της Τουρκίας

⁶⁶ "equity"

⁶⁷ Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ, , «Το Διεθνές Δίκαιο και το Αιγαίο», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα , Κομοτηνή ,1983,σελ. 100-7

θέματος της υφαλοκρηπίδας θα πρέπει να αναφερθούν τα εξής: Το 1976, ύστερα από μία νέα αύξηση της έντασης στο Αιγαίο, διεξήχθη ελληνοτουρκική διαπραγματεύση στην Βέρνη που κατέληξε σε ένα είδος "modus vivendi". Το σχετικό Πρακτικό που υπογράφηκε στην Βέρνη την 11-11-1976 καθόριζε ένα κώδικα συμπεριφοράς που θα έπρεπε να διέπει μελλοντικές διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Ουσιαστικό όμως αποτέλεσμα δεν υπήρξε και η εκκρεμότητα συνεχίστηκε με αντεγκλήσεις ως τον Μάρτιο του 1987, οπότε η κρίση έφθασε στα όρια ένοπλης αντιπαράθεσης, όταν το Sismik-1, συνοδευμένο από τουρκικά πολεμικά, άρχισε την κάθοδο του στο Αιγαίο, προκειμένου να πραγματοποιήσει έρευνες έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη ελληνικών νήσων. Τότε έγινε ανταλλαγή σχετικών μηνυμάτων του Έλληνα και Τούρκου Πρωθυπουργού και δόθηκε στην Ελλάδα η ευκαιρία να διατυπώσει και πάλι την πάγια θέση της για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, στην οποία εμμένει μέχρι σήμερα. Η ένταση που προκαλεί η Τουρκία στο Αιγαίο δεν αφορά μόνο την υφαλοκρηπίδα αλλά και την αιγιαλίτιδα ζώνη καθώς και τον ελληνικό εναέριο χώρο. Η αιγιαλίτιδα ζώνη, όσον αφορά τα χωρικά ύδατα, καθιερώθηκε το 1936 και εκτείνεται σε 6 ν.μ. Όσον δε αφορά τον εναέριο χώρο για θέματα αεροπορίας και αστυνομεύσεως του καθιερώθηκε το 1931 κι έχει πλάτος 10 ν.μ. Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο⁶⁸, ο εθνικός εναέριος χώρος ενός κράτους είναι ο εναέριος χώρος που εκτείνεται πάνω από το χερσαίο έδαφος του και τα χωρικά του ύδατα (αιγιαλίτιδα ζώνη). Ο καθορισμός του εύρους των χωρικών υδάτων ενός παράκτιου κράτους διέπεται από το άρθρο 3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (LOSC), του 1982, το οποίο προβλέπει ότι "κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος της χωρικής του θάλασσας. Το πλάτος αυτό δεν υπερβαίνει τα 12 ν.μ...". Η διατύπωση αυτού του άρθρου επιβεβαιώνει, με ένα πολύ σαφή τρόπο, την αρχή ότι το παράκτιο κράτος έχει τη διακριτική ευχέρεια να αποφασίζει μονομερώς, πότε και σε ποια έκταση θα εφαρμόσει το όριο των 12 ν.μ. Συνεπώς, καμιά υποχρέωση δεν υφίσταται για το παράκτιο κράτος να ζητά την έγκριση κάποιου γειτονικού κράτους προκειμένου να καθορίσει την έκταση της χωρικής του θάλασσας, και, επομένως, οποιαδήποτε ένσταση εκ μέρους τρίτου κράτους στην απόφαση του παράκτιου κράτους, εν προκειμένω, θα ήταν άνευ αντικειμένου, υπό την προϋπόθεση βεβαίως, ότι η επέκταση δεν θα υπερέβαινε το όριο των 12 ν.μ.

Μέχρι σήμερα, η Ελλάδα έχει καθορίσει δύο αιγιαλίτιδες ζώνες⁶⁹:

- Η μία εξ' αυτών έχει έκταση 6 ν.μ., και είναι για όλα τα θέματα (γενικής εφαρμογής). Καθορίστηκε με τον ΑΝ. 230 του 1936, ο οποίος προβλέπει τα εξής: "Η έκτασις της αιγιαλίτιδος ζώνης καθορίζεται εις εξι ναυτικά μίλια από της ακτής, μη θιγομένων των εν ισχύ διατάξεων, των αφορωσών εις ειδικάς περιπτώσεις, καθ' ας η αιγιαλίτις ζώνη ορίζεται μείζων ή ελάσσον των εξι ναυτικών μιλίων".

Η δεύτερη είναι ειδικής εφαρμογής. Το εύρος της καθορίστηκε με Προεδρικό Διάταγμα 6-18 Σεπτεμβρίου 1931 στα 10 ν.μ.⁷⁰, για τους σκοπούς της Αεροπορίας

⁶⁸ άρθρα 1 και 2 της Σύμβασης του Σικάγο του 1944 για την Πολιτική Αεροπορία

⁶⁹ Βλ. «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», 2001, σελ. 155-160

και Αστυνομίας, ως ακολούθως: "Έχοντες υπ' όψιν τα άρθρα 2 και 9 του νόμου 5017 "περί πολιτικής αεροπορίας" ..... ορίζομεν το πλάτος της ζώνης των χωρικών υδάτων, της αναφερόμενης εν το άρθρο 2 του Νόμου 5017, εις 10 ν.μ. από των ακτών της Επικρατείας". Σύμφωνα με αυτή τη διευθέτηση, το εύρος του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου ορίσθηκε στα 10 ν.μ., με αναφορά στην οριοθέτηση ειδικής υποκείμενης αιγιαλίτιδας ζώνης 10 ν.μ. για τις ανάγκες της Αεροπορίας και της Αστυνόμευσης αυτής.

Βάση της διπλής αυτής διευθέτησης απετέλεσε η πολιτική εξυπηρέτησης της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας εκείνη την εποχή. Πράγματι, το 1931, η Ελλάδα, χωρίς να παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο⁷¹, θα μπορούσε να είχε ορίσει μία ζώνη χωρικών υδάτων 10 ν.μ. γενικής εφαρμογής. Η Ελλάδα, παρόλα αυτά, απόφυγε να το πράξει για λόγους διευκόλυνσης της θαλάσσιας ναυσιπλοΐας. Σύμφωνα, άλλωστε, με την λογική αρχή ότι "ο δυνάμενος το μείζον δύναται και το έλασσον", είναι προφανές ότι, εάν η Ελλάδα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 3 της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας έχει το δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα μέχρι του ορίου των 12 ν.μ., μπορεί επίσης, σε απόλυτη εναρμόνιση με το Διεθνές Δίκαιο, να ασκήσει μερικώς, ποσοτικά και ποιοτικά, αυτό της το δικαίωμα, καθορίζοντας τα χωρικά της ύδατα σε μία απόσταση 10 ν.μ. από τις ακτές της για τους σκοπούς της Αεροπορίας και της Αστυνόμευσης. Παράλληλα, η Ελλάδα διατηρεί, μεταξύ όλων των άλλων δικαιωμάτων της που απορρέουν από το Δίκαιο της Θάλασσας, και το δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ν.μ., οποτεδήποτε αυτή το αποφασίσει. Για τη διασφάλιση αυτού του δικαιώματός της, η ελληνική Κυβέρνηση προέβη στην ακόλουθη δήλωση κατά την κύρωση της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας, τον Ιούλιο του 1955: "...η Ελλάδα θα αποφασίσει τότε και πώς θα ασκήσει αυτά τα δικαιώματα, σύμφωνα με την εθνική της στρατηγική. Τούτο δεν συνεπάγεται ότι η Ελλάδα απεμπολή αυτά της τα δικαιώματα καθ'οιονδήποτε τρόπο...". Σε σχέση με τα ανωτέρω, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο κανόνας των 12 ν.μ. έχει αναγνωρισθεί και ως εθιμικός κανόνας του Διεθνούς Δικαίου, ο οποίος εφαρμοζόταν πριν από την θέση σε ισχύ της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας. Έτσι, κατά το χρόνο της θέσης σε ισχύ της Σύμβασης, 120 περίπου κράτη είχαν ήδη υιοθετήσει εύρος χωρικών υδάτων 12 ν.μ. Το δικαίωμα αυτό άσκησε και η Τουρκία, η οποία από ετών (1964) αύξησε τα χωρικά της ύδατα στον Εύξεινο και την ΝΑ. Μεσόγειο σε 12 ν.μ. Στη συνέχεια, η σχετική διάταξη του άρθρου 3 της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας έγινε σχεδόν ομόφωνα αποδεκτή κατά την 3η Διάσκεψη των Η.Ε.⁷² για το Δίκαιο της Θάλασσας⁷³. Εξαιρέση απετέλεσε μόνο μία συμμετέχουσα χώρα, δηλαδή η Τουρκία. Ως προς την αιγιαλίτιδα ζώνη, η Τουρκία, με αφορμή τη θέση σε ισχύ της Συμβάσεως των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θαλάσσης, επαναλαμβάνει συχνά σε υψηλούς τόνους την απειλή της περί θεωρήσεως ως "casus belli" ενδεχόμενης επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδος ζώνης σε 12 ν.μ. Με ευκαιρία την κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας από την Ελλάδα στις 31 Μαΐου 1955, η Τουρκική Εθνοσυνέλευση εξέδωσε ψήφισμα στις 8 Ιουνίου 1955, με το οποίο εκχωρεί στην

⁷⁰ Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ., « Η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια » Β' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1984, σελ. 63

⁷¹ Βλ. Δ. Κολώνη, 1993, σελ. 87

⁷² Ηνωμένων Εθνών

⁷³ UNCLOS III

Τουρκική Κυβέρνηση όλες τις αρμοδιότητες, συμπεριλαμβανομένων και στρατιωτικών, για την διατήρηση και υπεράσπιση των "ζωτικών συμφερόντων" της Τουρκίας. Η τουρκική αυτή απειλή χρήσης βίας παραβιάζει το άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, που απαγορεύει στα κράτη μέλη την απειλή ή την χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις. Ως προς την αιγιαλίτιδα ζώνη για θέματα αεροπορίας και αστυνόμευσης του εναερίου χώρου πρέπει να σημειωθεί ότι η Τουρκία, ενώ μέχρι του 1975 την αναγνώριζε και την σεβόταν, έκτοτε δεν την αναγνώριζε και δεν θεωρεί ότι τα πολεμικά της αεροσκάφη που ίπτανται στον μεταξύ των 6 και 10 ν.μ. εναέριο χώρο⁷⁴, προβαίνουν σε παραβιάσεις, απαντώντας στερεότυπα κατ'αυτόν τον τρόπο σε κάθε ελληνική διαμαρτυρία. Η Ελλάδα προβαίνει σε αναχαιτίσεις των τουρκικών αεροσκαφών, αλλά κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα οι παραβιάσεις συνεχώς αυξάνονται, όχι μόνον εντός των 10 ν.μ., αλλά συχνότατα και σε απόσταση κοντινότερη των 6 ν.μ., πολλές φορές δε και πάνω από τα ελληνικά νησιά. Η Τουρκία, παραβλέποντας όλα τα νομικά και ιστορικά δεδομένα, αμφισβητεί το εύρος του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου, όπως αυτός έχει καθορισθεί στα 10 ν.μ., παρά το γεγονός ότι και η ίδια η Τουρκία τα αναγνώριζε για 44 συνεχή έτη. Σχετικώς, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η Ελλάδα, σε τήρηση των διεθνών διαδικασιών, ειδικότερα, των Διεθνών Αεροναυτικών Κανονισμών και των σχετικών διατάξεων της Σύμβασης του Σικάγο του 1944, είχε προβεί, χωρίς καθυστέρηση, στη γνωστοποίηση του καθορισμού του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου στα 10 ν.μ., προκειμένου να έχει έννομες συνέπειες σε διεθνές επίπεδο, και, ειδικότερα, έναντι των γειτονικών κρατών. Στα πλαίσια των ανωτέρω, και βάσει της σχετικής υποχρέωσης της Ελλάδας που προκύπτει από το Παράρτημα "F" της Σύμβασης των Παρισίων του 1919 για την εναέρια κυκλοφορία, η Ελλάδα προέβη στη γνωστοποίηση προς την CINA⁷⁵ των αεροπορικών χαρτών⁷⁶, του καθορισμού των αεροδιαδρόμων, καθώς και των σημείων transit στα βόρεια και ανατολικά σύνορά της. Με τη θέση σε ισχύ του Παραρτήματος 4 της Σύμβασης του Σικάγο του 1944 που αφορά τους Αεροναυτικούς Χάρτες, οι πρώτοι αεροναυτικοί χάρτες του ICAO, που δημοσιεύθηκαν το 1949, είχαν ως βάση τους χάρτες της CINA. Στη δεύτερη δημοσίευσή τους το 1955, νέοι αεροναυτικοί χάρτες συμπεριελήφθησαν, τους οποίους η Ελλάδα δημοσίευσε με σαφή περιγραφή των εξωτερικών ορίων του εθνικού εναερίου της χώρου στα 10 ν.μ. Υπογραμμίζεται σχετικά, ότι οι αντίστοιχοι τουρκικοί αεροναυτικοί χάρτες συμπεριλαμβάνουν επίσης τα εξωτερικά όρια του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου στα 10 ν.μ. Κατά τις Περιοχικές Συναντήσεις των Παρισίων (1952) και της Γενεύης (1958) για την Πολιτική Αεροπορία, καθορίστηκαν τα όρια του FIR Αθηνών και εγκρίθηκε ο Χάρτης του Ευρωπαϊκού Σχεδιασμού Πολιτικής Αεροπορίας, με βάση τα εξωτερικά όρια των χωρικών υδάτων και τα όρια των παρακείμενων FIRs των γειτονικών κρατών. Η Τουρκία συμμετείχε σε αυτές τις Περιοχικές Συναντήσεις χωρίς να υποβάλει ενστάσεις όσον αφορά τα εξωτερικά όρια των 10 ν.μ. του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου. Η επίσημη γνωστοποίηση των εξωτερικών ορίων του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου, όπως ορίζονται με το Προεδρικό Διάταγμα του 1931, δημοσιεύθηκε στο Εγχειρίδιο Αεροναυτικών Πληροφοριών, το οποίο εκδόθηκε, σύμφωνα με το Παράρτημα 15 της Σύμβασης του Σικάγο, από τις αρμόδιες Αρχές για

⁷⁴ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου – διαστήματος», 1996, σελ. 56-9

⁷⁵ Διεθνής Επιτροπή Αεροπορίας

⁷⁶ όπως έχουν δημοσιευθεί στο Παράρτημα I του Προεδρικού Διατάγματος 7/14.8.1931 που αφορά τη Ρύθμιση της Εναέριας Κυκλοφορίας

την Πολιτική Αεροπορία: AIP Greece, vol. 1.2.1 "σε σχέση με την Πολιτική Αεροπορία και Εναέρια Αστυνόμευση, τα χωρικά ύδατα εκτείνονται μέχρι τα 10 ν.μ. από τις ακτές". Τέλος, το καθεστώς των 10 ν.μ. είναι σε ισχύ από το 1931, όταν εκδόθηκε το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα και εφαρμόστηκε ομοιόμορφα, χωρίς οποιαδήποτε διαμαρτυρία όσον αναφορά τη νομική του βάση εκ μέρους τρίτων χωρών σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται από τον ICAO, ή, πολύ περισσότερο, από τα όργανα του ICAO και, ιδιαίτερα, από το Συμβούλιο. Θα πρέπει ακόμη να τονιστεί ότι στη Σύμβαση του Βουκουρεστίου για την Πολιτική Αεροπορία, η οποία υπεγράφη στις 24.1.1936 μεταξύ Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας, Τουρκίας και Ελλάδας⁷⁷, οι τέσσερις αυτές χώρες οι οποίες την διαπραγματεύθηκαν εξέφρασαν τη βούλησή τους η αρχή της εθνικής κυριαρχίας στον εναέριο χώρο να εφαρμόζεται με βάση το υπάρχον νομικό πλαίσιο σε έκαστο των συμβαλλομένων κρατών. Την 7 Δεκεμβρίου 1944 υπογράφηκε στο Σικάγο η Σύμβαση περί Διεθνούς Πολιτικής Αεροπορίας, που προέβλεπε την ίδρυση ενός Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO). Ο ICAO οριοθέτησε τα όρια των περιοχών ευθύνης για τον έλεγχο του εναερίου χώρου στις χώρες μέλη του. Το FIR⁷⁸ Αθηνών οροθετήθηκε στα πλαίσια των περιοχικών συνδιασκέψεων αεροναυτιλίας Ευρώπης των ετών 1950, 1952 και 1958. Η Τουρκία ήταν παρούσα και αποδέχθηκε τον καθορισμό του εναερίου χώρου για τον οποίο υπεύθυνη ορίστηκε η Ελλάδα. Το FIR Αθηνών καλύπτει ολόκληρο τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και επιπλέον διάσπαρτα τμήματα του διεθνούς εναερίου χώρου. Σύμφωνα με τους κανόνες του ICAO και την διεθνή πρακτική η Ελλάδα απαιτεί, για λόγους ασφάλειας των πολιτικών πτήσεων, όπως όλα τα αεροσκάφη, πολιτικά και στρατιωτικά, υποβάλουν σχέδια πτήσεως πριν από την είσοδό τους στο FIR Αθηνών. Παρά ταύτα τον Αύγουστο του 1974 η Τουρκία αυθαίρετα⁷⁹ εξέδωσε την NOTAM⁸⁰ 714 με την οποία προσπαθούσε να επεκτείνει τον χώρο της δικαιοδοσίας της μέχρι το μέσο του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών. Η Ελλάδα τότε κήρυξε το Αιγαίο επικίνδυνη περιοχή (NOTAM 1157). Ο ICAO, απηύθυνε έκκληση και στις δύο πλευρές χωρίς επιτυχία. Τέλος η Άγκυρα το 1980 και πάλι μονομερώς ανακάλεσε την NOTAM 714 όταν διαπίστωσε ότι το μέτρο έβλαπτε τα συμφέροντά της και ιδίως τον τουρισμό της. Ωστόσο η Τουρκία, με το επιχείρημα ότι η Σύμβαση του Σικάγο δεν αφορά τα κρατικά αεροσκάφη, σταθερά αρνείται να υποβάλει σχέδια πτήσεων για τις εισόδους των στρατιωτικών αεροσκαφών της εντός του FIR Αθηνών, διαπράττοντας έτσι πολυάριθμες παραβάσεις των κανόνων Εναέριας Κυκλοφορίας και υποχρεώνοντας, συνακόλουθα, την Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας (και την ελληνική Πολεμική Αεροπορία) σε έκτακτες ενέργειες και στη δαπάνη σημαντικών κονδυλίων προκειμένου να διασφαλισθεί η ομαλή διεξαγωγή της εναέριας κυκλοφορίας στον εναέριο χώρο του Αιγαίου. Η ελληνική θέση είναι ότι για λόγους αποτελεσματικής εφαρμογής των κανόνων και αποφάσεων του ICAO, ειδικότερα για λόγους ασφαλείας της διεθνούς αεροπορίας εντός του FIR Αθηνών, η Τουρκία οφείλει να υποβάλει σχέδια πτήσεως. Η Τουρκία όμως, στις μόνες περιπτώσεις που υποβάλλει τέτοια σχέδια, πέραν βεβαίως των πτήσεων των πολιτικών αεροσκαφών της, είναι όταν ζητά διπλωματική

⁷⁷ Βλ. Κ. Ιορδανίδη, «Στρατηγική και αποπυρηνικοποίηση στη Βαλκανική» στο «Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα», Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνών και Στρατηγικών Ερευνών, Αθήνα, 1986, σελ. 30-3

⁷⁸ Flight Information Region

⁷⁹ Βλ. Χ. Σαζανίδη, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978», Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 55-8

⁸⁰ "Notice to Airmen- Ειδοποίηση προς αεροναυτιλλομένους"

άδεια υπέρπτησης για κρατικά αεροσκάφη της τα οποία πρόκειται να διασχίσουν την ελληνική επικράτεια προς άλλη χώρα, και ουδέποτε για τις εκπαιδευτικές πτήσεις των στρατιωτικών της αεροσκαφών στο πλαίσιο ασκήσεων της στον διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου. Η ελληνική Πολεμική Αεροπορία αναχαιτίζει για λόγους αναγνώρισης αγνώστων ιχνών αεροσκαφών, σύμφωνα με τις διατάξεις του ICAO, κάθε αεροσκάφος ξένης εθνικότητας που εισέρχεται στο FIR Αθηνών χωρίς υποβολή σχεδίου πτήσεως. Η ελληνική περιοχή έρευνας και διάσωσης σε περίπτωση αεροπορικού ατυχήματος (SAR), που συμπίπτει με την περιοχή του FIR Αθηνών, έχει καθορισθεί εδώ και δεκαετίες κατόπιν περιοχικής συμφωνίας στο πλαίσιο του ICAO (1952), σύμφωνα με το οικείο Παράρτημα (Annex 12) της Σύμβασης του Σικάγο του 1944 για την Πολιτική Αεροπορία (ICAO). Όσον αφορά τα ναυτικά ατυχήματα, το θέμα ρυθμίζεται από την διεθνή Σύμβαση του Αμβούργου του 1979 για την θαλάσσια έρευνα και διάσωση. Η Ελλάδα έχει κυρώσει την σύμβαση αυτή και με την ευκαιρία της κύρωσης έχει δηλώσει ότι θα ασκεί θαλάσσια έρευνα και διάσωση σ' όλο τον χώρο του FIR Αθηνών, σύμφωνα και με την σχετική ανακοίνωση στην οποία είχε προβεί και προς τον IMO⁸¹ και την πρακτική που ακολουθεί αδιαλείπτως ήδη από το 1975. Τούτο αντικατοπτρίζει την γεωγραφική και πολιτική πραγματικότητα στην περιοχή και επιτρέπει την πλέον αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών για την σωτηρία της ανθρώπινης ζωής. Η Τουρκία από την πλευρά της, εν είδη αντιπερισπασμού, δημοσίευσε στις 7-1-1989 στην Τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως "Κανονισμό Τουρκικής Έρευνας και Διασώσεως", με τον οποίο οριοθέτησε αυθαίρετα ως ζώνη ευθύνης της για παροχή έρευνας και διάσωσης σε περίπτωση αεροπορικών αλλά και ναυτικών ατυχημάτων, ένα τμήμα της Μαύρης Θάλασσας, το ήμισυ του Αιγαίου και μέρος της Ανατολικής Μεσογείου που περιλαμβάνει και την κατεχόμενη Κύπρο, σκοπίμως συγχέοντας αεροπορική και θαλάσσια έρευνα και διάσωση, κατά παράβαση των σχετικών προβλέψεων του ICAO. Στις 7-4-1989, ο ICAO επιβεβαίωσε ότι οι περιοχές ευθύνης της Ελλάδος⁸² και της Τουρκίας σχετικά με την αεροναυτική έρευνα και διάσωση παραμένουν αμετάβλητες, όπως αυτές έχουν ορισθεί και συμφωνηθεί στο πλαίσιο του Οργανισμού. Επίσης, η πρόσφατη τροποποίηση του Annex 12 του ICAO για την Έρευνα και Διάσωση διατηρεί την αρχή του καθορισμού περιοχών ευθύνης με περιοχικές συμφωνίες, πράγμα που επιβεβαιώνει εμμέσως την ελληνική αρμοδιότητα για αεροπορική έρευνα και διάσωση σε ολόκληρο το FIR Αθηνών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.1

Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

---

⁸¹ International Maritime Organization

⁸² Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναέριου χώρου – διαστήματος», 1996, σελ. 33-6

Προκειμένου να αναλυθεί η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας⁸³ του Αιγαίου είναι μεθοδολογικά σκόπιμο να διακρίνουμε πέντε περιόδους. Η πρώτη διάρκεσε από το έτος 1960 μέχρι το έτος 1973. Η δεύτερη περιλαμβάνει το χρονικό διάστημα από την έναρξη της διαφοράς τον Νοέμβριο του 1973 μέχρι το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών της 31ης Μαΐου 1975, που υιοθετήθηκε σε συνάντηση των Πρωθυπουργών των δύο κρατών. Η τρίτη περίοδος αρχίζει από την έκδοση του Κοινού Ανακοινωθέντος των Βρυξελλών και περιλαμβάνει το χρονικό διάστημα μέχρι την μονομερή προσφυγή της Ελλάδας στο Διεθνές Δικαστήριο, καθώς και την προσφυγή της στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Η τέταρτη περίοδος περιλαμβάνει όλη τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας μέχρι την έκδοση της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου για την αρμοδιότητα την 19η Δεκεμβρίου 1978. Η τελευταία περίοδος περιλαμβάνει την τελευταία εικοσαετία περίπου.

A. Η περίοδος μέχρι το έτος 1973.

Από την εποχή που άρχισε να διαμορφώνεται στη διεθνή πρακτική ο νομικός θεσμός της υφαλοκρηπίδας και ιδίως μετά την υιοθέτηση της Σύμβασης της Γενεύης του 1958 για την Υφαλοκρηπίδα, η Ελλάδα προχώρησε σε διάφορες πράξεις εκμετάλλευσης και παροχής αδειών έρευνας στο βυθό γύρω από τα ελληνικά νησιά αλλά έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη. Η Τουρκία γνώριζε όλες τις πράξεις αυτές, οι οποίες πάντως είχαν ευρέως δημοσιοποιηθεί. Η ελληνική νομοθεσία για τις πετρελαϊκές έρευνες είχε κωδικοποιηθεί και εφαρμοζόταν ήδη από το 1959⁸⁴. Η ισχύουσα νομοθεσία σήμερα είναι ο Ν. 2289/1995. Οι άδειες εκμετάλλευσης δημοσιεύονταν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και αποτέλεσαν, μαζί με τις άλλες δραστηριότητες εκμετάλλευσης που αμφισβητήθηκαν αργότερα από την Τουρκία, αντικείμενο ευρύτατου σχολιασμού στον τύπο. Άλλωστε, από το έγγραφο της Τουρκίας προς το Συμβούλιο Ασφαλείας της 18ης Αυγούστου 1976 (που υποβλήθηκε σε αντίκρουση της ελληνικής προσφυγής,) προκύπτει ότι η Τουρκία γνώριζε τις δραστηριότητες αυτές. Καθ' όλη τη διάρκεια της εν λόγω πρώτης περιόδου, οι δραστηριότητες της Ελλάδας στην υφαλοκρηπίδα δεν αποτέλεσαν αντικείμενο οιασδήποτε επιφύλαξης ή διαμαρτυρίας εκ μέρους της Τουρκίας.

B. Η περίοδος 1 Νοεμβρίου 1973 - 31 Μαΐου 1975.

B.1. Η έναρξη της διαφοράς.

Η έναρξη της διαφοράς⁸⁵ με την Τουρκία σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου σημειώνεται τον Νοέμβριο 1973. Την 1η Νοεμβρίου 1973 δημοσιεύθηκε στην Τουρκική Επίσημη Εφημερίδα απόφαση με την οποία εκχωρούνταν στην τουρκική κρατική εταιρία πετρελαίων (ΤΡΑΟ) άδειες έρευνας για τον εντοπισμό κοιτασμάτων υδρογονανθράκων σε είκοσι-επτά περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Οι εν λόγω υποθαλάσσιες περιοχές

⁸³ Βλ. Π. Σιούσιουρα, «Πανεπιστημιακές σημειώσεις στο μάθημα Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας», Χίος, 2004

⁸⁴ Ν. 3948/1959 «περί αναζήτησεως, έρευνας και εκμεταλλεύσεως υδρογονανθράκων εν υγρά και αερίωδη κατάσταση», ΦΕΚ Α' 68

⁸⁵ Βλ. Κ. Ιωάννου, «Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το διεθνές δίκαιο», Περιοδικό ANTI, τεύχος 338, της 30ης Ιανουαρίου 1987

βρίσκονταν ανατολικά μιας νοητής γραμμής από τις εκβολές του ποταμού Έβρου στο βορρά και η οποία εκτεινόταν προς νότο και δυτικά των ελληνικών νησιών Χίου και Ψαρών. Η περιοχή που αναφερόταν στις παραπάνω άδειες καταπατούσε την υφαλοκρηπίδα των νησιών Σαμοθράκης, Λήμνου, Άγιου Ευστράτιου, Λέσβου, Χίου, Ψαρών και Αντιψαρών. Η στρατιωτική δικτατορία που κυβερνούσε τότε την Ελλάδα καθυστέρησε την αντίδραση της επί τρεις ολόκληρους μήνες. Άλλωστε, στις 25 Νοεμβρίου 1973, η μία ομάδα συνταγματαρχών ανέτρεψε την άλλη και η δικτατορία Ιωαννίδη (όπως αποκλήθηκε η περίοδος Νοεμβρίου 1973 - Ιουλίου 1974) είχε ως κύριο μέλημα της την εσωτερική κατίσχυση.

B.2. Οι πρώτες ρηματικές διακοινώσεις.

Στις 7 Φεβρουαρίου 1974 ⁸⁶επιδόθηκε στην Τουρκία εκ μέρους της Ελλάδας ρηματική διακοίνωση, σχετικά με την παραχώρηση των αδειών εκμετάλλευσης που προαναφέρθηκαν. Η διακοίνωση από τη μια μεριά επισήμανε ότι οι άδειες θίγουν τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και από την άλλη ανέπτυξε τη σχετική νομική επιχειρηματολογία, η οποία παρέμεινε μέχρι σήμερα βασικά η ίδια. Παραθέτουμε σε μετάφραση τα κυριότερα τμήματα της ελληνικής ρηματικής διακοίνωσης της 7ης Φεβρουαρίου 1974. « [Τα τμήματα του υποθαλάσσιου χώρου που αναφέρονται στις σχετικές Τουρκικές άδειες] ανήκουν κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος, τόσο βάσει των διατάξεων της Συμβάσεως της Γενεύης της 29ης Απριλίου 1958 περί Υφαλοκρηπίδας όσο και των σχετικών Ελληνικών Νόμων 142/1969 και 1182/1972, στα ελληνικά νησιά Σαμοθράκη, Λήμνο, Άγιο Ευστράτιο, Λέσβο, Χίο, Ψαρά και Αντίψαρα. Στον θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος αυτών των νησιών, η Ελλάδα ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα, όσον αφορά την έρευνα του θαλάσσιου βυθού και την εκμετάλλευση των φυσικών του πόρων. Βάσει των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, όπως καθορίζονται από τα άρθρα 1 και 2 της Συμβάσεως της Γενεύης του 1958 [...] η Ελλάδα έχει παραχωρήσει από το 1961 άδειες ερευνών πετρελαίου στο Αιγαίο Πέλαγος, δυτικά των προαναφερθέντων ελληνικών νησιών, στα ίδια μέρη του θαλάσσιου βυθού, που απεικονίζονται στον χάρτη της τουρκικής Εφημερίδος ...

Εξάλλου η Ελληνική Κυβέρνηση θα ήθελε να επαναλάβει ... ότι, στο άρθρο 1 της Συμβάσεως της Γενεύης του 1958, η υφαλοκρηπίδα των νησιών καθορίζεται κατά τον ίδιο τρόπο, όπως και για τα άλλα εδάφη. Αυτό σημαίνει ότι το διεθνές δίκαιο, που αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, είναι, ως γενικός κανόνας, το ίδιο για τα νησιά όπως και για το κράτος ως σύνολο. Η Σύμβαση της Γενεύης, υπό την άποψη αυτή, καθώς και η διεθνής νομολογία, εναρμονίζεται με το συμβατικό και το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο, το οποίο προβλέπει ότι η οριοθέτηση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας ακολουθεί τις ίδιες αρχές, ανεξάρτητα από τον ηπειρωτικό ή νησιωτικό χαρακτήρα του εδάφους. Το διεθνές δίκαιο, όπως διαμορφώθηκε από την διεθνή πρακτική και ιδιαίτερα από τις συμφωνίες για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, δεν αφήνει καμία αμφιβολία ως προς το ότι, τόσο τα νησιά όσο και οποιοδήποτε άλλο τμήμα της ακτής, έχουν το δικαίωμα να έχουν πλήρη περιοχή θαλασσίου βυθού.

Επί πλέον, η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στηρίζεται, κατά την θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου, επί της αρχής της ίσης αποστάσεως (equidistance), όπως προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Γενεύης. Στα στενά ύδατα,

---

⁸⁶Βλ. Χ. Ροζάκη, «*Τρία χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής – 1974- 1977*», Εκδόσεις Παπαζήση 1978,σελ. 88

όπου δύο ή περισσότερα κράτη είναι απέναντι ή παράκεινται το ένα στο άλλο, το πρόβλημα της οριοθέτησής της υφαλοκρηπίδας, εν ελλείψει συμφωνίας - και εφ' όσον δεν δικαιολογείται άλλη λύση, λόγω ειδικών περιστάσεων⁸⁷ - το όριο καθορίζεται από την μέση γραμμή⁸⁸ (Στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας, το Διεθνές Δικαστήριο ανέφερε στην παράγραφο 57 της αποφάσεως του ότι η οριοθέτηση βάσει της μέσης γραμμής μεταξύ απέναντι ευρισκομένων κρατών, θα είναι πάντοτε ένας δίκαιος διαχωρισμός της υφαλοκρηπίδας. Η Τουρκία απάντησε⁸⁹ στις 27 Φεβρουαρίου 1974 με μία μακροσκελή ρηματική διακοίνωση. Στην τουρκική διακοίνωση υποστηριζόταν η θέση ότι υπάρχουν μεγάλες υποθαλάσσιες περιοχές πέρα από τις τουρκικές ακτές, οι οποίες αποτελούν τη φυσική προέκταση της ακτής της Ανατολίας και, συνεπώς, αποτελούν τουρκική υφαλοκρηπίδα. Ταυτόχρονα, στη ρηματική διακοίνωση διατυπωνόταν η άποψη της Τουρκίας ότι τα ελληνικά νησιά που βρίσκονται κοντά στις τουρκικές ακτές δεν διαθέτουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Παραθέτουμε κατωτέρω σε μετάφραση τα κυριότερα σημεία της τουρκικής ρηματικής διακοίνωσης της 27ης Φεβρουαρίου 1974. «...Μια γεωμορφολογική μελέτη του βυθού του Αιγαίου Πελάγους, υπό το φως [των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, ιδιαίτερος δε των διατάξεων της Σύμβασης της Γενεύης⁹⁰ και της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας] αποδεικνύει, πράγματι, την ύπαρξη τεράστιων υποθαλάσσιων αβαθών εκτάσεων... που αποτελούν την φυσική προέκταση της χερσονήσου της Ανατολίας και, συνεπώς, την υφαλοκρηπίδα της, ενώ τα ελληνικά νησιά, τα οποία βρίσκονται πολύ κοντά στις τουρκικές ακτές, δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Άρα, το δικαίωμα που αφορά την υφαλοκρηπίδα δεν προέρχεται αποκλειστικά και απαραίτητα από την κυριαρχία η οποία ασκείται επί ενός εδάφους. Η μορφολογία του βυθού της θάλασσας, που βρέχει ή περιβάλλει την εν λόγω περιοχή, είναι ένα από τα ουσιώδη στοιχεία για την δημιουργία ενός τέτοιου δικαιώματος. Το Διεθνές Δικαστήριο υπογραμμίζει καθαρά την σπουδαιότητα αυτού του στοιχείου, όταν δηλώνει στην απόφαση του ότι «...(γ) η υφαλοκρηπίδα κάθε κράτους πρέπει να είναι η φυσική προέκταση του εδάφους του και δεν πρέπει να καταπατά την φυσική προέκταση του εδάφους ενός άλλου κράτους. Από το άλλο μέρος η Τουρκική Κυβέρνηση αδυνατεί να προσχωρήσει στην άποψη σύμφωνα με την οποία η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα βασίζεται, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, στην αρχή της ίσης απόστασης. Αντιθέτως, η βασική μέθοδος οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας μεταξύ δύο κρατών, που οι ακτές τους είναι η μία απέναντι στην άλλη, δεν είναι η ίση απόσταση, αλλά η συμφωνία μεταξύ των κρατών αυτών. Το κείμενο της Συμβάσεως της Γενεύης, καθώς και η νομολογία., δεν λαμβάνουν, στην πραγματικότητα, υπ' όψη την αρχή της ίσης απόστασης, παρά μόνον σε τρίτη σειρά, εφ' όσον δεν υπάρχει συμφωνία και εφ' όσον ειδικές περιστάσεις δεν δικαιολογούν μια άλλη οριοθέτηση. Εξάλλου, καμιά πρωτοβουλία, εν όψει της συνάψεως συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών, δεν πάρθηκε μέχρι τώρα, ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση είχε αρχίσει, σύμφωνα με την διακοίνωση του Υπουργείου [Εξωτερικών της Ελλάδας], να παρέχει άδειες πετρελαίου

---

⁸⁷ special circumstances

⁸⁸ median line

⁸⁹ Βλ . A .Syrigo , *The status of the Aegean Sea According to International Law*, Sakkoulas/Bruylant, 1998, σελ. 76-8

⁹⁰ Βλ . A.O .Adede, *The system for Settlement of Disputes under the United Nations Convention on the Law of the sea*, Dordecht,1987, σελ.120-2

στο Αιγαίο Πέλαγος, εδώ και 15 περίπου χρόνια.. Όσον αφορά τον ρόλο που θα άρμοζε στα νησιά... η ιδιάζουσα θέση των εν λόγω νησιών είναι ένα δεύτερο σοβαρό στοιχείο του προβλήματος. Παρά την κατ' ανάγκη γενική και κατά συνέπεια αόριστη διατύπωση των διατάξεων της Συμβάσεως της Γενεύης, οι κανόνες οι οποίοι καθιερώθηκαν από την διεθνή πρακτική, όπως διαπιστώνεται από πληθώρα συμφωνιών που ήδη συνάφθηκαν, απαγορεύουν, πράγματι, την απόδοση ίσης αξίας σ' όλα τα νησιά, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη τα χαρακτηριστικά τους και η ιδιαίτερη θέση τους, όσον αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Συνεπώς, τόσο τα εν λόγω νησιά, όσο και το σύνολο του Αιγαίου Πελάγους - χώρο γεωγραφικής συναντήσεως τόσων σπουδαίων και ιστορικά καθιερωμένων συμφερόντων της Τουρκίας και από τον χαρακτήρα της σαν ημίκλειστης θάλασσης - συνιστούν ένα τυπικό παράδειγμα «ειδικών περιστάσεων», και πρέπει, υπ' αυτήν την ιδιότητα, να τύχουν ανάλογης μεταχείρισης για να εφαρμοστούν οι κανόνες του διεθνούς δικαίου της θάλασσας...

Συμπερασματικά, η Τουρκική Κυβέρνηση⁹¹ ... θεωρεί ότι θα ήταν σκόπιμο να αναζητηθεί μέσω συμφωνίας μια λύση σύμφωνη με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, για τα προβλήματα τα οποία εγείρονται σχετικά με τα κοινά ύδατα του Αιγαίου Πελάγους...». Η ελληνική απάντηση καθυστέρησε επί τρεις ολόκληρους μήνες. Στις 24 Μαΐου 1975, σε μία σύντομη ρηματική διακοίνωση, η Ελλάδα χωρίς να σχολιάσει την ουσία της επιχειρηματολογίας της τουρκικής διακοίνωσης, γνωστοποίησε προς την Τουρκία ότι, διατηρώντας τις θέσεις της επί του θέματος της οριοθέτησης, «δεν αντιτίθεται στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο χωρών βάσει των διατάξεων του ισχύοντος θετικού διεθνούς δικαίου, όπως κωδικοποιήθηκε από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1958 για την Υφαλοκρηπίδα». Η Τουρκία, απαντώντας την 5η Ιουνίου 1974 στην ελληνική ρηματική διακοίνωση, επιχείρησε να αλλοιώσει το περιεχόμενο της έτσι ώστε να προκύπτει ότι η Ελλάδα είχε δεχτεί την οδό των διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Με την ίδια διακοίνωση, η Τουρκία δήλωσε ότι ήταν έτοιμη να αρχίσει διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση «μέσα στο πλαίσιο των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, σε ημερομηνία που θα καθόριζε η Ελληνική Κυβέρνηση».

B.3. Η κρίση⁹² εξαιτίας των ερευνών του τουρκικού πλοίου Candarli.

Στο μεταξύ και ενώ από το περιεχόμενο των αντίστοιχων ρηματικών διακοινώσεων προέκυπτε κάποια προσέγγιση στις θέσεις μεταξύ των δύο κρατών, στις 29 Μαΐου 1974, το τουρκικό υδρογραφικό σκάφος Candarli, συνοδευμένο από 32 τουρκικά πολεμικά πλοία, άρχισε να πλέει σε ύδατα υπερκείμενα εν μέρει ή εν όλο της υφαλοκρηπίδας των νησιών Λήμνου, Άγιου Ευστράτιου, Λέσβου, Σκύρου, Ψαρών, Αντιψαρών και Χίου, Σκοπός του πλου ήταν, σύμφωνα με σαφείς ανακοινώσεις μελών της Τουρκικής Κυβέρνησης, η εξερεύνηση των φυσικών πόρων της παραπάνω υφαλοκρηπίδας με μαγνητομετρικές μεθόδους. Η Ελλάδα αντέδρασε με την αποστολή μιας ναυτικής δύναμης, η οποία είχε εντολή να κάνει «επίδειξη σημαίας» και να ακολουθήσει τον ίχνος της πορείας του υδρογραφικού καθώς και της συνοδευτικής πολεμικής δύναμης. Το Candarli επέστρεψε στη βάση του στις 4 Ιουνίου 1974, αφού, όπως δήλωσε η Τουρκική Κυβέρνηση, ολοκλήρωσε την αποστολή του.

⁹¹ Βλ. Δ.Κολώνη.,1993, σελ. 78-81

⁹² Βλ. Χ. Σαζανίδη , «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978», Θεσσαλονίκη, 1979,σελ. 32-4

Στις 14 Ιουνίου 1974, η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε έντονα προς την Τουρκία για τις ενέργειες του Candarli, τις οποίες θεώρησε ως παραβίαση των άρθρων 1, εδάφιο β' και 2(2) της Σύμβασης της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα. Η Τουρκία ανταπάντησε στις 4 Ιουλίου 1974, απορρίπτοντας την ελληνική διαμαρτυρία, με τον ισχυρισμό ότι οι έρευνες του Candarli έγιναν σε τουρκική υφαλοκρηπίδα. Ταυτόχρονα, στην σχετική τουρκική ρηματική διακοίνωση δηλωνόταν ότι οι σχετικές έρευνες θα συνεχισθούν και ότι η Τουρκία εξακολουθεί να θεωρεί αναγκαία την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών «...μέσω αμοιβαίας συμφωνίας και σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου...». Λίγο αργότερα, και συγκεκριμένα στις 18 Ιουλίου 1974 δημοσιεύθηκε⁹³ στην τουρκική Επίσημη Εφημερίδα απόφαση της κυβέρνησης, με βάση την οποία παραχωρούνται νέες άδειες έρευνας για υδρογονάνθρακες σε τμήματα του Νότιου Αιγαίου, δυτικά των Δωδεκανήσων - σε περιοχές που ανήκουν στην υφαλοκρηπίδα των Δωδεκανήσων και των Κυκλάδων, όπως και σε περιοχή νοτιοανατολικά της Ρόδου, που, τμήμα της τουλάχιστον, ανήκει στην υφαλοκρηπίδα του νησιού αυτού. Ουσιαστικά, οι τουρκικές παραχωρήσεις αδειών εκμετάλλευσης σε υποθαλάσσιες περιοχές γύρω από τα ελληνικά νησιά ισοδυναμούσαν με μονομερή οριοθέτηση εκ μέρους της Τουρκίας, κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου σε βάρος της Ελλάδας.

B.4. Η ανταλλαγή διακοινώσεων μετά το επεισόδιο του πλοίου Candarli.

Οι εβδομάδες που ακολούθησαν τις τουρκικές αυτές ενέργειες χαρακτηρίστηκαν από την αποκατάσταση της δημοκρατίας⁹⁴ στην Ελλάδα και την τουρκική εισβολή⁹⁵ στην Κύπρο. Λόγω των γεγονότων αυτών, τα ζητήματα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου αναγκαστικά πέρασαν σε δεύτερη σειρά προτεραιότητας, μολονότι η τουρκική εισβολή στην Κύπρο κατέδειξε ότι η Τουρκία δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει και ένοπλη βία για τις διεκδικήσεις της. Η πολιτική κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας μετά την πτώση της δικτατορίας ανέλαβε ταχύτατα την προσπάθεια επίλυσης των ελληνοτουρκικών προβλημάτων, επιχειρώντας τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής, τόσο για τα ζητήματα του Αιγαίου, όσο κυρίως για το Κυπριακό. Στις 22 Αυγούστου 1974, η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε για τις τουρκικές παραχωρήσεις της 18ης Ιουλίου 1974, επαναλαμβάνοντας τις θέσεις της για την υφαλοκρηπίδα των ελληνικών νησιών, την ύπαρξη ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων (προφανώς στις περιοχές που έγιναν τουρκικές παραχωρήσεις), τα οποία ενυπάρχουν ανεξάρτητα από το αν το παράκτιο κράτος ερευνά ή εκμεταλλεύεται την υφαλοκρηπίδα, και την αντίθεση της σε μονομερείς πράξεις «οι οποίες είναι καταφανώς σε αντίθεση προς τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και αντίθετες με τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην υφαλοκρηπίδα της». Η τουρκική απάντηση της 16ης Σεπτεμβρίου 1974 απέρριπτε την ελληνική διαμαρτυρία, ισχυριζόμενη ότι η παραχώρηση αδειών έγινε σε τουρκική υφαλοκρηπίδα. Ταυτόχρονα, καλούσε την ελληνική πλευρά να διαπραγματευθεί την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, υπογραμμίζοντας ως δεδομένα στοιχεία τη «μοναδική γεωγραφική διαμόρφωση και τη γεωλογική δομή» του Αιγαίου. Στο τέλος του 1974,

---

⁹³ και χάρτης που τη συνοδεύει

⁹⁴ 24 Ιουλίου 1974

⁹⁵ 20 Ιουλίου 1974

πραγματοποιήθηκαν στην Άγκυρα συνομιλίες μεταξύ του εκεί Έλληνα Πρέσβη και της Τουρκικής Κυβέρνησης. Σε συνέχεια των συνομιλιών η Ελληνική Κυβέρνηση στις 27 Ιανουαρίου 1975 επέδωσε προς την Τουρκία νέα ρηματική διακοίνωση. Στη διακοίνωση αυτή κατ' αρχάς υπογράμμιζε εκ νέου ότι «...επιφυλασσομένη για τις θέσεις της, δεν είναι αντίθετη στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών, βασισμένη στις διατάξεις του σύγχρονου θετικού διεθνούς δικαίου όπως κωδικοποιήθηκε στη Σύμβαση για την Υφαλοκρηπίδα⁹⁶ που υπογράφηκε στη Γενεύη το 1958». Στη συνέχεια, στην ίδια ρηματική διακοίνωση επισημαίνεται ότι η θέση της Τουρκίας ότι τα ελληνικά νησιά που είναι κοντά στις τουρκικές ακτές δεν έχουν δικιά τους υφαλοκρηπίδα «εγείρει σημαντικές αμφιβολίες κατά πόσο στην τουρκική αντίληψη για τους κανόνες του διεθνούς δικαίου περιλαμβάνονται όλες οι διατάξεις της παραπάνω Σύμβασης». Τέλος, στην ίδια ελληνική ρηματική διακοίνωση διατυπώνεται η πρόταση ότι «οι διαφορές σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο καθώς και για την ουσία παραπεμφθούν στο Διεθνές Δικαστήριο». Σχετικά, η Ελληνική Κυβέρνηση, επιφυλάσσοντας το δικαίωμα μονομερούς προσφυγής, επισήμανε τα σημαντικά πλεονεκτήματα για τη σύναψη ειδικής συμφωνίας «βάσει της οποίας θα μπορούσε να γίνει η προσφυγή στο Δικαστήριο, όπως αρμόζει σε δύο γειτονικές χώρες και μέλη του ΟΗΕ». Η απάντηση της τουρκικής κυβέρνησης δόθηκε στις 6 Φεβρουαρίου 1975 με μια ρηματική διακοίνωση ιδιαίτερης σημασίας για την εξέλιξη της ελληνοτουρκικής διαφοράς για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Λόγω της σημασίας της παραθέτουμε την τουρκική ρηματική διακοίνωση της 6ης Φεβρουαρίου 1975 αυτούσια. «Το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών δέχεται ευχαρίστως το πνεύμα συνδιαλλαγής της Ελλάδας σχετικά με την πρόταση της για διακανονισμό της διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου με ειρηνικά μέσα. Κατά την άποψη της Τουρκικής Κυβέρνησης υφίστανται ζωτικά ζητήματα που αφορούν το Αιγαίο που εκκρεμούν ακόμα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και τα οποία πρέπει να επιλυθούν με ειρηνικά μέσα.... Εμπνεόμενη από το πνεύμα αυτό και εν όψει της ειδικής γεωγραφικής δομής του Αιγαίου, όπου αμφοτέρως οι χώρες αντιμετωπίζουν ζητήματα που δεν έχουν ακόμα ρυθμισθεί, μεταξύ άλλων το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης στο Αιγαίο και η χρήση του εναερίου της χώρας, η Τουρκική Κυβέρνηση ελπίζει ότι η Ελληνική Κυβέρνηση θα συμφωνήσει, κατά προτεραιότητα να αρχίσει διαπραγματεύσεις με την Τουρκική Κυβέρνηση σχετικά με το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, προς τον σκοπό επίτευξης μιας αμοιβαίως αποδεκτής και ικανοποιητικής λύσης. Πράγματι, η Τουρκία έχει προτείνει... την έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο χωρών, προς τον σκοπό ειρηνικής επίλυσης της διαφοράς για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, με ένα δίκαιο (just and equitable)⁹⁷ τρόπο. Πρέπει να σημειωθεί δυστυχώς ότι η Ελλάδα δεν ανταποκρίθηκε στις τουρκικές αυτές προτάσεις και παρεμποδίστηκαν έτσι οι διαπραγματεύσεις. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι ουσιαστικές διαπραγματεύσεις αποτελούν μία βασική μέθοδο επίλυσης των διεθνών διαφορών. Εν όψει του γεγονότος ότι τέτοιες διαπραγματεύσεις δεν έλαβαν χώρα, τα ζητήματα που αφορούν τις διαφορές ούτε εντοπίστηκαν ούτε διευκρινίστηκαν. Ωστόσο, κατ' αρχήν η Τουρκική Κυβέρνηση αντιμετωπίζει ευνοϊκά την πρόταση της Ελληνικής Κυβέρνησης να παραπεμφθεί από κοινού η διαφορά για την υφαλοκρηπίδα

⁹⁶Βλ. Κ.Π.Χορτάτου, «Ο σεβασμός της εδαφικής κυριαρχίας και το δικαίωμα της υφαλοκρηπίδας», Αθήνα, 1978, σελ. 11-5

⁹⁷ Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ, «Το Διεθνές Δίκαιο και το Αιγαίο», 1983, σελ. 87-9

του Αιγαίου στο Διεθνές Δικαστήριο⁹⁸. Προς τον σκοπό αυτό και προκειμένου να διαμορφωθούν οι όροι υπό τους οποίους το ζήτημα θα παραπεμφθεί στο εν λόγω Δικαστήριο, η Τουρκία προτείνει να αρχίσουν μεταξύ των δύο Κυβερνήσεων συνομιλίες υψηλού επιπέδου. Η Τουρκική Κυβέρνηση θεωρεί ότι η πολιτική φύση και η ζωτική σημασία του ζητήματος επιβάλλει οι συνομιλίες⁹⁹ να διεξαχθούν σε υπουργικό επίπεδο» Το αμφίσημο και διαφορούμενο περιεχόμενο της παραπάνω ρηματικής διακοίνωσης σχολιάζεται καυστικά από τον Χ. Ροζάκη. Σύμφωνα με τον εν λόγω συγγραφέα, με τη διακοίνωση της 6ης Φεβρουαρίου 1975 η Τουρκία επισημαίνει «...α) ότι υπάρχουν διάφορα ζωτικά προβλήματα που τη χωρίζουν από την Ελλάδα, β) ότι ορισμένα από αυτά είναι το πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης στο Αιγαίο και η χρήση του εναέριου χώρου του, γ) ότι θα πρέπει να λυθούν ειρηνικά, και δ) ότι θα έπρεπε να δοθεί προτεραιότητα στις διαπραγματεύσεις για την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου με σκοπό την επίτευξη μιας αμοιβαίας αποδεκτής και ικανοποιητικής λύσης». Εξάλλου, συνεχίζει ο ίδιος παραπάνω συγγραφέας: «είναι ευκρινές ότι το κείμενο αυτό περιλαμβάνει, σπερματικά, όλες τις αντιλήψεις και θέσεις που κατά καιρούς είχε υιοθετήσει ή θα υιοθετούσε η Τουρκία στο μέλλον. Η υδραργυρική δομή του - εμμονή στις διαπραγματεύσεις, αλλά και καταρχήν αποδοχή δικαστικής επίλυσης, πολιτικός αλλά και νομικός χαρακτήρας της διαφοράς - και η έντεχνη διοχέτευση κι άλλων, αριθμητικά απροσδιόριστων, διεκδικήσεων αφήνουν το έδαφος ανοιχτό για ελιγμούς, που η Ελλάδα δεν θα αργήσει να δοκιμάσει στην περίοδο που αμέσως ακολουθεί». Είναι ίσως χαρακτηριστικό της νομικής στρατηγικής της Τουρκίας ότι σε καμία από τις παραπάνω ρηματικές διακοινώσεις της δεν απάντησε στον ισχυρισμό της Ελλάδας ότι ορισμένες τουλάχιστον από τις διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα αποτελούν κανόνες του (εθιμικού) διεθνούς δικαίου, προφανώς δεσμευτικούς για την Τουρκία. Έτσι, η Τουρκία, μολονότι δεν δεσμεύεται συμβατικά από την παραπάνω Σύμβαση, δεν θέλησε να εμπλακεί σε νομική συζήτηση για τον εθιμικό χαρακτήρα των εν λόγω διατάξεων. Αλλά και γενικότερα η Τουρκία άφηνε αδιόρατες τις νομικές της προσεγγίσεις. Εξάλλου, όπως προκύπτει από μία μεταγενέστερη ελληνική ρηματική διακοίνωση¹⁰⁰, η Ελλάδα ερμήνευσε την τουρκική διακοίνωση της 6ης Φεβρουαρίου 1975 ως εξής: Πρώτο, ότι υπήρξε συμφωνία για την παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο. Δεύτερο, ότι υπήρξε συμφωνία ως προς το ότι το αντικείμενο της παραπομπής θα ήταν η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Τρίτο, ότι υπήρξε συμφωνία για το επίπεδο των μελλοντικών συνομιλιών. Και τέλος, ότι υπήρξε συμφωνία ότι το αντικείμενο των συνομιλιών θα ήταν η επεξεργασία των όρων υπό τους οποίους θα γινόταν η παραπομπή στο Δικαστήριο. Όπως αποδείχτηκε στη συνέχεια, η ελληνική ερμηνεία ήταν μάλλον αισιόδοξη.

B.5. Η έναρξη των επισήμων ελληνοτουρκικών συνομιλιών.

⁹⁸ Βλ. Κ. Οικονομίδη, «θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», 1993, σελ. 33-5

⁹⁹ Βλ. Χ. Σαζανίδη, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978», Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 44-5

¹⁰⁰ της 2ας Οκτωβρίου 1975,

B.5.1. Η συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών. Στις 10 Φεβρουαρίου 1975,¹⁰¹ η Ελλάδα αποδέχθηκε τη διεξαγωγή συνομιλιών για τη σύναψη συνυποσχετικού και τη συνάντηση αντιπροσωπειών με επικεφαλής τους υπουργούς Εξωτερικών. Μάλιστα, εν όψει της εξέλιξης αυτής ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας Ιρμάκ δήλωσε στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση στις 3 Μαρτίου 1975: «Οι Έλληνες απάντησαν θετικά στην πρόταση μας σχετικά με συνομιλίες πριν πάμε στη Χάγη. Οι συνομιλίες αυτές δεν άρχισαν ακόμα. Το αντικείμενο των συνομιλιών θα είναι η ειδική συμφωνία¹⁰² που θα ορίσει τη βάση της υπόθεσης». Στο διάστημα από 17 ως 19 Μαΐου 1975 έγινε η πρώτη συνάντηση των δύο Υπουργών Δ. Μπίτσιου και I. Caglayangil, στη Ρώμη, όπου, με την παρουσία εμπειρογνομόνων, έγινε μια πρώτη μελέτη των όρων του συνυποσχετικού και εκδόθηκε ένα άχρωμο ανακοινωθέν, το οποίο πάντως διευκρίνιζε ότι: «Τα σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου ζητήματα συζητήθηκαν και έγινε μία πρώτη μελέτη ενός κειμένου συνυποσχετικού αφορώντας στην υποβολή της υποθέσεως στο Διεθνές Δικαστήριο». Πράγματι, κατά τη συνάντηση εκείνη η ελληνική πλευρά παρουσίασε για διαπραγμάτευση ένα σχέδιο ειδικής συμφωνίας υποβολής της διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο. Η τουρκική πλευρά δήλωσε ότι δεν είναι έτοιμη να συζητήσει το σχέδιο και ζήτησε να προηγηθούν «ουσιαστικές» διαπραγματεύσεις. Εξάλλου, όταν η ελληνική πλευρά ζήτησε τουλάχιστον τη διατύπωση της τουρκικής νομικής θέσης, η τουρκική πλευρά απόφυγε οποιαδήποτε δήλωση, πλην της πρότασης ότι θα ήταν δυνατή η συνεκμετάλλευση ορισμένων - αδιευκρίνιστων πάντως - υποθαλάσσιων περιοχών του Αιγαίου.

B.5.2. Η συνάντηση των Πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας.¹⁰³

Παρά το γεγονός ότι η συνάντηση των δύο Υπουργών Εξωτερικών δεν επέτρεψε να διαφανούν σημεία ουσιαστικής σύμπτωσης των απόψεων των δύο κρατών, η Ελληνική Κυβέρνηση - πιεζόμενη και από τους συμμάχους της στο NATO - δέχτηκε να πραγματοποιηθεί μία συνάντηση μεταξύ των Πρωθυπουργών των δύο κρατών. Στις 31 Μαΐου 1975, πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες συνάντηση μεταξύ του Έλληνα Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή και του Τούρκου ομολόγου του Σ. Ντεμιρέλ. Η συνάντηση κατέληξε στην έκδοση ενός Κοινού Ανακοινωθέντος, του οποίου το περιεχόμενο αποτέλεσε στη συνέχεια αντικείμενο σημαντικού νομικού σχολιασμού. Το πλήρες κείμενο του Κοινού Ανακοινωθέντος των Βρυξελλών της 31ης Μαΐου 1975 έχει ως εξής: «Κατά τη διάρκεια της συνάντησης τους οι δύο Πρωθυπουργοί είχαν την ευκαιρία να προχωρήσουν σε μία εξέταση των προβλημάτων που οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών τους. Αποφάσισαν ότι αυτά τα προβλήματα πρέπει να επιλυθούν ειρηνικά μέσω διαπραγματεύσεων και όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης. Καθόρισαν τις γενικές γραμμές επί τη βάσει των οποίων θα πραγματοποιηθούν οι προσεχείς συναντήσεις των αντιπροσώπων των δύο Κυβερνήσεων. Σχετικά αποφάσισαν να επισπεύσουν τη συνάντηση των εμπειρογνομόνων όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, καθώς και αυτή των εμπειρογνομόνων για το ζήτημα του εναερίου χώρου. Οι

¹⁰¹ Βλ. Χ. Ροζάκη, «Τρία χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής – 1974- 1977», 1978,σελ.34

¹⁰² συνυποσχετικό

¹⁰³ Βλ. Χ. Σαζανίδη, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978», σελ. 77

δύο Πρωθυπουργοί συμφώνησαν ότι και από τις δύο πλευρές θα καταβληθούν προσπάθειες προς τον σκοπό της δημιουργίας και της διατήρησης ενός καλού κλίματος στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας, έτσι ώστε τα υπάρχοντα προβλήματα να επιλυθούν και οι δύο χώρες να οδηγηθούν στην αποκατάσταση της συνεργασίας τους για αμοιβαίο όφελος. Τέλος, οι δύο Πρωθυπουργοί συμφώνησαν για τη στήριξη των δικαιοδικών διαπραγματεύσεων της Βιέννης¹⁰⁴.

Γ. Από το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών στη μονομερή προσφυγή ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Γ.1. Μатаιωθείσα συνάντηση εμπειρογνομόνων στο Παρίσι.

Ήταν σαφές από το παραπάνω Κοινό Ανακοινωθέν ότι οι δύο Πρωθυπουργοί συμφώνησαν ότι το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου θα έπρεπε να επιλυθεί με παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο. Απέμεινε η σύνταξη της ειδικής συμφωνίας, για την οποία η Ελλάδα άρχισε να πιέζει την Τουρκία. Τελικά, η Τουρκία δέχτηκε να πραγματοποιηθεί μία συνάντηση εμπειρογνομόνων στις 25-27 Σεπτεμβρίου 1975 στο Παρίσι, αλλά η συνάντηση δεν πραγματοποιήθηκε. Η ματαιώση της συνάντησης οφείλεται στο γεγονός ότι η τουρκική πλευρά αρνήθηκε να δεχθεί κοινή ανακοίνωση για την πραγματοποίησή της, στην οποία ανακοίνωση θα γινόταν μνεία ότι αντικείμενο της συνάντησης θα ήταν η επεξεργασία του συνυποσχετικού. Αντίθετα, σύμφωνα με το τουρκικό σχέδιο ανακοίνωσης, η συνάντηση θα πραγματοποιούνταν «για τη συζήτηση του αμοιβαίου ενδιαφέροντος προβλήματος σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και συναφών προβλημάτων μεταξύ των δύο χωρών». Σχετικά η Τουρκία υποστήριξε ότι το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας δεν είναι απομονωμένο, ότι ήταν μέρος ενός ευρύτερου φάσματος προβλημάτων και ότι υπήρχαν διάφοροι τρόποι διακανονισμού του, από τους οποίους η παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο¹⁰⁵ ήταν ένας. Συνεπώς, σύμφωνα με την τουρκική άποψη, οι πολιτικές οδηγίες¹⁰⁶ προς τους εμπειρογνομόνους έπρεπε να είναι αρκετά ευρείες, ώστε να μην αποκλείεται η συζήτηση ευρύτερων - αν και αδιευκρίνιστων - θεμάτων. Τέλος, η Τουρκία επισήμανε ότι σε κάθε περίπτωση στη φάση εκείνη δεν ήταν έτοιμη να δηλώσει δημόσια ότι το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου θα παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο. Η Ελλάδα αρνήθηκε να συμβιβαστεί με τη σαφή αυτήν υπαναχώρηση της Τουρκίας και επέμεινε ότι σύμφωνα με όσα είχαν προηγηθεί μοναδικό ζήτημα ήταν η σύνταξη του συνυποσχετικού. Εν όψει της θεμελιώδους αυτής διαφωνίας, η Τουρκία προτίμησε να ματαιώσει τη συνάντηση. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1975, η Τουρκία με μακροσκελή ρηματική διακοίνωση, επιχειρώντας να δικαιολογήσει την άρνηση της να δεχθεί μνεία του θέματος του συνυποσχετικού στην ανακοίνωση για τη συνάντηση των Παρισίων, ουσιαστικά επαναδιατύπωσε τις θέσεις της σχετικά με την όλη διαφορά. Πράγματι, υποστήριξε ότι ορισμένες πλευρές¹⁰⁷ της έννοιας της υφαλοκρηπίδας πρέπει να καθορισθούν, ότι οι αρχές που θα εφαρμοσθούν (στην οριοθέτηση) πρέπει να καθορισθούν μεταξύ των δύο κρατών και ότι πρέπει να εξετασθεί και το ενδεχόμενο κοινής εκμετάλλευσης και εξερεύνησης των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

¹⁰⁴ σχετικά με το Κυπριακό

¹⁰⁵ Βλ. Κ. Ιωάννου και Σ. Περράκη, «Γενικό και Ειδικό Διεθνές Δίκαιο», Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, τόμος 1, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990, σελ. 79-86

¹⁰⁶ οι οποίες θα αντικατοπτρίζονταν στο ανακοινωθέν για τη συνάντηση

¹⁰⁷ some aspects of the continental shelf concept

Στην ίδια παραπάνω ρηματική διακοίνωση, η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι στις Βρυξέλλες είχε δήθεν συμφωνηθεί ότι μόνον για τα θέματα εκείνα σχετικά με την υφαλοκρηπίδα που δεν θα μπορούσαν να λυθούν με διαπραγματεύσεις θα αντιμετωπιζόταν η παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο. Είναι, ωστόσο, προφανές ότι κάτι τέτοιο δεν προέκυπτε από το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών. Η απάντηση της Ελλάδας με τη ρηματική διακοίνωση της 2ας Οκτωβρίου 1975 ήταν η εκτενέστερη από όσες είχαν προηγηθεί και ουσιαστικά αποτελούσε μια πλήρη ανασκόπηση του ιστορικού. Η Ελληνική Κυβέρνηση επανέλαβε στο τέλος την πρόσκληση προς την Τουρκία σύναψης συνυποσχετικού για την υπαγωγή του ζητήματος της οριοθέτησης στο Διεθνές Δικαστήριο.

Γ.2. Οι συναντήσεις εμπειρογνομόνων στη Βέρνη.

Στις 31 Ιανουαρίου-2 Φεβρουαρίου 1976, πραγματοποιήθηκε στη Βέρνη συνάντηση εμπειρογνομόνων των δύο κρατών. Στη συνάντηση αυτή, η τουρκική πλευρά άνοιξε λίγο περισσότερο τα χαρτιά της. Υποστήριζε πράγματι ότι τα νησιά Λήμνος, Χίος, Σάμος, Λέσβος, Άγιος Ευστράτιος, Ικαρία και Κως, δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Ο ισχυρισμός αυτός της Τουρκίας θεμελιώθηκε σε δύο εναλλακτικά γεωλογικά επιχειρήματα: α) επειδή, κατά την τουρκική άποψη, τα εν λόγω νησιά αποτελούν απλά ανυψώματα της τουρκικής υφαλοκρηπίδας, β) επειδή σε πολύ απώτερο χρόνο αποτελούσαν τμήμα της ασιατικής ηπείρου. Πάντως, οι εμπειρογνώμονες δεν επέτυχαν να συμφωνήσουν σε ένα κοινό ανακοινωθέν. Στις 19 και 20 Ιουνίου 1976, πραγματοποιήθηκε στη Βέρνη νέα συνάντηση Ελλήνων και Τούρκων εμπειρογνομόνων. Κατά τη συνάντηση αυτή, η ελληνική πλευρά διατύπωσε τις παρακάτω νομικές θέσεις της σχετικά με τους κανόνες¹⁰⁸ που πρέπει να διέπουν την οριοθέτηση μεταξύ των δύο κρατών:

1) Ο κανόνας του διεθνούς δικαίου¹⁰⁹ σχετικά με την οριοθέτηση κοινών ορίων υφαλοκρηπίδας στην περίπτωση κρατών που οι ακτές τους είναι αντικριστές, είναι η μέση γραμμή.

2) Ο κανόνας αυτός εφαρμόζεται είτε η οριοθέτηση αφορά σε νησιωτικό, είτε ηπειρωτικό θαλάσσιο βυθό, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει μία συνέχεια του βυθού μεταξύ των αντικριστών κρατών, έτσι ώστε ο βυθός να ανταποκρίνεται στην έννοια της υφαλοκρηπίδας .

3) Εφόσον ο εν λόγω κανόνας απονέμει δικαιώματα στην Ελλάδα, είναι συνεπακόλουθο ότι η Ελλάδα δεν έχει υποχρέωση να διαπραγματευθεί έναν διακανονισμό ο οποίος θα συνεπάγεται εγκατάλειψη των δικαιωμάτων αυτών.

4) Από καμία διάταξη του Χάρτη των Η.Ε. δεν προκύπτει ότι απαιτείται διαπραγμάτευση μάλλον και όχι δικαιοδοτικός διακανονισμός, στην περίπτωση οποιουδήποτε δικαιώματος ενός κράτους μέλους που αμφισβητείται από ένα άλλο κράτος μέλος.

5) Συγκεκριμένα, δεν υπάρχει ειδικός κανόνας του εθιμικού διεθνούς δικαίου, ο οποίος να απαιτεί κράτη που βρίσκονται εκατέρωθεν μιας κοινής υφαλοκρηπίδας

¹⁰⁸ Βλ. Κ. Ιωάννου και Α. Στρατή, «Δίκαιο της Θάλασσας», 1998, σελ. 22

¹⁰⁹ Βλ. Κ. Οικονομίδη, «Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», σελ. 19

να διαπραγματευθούν ένα όριο με αναφορά σε άλλον κανόνα πλην εκείνου της μέσης γραμμής.

Γ.3. Οι σειсмоγραφικές έρευνες του τουρκικού πλοίου Hora/Sismik και η νέα κλιμάκωση της έντασης στο Αιγαίο.

Τον Ιούλιο 1976 και ενώ συνεχίζονταν οι ελληνοτουρκικές διπλωματικές διαβουλεύσεις, ανακοινώθηκε στην Τουρκία η προετοιμασία απόπλου του σειсмоγραφικού πλοίου «Horn» για έρευνες στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Στις 21 Ιουλίου 1976, το ίδιο αυτό πλοίο - αφού μετονομάστηκε σε «MTA-Sismik /»- απέπλευσε από το Βόσπορο. Η Ελληνική Κυβέρνηση, εν όψει του ενδεχομένου να κλιμακωθεί και πάλι η ένταση στο Αιγαίο, όπως είχε συμβεί και με το επεισόδιο του πλοίου Candarli, ζήτησε από την Τουρκία διαβεβαίωση ότι οι έρευνες του σειсмоγραφικού πλοίου θα ήταν αμιγώς επιστημονικές και ότι σε κάθε περίπτωση δεν θα έθιγαν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην υφαλοκρηπίδα της. Ζήτησε, επίσης, να γνωστοποιηθεί το δρομολόγιο του σκάφους και να δημοσιευθούν τα αποτελέσματα των ερευνών του. Τα ελληνικά αυτά αιτήματα έπεσαν στο κενό.

Το τουρκικό σειсмоγραφικό στην αρχή περιορίστηκε σε έρευνες μέσα στην τουρκική χωρική θάλασσα, αλλά στις 5 Αυγούστου 1976 πλησίασε τις επίμαχες περιοχές. Στις 6 Αυγούστου 1976 παραβίασε την υφαλοκρηπίδα που η Ελλάδα θεωρούσε ότι της ανήκει, προχωρώντας σε έρευνες χωρίς προηγούμενη άδεια της. Η Ελλάδα αντέδρασε στις δραστηριότητες του τουρκικού πλοίου με ρηματική διακοίνωση της 7ης Αυγούστου 1976. Η απάντηση της Τουρκίας ήταν άμεση (την επόμενη) και σαφής ως προς του τουρκικούς ισχυρισμούς: εφόσον δεν έχει γίνει οριοθέτηση δεν υπάρχει ελληνική υφαλοκρηπίδα και συνεπώς δεν παραβιάζεται οποιοδήποτε κυριαρχικό δικαίωμα¹¹⁰ της Ελλάδας. Εν όψει του γεγονότος ότι οι ερευνητικές δραστηριότητες του τουρκικού σειсмоγραφικού πλοίου συνεχίζονταν και ότι δημιουργούνταν επικίνδυνη κλιμάκωση της έντασης στην περιοχή, στις 9 Αυγούστου 1976 το Υπουργικό Συμβούλιο της Ελλάδας αποφάσισε και ανακοίνωσε: α) Να επιδώσει στην Τουρκία νέα έντονη ρηματική διακοίνωση διαμαρτυρίας, β) Να προσφύγει η Ελλάδα στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε. κατά της Τουρκίας, επικαλούμενη απειλή διατάραξης της ειρήνης, γ) Να προσφύγει μονομερώς στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας καταθέτοντας ταυτόχρονα και αίτηση λήψης από το Δικαστήριο προσωρινών μέτρων κατά της Τουρκίας. Την ίδια εποχή εκδηλώθηκε και η παρότρυνση του Αρχηγού του ΠΑ.ΣΟ.Κ., Α. Παπανδρέου, προς την Κυβέρνηση: «Βυθίσατε το Χόρα». Για τη φράση αυτή έχουν δοθεί ποικίλες ερμηνείες, ιδιαίτερα κατά πόσο αποτελούσε αυτοτελή πολιτική του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ή αντιθέτως προσυνηνομημένη με την Κυβέρνηση εκδήλωση ακραίας θέσης προκειμένου να δηλωθεί προς την Τουρκία η πίεση που ασκείται εσωτερικά στην Ελληνική Κυβέρνηση για ένοπλη προστασία των κυριαρχικών δικαιωμάτων στην υφαλοκρηπίδα. Ανεξάρτητα από τις πολιτικές επιπτώσεις μιας τέτοιας ενέργειας, σε κάθε περίπτωση, η καταβύθιση του σειсмоγραφικού, από νομική άποψη, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δυσανάλογη αμυντική ενέργεια.

¹¹⁰Βλ. Ε. Ρούκουνα, «Διεθνές Δίκαιο II» Το κράτος και το έδαφος- Δίκαιο της θάλασσας, εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1982,σελ. 78-81

Δ. Η προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας¹¹¹ και το Διεθνές Δικαστήριο¹¹².

Δ.1. Η σώρευση δύο διαδικασιών.

Η επιλογή της σωρευτικής προσφυγής τόσο στο Συμβούλιο Ασφαλείας, όσο και στο Διεθνές Δικαστήριο για τη λήψη προσωρινών μέτρων δεν ήταν απολύτως ορθή. Ήταν σχεδόν μαθηματικά βέβαιο ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας θα προηγούνταν χρονικά ως προς την έκδοση απόφασης, ότι η απόφαση του δεν ήταν δυνατόν να περιέχει τίποτε το θεαματικά θετικό για την Ελλάδα και ότι οπωσδήποτε η απόφαση του θα επηρέαζε ουσιαστικά την εκδίκαση των προσωρινών μέτρων. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι ο αείμνηστος καθηγητής Γ. Τενεκίδης - *persona non grata* την εποχή εκείνη για τη νομική ηγεσία του Υπουργείου Εξωτερικών - σε συνέντευξη του στην εφημερίδα «Καθημερινή» στις 8 Σεπτεμβρίου 1976, προέβλεψε με ακρίβεια το τι θα συνέβαινε με το αίτημα λήψης προσωρινών μέτρων (και όχι μόνον!). Εξάλλου, με την επιλογή αυτή διαφώνησε και ο ίδιος ο Υπουργός Εξωτερικών Δ. Μπίτσιος¹¹³.

Δ.2. Η προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

Με την προσφυγή της στο Συμβούλιο Ασφαλείας, η Ελλάδα ζητούσε την άμεση σύγκληση του οργάνου και επισήμανε τους κινδύνους που προκαλεί η συμπεριφορά της Τουρκίας για την ειρήνη στην περιοχή. Η συζήτηση που έγινε στο Συμβούλιο Ασφαλείας άρχισε στις 12 Αυγούστου 1976 με την παρουσία του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Δ. Μπίτσιου και του Τούρκου ομολόγου του. Αμέσως μετά διακόπηκε επί 12 μέρες προκειμένου να γίνουν διαβουλεύσεις για το κείμενο της απόφασης που θα υιοθετούνταν. Από τη συζήτηση πάντως δεν προέκυψε οτιδήποτε καινούργιο ως προς τις γνωστές απόψεις των δύο κρατών σχετικά με την υφαλοκρηπίδα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε στις 25 Αυγούστου 1976 την υπ' αριθ. 365/1976 Απόφαση του, η οποία απονευρωμένη από οποιαδήποτε ουσία, καλούσε τα δύο μέρη σε διαπραγματεύσεις και αναφερόταν για την επίλυση της διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο¹¹⁴, γεγονός που θεωρήθηκε ελληνική επιτυχία. Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 395(1976) της 25ης Αυγούστου 1976, που υιοθετήθηκε με *consensus*, έχει ως εξής:

Το Συμβούλιο Ασφαλείας,

Έχοντας σημειώσει την επιστολή του Μονίμου Αντιπροσώπου της Ελλάδας, με ημερομηνία 10 Αυγούστου 1976,

Έχοντας ακούσει και σημειώσει τα διάφορα σημεία τα οποία έγιναν στις παρεμβάσεις των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας,

Εκφράζοντας την ανησυχία του για τις παρούσες εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σε σχέση με το Αιγαίο,

Έχοντας υπόψη του τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών, καθώς και τις διάφορες διατάξεις του Κεφαλαίου VI του Χάρτη σχετικά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών,

¹¹¹ αμιγώς πολιτικό όργανο των Η.Ε

¹¹² αμιγώς δικαιοδοτικό όργανο των Η.Ε

¹¹³ βλ. Α. Μπίτσιο, *Πέρα από τα σύνορα 1974-1977*, εκδόσεις Κολλάρος, Αθήνα, 1982, σελ. 81

¹¹⁴ Βλ. R.R.Churchill & A.V Lowe, *The Law of the Sea, 2and Edition*, Manchester University Press, Manchester, σελ. 1998

Σημειώνοντας τη σημασία της επανάληψης και της συνέχισης απευθείας συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την επίλυση των διαφορών τους,

Έχοντας συνείδηση της ανάγκης για αμφότερα τα Μέρη να σεβαστούν τα αμοιβαία διεθνή δικαιώματα και υποχρεώσεις τους και να αποφύγουν οποιοδήποτε επεισόδιο το οποίο θα ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε επιδείνωση της κατάστασης και το οποίο συνεπώς θα έθετε σε κίνδυνο τις προσπάθειες τους για μια ειρηνική λύση.

1. Κάνει έκκληση προς τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας να ασκήσουν τη μεγαλύτερη δυνατή αυτοσυγκράτηση στην παρούσα κατάσταση.

2. Παροτρύνει τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας να κάνουν οτιδήποτε υπό την εξουσία τους προκειμένου να μειώσουν τις παρούσες εντάσεις στην περιοχή, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η διαδικασία διαπραγματεύσεων,

3. Καλεί τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας να επαναλάβουν απευθείας συνομιλίες για τις διαφορές τους και κάνει έκκληση προς αυτές να κάνουν οτιδήποτε στο πλαίσιο της εξουσίας τους για να εξασφαλίσουν ότι τούτο θα έχει ως αποτέλεσμα αμοιβαίως αποδεκτές λύσεις,

4. Καλεί τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας να συνεχίσουν να λαμβάνουν υπόψη τους τη συμβολή την οποία τα κατάλληλα δικαιοδοτικά μέσα και ειδικότερα το Διεθνές Δικαστήριο είναι σε θέση να προσφέρουν για τον διακανονισμό των εναπομενουσών νομικών διαφορών τις οποίες θα προσδιορίσουν σε σχέση με την παρούσα διαφορά τους».

Παρά τα προφανή μειονεκτήματα της για την Ελλάδα, η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, όπως αναφέραμε, έγινε δεκτή σχεδόν με ενθουσιασμό από την Ελληνική Κυβέρνηση¹¹⁵. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής δήλωσε ότι: «Η Ελλάς είναι ικανοποιημένη από την απόφαση... γιατί ελπίζει πως η Τουρκία θα συμμορφωθεί με τις συστάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, ούτως ώστε να καταστεί δυνατός ένας έντιμος και σοβαρός διάλογος». Ωστόσο, η απόφαση δεν μπορούσε να προκαλεί ικανοποίηση. Όπως σχολιάζει ο Χ. Ροζάκης. «Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας έκλινε, σαφώς, προς τις τουρκικές απόψεις: χωρίς να καταδικάζει την τουρκική πρωτοβουλία - που υπήρξε γενεσιουργός της όξυνσης - υποδείκνυε τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων, αγνοώντας πλήρως την υποχρέωση των δύο χωρών να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο, με βάση την απόφαση της συνάντησης κορυφής του 1975. Περαιτέρω, υιοθετούσε την τουρκική άποψη για το Διεθνές Δικαστήριο, ως επιγενόμενου και παρεπόμενου, συνεπώς, μέσου επίλυσης της διαφοράς, το οποίο θα μπορούσε να παρέμβει, εάν ορισμένα νομικά θέματα παρέμεναν άλυτα στη φάση των διμερών διαπραγματεύσεων».

Και συνεχίζει ο Χ. Ροζάκης¹¹⁶: «Για τον λόγο αυτόν θεωρούμε ατυχή την ελληνική αντίδραση στην απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας: Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών έσπευσε να δηλώσει ότι πιστεύει πως η απόφαση αυτή «απομακρύνει τα εμπόδια για την επανάληψη του διαλόγου [με την Τουρκία] και οδηγεί στη λύση του προβλήματος της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας με ειρηνικά μέσα». Οι δηλώσεις αυτές, τη στιγμή που ήταν ακόμα εκκρεμής η αίτηση της Ελλάδας στο Διεθνές Δικαστήριο για τη λήψη προσωρινών μέτρων, δεν μπορούσε παρά να έχει αρνητική επίδραση στις αντιλήψεις του δικαστηρίου

¹¹⁵ Βλ. Χ. Ροζάκη, «Τρία χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής – 1974- 1977», 1978, σελ. 34

¹¹⁶ Βλ. Χ. Ροζάκη, «Το Δίκαιο της Θάλασσας και η διαμόρφωσή του από τις διεκδικήσεις των παράκτιων κρατών», Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 100-2

σχετικά με την ελληνική εκτίμηση του επεισοδίου και του επείγοντος χαρακτήρα των μέτρων, τα οποία, το δικαστήριο θα έπρεπε να πάρει για να προφυλάξει τα ελληνικά έννομα συμφέροντα και τα επίδικα αντικείμενα».

Δ.3. Η διαδικασία ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Στις 10 Αυγούστου 1976, η Ελλάδα κατέθεσε ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης μία κυρία προσφυγή κατά της Τουρκίας και μία αίτηση για τη λήψη προσωρινών μέτρων.

Δ.3.1. Η ελληνική αίτηση για την υπόδειξη προσωρινών μέτρων.

Η αίτηση για την υπόδειξη προσωρινών μέτρων είχε ως δικονομικό θεμέλιο το άρθρο 41 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου και το άρθρο 66 του Κανονισμού του ίδιου Δικαστηρίου. Σύμφωνα με την πρώτη από τις παραπάνω διατάξεις: «1. Το Δικαστήριο θα έχει την εξουσία να λαμβάνει εάν νομίζει όταν οι περιστάσεις το απαιτούν κάθε προσωρινό μέτρο προκειμένου να διαφυλάξει τα δικαιώματα του κάθε διαδίκου. 2. Προ της οριστικής απόφασης, τα λαμβανόμενα μέτρα θα γνωστοποιούνται αμέσως εις τους διαδίκους και εις το Συμβούλιον Ασφαλείας».

Με την αίτηση της η Ελλάδα ζητούσε από το Δικαστήριο: α) Με εξαίρεση την περίπτωση αμοιβαίας συναίνεσης και κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας της κυρίας δίκης, τα διάδικα κράτη (Ελλάδα και Τουρκία) να απόσχουν από οποιαδήποτε δραστηριότητα εξερεύνησης ή οποιαδήποτε επιστημονική έρευνα, σε σχέση με περιοχές υφαλοκρηπίδας για τις οποίες η Τουρκία έχει εκδώσει άδειες εξερεύνησης και έρευνας, ή σε περιοχές παρακείμενες των νησιών ή σε οποιαδήποτε άλλη περιοχή επίδικη στην κυρία δίκη.

β) Να απόσχουν από τη λήψη στρατιωτικών μέτρων ή ενεργειών, οι οποίες θα ήταν δυνατόν να θέσουν σε κίνδυνο τις ειρηνικές τους σχέσεις.

Η εκδίκαση της αίτησης πραγματοποιήθηκε στη Χάγη στις 25-27 Αυγούστου 1976, με Έλληνα Δικαστή *ad hoc* τον τέως Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας και τέως Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, Μ. Στασινόπουλο. Η Τουρκία ερημοδίκησε και ως εκ τούτου δεν όρισε Δικαστή *ad hoc*, υπέβαλε, όμως, προς το Δικαστήριο στις 25 Αυγούστου 1976 υπόμνημα στο οποίο αναπτύσσονταν οι τουρκικές θέσεις. Η Ελλάδα εμφανίστηκε στη διαδικασία με μία πολυάριθμη ομάδα νομικών συμβούλων και δικηγόρων. Αλλοδαποί ήταν ο Καθηγητής της Οξφόρδης D.P. O' Connell, ο οποίος είχε και το «γενικό πρόσταγμα», οι καθηγητές του Πανεπιστημίου των Παρισίων R.Pinto, G. Vedel, και P.Weil, και ο Καθηγητής του Harvard R. Baxter, μετέπειτα και ο ίδιος Δικαστής στο Διεθνές Δικαστήριο. Από την Ελλάδα επικεφαλής της ομάδας των Δικηγόρων ήταν ο Καθηγητής Κ. Ευσταθιάδης και οι Καθηγητές Δ. Ευρυγένης¹¹⁷ (και Η. Κρίσπη μαζί με τον Υφηγητή (τότε) Ε. Ρούκωνα¹¹⁸. Συμμετείχαν επίσης οι Ειδικοί Νομικοί Σύμβουλοι του Υπουργείου Εξωτερικών Κ. Οικονομίδης¹¹⁹ και Χ. Μαχαφίτσας¹²⁰. Ως

¹¹⁷ μετέπειτα Δικαστής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

¹¹⁸ Βλ. Ε. Ρούκωνα, «*Διεθνές Δίκαιο II*» *Το κράτος και το έδαφος- Δίκαιο της θάλασσας*, εκδόσεις Α. Σάκουλα, Αθήνα, 1982, σελ. 44-9

¹¹⁹ μετέπειτα Καθηγητής και σήμερα μέλος της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου

βοηθός του Δ. Ευρυγένη μετείχε και ο Ειδικός Επιστήμων (τότε) Κ. Ιωάννου, χωρίς να ανακοινωθεί στο Δικαστήριο. Η σύνθεση της παραπάνω ομάδας μεταβλήθηκε εν μέρει κατά τη συζήτηση της κυρίας δίκης τον Δεκέμβριο 1978 . Ο Κ. Ευσταθιάδης ήταν σοβαρά άρρωστος (πέθανε τον επόμενο χρόνο). Έτσι, επικεφαλής των Ελλήνων νομικών τέθηκε ο Κ. Οικονομίδης¹²¹, διάδοχος του Ευσταθιάδη στην Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών. Δεν μετείχε επίσης ο Καθηγητής Η. Κρίσπης. Εξάλλου, στους Έλληνες συμβούλους προστέθηκε ο Κ. Σταυρόπουλος, πρώην Βοηθός Γενικός Γραμματέας στα Η.Ε. και μετέπειτα επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας στην Τρίτη Συνδιάσκεψη των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας και Υφυπουργός Εξωτερικών. Από τους αλλοδαπούς συμβούλους δεν μετείχαν στην ακροαματική διαδικασία της κυρίας δίκης οι G. Vedel και R. Baxter.

Οι παραπάνω δεν ήταν οι μόνοι που ασχολήθηκαν με την υπόθεση. Σύμφωνα με την μαρτυρία του τότε Υπουργού Εξωτερικών Λ. Μπίτσιου στην ομάδα των αλλοδαπών νομικών συμβούλων συμμετείχαν, χωρίς να εμφανισθούν στο Δικαστήριο, οι Καθηγητές του Πανεπιστημίου Cambridge D.W. Bowett και Lou vain P. de Visscher, καθώς και ο τέως Δικαστής στο Διεθνές Δικαστήριο Sir G. Fitzmaurice. Τίνος ήταν η ιδέα να χρησιμοποιηθούν τόσο πολλοί αλλοδαποί νομικοί σύμβουλοι δεν είναι γνωστό ή τουλάχιστον δεν υπάρχει επίσημη μαρτυρία. Το ελληνικό επιστημονικό δυναμικό υπερεπαρκούσε και θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τη δίκη εξίσου ικανοποιητικά, έστω και με τη βοήθεια ενός έμπειρου στα δικονομικά ζητήματα του Διεθνούς Δικαστηρίου. Αγνοήθηκε επίσης ο καθηγητής Γ. Τενεκίδης, ο οποίος αναγκάστηκε να διατυπώνει τις πολύτιμες συμβουλές του από τις στήλες των εφημερίδων. Δυστυχώς, η τάση των Ελληνικών Κυβερνήσεων να προσφεύγουν σε πολυτελείς και πολυδάπανες αλλοδαπές νομικές συμβουλές για ζητήματα διεθνούς δικαίου δεν έχει ανακοπεί. Όπως αναφέρθηκε, η Τουρκία¹²² ερημοδίκησε, αλλά έστειλε στο Δικαστήριο γραπτές παρατηρήσεις, υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει αρμοδιότητα του Διεθνούς Δικαστηρίου και συνεπακόλουθα δεν είναι δυνατόν να υποδειχθούν προσωρινά μέτρα. Εξάλλου, υποστήριξε ότι δεν υπάρχει κίνδυνος βλάβης των ελληνικών δικαιωμάτων και ότι δεν πρόκειται να χρησιμοποιήσει βία για την επίλυση της διαφοράς. Η Ελλάδα, κατά τη διαδικασία, υποστήριξε ότι η συνέχιση της τουρκικής εξερευνητικής δραστηριότητας¹²³ προκαλεί ανεπανόρθωτη βλάβη στα κυριαρχικά της δικαιώματα και ότι έθετε σε κίνδυνο την εφαρμογή της απόφασης που επρόκειτο να εκδώσει το Δικαστήριο στην κυρία δίκη. Υποστήριξε, επίσης, ότι από την κλιμάκωση της έντασης λόγω της τουρκικής σεισμογραφικής δραστηριότητας υπάρχει κίνδυνος διατάραξης της ειρήνης στην περιοχή.

Το Διεθνές Δικαστήριο έκδωσε τη Διάταξη του σχετικά με τα προσωρινά μέτρα την 11η Σεπτεμβρίου 1976. Με τη Διάταξη και με ψήφους 12 έναντι μίας (του Έλληνα Δικαστή ad hoc) απορρίφθηκε το ελληνικό αίτημα. Το Δικαστήριο στήριξε την απορριπτική του θέση σε δύο αιτιολογίες.

Πρώτα, διαπίστωσε ότι η δραστηριότητα του τουρκικού σεισμογραφικού συνίσταται στην πραγματοποίηση μικρών εκρήξεων για την εκπομπή ηχητικών κυμάτων στο βυθό,

---

¹²⁰ μετέπειτα Διπλωματικός Σύμβουλος του Πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου

¹²¹ Βλ. Κ. Οικονομίδη , «θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», 1993,σελ. 76

¹²² Βλ. Ελληνική εταιρία διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων «Αιγαίο, Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα , Αθήνα , 2003,σελ. 43

¹²³ Βλ . Δ.Κολώνη ,«Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», 1993, σελ. 49-52

προκειμένου να διαπιστωθεί η γεωφυσική δομή του θαλάσσιου υπεδάφους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι από τη δραστηριότητα αυτή δεν προκαλείται οποιαδήποτε φυσική βλάβη στο βυθό και επομένως δεν τίθενται σε κίνδυνο τα ενδεχόμενα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έσπευσε να διευκρινίσει ότι βέβαια εάν, με την απόφαση επί της κυρίας δίκης, οι συγκεκριμένες περιοχές διαπιστωνόταν ότι ανήκουν την ελληνική υφαλοκρηπίδα, τότε οι ερευνητικές δραστηριότητες, χωρίς ελληνική συναίνεση θα αποτελούσαν παραβίαση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων. Εξάλλου, κατηγορηματικά διαπίστωσε ότι: «...είναι σαφές ότι ούτε οι μονομερείς παραχωρήσεις (αδειών), ούτε η ερευνητική δραστηριότητα που αναλαμβάνεται μονομερώς, από οποιοδήποτε από τα διάδικα κράτη σε σχέση με τις αμφισβητούμενες περιοχές, είναι δυνατόν να δημιουργήσουν νέα δικαιώματα ή να αποστερήσουν το άλλο κράτος από οποιοδήποτε δικαίωμα έχει σύμφωνα με το δίκαιο¹²⁴...» Τέλος, πρόσθεσε ότι η παραβίαση της αποκλειστικότητας του ερευνητικού προϊόντος (πληροφόρηση σχετικά με τους φυσικούς πόρους της υφαλοκρηπίδας) θα ήταν δυνατόν να αποκατασταθεί σύμφωνα με τους κανόνες περί διεθνούς ευθύνης. Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπάρχει κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης στα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα. Το Δικαστήριο, με τις παραπάνω σκέψεις του, ουσιαστικά διαπίστωνε ότι σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο είναι παραδεκτές μονομερείς ενέργειες σε αμφισβητούμενη υφαλοκρηπίδα, αρκεί να μην προκαλούν φυσικές μεταβολές ή να μην πρόκειται για εκμετάλλευση. Μια τέτοια θεώρηση της έννοιας των κυριαρχικών δικαιωμάτων στην υφαλοκρηπίδα μπορεί, ωστόσο, να οδηγήσει σε εκρηκτικές καταστάσεις. Πράγματι, από τη διεθνή πρακτική προκύπτει ότι πολλές φορές τα παράκτια κράτη έχουν προσφύγει σε χρήση βίας προκειμένου να προστατεύσουν πετρελαϊκές εταιρίες που διενεργούσαν έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές. Ως προς τον ισχυρισμό της Ελλάδας ότι κινδυνεύει η ειρήνη στην περιοχή και ότι ήταν αναγκαίο να διαταχθούν προσωρινά μέτρα σχετικά με την αποφυγή στρατιωτικών δραστηριοτήτων, το Διεθνές Δικαστήριο αναφέρθηκε στην Απόφαση 395/1976 του Συμβουλίου Ασφαλείας καθώς και στις σχετικές δηλώσεις του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών, ότι η απόφαση «...εκκαθαρίζει τα εμπόδια για την επανάληψη τον διαλόγου με την Τουρκία και οδηγεί στην επίλυση του προβλήματος της υφαλοκρηπίδας με ειρηνικά μέσα». Αναφέρθηκε, επίσης, σε αντίστοιχες τουρκικές δηλώσεις και έκρινε ότι δεν υπάρχει λόγος να υποθέσει ότι τα δύο κράτη δεν θα συμμορφωθούν με την εν λόγω Απόφαση. Κατέληξε έτσι ότι δεν υπάρχει λόγος να υποδείξει προσωρινά μέτρα. Το Δικαστήριο, τέλος, έκρινε ότι δεν συντρέχει λόγος να ασχοληθεί στο στάδιο εκείνο με το ζήτημα της αρμοδιότητας του στην κυρία δίκη. Οι αιτιολογίες του Διεθνούς Δικαστηρίου για την απόρριψη της ελληνικής αίτησης έπρεπε να είναι διπλά διδακτικές. Πρώτα, ως προς το ζήτημα της ταυτόχρονης προσφυγής σε δικαιοδοτικές και πολιτικές μεθόδους επίλυσης των διεθνών διαφορών. Έπειτα, και ίσως σημαντικότερο, ως προς τις έννομες συνέπειες που έχουν στο διεθνές δίκαιο οι δηλώσεις των αρμοδίων για τις διεθνείς σχέσεις οργάνων μιας κυβέρνησης. Δυστυχώς, οι επιστημονικές επισημάνσεις ως προς το σημείο αυτό¹²⁵ δεν έχουν βρει ανταπόκριση στις εκάστοτε πολιτικές ηγεσίες του Υπουργείου Εξωτερικών.

---

¹²⁴ Βλ. I. Delupi, *International Law and the independent State*, Lancaster Amos Typesetters-Spa Works, 1974, σελ. 98

¹²⁵ βλ. Κ. Ιωάννου, *Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το διεθνές δίκαιο*, Περιοδικό ANTI, τεύχος 338 της 30ης Ιανουαρίου 1987

Η απορριπτική Διάταξη του Διεθνούς Δικαστηρίου ήταν σαφώς δυσμενής για την Ελλάδα, όπως άλλωστε κάθε δικαιοδοτική πράξη για τον διάδικο του οποίου απορρίπτεται ένα αίτημα. Ωστόσο, από ορισμένες πλευρές, προφανώς κυβερνητικής έμπνευσης, καταβλήθηκε προσπάθεια να εμφανισθεί η Διάταξη ως ...ελληνική επιτυχία¹²⁶. Και τούτο επειδή στο σκεπτικό της περιείχε μερικές αυτονόητες διαπιστώσεις σχετικά με τον θεσμό της υφαλοκρηπίδας και με τις υποχρεώσεις των κρατών σύμφωνα με τον Χάρτη των Η.Ε. Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιας προσέγγισης ήταν ένα μακροσκελές ανώνυμο άρθρο στην Εφημερίδα «Καθημερινή» της 16ης Σεπτεμβρίου 1976, με τον τίτλο «Η Χάγη αναγνωρίζει νόμιμα δικαιώματα μας» και με την υπογραφή «Διπλωματικός». Το κείμενο αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, σχολικό υπόδειγμα ηθελημένης παραποίησης του κειμένου μιας δικαστικής πράξης αλλά δυστυχώς δεν ήταν το μόνο.

Δ.3.2. Η εκδίκαση της κυρίας μονομερούς ελληνικής προσφυγής.

Δ.3.2.1. Το αιτητικό της προσφυγής.

Με την προσφυγή της 10ης Αυγούστου 1976 η Ελλάδα ζήτησε από το Δικαστήριο «να εκδικάσει και να αναγνωρίσει/δηλώσει¹²⁷ τα εξής :

α) Ότι όλα τα ελληνικά νησιά, που αποτελούν τμήμα της ελληνικής επικράτειας, δικαιούνται μερίδα της υφαλοκρηπίδας που ανήκει¹²⁸ σ' αυτά, σύμφωνα με τους εφαρμοστέους κανόνες και αρχές του διεθνούς δικαίου. Τα εξής νησιά αναφέρονταν ειδικότερα στην προσφυγή : Σαμοθράκη, Λήμνος, Άγιος Ευστράτιος, Λέσβος, Χίος, Ψαρά, Αντιψαρά, Σάμος, Ικαρία και όλα τα νησιά της Δωδεκανήσου.

β) Ποιο είναι το όριο (ή τα όρια) μεταξύ των τμημάτων της υφαλοκρηπίδας που ανήκουν στην Ελλάδα και την Τουρκία στο Αιγαίο, σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, που το Δικαστήριο θα καθορίσει ως εφαρμοστέους στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας¹²⁹ στις περιοχές του Αιγαίου που αναφέρθηκαν.

γ) Ότι η Ελλάδα δικαιούται να ασκήσει επί της υφαλοκρηπίδας της κυριαρχικά και αποκλειστικά δικαιώματα προς τον σκοπό έρευνας, εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων.

δ) Ότι η Τουρκία δεν δικαιούται να αναλάβει οποιοσδήποτε δραστηριότητες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, είτε για εξερεύνηση, εκμετάλλευση ή έρευνα ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο, χωρίς τη συγκατάθεση της Ελλάδας.

---

¹²⁶ Βλ. Α. Μπίτσιο, «Πέρα από τα σύνορα 1974-1977», 1982, σελ. 59

¹²⁷ declare

¹²⁸ appertains

¹²⁹ Βλ. Κ. Χορτάτου, «Ο σεβασμός της εδαφικής κυριαρχίας και το δικαίωμα της υφαλοκρηπίδας», Αθήνα, 1978, σελ. 33

ε) Ότι οι σειсмоγραφικές δραστηριότητες της Τουρκίας καθώς και η χορήγηση των σχετικών αδειών αποτελούν παραβιάσεις των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων.

στ) Ότι η Τουρκία οφείλει να μην αναλάβει οποιαδήποτε από τις παραπάνω δραστηριότητες στις περιοχές της υφαλοκρηπίδας που το Δικαστήριο θα κρίνει ότι ανήκουν στην Ελλάδα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την παρ. 31 της ελληνικής προσφυγής: «Η [παρούσα] διαφορά περιορίζεται στην υφαλοκρηπίδα που είναι παρακείμενη στα νησιά [που αναφέρονται στην προσφυγή] και δεν αφορά οποιοδήποτε άλλο τμήμα του Αιγαίου ή του θαλάσσιου βυθού του». Η παράγραφος αυτή της προσφυγής, καθώς και η παράγραφος (α) του αιτητικού (όπως αμέσως παραπάνω), θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν ανταποκρίνονται ακριβώς στη διατύπωση της παραγράφου (β) του αιτητικού, όπου γινόταν αναφορά γενικώς στο Αιγαίο. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο δίκασε τελικώς την ουσία, δεν αποκλείεται η εν λόγω έλλειψη απόλυτης εναρμόνισης να δημιουργούσε επιπλοκές.

Δ.3.2.2. Οι βάσεις δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου που επικαλέστηκε η Ελλάδα. Η ελληνική προσφυγή της 10ης Αυγούστου 1976 κατατέθηκε, όπως αναφέραμε ήδη, μονομερώς. Δεν υπήρξε δηλαδή οποιαδήποτε προηγούμενη ειδική συμφωνία¹³⁰ με την Τουρκία για την υπαγωγή στο Διεθνές Δικαστήριο της διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Δεδομένου ότι δεν υπήρχε δικονομικός δεσμός μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας με βάση το Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου, η άσκηση της μονομερούς προσφυγής θεμελιώθηκε από την Ελλάδα σε δύο βάσεις δικαιοδοσίας.

Πρώτα, στη Γενική Πράξη περί Ειρηνικού Διακανονισμού των Διαφορών, που υπογράφηκε στη Γενεύη το 1928 και στην οποία είχαν προσχωρήσει τόσο η Ελλάδα (1931) όσο και η Τουρκία (1934). Το άρθρο 17 της παραπάνω Πράξης προέβλεπε γενική αρμοδιότητα του τότε Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης για όλες τις διεθνείς διαφορές μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών. Η σχετική δικαιοδοτική ρήτρα, καθώς και οι ανάλογες ρήτρες σε άλλες διεθνείς συνθήκες, θεωρούνται δυνάμει του άρθρου 36(5) του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου ότι ισχύουν και για το Δικαστήριο αυτό.

Η Γενική Πράξη ήταν σχεδόν ξεχασμένη στη διεθνή πρακτική¹³¹, όταν την πρωτοεπικαλέστηκε μεταπολεμικά το Πακιστάν, στην υπόθεση της Δίκης των Πακιστανών Αιχμαλώτων Πολέμου (1973). Η διαγραφή της υπόθεσης εκείνης από το πινάκιο του Διεθνούς Δικαστηρίου δεν έδωσε την ευκαιρία στο Δικαστήριο να αποφανθεί σχετικά με την ισχύ της εν λόγω Πράξης. Την ίδια περίπου εποχή τη Γενική Πράξη επικαλέστηκε η Αυστραλία, στην υπόθεση ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου κατά της Γαλλίας για τις Πυρηνικές Δοκιμές (1974), με σύμβουλο τον Ο' Connell. Προφανώς, ο ίδιος την επισήμανε στην Ελληνική Κυβέρνηση, μολονότι είχαν διατυπωθεί σοβαρές επιστημονικές αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον εξακολουθούσε ή όχι να ισχύει, δεδομένου ότι μπορούσε να θεωρηθεί ως παρακολούθημα της Κοινωνίας των Εθνών¹³².

¹³⁰ συνυποσχετικό

¹³¹ Βλ. C.G.Fenwick, *International Law, Third Edition, New York and London*, Appleton-Century-Crofts, INC, 1948, σελ. 49

¹³² Βλ. Sremic-Slat, *The common Heritage of Mankind Concept in the Law of the Sea*, Thesaurus Acroasium, XVII, 1991, σελ. 90-6

Σε κάθε περίπτωση, η προσχώρηση της Ελλάδας στη Γενική Πράξη είχε γίνει με την επιφύλαξη ότι: «Εξαιρούνται από τις διαδικασίες της Γενικής Πράξης [...] β) οι διαφορές που αναφέρονται σε ζητήματα, τα οποία το διεθνές δίκαιο αφήνει στην αποκλειστική δικαιοδοσία των κρατών, και, κυρίως, οι διαφορές που αφορούν το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας, περιλαμβανόμενων και [των διαφορών] που αφορούν δικαιώματα της κυριαρχίας στα λιμάνια της και στις οδούς επικοινωνίας». Η επιφύλαξη αυτή, όπως θα διαπιστώσουμε, αποδείχτηκε μοιραία για την ελληνική προσφυγή. Και τούτο επειδή, σύμφωνα με το άρθρο 39(3) της Γενικής Πράξης, οι διεθνείς διαφορές που εξαιρεί ένα κράτος από την αρμοδιότητα του Διεθνούς Δικαστηρίου, με επιφύλαξη στη σχετική ρήτρα αρμοδιότητας, εξαιρούνται και για το αντίδικο του. Μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μπορούσε να καθιερωθεί δικονομικός δεσμός της αρμοδιότητας του Διεθνούς Δικαστηρίου και επί τη βάση της Ελληνοτουρκικής Συνθήκης Φιλίας, Ουδετερότητας, Συνδιαλλαγής και Διαιτησίας, που υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 30 Οκτωβρίου 1930¹³³, η οποία είχε τεθεί σε ισχύ με την ανταλλαγή των εγγράφων επικύρωσης στις 5 Οκτωβρίου 1931¹³⁴. Η επιλογή της Γενικής Πράξης έγινε προφανώς επειδή ο μηχανισμός της ήταν απλούστερος και επειδή ήταν ευχερέστερο το αίτημα για τη λήψη προσωρινών μέτρων. Το ζήτημα πάντως δημιούργησε κάποιον προβληματισμό στο Δικαστήριο, που εκδηλώθηκε με ερωτήσεις των Δικαστών Gross και Waldock κατά την προφορική διαδικασία της κυρίας δίκης. Εξάλλου, ο Δικαστής Nagendra Singh στην χωριστή γνώμη που επισύναψε στην Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 1978 υπέδειξε στην Ελλάδα ότι λόγω της ισχύος της Συνθήκης του 1930 «Η πόρτα του Δικαστηρίου δεν είναι καθόλου οριστικά κλειστή για την προσφεύγουσα». Τέλος, ο Δικαστής Tarazi στην χωριστή γνώμη του σχεδόν υπέδειξε στην Ελλάδα τι έπρεπε να έχει κάνει. Δηλαδή, να θεωρήσει την άρνηση της Τουρκίας να δεχθεί ότι το Κοινό Ανακοινωθέν καθιερώνει υποχρέωση διαπραγμάτευσης ενός συνυποσχετικού, ως διαφορά. Να κινήσει στη συνέχεια τη διαδικασία συνδιαλλαγής με βάση τη Συνθήκη του 1930 και τέλος να προσφύγει στο Δικαστήριο, επικαλούμενο τη Συνθήκη αυτή και όχι τη Γενική Πράξη. Αλλά και το ίδιο το Δικαστήριο, στην Παρ. 108 της Απόφασης του άφησε έμμεσα ανοικτό ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Εξάλλου, ο Καθηγητής Χ. Ροζάκης φέρεται από τον Ι. Καπή να έχει γνωμοδοτήσει στο τέλος του 1986 υπέρ της συνεχιζόμενης ισχύος και του αξιοποιήσιμου της παραπάνω συμφωνίας. Δεν υπάρχει μαρτυρία κατά πόσον τα μέλη του Διεθνούς Δικαστηρίου που αναφέρονται σ' αυτήν μελέτησαν τη Συνθήκη του 1930, δεδομένου ότι το κείμενο της δεν υποβλήθηκε στο Δικαστήριο με το ελληνικό υπόμνημα. Πάντως, με τη θέση του Δικαστηρίου¹³⁵, το μονομερές αίτημα οριοθέτησης θα είχε πάλι προβλήματα δεδομένου ότι στην παραπάνω Συνθήκη εξαιρέθηκαν από τον δικαστικό διακανονισμό τα θέματα εθνικής κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 4 της παραπάνω Συνθήκης εξαιρούνται από την προβλεπόμενη διαδικασία «...τα ζητήματα άτινα, δυνάμει των εν ισχύ μεταξύ των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών Συνθηκών ανήκουν εις την αρμοδιότητα ενός εξ αυτών, ουδέ εις τα σχετιζόμενα με το δικαίωμα της κυριαρχίας». Η δεύτερη βάση δικαιοδοσίας που επικαλέστηκε η Ελλάδα αφορούσε τη φράση στο Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών ότι η διαφορά της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου με την Τουρκία έπρεπε να λυθεί με παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο. Η Ελλάδα υποστήριξε, με το σχετικό Υπόμνημα της, ότι το Ανακοινωθέν αποτελούσε δεσμευτική διεθνή πράξη, με την οποία υπήρχε απευθείας απονομή αρμοδιότητας στο Δικαστήριο. Στο

¹³³ Βλ. Κ. Σβολόπουλο, «, *Ιστορικά Ελευθεροτυπίας*, 2000

¹³⁴ Ν.6044/1934

¹³⁵ όπως διατυπώνεται στις Παρ. 85-86 της απόφασης του της 19ης Δεκεμβρίου 1978

σημείο αυτό είναι απαραίτητο ένα σχόλιο. Το σχόλιο αφορά στον προβληματισμό που αναπτύχθηκε στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας. Πράγματι, οι ερωτήσεις που είχαν υποβληθεί από Δικαστές κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας για τα προσωρινά μέτρα, η απορριπτική Διάταξη για τα προσωρινά μέτρα αλλά και μία γενικότερη αίσθηση του κλίματος του Δικαστηρίου, δεν ήταν ενθαρρυντικά στοιχεία για την εν γένει πορεία της υπόθεσης. Ωστόσο, το ενδεχόμενο να παραιτηθεί η Ελλάδα της προσφυγής προκειμένου να αποφύγει την απόρριψη της θα προκαλούσε ανυπολόγιστες πολιτικές εμπλοκές. Εξάλλου, παράταση της εκκρεμοδικίας εν όψει του συνεχιζόμενου διαλόγου με την Τουρκία ήταν δυνατή μόνον με την παραίτηση του Δικαστή *ad hoc* Μ. Στασινόπουλου και τον διορισμό νέου Δικαστή, ο οποίος θα έπαιρνε με βεβαιότητα ικανοποιητική προθεσμία από το Δικαστήριο προκειμένου να ενημερωθεί. Η λύση αυτή δεν υιοθετήθηκε. Με βάση τα δεδομένα αυτά ο Καθηγητής Κ. Ιωάννου¹³⁶, πρότεινε στις 1 Σεπτεμβρίου 1978 στην τότε διπλωματική ηγεσία του Υπουργείου Εξωτερικών μία τεχνική μεθόδευση. Συγκεκριμένα πρότεινε να κατατεθεί νέα προσφυγή από την Ελλάδα, με βάση το άρθρο 41 της Γενικής Πράξης, το οποίο προβλέπει αρμοδιότητα του Δικαστηρίου για την επίλυση διαφορών σχετικά με τις επιφυλάξεις. Η νέα προσφυγή θα δικαιολογούσε αίτημα της Ελλάδας για μη συνέχιση¹³⁷ της διαδικασίας για την προσφυγή σχετικά με την οριοθέτηση, μέχρις ότου κριθεί το θέμα της επιφύλαξης. Εξάλλου, σε περίπτωση που, όπως ήταν περισσότερο από πιθανό, το Δικαστήριο θα έδινε τελικά την ίδια ερμηνεία στην ελληνική επιφύλαξη, η οριστική μη συνέχιση της δίκης για την οριοθέτηση δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί ως διπλωματική ήττα. Η εισήγηση αυτή δεν έγινε δεκτή, χωρίς να υπάρχουν μαρτυρίες για το λόγο απόρριψής της. Πάντως, η εισήγηση είχε διατυπωθεί για τα πολιτικά της πλεονεκτήματα και μόνον.

Δ.3.2.3. Η απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 1978.

Η προφορική διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου άρχισε, με σχετική καθυστέρηση που οφειλόταν στην Ελληνική Κυβέρνηση, στις 9 Οκτωβρίου 1978 και διήρκεσε, με 11 συνεδριάσεις, μέχρι την 17η του ιδίου μήνα. Η Απόφαση του Δικαστηρίου εκδόθηκε στις 19 Δεκεμβρίου 1978 και με ψήφους 12 έναντι 2 ήταν απορριπτική της προσφυγής λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας. Οι Δικαστές Στασινόπουλος και de Castro, που μειοψήφισαν επισύναψαν αναλυτική μειοψηφούσα γνώμη, ενώ άλλοι πέντε Δικαστές επισύναψαν χωριστές γνώμες.

Δ.3.2.3.1. Το σκεπτικό του Δικαστηρίου ως προς την πρώτη βάση δικαιοδοσίας.

---

¹³⁶ Βλ. Κ. Ιωάννου, «Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το διεθνές δίκαιο», Περιοδικό ANTI, τεύχος 338 της 30ης Ιανουαρίου 1987, σελ. 112

¹³⁷ discontinuance

Η διαπίστωση της αναρμοδιότητας του Δικαστηρίου είχε δύο σκέλη. Ως προς τη βάση δικαιοδοσίας στη Γενική Πράξη της Γενεύης που επικαλέστηκε η Ελλάδα, το Διεθνές Δικαστήριο επικέντρωσε την ιδιαίτερα εκτεταμένη αιτιολογία του στην επιφύλαξη που είχε διατυπώσει η Ελλάδα κατά την προσχώρηση της στην εν λόγω συνθήκη. Κατ' αρχάς διαπίστωσε ότι η Τουρκία, με τις παρατηρήσεις που υπέβαλε στο Δικαστήριο την 25η Αυγούστου 1976, ρητά αντέταξε στην ελληνική προσφυγή την ελληνική επιφύλαξη στη Γενική Πράξη. Ταυτόχρονα το Δικαστήριο αρνήθηκε να θεωρήσει την τουρκική επίκληση ως μη ισχυρή λόγω της ερημοδικίας της Τουρκίας. Στη συνέχεια συζήτησε και απέρριψε ένα γραμματικό επιχείρημα της Ελλάδας, από το οποίο η ελληνική πλευρά ήθελε να συνάγει ότι ως μόνες «διαφορές εδαφικού καθεστώτος» που αφορούσε η επιφύλαξη πρέπει να θεωρηθούν αυτές που απαριθμούνται στην ίδια την επιφύλαξη, καθώς και ένα ανάλογο ιστορικό επιχείρημα που αφορούσε την έννοια του όρου «εδαφικό καθεστώς» στις διάφορες διεθνείς πράξεις του μεσοπολέμου. Έτσι, ως προς την ερμηνεία του συγκεκριμένου όρου, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η ελληνική επιφύλαξη πρέπει να ερμηνευθεί ότι στον όρο «εδαφικό καθεστώς» περιλαμβάνονται «...όλα τα ζητήματα που θα μπορούσαν νόμιμα να περιληφθούν στην έννοια του εδαφικού καθεστώτος σύμφωνα με το γενικό διεθνές δίκαιο και συνεπώς ο σχετικός όρος περιλαμβάνει όχι μόνον το συγκεκριμένο εδαφικό καθεστώς αλλά την εδαφική ακεραιότητα και τα σύνορα ενός κράτους». Σημαντικό και νομικά εύστοχο ήταν το ελληνικό επιχείρημα ότι σε κάθε περίπτωση ο νομικός θεσμός της υφαλοκρηπίδας¹³⁸ ήταν άγνωστος το 1931, όταν διατυπώθηκε η επίδικη επιφύλαξη, και ότι συνεπώς δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι η οριοθέτηση της εμπίπτει στην έννοια των διαφορών για το εδαφικό καθεστώς, όπως αυτό ήταν νοητό την εποχή εκείνη. Το Δικαστήριο απάντησε ότι ο σχετικός όρος «...πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου όπως αυτοί υπάρχουν σήμερα και όχι όπως υπήρχαν το 1931». Στη συνέχεια, παρατήρησε ότι η Ελλάδα με την προσφυγή της δεν ζητάει απλώς οριοθέτηση αλλά και αναγνώριση του γεγονότος ότι τα νησιά διαθέτουν συγκεκριμένη υφαλοκρηπίδα. Εξάλλου, το Δικαστήριο έκρινε ότι «οποιαδήποτε οριοθέτηση μιας μεθορίου εμπλέκει διαπίστωση του (νομικού) τίτλου επάνω στις προς οριοθέτηση περιοχές», καθώς και ότι «τα δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας νομικά είναι τόσο μία προέκταση όσο και ένα αυτόματο παρεπόμενο της εδαφικής κυριαρχίας του παράκτιου κράτους». Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι «το εδαφικό καθεστώς ενός παράκτιου κράτους περιλαμβάνει *ipso jure* τα δικαιώματα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης στην υφαλοκρηπίδα, τα οποία δικαιούνται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο». Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ο σχολιασμός αυτών των σκέψεων της Απόφασης από τον Χ. Ροζάκη: «Στο σημείο αυτό το δικαστήριο στάθηκε πιστό στη νομολογία του, κι ιδιαίτερα στα διδάγματα που προέκυπταν από την υπόθεση της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας¹³⁹ (1969). Ενώ, δηλαδή, η Ελλάδα υποστήριζε ότι η διαφορά αφορούσε την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας, κάτι που είναι ξένο¹⁴⁰ προς το εδαφικό καθεστώς, το Διεθνές Δικαστήριο θεώρησε ότι μια τέτοια διαφορά τείνει, από τη φύση της, να αφορά εδαφικό καθεστώς, γιατί τα δικαιώματα ενός παράκτιου κράτους στην υφαλοκρηπίδα πηγάζουν από την κυριαρχία του στο παρακείμενο έδαφος της ξηράς. Η θέση αυτή σχετίζεται, φιλοσοφικά, με την αντίληψη ότι τα δικαιώματα του παράκτιου

¹³⁸ Βλ. Κ. Χορτάτου, *Ο σεβασμός της εδαφικής κυριαρχίας και το δικαίωμα της υφαλοκρηπίδας*, σελ. 67-74

¹³⁹ Βλ. Crawford, J, *The Creation of States in International Law*, Clarendon Press-Oxford, 1979, σελ. 98-9

¹⁴⁰ η υφαλοκρηπίδα δεν αποτελεί τμήμα του εδάφους

κράτους έχουν εδαφικό χαρακτήρα, κι απορρίπτει, φυσικά, την αντίληψη ότι τα δικαιώματα δεν αφορούν έδαφος και γεωλογικές σχέσεις, αλλά λειτουργίες, κι ειδικότερα αποκλειστική δυνατότητα ιδιοποίησης των πλουτοπαραγωγικών πόρων μιας περιοχής, χωρίς άλλες παρεπόμενες (εδαφικές) συνέπειες». Με βάση τις αιτιολογίες που προαναφέραμε, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η επίδικη διαφορά εμπίπτει στην έννοια των διαφορών που συνέχονται με το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας, με την έννοια της ελληνικής επιφύλαξης στη Γενική Πράξη. Συνεπακόλουθα, το Δικαστήριο έκρινε ότι «η επίκληση της επιφύλαξης από την Τουρκία επί τη βάσει της αμοιβαιότητας έχει ως αποτέλεσμα να εξαιρεί την παρούσα διαφορά από την εφαρμογή του άρθρου 17 της Γενικής Πράξης».

Α.3.2.3.2. Το σκεπτικό του Δικαστηρίου ως προς τη δεύτερη βάση δικαιοδοσίας.

Ως προς το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών ¹⁴¹ της 31ης Μαΐου 1975 που η Ελλάδα επικαλέστηκε ως αυτοτελή βάση δικαιοδοσίας, το Δικαστήριο εξέτασε κατ' αρχάς το περιεχόμενο των αμοιβαίων ρηματικών διακοινώσεων που είχαν προηγηθεί. Από τις διακοινώσεις αυτές, έκρινε ότι προέκυπτε η συνεχής και σαφής αναφορά αμφοτέρων των διαδίκων κρατών σε υπαγωγή της διαφοράς «από κοινού» στο Διεθνές Δικαστήριο, επί τη βάσει ενός συνυποσχετικού. Εξάλλου, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι και μετά την έκδοση του Κοινού Ανακοινωθέντος η Ελλάδα ουδέποτε διατύπωσε την άποψη ότι με την εν λόγω πράξη έχει πλέον συμφωνηθεί η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Αντίθετα, το Δικαστήριο εντόπισε ότι και σε μεταγενέστερες ελληνοτουρκικές συναντήσεις και σε σχετικά ανακοινωθέντα γινόταν λόγος για σύναψη ειδικής συμφωνίας για υπαγωγή της διαφοράς στο Δικαστήριο. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι ακόμα και στο ίδιο το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών γίνεται αναφορά σε μελλοντικές συναντήσεις εμπειρογνομόνων για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας.

Έπειτα από τις παραπάνω αιτιολογίες, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών «δεν είχε ως αντικείμενο, ή ως αποτέλεσμα τη δέσμευση των δύο Πρωθυπουργών για λογαριασμό των αντίστοιχων Κυβερνήσεων τους να δεχθούν άνευ όρων την υπαγωγή της παρούσας διαφοράς στο Δικαστήριο με μονομερή προσφυγή... και ότι συνεπώς το εν λόγω ανακοινωθέν δεν αποτελεί έγκυρη βάση για τη θεμελίωση της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου¹⁴²».

4.3.2.4. Εκτίμηση της Απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου.

¹⁴¹ Βλ. Κ. Ιωάννου, *Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας*, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996, σελ. 70-6

¹⁴² στην επίδικη διαφορά

Η Απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 1978 για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου¹⁴³ ήταν οπωσδήποτε προβληματική και για το λόγο αυτό επικρίθηκε στη θεωρία. Η διασταλτική ερμηνεία της ελληνικής επιφύλαξης και η ουσιαστική αναδρομικότητα που πρόσδιδε στο θεσμό της υφαλοκρηπίδας αποτελούν κρίσεις αμφιλεγόμενης ορθότητας. Πάντως, η νομική κατασκευή για την ελληνική επιφύλαξη στη Γενική Πράξη πρέπει μάλλον να αποδοθεί στη γνωστή επιφυλακτικότητα του Δικαστηρίου να δικάζει όταν το εγκαλούμενο κράτος ερημοδικεί και αμφισβητεί την επικαλούμενη ρήτρα αρμοδιότητας. Αντιθέτως, ως προς τη θεμελίωση της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου στο Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών¹⁴⁴ η Απόφαση ήταν μάλλον ορθή. Πράγματι, ο ελληνικός ισχυρισμός ότι το εν λόγω Ανακοινωθέν αποτελούσε δεσμευτική διεθνή πράξη για την υπαγωγή της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο ήταν οπωσδήποτε προβληματικός. Πολύ περισσότερο που η Ελληνική Κυβέρνηση δεν συμπεριφέρθηκε αμέσως μετά το Ανακοινωθέν κατά τρόπο που να εκδηλώνει την αντίληψη της για τη δεσμευτικότητα του κειμένου, γεγονός που όπως είδαμε διαπιστώθηκε από το Δικαστήριο. Στον όλο χειρισμό της υπόθεσης από ελληνικής πλευράς, υπήρξαν αρκετά προβληματικά σημεία, που οπωσδήποτε δεν δικαιολογούνται όταν συγκεντρώνεται ένας τόσο μεγάλος αριθμός νομικών συμβούλων με σημαντικά διεθνή εύσημα. Εκτός από το λάθος των παράλληλων προσφυγών, που συζητήσαμε ήδη, αυτή η ίδια η επιλογή αίτησης για υπόδειξη προσωρινών μέτρων δεν μπορεί να θεωρηθεί η καλύτερη δυνατή, τη στιγμή μάλιστα που ήταν σχεδόν βέβαιη η ερημοδικία της Τουρκίας. Ανάγκασε το Δικαστήριο να ενσκήψει σε ένα πολυσύνθετο πρόβλημα στο πλαίσιο μιας διαδικασίας προσωρινών μέτρων, και μάλιστα με θεμέλιο δικαιοδοσίας που μπορούσε να προβλεφθεί ότι το λιγότερο θα παρουσίαζε νομικές επιπλοκές. Η απόρριψη της αίτησης δεν ήταν δυνατόν να αποτελεί έκπληξη. Εξάλλου, η διατύπωση του αιτητικού της μονομερούς προσφυγής δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ιδιαιτέρως επιτυχής. Η ουσιαστική σώρευση δύο ουσιαστικά αιτημάτων (αναγνώριση ότι τα νησιά έχουν υφαλοκρηπίδα και οριοθέτηση) αλλοίωσε τον χαρακτήρα της προσφυγής. Μία απλή προσφυγή οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας σε συγκεκριμένες περιοχές με βάση τους κατά την κρίση του Δικαστηρίου εφαρμοστέους κανόνες του διεθνούς δικαίου και απαλλαγμένη από τα στοιχεία της πολιτικής κρίσης ούτως ή άλλως θα ενέπλεκε και το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας των νησιών συγκεκριμένων περιοχών, χωριστά που θα πρόσδιδε στη διαδικασία μια διαφορετική διάσταση. Ο παραπάνω τηλεγραφικός σχολιασμός θα πρέπει πάντως να αναγνωσθεί με μια επιφύλαξη ότι, δηλαδή, για την υπόθεση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου της εποχής 1976-1978 δεν είναι ακόμα γνωστό ποιες συγκεκριμένες επιλογές ήταν νομικές και ποιες οφείλονταν στην επιλογή της Ελληνικής Κυβέρνησης για την επίτευξη ενός πολιτικού αποτελέσματος (όπως, π.χ. αποσυμπίεση της κρίσης). Πολύ περισσότερο που την εποχή εκείνη δεν υπήρχε στο Υπουργείο Εξωτερικών κάποιος μηχανισμός ανταλλαγής απόψεων ως προς τη νομική στρατηγική, αλλά βασικά μία διαδικασία έγκρισης ή απόρριψης από την πολιτική και κυρίως τη διπλωματική ηγεσία μονομερών εισηγήσεων.

¹⁴³ Βλ. Ελληνικό κέντρο ευρωπαϊκών μελετών, *Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας*, Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα, 1996, σελ.71-8

¹⁴⁴ Βλ. E. Brown, *The International Law of Sea*, Vol.I, Published by Dartmouth Publishing Company Limited, 1994

Ε. Οι ελληνοτουρκικές διαβουλεύσεις κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας της ελληνικής προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο.

Ε.1. Το Πρακτικό της Βέρνης.

Αμέσως μετά την έκδοση της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας της 25ης Αυγούστου 1976, πραγματοποιήθηκε μία σειρά από ελληνοτουρκικές επαφές, διαφόρων επιπέδων, με σκοπό την εξεύρεση μιας λύσης στο ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Το σημαντικότερο προϊόν των εν λόγω επαφών υπήρξε το Πρακτικό της Βέρνης της 11ης Νοεμβρίου 1976, που υπογράφηκε από τον Έλληνα Πρέσβη / Τζούνη¹⁴⁵ και τον Τούρκο Καθηγητή Α. Bilge, ως αρχηγών των αντίστοιχων αντιπροσωπειών. Το Πρακτικό της Βέρνης αποτελεί ένα κείμενο-πλαίσιο για τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων σχετικά με την υφαλοκρηπίδα. Η πλήρης ονομασία του ήταν «Πρακτικό επί της ακολουθητέας διαδικασίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας». Οι κρίσιμες όμως διατάξεις του περιέχουν και ουσιαστικές ρυθμίσεις, οι οποίες, όπως θα διαπιστώσουμε, αποτέλεσαν αντικείμενο σημαντικού προβληματισμού κατά την κρίση του Μαρτίου 1987¹⁴⁶. Συγκεκριμένα, αφού συμφωνήθηκε η μυστικότητα των διαπραγματεύσεων και η μη χρήση του ίδιου του Πρακτικού αλλά και των σχετικών προτάσεων, εκτός του πλαισίου των διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα, προβλέπεται ότι: «6. Τα δύο Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση όπως απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως σχετικής προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, η οποία θα ηδύνατο να παρενόχληση την διαπραγμάτευση. - 7. Τα δύο Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση όπως, καθ' όσον αφορά εις τας διμερείς των σχέσεις απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως η οποία θα έτεινε να μείωση το κύρος του ετέρου.» Περαιτέρω (άρθρο 8) προβλέπεται η σύσταση Μικτής Επιτροπής, με σκοπό, μεταξύ άλλων, να μελετηθεί η πρακτική των κρατών και οι διεθνείς κανόνες προκειμένου να συναχθούν «ορισμένες αρχές και πρακτικά κριτήρια», τα οποία μπορούν να αποβούν χρήσιμα στην περίπτωση οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών. Δεδομένου ότι το Πρακτικό της Βέρνης¹⁴⁷ έχει υπογραφεί στη γαλλική γλώσσα, παραθέτουμε στη συνέχεια της δύο κρίσιμες διατάξεις στην πρωτότυπη διατύπωση: «6. Les deux parties s' engagent de s' abstenir de toute initiative ou acte relatifs au plateau continental de la mer Egee qui pourraient gener la negotiation. 7. Les deux parties s' engagent, en ce qui concerne leurs relations bilaterales, de s' abstenir de toute initiative ou acte qui tendrait a discrediter Γ autre».

Το παραπάνω κείμενο περιέχει δύο στοιχεία τα οποία αποτέλεσε τη βάση των ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων που πραγματοποιήθηκαν μέχρι περίπου το τέλος

¹⁴⁵ μετέπειτα Υφυπουργό Εξωτερικών

¹⁴⁶ Βλ. Α. Αλεξανδρή, «Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954» στο «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987», Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1988, σελ. 35-41

¹⁴⁷ Βλ. R. Dupuy & D. Vignes, *A Handbook on the New Law of Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, 1991

του 1981. Το ίδιο το Πρακτικό δεν αγγίζει τα προβλήματα ουσίας σχετικά με την οριοθέτηση, αλλά παραπέμπει στις διαπραγματεύσεις που προβλέπει να επακολουθήσουν.

Από καθαρά νομική άποψη, θα πρέπει να επισημάνουμε δύο σημεία σχετικά με το παραπάνω πρακτικό. Πρώτα, ότι γινόταν αναφορά στην «υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου» και όχι σε συγκεκριμένες περιοχές¹⁴⁸ όπως φρόντιζε επιμελώς να κάνει το κείμενο της ελληνικής μονομερούς προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο¹⁴⁹. Έπειτα, ότι ήταν σαφές ότι η παράγραφος 6 του Πρακτικού καθιέρωνε ένα moratorium σχετικά με οποιαδήποτε πράξη κυριαρχικών δικαιωμάτων επάνω σε οποιοδήποτε σημείο της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου (με ότι σημαίνει από γεωλογική και νομική άποψη ο όρος αυτός). Εκείνο που αποτέλεσε αντικείμενο μεταγενέστερης αμφισβήτησης ήταν κατά πόσο το moratorium θα ήταν διαρκές ή θα διαρκούσε μόνον καθ' όσο χρόνο θα γινόταν διαπραγματεύσεις, προς τις οποίες άλλωστε ήταν προσανατολισμένο ολόκληρο το κείμενο του πρακτικού. Πράγματι, κατά τη διάρκεια των επομένων ετών, με αποκορύφωμα την κρίση του Μαρτίου 1987, η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι σύμφωνα με το Πρακτικό δεν έπρεπε να γίνεται οποιαδήποτε έρευνα ή εκμετάλλευση του βυθού των αντίστοιχων κρατών έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη. Αντίθετα, η ελληνική θέση ήταν - και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να είναι - ότι εφόσον είχαν διακοπεί οι ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις για την υφαλοκρηπίδα το Πρακτικό είναι «ανενεργό». Η θέση αυτή, η οποία δεν έχει επισήμως μεταβληθεί μέχρι σήμερα, σημαίνει ότι οι ρυθμίσεις του Πρακτικού και ουσιαστικά η διάταξη για το moratorium βρίσκονται σε χειμέρια νάρκη και είναι δυνατόν να αναβιώσουν ευθύς ως αρχίσουν νέες διαπραγματεύσεις.

E.2. Οι διαπραγματεύσεις σε εφαρμογή του Πρακτικού της Βέρνης.

Στο διάστημα που επακολούθησε το Πρακτικό της Βέρνης πραγματοποιήθηκαν αρκετές συναντήσεις εμπειρογνομόνων, των Γενικών Γραμματέων των αντίστοιχων Υπουργείων Εξωτερικών, των Υπουργών Εξωτερικών των δύο κρατών ακόμη και μία συνάντηση¹⁵⁰ των δύο Πρωθυπουργών. Από τις συναντήσεις αυτές δεν προέκυψε οτιδήποτε ουσιαστικό σχετικά με το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας. Αξιοσημείωτο πάντως είναι ότι, σε συνάντηση εμπειρογνομόνων στο Λονδίνο στις 31 Ιουλίου 1977, η Τουρκία προσπάθησε να απομακρυνθεί από τη ρύθμιση του άρθρου 8 του Πρακτικού της Βέρνης σχετικά με την καταγραφή των σχετικών διεθνών κανόνων, ισχυριζόμενη ότι: «Οι ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις πρέπει να είναι πολιτικές, χωρίς αναφορά σε διεθνή προηγούμενα ή κανόνες». Η τουρκική αυτή άποψη επαναλήφθηκε και στη συνάντηση των δύο Γενικών Γραμματέων των αντίστοιχων Υπουργείων στις 4 και 5 Δεκεμβρίου 1980.

Οι επαφές συνεχίστηκαν και στα επόμενα χρόνια και διακόπηκαν ως άγονες από το τέλος του 1981. Μεταξύ των ετών 1982-1987 καμία αξιοσημείωτη εξέλιξη δεν σημειώθηκε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις σχετικά με την υφαλοκρηπίδα. Μοναδικό αξιοσημείωτο στοιχείο είναι η ανταλλαγή δύο ρηματικών διακοινώσεων στους πρώτους μήνες του 1982. Πράγματι, στις 19 Φεβρουαρίου 1982, η Τουρκική Κυβέρνηση με

¹⁴⁸ κυρίως αυτές που γειτνιάζουν με τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

¹⁴⁹ Βλ. Sremic-Slat, *The common Heritage of Mankind Concept in the Law of the Sea*, Thesaurus Acroasium, XVII, 1991

¹⁵⁰ Montreux, 10-11 Μαρτίου 1978

ρηματική της διακοίνωση είχε ζητήσει να πληροφορηθεί από την Ελληνική κατά πόσο η σεισμική έρευνα που γινόταν δυτικά και ανατολικά της Θάσου από αλλοδαπές εταιρίες, έπειτα από παραχωρήσεις της Ελλάδας, καθώς και δυτικά της Πελοποννήσου, γινόταν σε περιοχές έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Η Ελληνική Κυβέρνηση απάντησε έπειτα από ένα μήνα περίπου, στις 12 Μαρτίου 1982, δηλώνοντας ότι: «Πρέπει να σημειωθεί ότι το ερευνητικό πρόγραμμα της Ελλάδας δεν περιλαμβάνει, στη στιγμή αυτή (currently), σεισμικές δραστηριότητες στο Αιγαίο στο εγγύς μέλλον». Η νέα όξυνση στις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών εξαιτίας της μονομερούς ανακήρυξης ανεξαρτησίας του κατεχομένου τμήματος της Κύπρου τον Νοέμβριο του έτους 1983 και της αναγνώρισης του εκ μέρους της Τουρκίας, δεν επέτρεψε οποιαδήποτε απόπειρα επανάλιψης των διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα.

ΣΤ. Η κρίση του Μαρτίου 1987.

Στις 19 Μαρτίου 1987 επέπλευσε από τον όρμο Κέφαλος, στο στενό της Ίμβρου, το ωκεανογραφικό τουρκικό σκάφος «Piri-Reis», συνοδευμένο από δύο πολεμικά του τουρκικού ναυτικού. Η πορεία που ακολούθησε ήταν στα διεθνή ύδατα, αλλά επάνω από ελληνική υφαλοκρηπίδα, έξω από τη Λήμνο και τη Θάσο, στη συνέχεια σε απόσταση μόλις 12 μιλίων από τις ακτές του Άθω, μέχρι και τα ανοικτά της Σκύρου. Καθόλη τη διάρκεια του πλου έκανε έρευνες στο βυθό. Η αντίδραση της Ελληνικής Κυβέρνησης ήταν άμεση, με επίσημη διαμαρτυρία, την οποία πάντως απέρριψε η Τουρκική Κυβέρνηση την επόμενη. Στο μεταξύ, η Ελληνική Κυβέρνηση είχε αρχίσει διαδικασίες ώστε η Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου να εξαγοράσει τα συμφέροντα της εταιρίας Dennison, στον διεθνή όμιλο εταιριών που είχε αναλάβει γεωτρήσεις στον Πρίνο της Θάσου, με επικεφαλής την Εταιρία North Aegean Petroleum Company. Ο αλλοδαπός όμιλος εταιριών είχε πάντως ανακοινώσει ότι θα αρχίσουν γεωτρήσεις στα ανοικτά της Θάσου, δηλαδή έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Στις 23 Μαρτίου 1987¹⁵¹, και ενώ εξαιτίας νέων τουρκικών προκλήσεων οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις είχαν τεθεί σε κατάσταση ετοιμότητας, η Τουρκία υπέβαλε έγγραφη διαμαρτυρία κατά της Ελλάδας στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το τουρκικό έγγραφο δεν ζητούσε τη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας, δηλαδή δεν επρόκειτο για προσφυγή, αλλά καταλόγιζε στη Ελλάδα παραβίαση του Πρακτικού της Βέρνης¹⁵² με πρόθεση γεωτρήσεων έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Καταλόγιζε, επίσης, παραβίαση της απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας λόγω διακοπής των διαπραγματεύσεων. Η ελληνική απάντηση δόθηκε στις 27 Μαρτίου 1987 με αντίστοιχο έγγραφο προς το Συμβούλιο Ασφαλείας. Στην ελληνική απάντηση αντικρούονταν οι τουρκικές αιτιάσεις, εξηγούνταν ότι η διακοπή των διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα οφειλόταν στην τουρκική στάση και διατυπωνόταν η ελληνική θέση σχετικά με την υφαλοκρηπίδα¹⁵³. Η θέση αυτή διατυπώθηκε στο εν λόγω έγγραφο ως εξής: «Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και την υπάρχουσα νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου, τα δικαιώματα των παράκτιων ακτών στην υφαλοκρηπίδα υφίστανται ipso facto και δεν υπάρχει ανάγκη οποιοδήποτε νομικού μέτρου για την επιβεβαίωση της ισχύος τους. ...

¹⁵¹Βλ. Α. Αλεξανδρή, «Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954» 1988, σελ. 99

¹⁵²Βλ. E. Brown, *The International Law of Sea, Vol.I*, Published by Dartmouth Publishing Company Limited, 1994

¹⁵³Βλ. Κ. Χορτάτου, «Ο σεβασμός της εδαφικής κυριαρχίας και το δικαίωμα της υφαλοκρηπίδας υφαλοκρηπίδας», 1978, σελ. 22-6

Με άλλα λόγια η ελληνοτουρκική διαφορά δεν εμπλέκει ζήτημα διανομής της υφαλοκρηπίδας. Είναι απλώς τεχνικής φύσεως σε σχέση με την οριοθέτηση της, δηλαδή ο καθορισμός ενός σημείου μέχρι το οποίο εκτείνονται τα υπάρχοντα *ipso facto* και *ab initio* δικαιώματα. Συνεπώς, η Ελλάδα έχει τη θέση (*maintains*) ότι το αντικείμενο αυτής της διαφοράς είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και όχι η διανομή της». Εξάλλου, σε σχέση με το Πρακτικό της Βέρνης η Ελλάδα, στο ίδιο παραπάνω έγγραφο της, ισχυρίστηκε ότι πρόκειται για κείμενο «παρωχημένο και ανενεργό»¹⁵⁴.

Η κρίση, η οποία έφερε τις δύο χώρες στο χείλος του πολέμου, εκτονώθηκε στις 28 Μαρτίου 1987 με δήλωση του Προέδρου της Τουρκίας Οζάλ ότι οι έρευνες θα περιοριστούν στα τουρκικά χωρικά ύδατα. Έκτοτε και μέχρι σήμερα, δηλαδή περίπου επί μία δεκαετία, όλες οι κατά καιρούς διακυμάνσεις των ελληνοτουρκικών σχέσεων δεν επηρέασαν ουσιαστικά τη διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

Z. Η σημερινή εποχή.

Η χρονικά εγγύτερη προς την έκδοση του παρόντος έργου θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου έχει διατυπωθεί στις 21 Νοεμβρίου 1996 από τον Υπουργό Εξωτερικών Θ. Πάγκαλο, σε συνέντευξη τύπου: «Σε ότι αφορά την υφαλοκρηπίδα πρέπει να συμφωνήσουμε τον διεθνή κανόνα που θα ισχύσει. Και αυτό γιατί η Τουρκία αμφισβητεί πάλι την εφαρμογή των διεθνών κανόνων που ισχύουν μεταξύ όλων των χωρών του κόσμου. Για μας το θέμα είναι απλό. Πρέπει να πάμε στη Χάγη με βάση το διεθνές δίκαιο της θαλάσσης, τη διεθνή πρακτική και εφαρμογή των ιδιαιτέρων διατάξεων αυτού του δικαίου. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι υπάρχουν ιδιαιτερότητες που προϋποθέτουν μία διαπραγμάτευση την οποία ταυτόχρονα προσπαθεί να απομακρύνει. Παρ' όλα αυτά και εδώ η Ελλάδα δείχνει πνεύμα συνεννόησης και συνδιαλλαγής. Θέλουμε να κουβεντιάσουμε μαζί τους. Θα μπορούσαμε να έχουμε τη θέση: αν θα πάμε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, θα πάμε μόνο με το διεθνές δίκαιο της θαλάσσης και όσο καιρό δεν το δέχεστε δεν συζητάμε. Δεν λέμε αυτό, λέμε να συζητήσουμε. Για την υφαλοκρηπίδα και για την οριοθέτηση της, ποιος κανών δικαίου θα εφαρμοστεί σε μία προκαταρκτική συζήτηση». Και περαιτέρω ο Υπουργός Εξωτερικών διευκρίνισε: «ή Τουρκία ισχυρίζεται ότι οι διατάξεις του διεθνούς δικαίου θαλάσσης δεν εφαρμόζονται στο Αιγαίο για ειδικούς λόγους, τους οποίους έχει διατυπώσει με μεγάλη ασάφεια. Το μόνο σαφές στοιχείο από αυτά που λέει είναι ότι είναι κλειστή θάλασσα το Αιγαίο.¹⁵⁵ Ταυτόχρονα όμως σε μια άλλη θέση της αρνείται ότι η Ελλάδα μπορεί να τη διαμορφώσει σε κλειστή θάλασσα. Υπάρχει δηλαδή μία αντίφαση στη θέση της Τουρκίας¹⁵⁶ που λέει ότι είναι κλειστή θάλασσα το Αιγαίο και συνεπώς το δίκαιο της θαλάσσης δεν εφαρμόζεται και στην άλλη θέση της που λέει ότι το Αιγαίο δεν είναι κλειστή θάλασσα και η Ελλάδα δεν δικαιούται να αξιώνει την εφαρμογή ορισμένων κανόνων εναέριας κυκλοφορίας κ.τ.λ. Αυτή είναι η τουρκική θέση και αν θέλετε αυτό είναι το μόνο σαφές στοιχείο

¹⁵⁴ obsolete and inoperative

¹⁵⁵ Βλ. Ελληνικό κέντρο Ευρωπαϊκών μελετών, «*Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της Θάλασσας*», Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, Αθήνα, 1996

¹⁵⁶ Βλ. Δ.Κολώνη, «*Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας*», εκδόσεις Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1993, σελ. 54-61

από την τουρκική θέση. Παρ' όλα αυτά εμείς έχουμε δεχθεί αυτήν την διαπραγμάτευση και είμαστε πρόθυμοι να την κάνουμε ανά πάσα στιγμή. Αλλά να αφορά κάτι συγκεκριμένο». Στην ίδια πάντα συνέντευξη συνέχισε ο Υπουργός Εξωτερικών απαντώντας σε σχετικές ερωτήσεις: «Το συνυποσχετικό [για την υπαγωγή της διαφοράς της οριοθέτησης στο Διεθνές Δικαστήριο] θα ήταν απλό αν η Τουρκία εδέχετο το δίκαιο της θαλάσσης. Γιατί εμείς αυτήν την αξίωση έχουμε. Να κάνουμε ένα συνυποσχετικό που να λέει: σας υποβάλλουμε το θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας με βάση το δίκαιο της θαλάσσης. Οι Τούρκοι δεν δέχονται αυτό το απλό πράγμα, το οποίο δεν χρειάζεται διαπραγμάτευση, χρειάζεται μία συνάντηση αρμοδίων... Το ποιοι διεθνείς κανόνες θα εφαρμοστούν [από το Διεθνές Δικαστήριο] είναι θέμα συμφωνίας μεταξύ των μελών που προσφεύγουν στο Δικαστήριο της Χάγης».

Κατά τη διάρκεια της ίδιας συνέντευξης τύπου την 21η Νοεμβρίου 1996, ο Υφυπουργός Εξωτερικών Χ. Ροζάκης ¹⁵⁷ αναφέρθηκε σε μιαν άλλη διάσταση του περιεχομένου του συνυποσχετικού. Συγκεκριμένα, στον καθορισμό της περιοχής οριοθέτησης «...οι Τούρκοι έτσι όπως εξελίσσονται τα πράγματα δείχνουν μία διαφοροποίηση της νοοτροπίας της Τουρκίας ως προς το αμφισβητούμενο υλικό. Δηλ. ως τα τώρα γνωρίζαμε ότι η Τουρκία έχει ορισμένες διεκδικήσεις στην ανατολική πλευρά των ελληνικών νησιών... Αιφνιδίως προεκτείνεται η λογική σε μία πολύ ευρύτερη περιοχή, η οποία περιλαμβάνει ένα νησί [τη Γαύδο], το οποίο βρίσκεται εκατοντάδες μίλια μακριά από την ηπειρωτική ακτή της Τουρκίας. ... Πως θα προχωρήσουμε εμείς σε μια δικαστική επίλυση με βάση τόσο ασαφείς αυτή τη στιγμή διεκδικήσεις. Ζητάμε λοιπόν προηγουμένη συμφωνία για την οριοθέτηση που να καθορίζει τους κανόνες βάσει των οποίων θα πάμε στο Δικαστήριο». Από τις παραπάνω θέσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης νομίζουμε ότι μπορούμε να συνάγουμε δύο βασικά συμπεράσματα ως προς την σημερινή ελληνική πολιτική στο ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας. Πρώτα, ότι η Ελλάδα εμμένει στη δικαιοδοτική επίλυση της σχετικής διαφοράς¹⁵⁸. Έπειτα, ότι κατά τη συζήτηση για τη διαμόρφωση του συνυποσχετικού είναι ενδεχόμενο να συζητηθεί και το εφαρμοστέο δίκαιο. Ίσως εδώ να βρισκόμαστε μπροστά σε μία άμβλυνση της παλαιάς ανελαστικής ελληνικής θέσης ότι εφαρμοστέοι είναι οι συμβατικοί κανόνες του δικαίου της θάλασσας, η οποία διαφοροποιήθηκε εν μέρει με το Πρακτικό της Βέρνης (εντοπισμός των εφαρμοστέων κανόνων και της πρακτικής). Τέλος, από τις παραπάνω δηλώσεις προκύπτει ο ελληνικός προβληματισμός πλέον σχετικά με την υπό οριοθέτηση περιοχή, προβληματισμός ο οποίος προφανώς δεν είχε απασχολήσει τους συντάκτες των παλαιότερων διακοινώσεων και ανακοινωθέντων κειμένων που αναφέρονταν γενικώς σε «υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου».

---

¹⁵⁷ Βλ. Χ. Ροζάκη, «Το Δίκαιο της Θάλασσας και η διαμόρφωσή του από τις διεκδικήσεις των παράκτιων κρατών», Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 45

¹⁵⁸ Βλ. Ελληνική εταιρία διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων, «Αιγαίο, Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων», Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, Αθήνα, 2003, σελ 98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.2

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΝΑΕΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ-F.I.R ΑΘΗΝΩΝ.

Η περιοχή πάνω από το Αιγαίο ανήκει στο FIR Αθηνών. Με άλλα λόγια αποτελεί ευθύνη της Ελλάδας ώστε οι πολιτικές πτήσεις που χρησιμοποιούν τους αεροδιάδρομους πάνω από το Αιγαίο να ταξιδεύουν με ασφάλεια. Η ευθύνη αυτή ανατέθηκε στην Ελλάδα από την International Civil Aviation Authority, η οποία έχει αναγνωρίσει ότι η Ελλάδα εκτελεί τα καθήκοντά της σωστά. Η Τουρκία όμως και οι ΗΠΑ ή το NATO αρνούνται να δώσουν τα σχέδια πτήσεων των πολεμικών τους αεροσκαφών τους στο FIR Αθηνών, παραβιάζοντας έτσι τον Ελληνικό εναέριο χώρο και βάζοντας σε κίνδυνο την ασφάλεια των πολιτικών πτήσεων. Η πιο σοβαρή πράξη αμφισβήτησης της Ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο από την Τουρκία ήταν η αναγγελία, χωρίς καμιά προειδοποίηση, της TOTAM 714. Με το έγγραφο αυτό τον Αύγουστο του 1974¹⁵⁹ η Τουρκία μετακίνησε μονομερώς προς τα δυτικά, ως το μέσο του Αιγαίου τα όρια του δικού της FIR. Η πράξη αυτή είναι παράνομη και αυθαίρετη γιατί: Το 1944 η σύνοδος του Σικάγο για τις διεθνείς αεροπορικές επικοινωνίες και με υπογραφές 37 χωρών ίδρυσε τον Οργανισμό Διεθνούς Πολιτικής Αεροπορίας¹⁶⁰. Ο Οργανισμός αυτός καθόρισε τα όρια του FIR κάθε μέλους χώρας με μια σειρά συμφωνιών. Ένα από αυτά, το FIR Αθηνών έχει ένα εναέριο χώρο που έχει καθοριστεί προ πολλών ετών. Η Τουρκία τότε δεν είχε αντίρρηση τα ανατολικά όρια του FIR Αθηνών να συμπίπτουν με τα σύνορα της ξηράς και της θάλασσας των δυο χωρών. Το FIR Αθηνών έλεγχε την εναέρια κυκλοφορία από τα νησιά του Ιόνιου πελάγους στη δύση, μέχρι τα ελληνοτουρκικά σύνορα στην ανατολή. Οι κανόνες της ICAO υποχρεώνουν όλα τα αεροσκάφη, πολιτικά και πολεμικά, να τηρούν τις οδηγίες των αντίστοιχων FIR. Με την αυθαίρετη και χωρίς προηγούμενο απόφασή της, η Τουρκία εντελώς παράνομα ανέλαβε τον έλεγχο του εναέριου χώρου πάνω από την Σαμοθράκη, τη Λήμνο, τη Λέσβο, τον Άγιο Ευστράτιο, τα Ψαρά, τη Χίο, την Ικαρία και όλο το πέλαγος των Δωδεκανήσων. Τα δε πολεμικά Ελληνικά αεροσκάφη που πετούν πάνω από το Αιγαίο θα βρίσκονταν υπό Τουρκικό έλεγχο. Με την TOTAM 714 η Τουρκία προκάλεσε σύγχυση, χάος και ανασφάλεια στις πτήσεις πάνω από το Αιγαίο, αφού οι διεθνείς αεροπορικές πτήσεις γίνονταν και οι πιλότοι ήταν υποχρεωμένοι με βάση τους κανόνες που ίσχυαν να ακολουθήσουν τις οδηγίες του FIR Αθηνών, αλλά δεν μπορούσαν να αγνοήσουν και τις οδηγίες των Τούρκων. Ο κίνδυνος αυξανόταν με τις αυθαίρετες και προκλητικές διεισδύσεις Τουρκικών πολεμικών αεροσκαφών στον εναέριο χώρο¹⁶¹ του FIR Αθηνών. Η TOTAM 714 διήρκεσε 6 χρόνια. Χρειάστηκαν 6 χρόνια παρανομίας και χάους προτού η Τουρκία την ανακαλέσει, χωρίς να δώσει εξηγήσεις, λέγοντας απλώς ότι το έκανε σαν μια πράξη καλής θέλησης προς την Ελλάδα

¹⁵⁹ Βλ. Χ. Σαζανίδη, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978», Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 66-9

¹⁶⁰ ICAO

¹⁶¹ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναέριου χώρου – διαστήματος», 1996, σελ. 77

Σήμερα δεν αναγνωρίζει το FIR Αθηνών μόνο για τα πολεμικά αεροσκάφη, τα οποία καθημερινώς παραβιάζουν τον εθνικό εναέριο χώρο.

A. ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΕΝΑΕΡΙΟΥ ΧΩΡΟΥ¹⁶²

Σε αντίθεση με το διεθνές δίκαιο του διαστήματος του οποίου οι αρχές βασίζονται στη ρητή παραίτηση των κρατών, βάσει της Συνθήκης του 1967¹⁶³, από κάθε απαίτηση ασκήσεως κυριαρχίας στο διαστημικό χώρο, το δίκαιο του εναερίου χώρου καθιέρωσε την αρχή της απόλυτης και πλήρους κυριαρχίας των κρατών επί του εθνικού τους εναερίου χώρου χωρίς κανέναν περιορισμό καθ' ύψος. Η αρχή αυτή υιοθετήθηκε και από τις εθνικές νομοθεσίες, με μονομερείς κρατικές πράξεις, αλλά και από διεθνείς πολυμερείς Συμβάσεις.

Η πρακτική των κρατών πριν από το 1919. Ήδη, από το 1911, κράτη όπως η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία, η Γερμανία και η Αυστρο-Ουγγαρία είχαν επιβάλει μέτρα αστυνόμευσης του εθνικού τους εναερίου χώρου με την καθιέρωση κανόνων εναερίου κυκλοφορίας και την ανακήρυξη απαγορευμένων ζωνών. Στις εθνικές αυτές ρυθμίσεις υπήρχε ρητή πρόβλεψη για τη δυνατότητα απαγόρευσης της υπέρπτησης του εθνικού εδάφους από αλλοδαπά αεροσκάφη χωρίς την προηγούμενη παροχή αδειας, με τη συνδρομή ορισμένων όρων και προϋποθέσεων. Ειδικότερα όμως με το βρετανικό νόμο του 1913 απαγορευόταν η είσοδος στον εθνικό εναέριο χώρο ξένων στρατιωτικών αεροσκαφών, χωρίς προηγούμενη ειδική άδεια.

Χαρακτηριστικό της γενικότερης τάσεως για την προστασία του εθνικού εναερίου χώρου κατά την ίδια περίοδο είναι η πρακτική της Γαλλίας και της Γερμανίας στις μεταξύ τους διμερείς σχέσεις. Τα δύο αυτά κράτη σύνησαν στις 26.7.1913 μια Συμφωνία με ανταλλαγή επιστολών, με την οποία αφενός μεν αποδέχονταν την άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων επί του εθνικού τους εναερίου χώρου, αφετέρου δε περιόριζαν αισθητά την ελεύθερη κίνηση αεροσκαφών υπεράνω του εδάφους τους, διότι η μεν υπέρπτηση στρατιωτικών αεροσκαφών στην επικράτεια του ετέρου συμβαλλομένου μέρους ήταν δυνατή μόνο ύστερα από παροχή αδειας, ενώ για τα πολιτικά αεροσκάφη η κυκλοφορία ήταν ελεύθερη αλλά υπό προϋποθέσεις. Επιπλέον, προβλεπόταν η δυνατότητα καθιέρωσης απαγορευμένων για υπέρπτηση ζωνών πράγμα που οδηγούσε, έμμεσα, στην καθιέρωση ειδικών διαδρομών διέλευσης, τους μετέπειτα αεροδιάδρομους.

---

¹⁶² Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου – διαστήματος», 1996, σελ. 71-2

¹⁶³ Συνθήκη επί των βασικών αρχών που ρυθμίζουν τις δραστηριότητες των κρατών για την εξερεύνηση και τη χρήση του εξωατμοσφαιρικού διαστήματος, συμπεριλαμβανομένης της Σελήνης και των άλλων ουράνιων σωμάτων

B. Ο προσδιορισμός της «Αρμόδιας Αρχής» FIR¹⁶⁴.

Σύμφωνα με τους ορισμούς (**definitions**) των Κεφαλαίων 1, των Παραρτημάτων 2 και 11, αντίστοιχα, της Σύμβασης του Σικάγο, «Αρμόδια Αρχή» ATS είναι η προσήκωσα «Αρχή», η οποία υποδεικνύεται από το κράτος που είναι επιφορτισμένο με την παροχή υπηρεσιών εναερίου κυκλοφορίας σ' έναν «δεδομένο εναέριο χώρο». Ο «δεδομένος αυτός εναέριος χώρος» μπορεί να είναι εθνικός εναέριος χώρος ή τμήμα διεθνούς εναερίου χώρου ή χώρου απροσδιόριστης εθνικής κυριαρχίας που ανήκει σε μία Περιοχή Πληροφόρησης Πτήσεων (FIR). **Σύμφωνα με το Παράρτημα 11 (Chapter 2.2.1. Establishment of Authority for the provision of Air Traffic Services 2.1.3.), η Αρμόδια Αρχή ATS ορίζεται:**

- για τον εθνικό εναέριο χώρο, από το κράτος που ασκεί κυριαρχία,
- για το τμήμα του διεθνούς εναερίου χώρου εντός Περιοχής FIR από το κράτος που αποδέχτηκε την εγκαθίδρυση και την παροχή υπηρεσιών ATS εντός της Περιοχής FIR δικαιοδοσίας του.

Γ. Η οριοθέτηση του FIR Αθηνών.

Οι διευθετήσεις για την οριοθέτηση των FIRs της Περιοχής Αεροναυτιλίας της Ευρώπης έγιναν στα πλαίσια της τρίτης¹⁶⁵ και τέταρτης¹⁶⁶ Περιοχικών Συνδιασκέψεων Αεροναυτιλίας της Ευρώπης, των οποίων οι «Συστάσεις» (Recommendations) και οι σ' αυτές περιεχόμενες Περιοχικές Συμφωνίες Αεροναυτιλίας περί οριοθετήσεων των FIRs ή αναδιατάξεως των ορίων των έγιναν αποδεκτές από το Συμβούλιο του ICAO κατά τις συνεδριάσεις του της 23.6.1952 και 15.5.1958.

Οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την οριοθέτηση των FIR Αθήνα και Κωνσταντινούπολη ολοκληρώθηκαν κατά τη διάρκεια του Second Middle East Regional Air Navigation Meeting¹⁶⁷. Στην τελική έκθεση προς το Συμβούλιο του ICAO η «Επιτροπή Κανόνων Εναερίου Χώρου και Ελέγχου Εναερίου Κυκλοφορίας» πρότεινε προς το Συμβούλιο την σύσταση No 1 (και την περιεχόμενη σ' αυτή Συμφωνία Αεροναυτιλίας), η οποία αναφέρεται στην οριοθέτηση των ανατολικών ορίων του FIR Αθηνών και των δυτικών ορίων του FIR Κωνσταντινούπολης, τα όρια των οποίων συμπίπτουν κατά μήκος των, στο ανατολικό Αιγαίο¹⁶⁸, ελληνοτουρκικών θαλασσίων συνόρων. Πράγματι, στα σημ. 2.1 της τελικής έκθεσης προς το Συμβούλιο (που περιέχει την σύσταση No 1) σημειώνεται ότι από την τουρκική Αντιπροσωπεία και την ελληνική Αντιπροσωπεία δόθηκαν, προς το σκοπό της οριοθέτησης των αντίστοιχων FIRs, οι συντεταγμένες των, στο ανατολικό Αιγαίο, θαλασσίων συνόρων τους, δυτικών θαλασσίων συνόρων για την Τουρκία, ανατολικών θαλασσίων συνόρων για την Ελλάδα. Οι αντίστοιχες συντεταγμένες συμπίπτουν απόλυτα. Η τελική έκθεση και η περιεχόμενη

¹⁶⁴ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Οι δικαιοδοσίες του παράκτιου κράτους στον εναέριο χώρο» (Το διεθνές νομικό καθεστώς των περιοχών FIR), Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1991, σελ. 99-101

¹⁶⁵ Παρίσι 1952

¹⁶⁶ Γενεύη 1958

¹⁶⁷ Κωνσταντινούπολη, Οκτώβρης – Νοέμβρης 1950

¹⁶⁸ Βλ. Ελληνικό κέντρο Ευρωπαϊκών μελετών, «Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της Θάλασσας», 1996, σελ. 23-4

στο σημ. 2.1 σύσταση Νο 1 εγκρίθηκαν ομόφωνα από το Συμβούλιο του ICAO στη συνεδρίαση του της 14.12.1950.

Η οριοθέτηση του FIR Αθηνών έγινε βάσει της γενομένης αποδεκτής από το Συμβούλιο Συστάσεως υπ' αριθμό. 1 (και της περιεχόμενης σ' αυτήν Περιοχικής Συμφωνίας Αεροναυτιλίας) της Περιοχικής Συνδιάσκεψης του 1952 και η οριστική διαρρύθμιση των ορίων του (με μερική αναδιάταξη) βάσει της Συστάσεως υπ' αριθμό. 9/2 της Περιοχικής Συνδιάσκεψης του 1958. Τα όρια του FIR Αθηνών αποτυπώθηκαν στον προσαρτημένο στην τρίτη έκθεση (1952) προς το Συμβούλιο Χάρτη Αεροναυτιλίας Περιοχής Ευρώπης υπ' αριθμό 7. Οι «Συστάσεις» προς το Συμβούλιο ήταν ομόφωνες, συνεπώς υπήρχε και η συγκατάθεση της Τουρκίας. Ταυτόχρονα, με τις ίδιες Αποφάσεις του Συμβουλίου οροθετήθηκαν και οι Περιοχές ευθύνης για έρευνα και διάσωση, τα όρια των οποίων συμπίπτουν με τα αντίστοιχα όρια των FIRs.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, όπως αναφέρεται σαφώς στο σημείο 2.6.2. της έκθεσης προς το Συμβούλιο της τέταρτης Περιοχικής Συνδιάσκεψης Αεροναυτιλίας του 1958, κατά την οριοθέτηση και μερική αναδιάταξη (το 1958) των ορίων του FIR Αθηνών ελήφθησαν υπόψη, χωρίς υποβολή αντιρρήσεων εκ μέρους της Τουρκίας, οι αεροναυτικοί χάρτες που δημοσίευσε η Ελλάδα το 1955, και οι οποίοι καλύπτουν τα Βαλκάνια και την Ευρωπαϊκή Τουρκία και συνεπώς εμφανίζουν ως όρια του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου τα δέκα ναυτικά μίλια.

Με βάση τις οριοθετήσεις που έγιναν αποδεκτές από το Συμβούλιο του ICAO, η «Αρμόδια Αρχή» του FIR Αθηνών ανέλαβε την ευθύνη του ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας για τις πτήσεις πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών επί εναερίου χώρου, εθνικού και διεθνούς, ο οποίος εκτείνεται υπεράνω του Αιγαίου, ανατολικά, μέχρι τα όρια της τουρκικής αιγιαλίτιδας ζώνης, δυτικά μέχρι το μέσο περίπου του Ιονίου πελάγους, βόρεια μέχρι τις οροθετικές γραμμές των συνόρων και νότια μέχρι τα μέσα του Λιβυκού πελάγους. Όλα τα σχετικά στοιχεία περιέχονται στα Εγχειρίδια Αεροναυτικών Πληροφοριών που υποχρεωτικά, βάσει του Παραρτήματος 15 της Σύμβασης του Σικάγο, δημοσιεύει και τηρεί ενήμερα η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας.

Δ. Τουρκικές διεκδικήσεις¹⁶⁹ και αμφισβήτηση των ορίων και αρμοδιοτήτων του FIR Αθηνών.

Οι οριοθετήσεις του FIR Αθηνών, σύμφωνα με τις διαδικασίες που εξετέθησαν, και οι δικαιοδοσίες που ασκεί η «Αρμόδια Αρχή» της Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας της Ελλάδας στο FIR Αθηνών βάσει των Περιοχικών Συμφωνιών που συνάφθηκαν -και εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο του ICAO- στα πλαίσια των Περιοχικών Συνδιασκέψεων Αεροναυτιλίας το 1952 και το 1958, λειτούργησαν και έγιναν σεβαστές από την Τουρκία επί 22 συνεχή έτη. Αμφισβητήθηκαν όμως έμπρακτα από την Τουρκία κατά τον Ιούλιο-Αύγουστο 1974, χωρίς όμως να γίνει προσφυγή στις νόμιμες διαδικασίες που προβλέπουν σχετικά οι διεθνείς αεροναυτικοί Κανονισμοί του ICAO.

Τον Ιούλιο του 1974, κατά τη διάρκεια της τουρκικής στρατιωτικής επέμβασης στην Κύπρο, η τουρκική Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας εξέδωσε αυθαίρετα στις 20, 23 και 29 Ιουλίου Αγγελίες προς τους αεροναυτιλομένους (NOTAMs) με τις οποίες ο εναέριος χώρος του ανατολικού Αιγαίου (εναέριος χώρος που περιλαμβάνει ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και διεθνή εναέριο χώρο εντός του FIR Αθηνών) χαρακτηρίστηκε «ως επικίνδυνη περιοχή» (danger area). Οι NOTAMs αυτές ανακλήθηκαν από την Τουρκία

¹⁶⁹ Βλ. Δ.Κολώνη, «Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», 1993, σελ. 78-85

στις 2 Αυγούστου 1974, ύστερα από την εκδηλωθείσα ελληνική αντίθεση και τις διαμαρτυρίες που απευθύνθηκαν με τη διπλωματική οδό προς την Τουρκία και κοινοποιήθηκαν στον ICAO, αλλά στις 6 Αυγούστου οι τουρκικές αρχές εξέδωσαν τη NOTAM 714 με την οποία καθορίζονται μονομερώς, αυθαίρετα και παράτυπα νέα σημεία «αναφοράς θέσεως¹⁷⁰» προς το FIR Κωνσταντινούπολης κατά μήκος μιας γραμμής εντός του FIR Αθηνών στο μέσο περίπου του εναερίου χώρου του Αιγαίου. Βάσει της NOTAM 714, όλα τα αεροσκάφη, διερχόμενα μέσω του εναερίου χώρου του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών, με κατεύθυνση προς ανατολή στην Τουρκία, όφειλαν όταν διασταύρωναν στο μέσο του Αιγαίου τη γραμμή με τα αυθαιρέτως και μονομερώς καθορισθέντα νέα σημεία «αναφορών θέσης» από την Τουρκία (γραμμή που διέρχεται δυτικά της Λήμνου και ανατολικά των νήσων Άνδρου, Αστυπάλαιας, Καρπάθου) να δίδουν στοιχεία θέσεως και σχέδια πτήσεως προς τις αρχές (ATCC) του FIR Κωνσταντινούπολης. Η ίδια υποχρέωση επιβαλλόταν και προς τα αεροσκάφη τα οποία εξήρχοντο του FIR Κωνσταντινούπολη με κατεύθυνση προς τα δυτικά μέχρι του σημείου που θα εξήρχοντο από την αυθαιρέτως και μονομερώς καθορισθείσα γραμμή των νέων σημείων «αναφοράς θέσεως». Η μονομερής μετάθεση από την Τουρκία των σημείων «αναφοράς θέσεως» από τα σημεία διασταύρωσης των Περιοχών FIR Αθηνών και Κωνσταντινούπολης, δυτικότερα στο μέσο του Αιγαίου, σήμαινε στην πράξη ότι όλη η εναέρια κυκλοφορία στο Αιγαίο ανατολικά των μονομερώς προσδιορισθέντων νέων σημείων «αναφοράς θέσης» τίθετο υπό τον έλεγχο του FIR Κωνσταντινούπολης και ότι όλες οι πτήσεις αεροσκαφών μεταξύ ελληνικών αεροδρομίων του ηπειρωτικού εδάφους και των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου θα υπάγονταν σε τουρκικό έλεγχο, ενώ σύμφωνα με τους διεθνείς αεροναυτικούς Κανονισμούς και τις διαδικασίες του ICAO «Αρμόδια Αρχή» ήταν και είναι το Air traffic Control Center του FIR Αθηνών και σύμφωνα με το σημ. 3.5.1.1. του Annex 11 οι πτήσεις εντός ενός FIR πρέπει σε κάθε δεδομένη στιγμή να βρίσκονται υπό τον έλεγχο μόνο ενός κέντρου εναερίου κυκλοφορίας. Η μονομερής αυθαίρετη και παράτυπη αυτή ενέργεια της Τουρκίας οδηγούσε σε έμπρακτη αμφισβήτηση των ορίων του FIR Αθηνών και έθιγε και τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος του εναερίου χώρου του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών είναι εθνικός εναέριος χώρος λόγω της υπάρξεως εκατοντάδων ελληνικών νησιών. Πρέπει επί πλέον να σημειωθεί ότι ο διαμελισμός του Αιγαίου εξ επόμεως δικαιοδοσίας ελέγχου του εναερίου χώρου¹⁷¹ συνέπεπε, στη χαρτογραφική του αποτύπωση, με τις τουρκικές διεκδικήσεις επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου πελάγους. Η Ελλάδα για να κατοχυρώσει τα νόμιμα, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, κυριαρχικά δικαιώματα της στο Αιγαίο και τις δικαιοδοσίες που, με ανάθεση του ICAO, ασκεί εντός του FIR Αθηνών εξέδωσε στις 7 Αυγούστου τη NOTAM 1018 με την οποία αρνείται τη νομιμότητα της τουρκικής NOTAM 714, επειδή ήταν αντίθετη προς τους διεθνείς αεροναυτικούς κανονισμούς και τη διεθνή πρακτική. Στις 14 Αυγούστου, ενόψει της εμμονής των Τούρκων και των κινδύνων που εγκυμονούσε για τη διεθνή αεροναυτιλία η παράλληλη αξίωση ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας εντός τμήματος του FIR Αθηνών και από την Τουρκία, εξέδωσε τη NOTAM 1066 με την οποία ανακήρυσσε τον εναέριο χώρο του Αιγαίου ως προσωρινά «επικίνδυνη περιοχή» με αποτέλεσμα να διακοπεί η εναέρια κυκλοφορία προς και από την Τουρκία. Τέλος, ενόψει της

---

¹⁷⁰ position reports

¹⁷¹ Βλ. Ελληνικό κέντρο Ευρωπαϊκών μελετών, «Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της Θάλασσας», 1996, σελ. 43-8

αδιαλλαξίας των τουρκικών αρχών, η Ελλάδα εξέδωσε στις 13 Σεπτεμβρίου 1974 τη NOTAM 1157, με την οποία το ανατολικό τμήμα του FIR Αθηνών χαρακτηριζόταν ως επικίνδυνη περιοχή. Η λήψη του μέτρου αυτού επέφερε τη διακοπή των απ' ευθείας αεροπορικών επικοινωνιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και σε παράκαμψη του FIR Αθηνών για τις αεροπορικές συνδέσεις ξένων αεροπορικών εταιριών με τουρκικά αεροδρόμια είτε από βορρά (Σόφια FIR) είτε από Νότια (FIR Καΐρου, ή FIR Βυρηντού). Κατά τη διάρκεια των ετών 1975-1980 συνήλθαν σε διμερές επίπεδο, αρκετές φορές, επιτροπές εμπειρογνομόνων των δύο κρατών, οι συνομιλίες όμως αυτές δεν κατέληξαν σε αποτέλεσμα λόγω της τουρκικής αδιαλλαξίας και της προβολής εκ μέρους της και νέων απαιτήσεων. Κατά τη συνάντηση του Ιουνίου 1975 η Τουρκία ζήτησε την εγκαθίδρυση μιας «ζώνης έγκαιρης προειδοποίησης¹⁷²» που στην πράξη είχε προσπαθήσει να επιβάλλει μονομερώς με τη NOTAM 714. Επίσης ζήτησε την καθιέρωση μιας μόνιμης περιοχής για τη διεξαγωγή εκ μέρους της στρατιωτικών αεροπορικών ασκήσεων στον εναέριο χώρο του ανατολικού Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών. Τέλος, με νέες τουρκικές προτάσεις που υποβλήθηκαν το Μάρτιο του 1977 ζητήθηκε η αποκατάσταση κοινού ελέγχου επί ολοκλήρου του διεθνούς εναερίου χώρου του Αιγαίου. Κατά τις συνομιλίες μεταξύ επιτροπών εμπειρογνομόνων Ελλάδας-Τουρκίας μετά το 1975, η Τουρκία είχε ζητήσει την εγκαθίδρυση μιας ζώνης έγκαιρης προειδοποίησης¹⁷³ και κατ' αρχήν η Ελλάδα πρότεινε και αποδέχτηκε τη δημιουργία μιας ζώνης πλάτους τριάντα ναυτικών μιλίων εκατέρωθεν της γραμμής FIR μεταξύ των FIR Αθηνών και Κωνσταντινούπολης και FIR Άνκαρα για αμοιβαία υποχρέωση ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με ορισμένες κατηγορίες πτήσεων στρατιωτικών αεροσκαφών¹⁷⁴. Η Τουρκία όμως πέραν αυτού ζητούσε τη δημιουργία μιας ευρύτερης ζώνης πενήντα ναυτικών μιλίων δυτικά των τουρκικών ακτών του Αιγαίου, μέσα στο FIR Αθηνών, στην οποία κάθε αεροπορική δραστηριότητα (πτήσεις πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών) θα έπρεπε να αναφέρεται στις αρμόδιες τουρκικές αρχές. Η Ελλάδα δεν ήταν δυνατό να δεχτεί την επιβολή μιας τέτοιας μονομερούς υποχρέωσης, μη προβλεπόμενης από διεθνείς αεροναυτικούς κανονισμούς, η αποδοχή της οποίας θα νομιμοποιούσε και την δια της τουρκικής NOTAM 714 του Αυγούστου 1974 αξίωση για μονομερή εγκαθίδρυση ADIZ εντός του FIR Αθηνών και έτσι οι συνομιλίες δεν κατέληξαν σε θετικό αποτέλεσμα. Η μόνη διαφορά μεταξύ των δια της NOTAM 714 επιβαλλομένων υποχρεώσεων και του τουρκικού αιτήματος, όπως παρατέθηκε κατά τις ελληνοτουρκικές συνομιλίες, ήταν ότι στην πρώτη περίπτωση, τα στοιχεία πτήσεως απαιτείται να δοθούν κατ' ευθείαν από τα αεροσκάφη, ενώ στη δεύτερη περίπτωση η υποχρέωση αυτή θα βάρυνε το αρμόδιο Κέντρο ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας του FIR Αθηνών. Η κατάσταση αδιεξόδου που δημιουργήθηκε, λύθηκε το Φεβρουάριο του 1980 με υποχώρηση της Τουρκίας και ακύρωση με τη NOTAM 211, στις 22.2.1980, της NOTAM 714/1974. Η κυριότερη αιτία για την επιδειχθείσα τουρκική υποχωρητικότητα ήταν η διεθνής πίεση που ασκήθηκε για την επαναλειτουργία των αεροδιαδρόμων του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών η παράκαμψη του οποίου από αεροσκάφη ξένων αεροπορικών εταιριών με προορισμό την Τουρκία ή τις χώρες της Μέσης Ανατολής, μέσω των FIR, της Σόφιας, του Καΐρου και της Βυρηντού, καθιστούσε τις διεθνείς αεροπορικές συνδέσεις χρονοβόρες, λόγω αυξημένου κόστους καυσίμων. Σε ανταπόδοση

---

¹⁷² early identification zone

¹⁷³ early warning zone

¹⁷⁴ Cross tell zone

της καλής διάθεσης που επέδειξε η Τουρκία, η ελληνική ΥΠΑ¹⁷⁵ ακύρωσε την επόμενη, στις 23.2.1980, με τη NOTAM 267, τη NOTAM 1157/1974 και έτσι, με την αποκατάσταση του «status quo ante» στον εναέριο χώρο του Αιγαίου, οι διεθνείς αεροδιάδρομοι του τμήματος αυτού του FIR Αθηνών ετέθησαν και πάλι στη διάθεση της διεθνούς αεροπλοΐας.

Ε. Ο Τουρκικός «Κανονισμός Πτήσεων Μεθοριακών Περιοχών».

Σε έμπρακτη αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου και των δικαιοδοσιών των αρμοδίων ελληνικών αρχών εντός του FIR Αθηνών προχώρησε η Τουρκία και με τη δημοσίευση στις 16.12.1982¹⁷⁶ του «Κανονισμού πτήσεων μεθοριακών περιοχών¹⁷⁷», ο οποίος τέθηκε σε εφαρμογή με την υπ' αριθμό. 5/5631/1982 Απόφαση του τουρκικού Υπουργικού Συμβουλίου. Αντικειμενικός στόχος του Κανονισμού είναι (άρθρο 1) η πρόληψη της παραβιάσεως του εναερίου χώρου των γειτονικών χωρών από τουρκικά αεροσκάφη. Πέραν του ότι με τον Κανονισμό οροθετούνται ζώνες¹⁷⁸ μη προβλεπόμενες πλην των Περιοχών FIR, από τους διεθνείς αεροναυτικούς Κανονισμούς, ζώνες εντός του FIR Αθηνών, που περιλαμβάνουν και εθνικό εναέριο χώρο και διεθνή εναέριο χώρο υπό ελληνική δικαιοδοσία, πέραν του ότι αμφισβητούνται από τον Κανονισμό οι νόμιμες δικαιοδοσίες της Ελλάδας εντός του FIR Αθηνών με απόπειρα καθιέρωσης διεθνών δικαιοδοσιών υπέρ της Τουρκίας εντός των Buffer zone που περιλαμβάνουν ελληνικό εναέριο χώρο και διεθνή εναέριο χώρο υπό ελληνική δικαιοδοσία, ο τουρκικός αυτός Κανονισμός αμφισβητεί και το εύρος του ελληνικού εναερίου χώρου. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο 5.Α.2 του Κανονισμού: «...όλα τα τουρκικά αεροπορικά μέσα δύναται να πραγματοποιούν πτήσεις μέχρι των χωρικών υδάτων των άλλων χωρών, αλλά δεν δύναται να εισέρχονται στα χωρικά ύδατα των άλλων χωρών. Το εύρος των χωρικών υδάτων ανακοινούται ξεχωριστά από τα αρμόδια Υπουργεία, Αρχηγεία και Οργανισμούς». Η διάταξη αυτή επισύρει τις ακόλουθες παρατηρήσεις: Κατ' αρχάς, όσον αφορά την «Buffer zone», που καθιερώνεται στο Αιγαίο, εντός του FIR Αθηνών, παρέχεται άδεια υπέρπτησης του διεθνούς εναερίου χώρου -εντός του FIR Αθηνών- «μέχρι τα χωρικά ύδατα των άλλων χωρών» αγνοώντας τις διεθνείς δικαιοδοσίες της Ελλάδας στο χώρο αυτό για την κίνηση των αεροσκαφών. Δεύτερον, αγνοεί τους ελληνικούς Κανονισμούς που προσδιορίζουν τα όρια του ελληνικού εναερίου χώρου, Κανονισμούς που περιλαμβάνονται στα εθνικά AIP και έχουν ληφθεί υπόψη για τη διαμόρφωση των διεθνών αεροναυτικών χαρτών του ICAO, και τρίτον, προσδιορίζει αυθαίρετα, μονομερώς και παράτυπα τα όρια του εθνικού εναερίου χώρου γειτονικού κράτους, της Ελλάδας, στα έξι ναυτικά μίλια με βάση το μονομερώς υιοθετούμενο από την Τουρκία κριτήριο της εκτάσεως των χωρικών υδάτων! Το κατ' αυτόν δε τον τρόπο προσδιοριζόμενο εύρος εναερίου χώρου γειτονικού κράτους, της Ελλάδας, ανακοινώνεται από την αρμόδια, κατά περίπτωση, τουρκική «Διοίκηση». Η διοικητικού χαρακτήρα ρύθμιση αυτή του τουρκικού Κανονισμού είναι σαφώς παράτυπη εξ' όψεως διεθνούς δικαίου, διότι οι μονομερείς κρατικές πράξεις (εσωτερικές διοικητικές ή νομοθετικές ρυθμίσεις) για να επιφέρουν διεθνή έννομα αποτελέσματα πρέπει να είναι σύμφωνες με το διεθνές δίκαιο.

¹⁷⁵ υπηρεσία πολιτικής αεροπορίας

¹⁷⁶ ΦΕΚ 1700/16.12.1982

¹⁷⁷ Rules of overflights over border area

¹⁷⁸ Buffer zone

ΣΤ .Αρμοδιότητες και δικαιοδοσίες της «Αρμόδιας Αρχής» ATS εντός της Περιοχής FIR ευθύνης της.

ΣΤ 1. Έλεγχος εναερίου κυκλοφορίας.

Το σύνθημα στη διεθνή πρακτική όταν οροθετούνται Περιοχές FIR —που περιλαμβάνουν και τμήματα εναερίου χώρου υπεράνω της ανοικτής θάλασσας- σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στα Παραρτήματα 2 (2.1.2.) και 11 (2,1.2.) είναι ο έλεγχος της εναερίου κυκλοφορίας εντός της Περιοχής FIR να ανατίθεται στο προσκείμενο παράκτιο κράτος το οποίο υποδεικνύει και την «Αρμόδια Αρχή» ATS για την παροχή υπηρεσιών εναερίου κυκλοφορίας. Στην περίπτωση αυτή η οριοθετημένη Περιοχή FIR περιλαμβάνει τμήμα του εναερίου χώρου του παράκτιου κράτους και τμήμα εναερίου χώρου της ανοικτής θάλασσας, οι δε υπηρεσίες ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας¹⁷⁹, οι υπηρεσίες πληροφόρησης πτήσεων, τα κέντρα ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας και τα κέντρα πληροφόρησης πτήσεων του παράκτιου κράτους καλύπτουν και το τμήμα του εθνικού εναερίου χώρου και το τμήμα του διεθνούς εναερίου χώρου που περιλαμβάνονται στο FIR δικαιοδοσίας και ευθύνης του παράκτιου κράτους. Με βάση τις παραπάνω προβλέψεις φαίνεται σαφώς ότι το Παράρτημα 11 αντιμετωπίζει την Περιοχή ευθύνης παράκτιου κράτους (εθνικό και διεθνή εναέριο χώρο) σαν ενιαίο χώρο και κατοχυρώνει μιας περιορισμένης μορφής επέκταση της εθνικής δικαιοδοσίας και στο τμήμα του διεθνούς εναερίου χώρου εντός της Περιοχής FIR αλλά μόνο για τις ανάγκες παροχής υπηρεσιών εναερίου κυκλοφορίας. Η περιορισμένη αυτή επέκταση της εθνικής δικαιοδοσίας στο διεθνή εναέριο χώρο θεωρείται ότι είναι θεμιτή, εφόσον εγκαθιδρύεται με τη σύμφωνη γνώμη των υπόλοιπων ενδιαφερομένων κρατών, βάσει Περιοχικής Συμφωνίας αεροναυτιλίας που εγκρίνεται από το Συμβούλιο του ICAO. Εξάλλου θεωρείται ότι ο ICAO έχει το δικαίωμα να καθιερώνει τέτοιους κανόνες που επιφέρουν επέκταση -έστω και περιορισμένη- της εθνικής δικαιοδοσίας στο διεθνή εναέριο χώρο, εφόσον, σύμφωνα με το άρθρο 12 της Σύμβασης του Σικάγο,¹⁸⁰ οι εφαρμοστέοι κανόνες θα είναι εκείνοι που θα τεθούν σε ισχύ, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Σύμβασης.

Παράνομες μορφές ασκήσεως δικαιοδοσίας στο διεθνή εναέριο χώρο. Η τυπολογία των «Αμυντικών Εναέριων Ζωνών Αναγνώρισης».

Πρόβλημα δημιουργείται όταν με μονομερείς κρατικές πράξεις διευρύνεται η διεθνής δικαιοδοσία των κρατών έξω από τα όρια που θέτει η Σύμβαση του Σικάγο και τα Παραρτήματα της ή άλλες διεθνείς Συμβάσεις, όπως εκείνες του Δικαίου της Θάλασσας. Χαρακτηριστική περίπτωση αυτής της μονομερούς επέκτασης της διεθνούς δικαιοδοσίας των κρατών έχουμε στη δημιουργία σε διεθνή εναέριο χώρο «εναέριων αμυντικών ζωνών αναγνώρισης»¹⁸¹ ή απαγορευμένων ζωνών σε διεθνή εναέριο χώρο. Κράτη όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Γαλλία και η πρώην Σοβιετική Ένωση έχουν ανακηρύξει τέτοιες ζώνες σε διεθνή εναέριο χώρο ακριβώς έξω από τα όρια της αιγιαλίτιδας τους ζώνης. Οι

¹⁷⁹ Βλ. Α. Γιοκάρη, «Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου – διαστήματος.» 1996, σελ. 66-9

¹⁸⁰ Βλ. Α.Ο. Adede, *The system for Settlement of Disputes under the United Nations Convention on the Law of the sea*, Dordecht, 1987, σελ. 45-50

¹⁸¹ ADIZ

λόγοι που οδήγησαν στην ανακήρυξη τέτοιων ζωνών είναι στρατιωτικές ανάγκες και λόγοι εθνικής ασφαλείας που επιβάλλουν την εφαρμογή σε διεθνή εναέριο χώρο πάνω από την ανοικτή θάλασσα μέτρων προστασίας από αφηνδιαστική προσβολή. Στις ζώνες αυτές, κυρίως στις «εναέριες αμυντικές ζώνες αναγνώρισης», τα κράτη διεκδικούν δικαιώματα ελέγχου ανάλογα με εκείνα που μπορούν, παραδεκτά, να ασκούν εντός των υπό δικαιοδοσία των Περιοχών Πληροφόρησης Πτήσεων. Οι μονομερείς αυτές πράξεις ορισμένων κρατών τείνουν, συνεπώς, στην καθιέρωση ειδικών εξαιρετικών δικαιοδοσιών στο διεθνή εναέριο χώρο. Θα πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι από άποψη διεθνούς δικαίου, οι μονομερείς αυτές επεκτάσεις της διεθνούς δικαιοδοσίας των κρατών βρίσκονται σε αντίθεση και με το γενικό διεθνές δίκαιο (που δέχεται την άσκηση του δικαιώματος αμύνης κάτω από περιοριστικά προσδιορισμένες προϋποθέσεις) και με τις Συμβάσεις για το Δίκαιο της Θάλασσας, που κατοχυρώνουν την ελευθερία υπέρπτησης στο διεθνή εναέριο χώρο, αλλά και με τη Σύμβαση του Σικάγο η οποία δέχεται μεν αρμοδιότητα των κρατών για ανακήρυξη «περιορισμένων» ζωνών, αλλά μόνο στον εθνικό εναέριο χώρο των κρατών μελών και όχι σε διεθνή εναέριο χώρο, ενώ εξάλλου η άσκηση αρμοδιοτήτων και δικαιοδοσιών των κρατών στο διεθνή εναέριο χώρο είναι παραδεκτή μόνον εντός των Περιοχών Πληροφόρησης Πτήσεων (FIRs) που έχουν ανατεθεί με Απόφαση του Συμβουλίου του ΙΟΑΟ, ύστερα από Συστάσεις¹⁸² των αρμόδιων Περιοχικών Γραφείων Αεροναυτιλίας, στα κατά περίπτωση παράκτια κράτη.

Η απόπειρα της Τουρκίας για καθιέρωση μονομερώς στο διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών μιας ζώνης «έγκαιρης εξακρίβωσης» .¹⁸³

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσπάθειας για μονομερή επέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας σε θέματα ελέγχου πτήσεων σε διεθνή εναέριο χώρο και σε εθνικό εναέριο χώρο τρίτου κράτους, που καλύπτονται και οι δύο από FIR αποκλειστικής ευθύνης του τρίτου κράτους, αποτελεί η απόπειρα¹⁸⁴ της Τουρκίας, τον Αύγουστο του 1974, να διχοτομήσει τον εναέριο χώρο του Αιγαίου θέτοντας υπό τον έλεγχο της τμήμα του εναερίου αυτού χώρου, που ανήκει στο FIR Αθηνών.

ΣΤ 2. Η παροχή υπηρεσιών «έρευνας και διάσωσης» από τις αρμόδιες αρχές Περιοχής FIR.

Η υποχρέωση παροχής υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης σε κινδυνεύοντα αεροσκάφη εντός Περιοχών ευθύνης που καλύπτουν τον εθνικό εναέριο χώρο κάθε κράτους, όπως προβλέπεται στο άρθρο 25 της Σύμβασης του Σικάγο, επεκτάθηκε από το Παράρτημα 12, και στο διεθνή εναέριο χώρο και την ανοικτή θάλασσα με την οργάνωση Περιοχών έρευνας και διάσωσης, η ευθύνη παροχής υπηρεσιών εντός των οποίων ανατίθεται σε ένα, κατά περίπτωση, συμβαλλόμενο κράτος. Ο καθορισμός των ορίων Περιοχών ευθύνης κάθε κράτους για παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης στο διεθνή εναέριο χώρο και την ανοικτή θάλασσα γίνεται με Περιοχικές Συμφωνίες Αεροναυτιλίας που εγκρίνονται από το Συμβούλιο του, δηλαδή, με διαδικασία ανάλογη εκείνης που προβλέπεται από τα Παραρτήματα 2 και 11 για τον καθορισμό των ορίων των Περιοχών

¹⁸² Recommendations

¹⁸³ early identification zone

¹⁸⁴ Βλ. Α. Γιόκαρη, «Η Κακή Χρήση, κατά την Τουρκία, και η Καλή, κατά την Ελλάδα, Άσκηση των Διεθνών Δικαιοδοσιών της εντός του FIR Αθηνών» στο «Οι Ημερίδες του ΙΣΤΑΜΕ», ΙΣΤΑΜΕ, Α. Παπανδρέου, Αθήνα, Οκτώβριος 1997,σελ. 78-81

FIR¹⁸⁵. Ειδικά προσδιορίζεται ότι η ανάθεση ευθύνης παροχής υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης σε περιοχή του διεθνούς εναερίου χώρου και της ανοικτής θάλασσας σε ένα κράτος δεν επισύρει καμιά αναγνώριση κυριαρχίας επί της καθοριζόμενης Περιοχής ευθύνης και ότι ο καθορισμός των ορίων της Περιοχής ευθύνης θα πρέπει να γίνεται με βάση τεχνικά και επιχειρησιακά κριτήρια, τα δε όρια θα πρέπει να συμπίπτουν κατά το δυνατό με τα όρια της αντίστοιχης Περιοχής, η ευθύνη της οποίας έχει ανατεθεί στο κράτος στο οποίο ανατίθενται και αρμοδιότητες παροχής υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης.

Ο καθορισμός της Περιοχής SAR του FIR Αθηνών.

Η παραπάνω διαδικασία, με τα κριτήρια που παρατέθηκαν, ακολουθήθηκε και κατά τον καθορισμό των ορίων ευθύνης των Περιοχών έρευνας και διάσωσης του Περιοχικού Σχεδίου Αεροναυτιλίας Ευρώπης. Κατά τη διάρκεια της τρίτης¹⁸⁶ και τέταρτης¹⁸⁷ Περιοχικών Συνδιασκέψεων Αεροναυτιλίας Ευρώπης αποφασίστηκε όπως τα όρια των Περιοχών ευθύνης για έρευνα και διάσωση καθοριστούν κατά τρόπο ώστε να συμπίπτουν με τα όρια των αντίστοιχων Περιοχών FIR και οι σχετικές Περιοχικές Συμφωνίες Αεροναυτιλίας υποβλήθηκαν υπό μορφή «Συστάσεων»¹⁸⁸ στο Συμβούλιο του ICAO και έγιναν αποδεκτές από αυτό στις συνεδριάσεις του της 23.6.1952 και 15.5.1958. Ακολούθησε και η σχετική αποτύπωση των ορίων ευθύνης επί των ειδικών προς τούτο Αεροναυτικών Χαρτών του ICAO.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα όρια ευθύνης των αρμοδίων ελληνικών Αρχών για την παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης στον εθνικό και το διεθνή εναέριο χώρο του Αιγαίου και στην ανοικτή θάλασσα στο Αιγαίο πέλαγος συμπίπτουν με τα όρια του FIR Αθηνών. Η σχετική με τα όρια ευθύνης Αεροναυτική Πληροφορία δημοσιεύθηκε, όπως ορίζει το Παράρτημα 15 της Σύμβασης του Σικάγο, στο Air Greece vol. 12, σημ. 1.1.

Ο τουρκικός Κανονισμός 88/13559/1989 για έρευνα-διάσωση και η έμπρακτη αμφισβήτηση των ελληνικών σχετικών αρμοδιοτήτων στο θαλάσσιο και στον εναέριο χώρο του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών.

Ο πρόσφατος τουρκικός Κανονισμός για έρευνα-διάσωση αποκαθιστά αρμοδιότητες των τουρκικών Αρχών για παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης «αεροπορικών και θαλάσσιων μέσων που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο» και οριοθετεί ζώνες ευθύνης που περιλαμβάνουν όχι μόνο ηπειρωτικό τουρκικό έδαφος, την αιγιαλίτιδα ζώνη και τον τουρκικό εθνικό εναέριο χώρο, αλλά και τις επιφάνειες των ανοικτών θαλασσών. Η οριοθέτηση ζωνών ευθύνης στην ανοικτή θάλασσα εμφανίζεται, σύμφωνα με το άρθρο 6, σημ. 1, περίοδο. β' στο Χάρτη του Παραρτήματος 4 του Κανονισμού, Χάρτη ο οποίος εμφανίζει το Αιγαίο πέλαγος εντός του FIR Αθηνών, Περιοχή που περιλαμβάνει και ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και διεθνή εναέριο χώρο υπό ελληνική δικαιοδοσία, διχοτομημένο σε δύο ζώνες, μία ελληνική και μία τουρκική, εντός όμως πάντοτε του FIR Αθηνών. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι ο τουρκικός Κανονισμός παραβιάζει και τα όρια και τις αρμοδιότητες για αεροναυτική έρευνα και διάσωση του FIR Νικοσίας, εφόσον ο

¹⁸⁵ Flight Information Region: Περιοχή Πληροφόρησης Πτήσεων

¹⁸⁶ Παρίσι 1952

¹⁸⁷ Γενεύη 1958

¹⁸⁸ Recommendations

προσαρτημένος Χάρτης περιλαμβάνει το κατεχόμενο τμήμα της βόρειας Κύπρου και τμήμα του FIR Νικοσίας. Σχετικά πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Κυπριακή Δημοκρατία εξέφρασαν τις έντονες ανησυχίες τους¹⁸⁹, για την αυθαίρετη και παράτυπη, μέσω του τουρκικού Κανονισμού, απόπειρα επέκτασης των τουρκικών αρμοδιοτήτων σε θέματα αεροναυτικής έρευνας και διάσωσης εντός των Περιοχών ευθύνης του FIR Αθηνών και Λευκωσίας και την παράνομη οριοθέτηση Περιοχών έρευνας και διάσωσης που περιλαμβάνουν τμήματα και των Περιοχών FIR Αθηνών και Λευκωσίας. Στις απαντήσεις τους, τόσο ο Γενικός Γραμματέας του ICAO όσο και ο Πρόεδρος του Συμβουλίου του ICAO διαβεβαιώνουν τον Διοικητή Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας της Κύπρου, αλλά και τον Έλληνα Μόνιμο Αντιπρόσωπο στο ICAO, ότι βάσει των Περιοχικών Σχεδίων Αεροναυτικής, όπως αυτά έχουν συμφωνηθεί και εγκριθεί από τον ICAO, οι ελληνικές και κυπριακές Αρχές είναι οι μόνες αρμόδιες Αρχές για την παροχή υπηρεσιών αεροναυτικής έρευνας και διάσωσης εντός των αντίστοιχων υπό την ευθύνη των Περιοχών έρευνας και διάσωσης, οι οποίες βάσει των Περιοχικών Συμφωνιών Αεροναυτικής έχει συμφωνηθεί να συμπίπτουν με τα όρια των Περιοχών FIR Αθηνών και Λευκωσίας.

ΣΤ 3. Ο συντονισμός μεταξύ υπεύθυνων για τη διεξαγωγή ασκήσεων στρατιωτικών αρχών και αρμόδιων για τον έλεγχο εναέριας κυκλοφορίας εντός του FIR πολιτικών Αρχών.

Σαν βασική αρχή μπορεί να θεωρηθεί η πρόβλεψη στο Εγχειρίδιο διαδικασιών ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας¹⁹⁰, ότι προσωρινή εκχώρηση εναερίου χώρου, σταθερή ή μεταβλητή, είναι δυνατό να καθιερωθεί για χρήση από μεγάλους σχηματισμούς πτήσεων ή άλλες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Οι συνεννοήσεις για την εκχώρηση του εναερίου χώρου θα ολοκληρώνονται με συντονισμό μεταξύ των υπεύθυνων για την άσκηση στρατιωτικών Αρχών και των αρμόδιων για τον έλεγχο εναερίου κυκλοφορίας εντός της περιοχής FIR όπου θα γίνει η άσκηση πολιτικών Αρχών. Οι διαδικασίες που προβλέπονται στο εγχειρίδιο αντανακλούν τη διεθνή πρακτική και αποδίδουν ακριβώς τη θέση ότι το δικαίωμα διεξαγωγής ασκήσεων ούτε απόλυτο είναι, εφόσον η άσκηση του υπόκειται σε μία σειρά δεσμευτικών όρων, ούτε, εξάλλου, η ενεργοποίηση του αφήνεται αποκλειστικά στη διακριτική ευχέρεια των στρατιωτικών Αρχών, εφόσον αποκλειστικά αρμόδια για την προσωρινή εκχώρηση εναερίου χώρου είναι η αρμόδια πολιτική Αρχή του FIR η οποία θα εκδώσει, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Παράρτημα 15 της Σύμβασης του Σικάγο, περί Υπηρεσιών Αεροναυτικών Πληροφοριών, τη σχετική Αγγελία (NOTAM), ύστερα από συνεννόηση με τις υπεύθυνες για την άσκηση στρατιωτικές Αρχές. Οι ρυθμίσεις αυτές ενσωματώθηκαν, κυρίως, στο Παράρτημα 11 της Συμβάσεως του Σικάγο¹⁹¹ και στα Περιοχικά Σχέδια Αεροναυτικής, όπως το Περιοχικό Σχέδιο Ευρώπης¹⁹². Ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα έχουν οι ρυθμίσεις περί πολιτικοστρατιωτικού συντονισμού όταν οι στρατιωτικές αεροπορικές ασκήσεις διεξάγονται, εκτός του εθνικού εναερίου χώρου, σε διεθνή εναέριο χώρο εντός Περιοχής FIR, στην οποία η δικαιοδοσία για τον έλεγχο εναερίου κυκλοφορίας έχει ανατεθεί στις

¹⁸⁹ η πρώτη προς τον Γενικό Γραμματέα του ICAO, και η δεύτερη προς τον Πρόεδρο του Συμβουλίου του ICAO

¹⁹⁰ ICAO doc. 4444 RAC, Rules of the Air and traffic Services υπό στοιχ. 2.6.3.

¹⁹¹ Annex 11, Air Traffic Services

¹⁹² ICAO Doc. 7754/23

αρμόδιες Αρχές γειτονικού κράτους άλλου από εκείνο στο οποίο υπάγεται η στρατιωτική διοίκηση που διεξάγει τις ασκήσεις. Όπως τονίζεται σε Αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης του ICAO¹⁹³ σε διατάξεις του Annex 11 και σε ρυθμίσεις του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Αεροναυτιλίας, η υποχρέωση για την αποκατάσταση πολιτικοστρατιωτικού συντονισμού βαρύνει κυρίως τις Αρχές του κράτους που διεξάγει ασκήσεις σε Περιοχή ευθύνης γειτονικού FIR.

ΣΤ 4. Η αναγνώριση-αναχαίτιση αεροσκαφών.

Τα Παραρτήματα 2 και 11 της Σύμβασης του Σικάγο περιλαμβάνουν κανόνες με τους οποίους ρυθμίζεται η ενεργοποίηση εκ μέρους των αρμοδίων ATS εθνικών Αρχών των διαδικασιών αναγνώρισης ή και αναχαίτισης αεροσκαφών αγνώστου ταυτότητας ή αεροσκαφών που παραβιάζουν τους κανόνες και περιορισμούς εναερίου κυκλοφορίας εντός του εθνικού εναερίου χώρου ή της ευρύτερης περιοχής FIR υπό τη δικαιοδοσία του κατά περίπτωση παράκτιου κράτους. Η αντίδραση των εθνικών Αρχών, υπεύθυνων για την παροχή υπηρεσιών εναερίου κυκλοφορίας στον εθνικό και διεθνή εναέριο χώρο εντός Περιοχής FIR συνίσταται στην ενεργοποίηση διαδικασιών αναγνώρισης-αναχαίτισης ζ ή και εξαναγκασμού σε προσγείωση -αλλά στην τελευταία αυτή περίπτωση μόνο για αεροσκάφη εντός του εθνικού εναερίου χώρου— των αεροσκαφών που διαπράττουν «παραβιάσεις» και «παραβάσεις» διαδικασιών που προβλέπονται και νομιμοποιούνται και από το γενικό Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, αλλά και οι οποίες στηρίζονται και σε διατάξεις της Σύμβασης του Σικάγο και των Παραρτημάτων της 2 και 11. Η διαδικασία αναγνώρισης-αναχαίτισης ενεργοποιείται υπό την εποπτεία και τον άμεσο έλεγχο της «Αρμόδιας Αρχής» Περιοχής FIR ούτως ώστε να κατοχυρώνεται η ασφάλεια του αεροσκάφους. Οι αρμόδιες υπηρεσίες εναερίου κυκλοφορίας είναι υποχρεωμένες, βάσει των διατάξεων του σημείου 2.21.2.1. του Παραρτήματος 11, να αποκαθιστούν αμφίπλευρη επικοινωνία με το αναχαιτιζόμενο αεροσκάφος και τη μονάδα αναχαίτισης και να παρακολουθούν την εξέλιξη της όλης διαδικασίας με στενό συντονισμό με τη μονάδα ελέγχου της αναχαίτισης. Μετά την ομόφωνη υιοθέτηση κατά την 25η έκτακτη, το 1984, Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ICAO Πρωτοκόλλου προστέθηκε στη Σύμβαση του Σικάγο το άρθρο 3 δις βάσει του οποίου τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε κράτος πρέπει να αποφεύγει να καταφεύγει στη χρήση όπλων εναντίον πολιτικών αεροσκαφών σε πτήση και ότι, σε περίπτωση αναχαίτισης, δεν πρέπει να τίθεται σε κίνδυνο η ασφάλεια του αεροσκάφους και οι ζωές των προσώπων που επιβαίνουν σ' αυτό (σημείο α' του άρθρου 3 δις) ταυτόχρονο περιορισμό από γεωγραφική φυσικά άποψη της ελληνοτουρκικής νομικής διαφοράς σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο. Άρα η αντίθεση της Τουρκίας έχει άμεση σχέση με τις επιπτώσεις που θα έχει ή επέκταση αυτή στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Με χωρική θάλασσα 6 ναυτικών μιλίων¹⁹⁴ στο Αιγαίο το 35% ανήκει κατά απόλυτη κυριότητα στην Ελλάδα, το 9% στην Τουρκία και το 56% αποτελεί την ανοικτή θάλασσα. Η επέκταση στα 12 ναυτικά μίλια της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο θα θέσει υπό την ελληνική κυριαρχία ένα μεγάλο μέρος των αιγαίων νερών. Η επέκταση επίσης θα έχει ως συνέπεια ότι τα ανατολικά ελληνικά νησιωτικά

¹⁹³ π.χ. ICAO Resolution A 29-7 Appendix P

¹⁹⁴ Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ., « Η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια» Β' έκδοση, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1984, σελ. 23-32

συμπλέγματα που βρίσκονται κατά μήκος της μικρασιατικής ακτής και προ παντός το αρχιπέλαγος των Δωδεκανήσων αλλά και τα νησιωτικά συμπλέγματα της Σάμου, Χίου, Λέσβου θα συνενωθούν, σχηματίζοντας μία αλυσίδα μοναδικής θαλάσσιας ζώνης.

Η Ελλάδα, όπως θα φανεί και από την ανάλυση που γίνεται παρακάτω έχει κάθε δικαίωμα για την επέκταση αυτή βασιζόμενη σε διεθνή σύμβαση που υπέγραψαν 119 κράτη ως όριο που αποτελεί το (ζωτικό minimum) για την προστασία της

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.3

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΩΝ 12 ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΜΙΛΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΛΑΤΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ.

A. 1 Η επιτροπή του Διεθνούς Δικαίου ¹⁹⁵ και το πλάτος της χωρικής θάλασσας.

Το πρόβλημα του πλάτους χωρικής θάλασσας, εξετάστηκε από την επιτροπή στο άρθρο 3 του σχεδίου άρθρων του 1956 με το παρακάτω περιεχόμενο:

1. η επιτροπή του διεθνούς δικαίου αναγνωρίζει ότι η διεθνής πρακτική δεν είναι ομοιόμορφη σχετικά με την οροθέτηση της χωρικής θάλασσα.
2. η επιτροπή του διεθνούς δικαίου, κρίνει ότι το διεθνές δίκαιο δεν επιτρέπει την επέκταση της χωρικής θάλασσας πέρα από τα 12 μίλια ¹⁹⁶
3. η επιτροπή του διεθνούς δικαίου, χωρίς να πάρει καμία απόφαση αναφορικά με το πλάτος της χωρικής θάλασσας κάτω από το όριο αυτό διαπιστώνει, από τη μία μεριά, ότι πολλά κράτη καθιέρωσαν ένα πλάτος μεγαλύτερο από τα 3 μίλια και από την άλλη, ότι πολλά κράτη δεν αναγνωρίζουν ένα τέτοιο πλάτος, όταν η χωρική τους θάλασσα έχει πλάτος μικρότερο.

Από την ερμηνεία του άρθρου αυτού προκύπτει, ότι κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το πλάτος της χωρικής του θάλασσας μέχρι το όριο των 12 ναυτικών μιλίων ή σύμφωνα με την επιτροπή δεν επιτρέπεται η επέκταση του πέραν αυτών. Άρα φαίνεται ότι η επέκταση δεν είναι αντίθετη προς το διεθνές δίκαιο.

---

¹⁹⁵ Βλ. Α. Βαμβούκου, «*Το σύγχρονο δίκαιο της θάλασσας*», Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985,σελ. 56-61

¹⁹⁶Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ., «*Η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια*», 1984, σελ. 69-80

Α 2. Οι συμβάσεις της Γενεύης του 1958 και 1960 , η σχετική με την χωρική θάλασσα και την συνορεύουσα ζώνη

Το άρθρο 24 της σύμβασης σε σχέση με την συνορεύουσα ζώνη στην παράγραφο 2, αναφέρει: *η συνορεύουσα ζώνη δεν μπορεί να επεκταθεί πέραν των 12 ναυτικών μιλίων από την γραμμή βάσης που χρησιμεύει ως αφετηρία για την μέτρηση του πλάτους της χωρικής θάλασσας.*

Άρα, η σύμβαση καθιερώνει μια θαλάσσια ζώνη που εκτείνεται , συνολικά μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια από την ακτή. Τα 12 μίλια αυτά αποτελούν ένα maximum , οποιοδήποτε και εάν είναι το πλάτος που το παράκτιο κράτος θα απαιτούσε για την χωρική του θάλασσα.

Εδώ να αναφέρουμε ότι η σύμβαση καθιερώνει επίσης την ισότητα ως προς την μεταχείριση και την ομοιομορφία στην εφαρμογή για όλα τα τμήματα του εθνικού εδάφους , ηπειρωτικά και νησιωτικά.

Το 1960 πάλι στην Γενεύη, δεν οροθετήθηκε πάλι ένα ορισμένο όριο για την χωρική θάλασσα . Εκεί , ο Καναδάς και οι Η.Π.Α υπέβαλαν συμβιβαστική πρόταση για την καθιέρωση από όλα τα κράτη χωρικής θάλασσας 6 ναυτικών μιλίων και ταυτόχρονη αναγνώριση 6 επιπλέον μιλίων αλιευτικής ζώνης . Η πρόταση αυτή απορρίφθηκε με διαφορά μίας ψήφου. Ενώ, η Σοβιετική Ένωση πρότεινε καθιέρωση ενιαίας χωρικής θάλασσας πλάτους 12 μιλίων, που επίσης απορρίφθηκε.

Α .3 Η τρίτη συνδιάσκεψη των Ηνωμένων εθνών ¹⁹⁷το 1982 στο Σικάγο και η καθιέρωση τελικά των 12 ναυτικών μιλίων για την χωρική θάλασσα.

Το όριο των 12 ναυτικών μιλίων για την χωρική θάλασσα, σαν όριο λογικό, δέχτηκε τη γενική επιδοκιμασία των αντιπροσωπειών που ελάμβαναν μέρος στην Τρίτη συνδιάσκεψη. Η στάση υπέρ του κανόνα των 12 μιλίων εκφράζεται στο άρθρο 3 της νέας σύμβασης για το δίκαιο της θάλασσας, ως εξής: *κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να ορίσει το πλάτος της χωρικής του θάλασσας, το πλάτος αυτό δεν ξεπερνάει τα 12 μίλια που μετρώνται από τις γραμμές βάσης που καθορίζονται σύμφωνα με την σύμβαση.*

Στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί, ότι το όριο των 12 μιλίων ήδη από το 1974 συγκέντρωνε την γενική αποδοχή στη Τρίτη ¹⁹⁸ συνδιάσκεψη και η συνεχής και αδιάλειπτη παρουσία του στα ανεπίσημα, ημιεπίσημα και αναθεωρημένα κείμενα διαπραγμάτευσης αποτελεί τρανή απόδειξη της οικουμενικότητας του κανόνα αυτού.

Σε σχέση με τα νησιά που ανήκαν σε κάποια χώρα καθιερώθηκαν τα εξής: Α) Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 121 η συνορεύουσα ζώνη ,η χωρική θάλασσα, η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η υφαλοκρηπίδα ενός νησιού, οροθετούνται σύμφωνα με τις διατάξεις της σύμβασης που εφαρμόζονται στα άλλα γήινα εδάφη.

¹⁹⁷ Βλ . Κ . Ιωάννου, «*Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας*», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 1996, σελ. 81-5

¹⁹⁸ Βλ. Χ. Σαζανίδη, «*Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978*», Θεσσαλονίκη, 1979, σελ.33-9

Β) Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου οι βράχοι που είναι ακατοίκητοι ή δεν έχουν δική τους οικονομική ζώνη δεν έχουν αποκλειστική οικονομική ζώνη ούτε υφαλοκρηπίδα.

Από την ερμηνεία των παραπάνω παραγράφων του άρθρου 121, προκύπτει ότι κάθε βράχος έχει μία χωρική θάλασσα 12 ναυτικών μιλίων και αυτό ανεξάρτητα από τα κριτήρια της παραγράφου 3 που εφαρμόζονται περιοριστικά στην αποκλειστική οικονομική ζώνη και στην υφαλοκρηπίδα.

Έτσι ξεκάθαρα μπορούμε να πούμε ότι ένας βράχος δεν έχει δική του χωρική θάλασσα όταν: 1) τα αβαθή βρίσκονται, ολικά ή μερικά, σε μία απόσταση από την ήπειρο ή από ένα νησί που δεν ξεπερνάει το πλάτος της χωρικής θάλασσας, το άφημα της χαμηλής θάλασσας σε αυτά τα αβαθή, μπορεί να ληφθεί σαν γραμμική βάση για το μέτρο του πλάτους της χωρικής θάλασσας.

2) όταν τα αβαθή βρίσκονται ολικά σε μία απόσταση από την ήπειρο ή από ένα νησί που ξεπερνάει το πλάτος της χωρικής, δεν έχουν δική τους χωρική θάλασσα.

Β. Η εφαρμογή του κανόνα των 12 ναυτικών μιλίων για την ελληνική χωρική θάλασσα στο Αιγαίο οι θέσεις Ελλάδας και Τουρκίας¹⁹⁹

Β.1 Η Τουρκική νομοθεσία, σχετικά με την χωρική θάλασσα.

Η Τουρκία πιστή προς την θέση που υιοθετήθηκε από την προφορική νότα της 2ας Μαρτίου 1956 υπέρ μίας χωρικής θάλασσας πλάτους 12 ναυτικών μιλίων, υιοθέτησε την ίδια ακριβώς στάση το 1964 με τον νόμο 476 της 15^{ης} Μαΐου, δημιουργώντας έτσι στη Μαύρη θάλασσα και στην ανατολική Μεσόγειο μία χωρική θάλασσα ομοιόμορφου πλάτους 12 ναυτικών μιλίων. Αντίθετα, για την χωρική της θάλασσα στο Αιγαίο, υιοθέτησε το όριο των 6 ναυτικών μιλίων.

Η ταυτόχρονη υιοθέτηση των 2 ορίων από την Τουρκία ²⁰⁰εξηγείται ως εξής: σε ότι αφορά την Μαύρη θάλασσα, επικαλέστηκε την αρχή της αμοιβαιότητας, γιατί η Σοβιετική Ένωση, ή Ρουμανία, και η Βουλγαρία, είχαν ήδη χωρική θάλασσα 12 μιλίων. Στην ανατολική Μεσόγειο, μπορούμε να πούμε ότι το μέτρο αυτό δεν είναι το αποτέλεσμα οποιασδήποτε μορφής μίμησης, γιατί στην περιοχή τα παράκτια κράτη, όπως η Συρία, ο Λίβανος το Ισραήλ και η Κύπρος, όχι μόνο δεν είχαν χωρική θάλασσα 12 ναυτικών μιλίων αλλά και ήταν αδιάλλακτοι αντίπαλοι του ορίου αυτού. Επομένως η Τουρκία, παρά την δηλωμένη αντίδραση-διαμαρτυρία των κρατών αυτών επεκτάθηκε στα 12 ναυτικά μίλια τηρώντας στάση που συμπίπτει με την θέση που διατυπώθηκε στην προφορική Τουρκική νότα του 1956, υπέρ μίας χωρικής θάλασσας 12 ναυτικών μιλίων. Σε ότι αφορά το Αιγαίο, η Τουρκική στάση είναι περισσότερο χρωματισμένη. Η υιοθέτηση του ορίου των 6 μιλίων στο Αιγαίο δίνει την εντύπωση ότι επρόκειτο για καθαρά μιμητική ενέργεια, εφόσον η Ελλάδα είχε ήδη χωρική θάλασσα 6 μιλίων. Η

¹⁹⁹ Βλ. Ελληνική εταιρία διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων, 2003, σελ. 12-18

²⁰⁰ Βλ. Δ. Κολώνη, «Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», 1993

ερμηνεία όμως αυτή αναιρείται από το γεγονός ότι εάν η Τουρκία επιθυμούσε παραπέρα επέκταση θα ήταν αδύνατο να το καταφέρει για τους παρακάτω λόγους:

- 1) διακινδύνευε να προκαλέσει μία άμεση και όμοια συμπεριφορά από ελληνικής πλευράς, κάτι που θα ήταν αντίθετο προς τα συμφέροντα της
- 2) όφειλε να λάβει υπ όψιν της παρουσία της Αρχιπελαγικής Ελλάδας στο Αιγαίο και προ παντός τα ελληνικά νησιωτικά συμπλέγματα που βρίσκονται κατά μήκος της Μικράς Ασίας
- 3) όφειλε να σεβαστεί την εναέρια ζώνη των 10 μιλίων που υπολογίζεται από τις ελληνικές ακτές και όπου ασκείται ελληνική κυριαρχία από το 1931.

B.2 Η στάση της Ελλάδα στην Τρίτη συνδιάσκεψη για δίκαιο της θάλασσας , σχετικά με το πλάτος της χωρικής θάλασσας.

Το 1974 ο αρχηγός της ελληνικής αντιπροσωπείας, κ. Θεοδωρόπουλος , δήλωνε ότι η Ελλάδα είναι οπαδός ενός ομοιόμορφου πλάτους 12 μιλίων , προσχωρώντας έτσι στην πλειοψηφία των αντιπροσωπειών που λάμβαναν μέρος στην συνδιάσκεψη αυτή. Η δήλωση του ακριβώς ήταν η εξής: το ιδεώδες που πρυτανεύει στη διαμόρφωση οποιουδήποτε νομικού συστήματος , δηλαδή η θέσπιση μίας ομοιόμορφης ρύθμισης και ο σεβασμός της ισότητας των δικαιωμάτων , όφειλε να οδηγήσει στη διατήρηση του δικαιώματος όλων των κρατών να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα μέχρι του προβλεπόμενου ορίου στη σύμβαση.

Σε σχέση με το εάν τα νησιά μπορούν να διεκδικήσουν μια χωρική θάλασσα πλάτους ίσου προς εκείνη του ηπειρωτικού τμήματος του κράτους που του ανήκουν ο κ. Θεοδωρόπουλος παρατηρεί: *στο Δίκαιο*,²⁰¹ η έννοια της χωρικής θάλασσας αποβλέπει ουσιαστικά στο να προεκτείνει τον εθνικό εδαφικό χώρο από μία θαλάσσια ζώνη περιορισμένων διαστάσεων , πρωτίστως για λόγους εθνικής άμυνας και ασφάλειας. Έτσι η χωρική θάλασσα είναι απόρροια της κυριαρχίας πάνω στο έδαφος και αντιπροσωπεύει το θαλάσσιο σύνορο κάθε κράτους. Επομένως, θα ήταν δίκαιο αν όχι αναγκαίο να δοθεί στα νησιά το δικαίωμα να κατέχουν μια χωρική θάλασσα με τον ίδιο τίτλο, όπως και τα ηπειρωτικά εδάφη. Το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα των νησιών είναι παγκόσμια αποδεκτό σαν ένας γενικός κανόνας του διεθνούς εθιμικού και συμβατικού δικαίου σε ισχύ, υπό την επιφύλαξη φυσικά των προβλεπόμενων διευθετήσεων στα διμερή ή περιφερειακά όργανα. Εν τούτοις μερικοί αντιπρόσωποι απορρίπτουν τον τρόπο αυτό αξιώνοντας ότι στα νησιά δεν θα έπρεπε να επιτραπεί να επεκτείνουν τη χωρική τους θάλασσα πάνω σε ένα ομοιόμορφο πλάτος 12 μιλίων για να μην καταπατήσουν τις θαλάσσιες ζώνες²⁰² των γειτόνων τους.

B.3 Η γενική στάση της Τουρκίας πάνω στο πλάτος της χωρικής θάλασσας και η διαφορούμενη συμπεριφορά της στην Τρίτη συνδιάσκεψη.

²⁰¹Βλ. Ε. Ρούκουνα , «Διεθνές Δίκαιο II» Το κράτος και το έδαφος- Δίκαιο της θάλασσας, 1982, σελ. 110-2

²⁰²Βλ. Χ. Ροζάκη, «Το Δίκαιο της Θάλασσας και η διαμόρφωσή του από τις διεκδικήσεις των παράκτιων κρατών», σελ. 29-34

A) Από το 1956 η Τουρκία είναι οπαδός μιας χωρικής θάλασσας 12 μιλίων

Απόδειξη είναι η προφορική νότα της 2ας Μαρτίου 1956, της μόνιμης αποστολής της Τουρκίας στον Ο.Η.Ε, που αναφέρεται στο άρθρο 3 του σχεδίου άρθρων της επιτροπής του διεθνούς δικαίου, σχετικά με το πλάτος της χωρικής θάλασσας.

Το αξιομνημόνευτο τμήμα της νότας αυτής, έχει το εξής περιεχόμενο: ΑΡΘΡΟ 3: Πλάτος της χωρικής θάλασσας- Να καταργηθεί η παράγραφος 3, σχόλιο: Υπάρχει αντίφαση μεταξύ των παρ.2 και του 3 του σημερινού κειμένου του άρθρου 3, στο οποίο βρίσκεται συνοψισμένη η γνώμη της επιτροπής του διεθνούς δικαίου πάνω στο πλάτος της χωρικής θάλασσας. Από τη παράγραφο 2 προκύπτει ότι το διεθνές δίκαιο δέχεται την επέκταση της χωρικής θάλασσας μέχρι τα 12 μίλια²⁰³.

B)ο νόμος 476/1964 πάνω στην τουρκική χωρική θάλασσα

Γ) η στάση της Τουρκίας στην Τρίτη συνδιάσκεψη ,

Σύμφωνα με το σχέδιο άρθρου, αναφορικά με την χωρική θάλασσα , που παρουσιάστηκε από τη χωρική αντιπροσωπεία.

1. κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το πλάτος της χωρικής του θάλασσας μέχρις ενός ορίου που δεν ξεπερνάει ναυτικά μίλια που μετριέται από τις γραμμές βάσης χαραγμένες σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης. Το δικαίωμα αυτό ασκείται χωρίς βλάβη των δικαιωμάτων και συμφερόντων των γειτονικών παράκτιων κρατών
2. το δικαίωμα που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν πρέπει να ασκείται κατά τέτοιο τρόπο που η χωρική θάλασσα ενός άλλο κράτους να είναι ολικά ή μερικά απομονωμένη από την ανοικτή θάλασσα
3. στις ζώνες των ημίκλειστων θαλασσών που παρουσιάζουν ειδικά γεωγραφικά, το πλάτος της χωρικής θάλασσας καθορίζεται από κοινού με τα παράκτια κράτη των ζωνών αυτών, σύμφωνα με επιεικείς αρχές.

Σχετικά τώρα με το ζήτημα των νησιών, πάντα στο πλαίσιο της χωρικής θάλασσας, το σχέδιο άρθρων πάνω στο καθεστώς των νησιών, που παρουσιάστηκε από την τουρκική αντιπροσωπεία, όριζε στην παράγραφο 3 του άρθρου 3 ότι: *τα νησιά χωρίς οικονομική ζωή, τοποθετημένα έξω από τη χωρική θάλασσα ενός κράτους δεν έχουν δικό τους θαλάσσιο χώρο* , η παράγραφος 4 του ίδιου άρθρου διευκρίνιζε ότι: *οι βράχοι και τα αβαθή δεν έχουν δικό τους θαλάσσιο χώρο* .

Το άρθρο 5 του τουρκικού σχεδίου ανέφερε ότι: *στις ζώνες των ημίκλειστων θαλασσών που παρουσιάζουν ειδικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά, ο θαλάσσιος χώρος των νησιών οροθετείται από κοινού με τα κράτη της ζώνης αυτής.*

Το άρθρο 7 όριζε ότι: *για τους σκοπούς του παρόντος κεφαλαίου, η έκφραση θαλάσσιος χώρος σημαίνει, σύμφωνα με το πλαίσιο όπου εμφανίζεται , τη χωρική θάλασσα ή την υφαλοκρηπίδα ή την οικονομική ζώνη.*

²⁰³ Η ερμηνεία αυτή είναι καθ' όλα σωστή, γιατί πολυάριθμα κράτη έχουν ήδη ορίσει στα 12 μίλια το όριο των χωρικών τους υδάτων . Άρα , η παράγραφος 3 επισημαίνει ότι το διεθνές δίκαιο δεν υποχρεώνει τα κράτη να αναγνωρίσουν ένα πλάτος που ξεπερνάει τα 3 μίλια έτσι λοιπόν δεν αντιφάσκει μόνο προς τη παράγραφο 2 αλλά συνιστά επίσης πηγή πιθανής σύγκρουσης, καθόσον η ίδια αρχή είναι ταυτόχρονα διακηρυγμένη και ανηρητημένη από την επιτροπή του διεθνούς δικαίου . Κατά τις τουρκικές αρχές, το όριο των 12 μιλίων είναι ήδη επαρκώς αποδεκτό στην πρακτική , ώστε να θεωρείται σαν ένας κανόνας του διεθνούς δικαίου

Στην συνέχεια όμως, εντελώς απρόοπτα και ξαφνικά, ο ίδιος αντιπρόσωπος της Τουρκίας, υπέρμαχος των θεμελιωδών κανόνων που προανέφερε, μεταβάλλει στάση και εισάγει την εξαίρεση, δηλώνοντας ότι: *σε ότι έχει σχέση με το πλάτος της χωρικής θάλασσας, πρέπει να λάβουμε υπόψιν μας την ύπαρξη θαλασσών που έχουν ειδικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά, στις οποίες οι γενικοί κανόνες δεν μπορούν να εφαρμοσθούν.* Επομένως, εάν θέλουμε να συνοψίσουμε την θέση της Τουρκίας στην Τρίτη συνδιάσκεψη θα πρέπει να γίνουν οι εξής παρατηρήσεις: **1)** η Τουρκία αναγνωρίζει ότι το ανώτατο όριο για την χωρική θάλασσα πρέπει να είναι ομοιόμορφο **2)** η Τουρκία αναγνωρίζει την αρχή του αδιαίρετου της εδαφικής κυριαρχίας **3)** η Τουρκία αναγνωρίζει ότι τα αποτελούν αδιαίρετο τμήμα του εδάφους του κράτους με τον ίδιο τίτλο όπως το ηπειρωτικό έδαφος **4)** η Τουρκία αναγνωρίζει ότι η κυριαρχία του κράτους ασκείται εξίσου τόσο στο ηπειρωτικό όσο και στο νησιωτικό έδαφος **5)** η Τουρκία αναγνωρίζει ότι η κυριαρχία του κράτους εκτείνεται στη χωρική θάλασσα, την υφαλοκρηπίδα και την οικονομική ζώνη των νησιών με τον ίδιο τίτλο όπως και στο ηπειρωτικό έδαφος **6)** η Τουρκία στα σχέδια άρθρων της δεν επιλέγει ένα ορισμένο όριο για την χωρική θάλασσα, αλλά αναγνωρίζει όμως ότι: *όλες οι προτάσεις προβλέπουν ανώτατο όριο 12 ναυτικών μιλίων.* **7)** Με συνδυασμό των σημείων 1 και 6, προκύπτει ότι η Τουρκία αναγνωρίζει έμμεσα αλλά και με σαφήνεια σαν ανώτατο ομοιόμορφο όριο για την χωρική θάλασσα, αυτό των 12 μιλίων **8)** Η Τουρκία εισάγει στο σύνολο των πιο πάνω κανόνων που είναι αναγνωρισμένοι ρητά και απερίφραστα από αυτήν, την εξαίρεση στην εφαρμογή τους, στην περίπτωση των θαλασσών που έχουν ειδικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Αλλά αυτή η εξαίρεση αποτελεί ταυτόχρονα κατάφωρη παραβίαση²⁰⁴ των προαναφερθέντων κανόνων.

B.4 Το αβάσιμο των τουρκικών επιχειρημάτων²⁰⁵

Το επιχείρημα της Τουρκίας ότι το Αιγαίο είναι ημίκλειστη θάλασσα, είναι αβάσιμο, υποστηρίζει ότι το Αιγαίο είναι ημίκλειστο και κατά συνέπεια, σύμφωνα πάντοτε με την τουρκική άποψη, ένα νομικό καθεστώς εξαίρεσης πρέπει να εφαρμοσθεί σχετικά με ελληνικά νησιωτικά συμπλέγματα που υπάρχουν εκεί. Το επιχείρημα αυτό δεν διατυπώθηκε άμεσα, αλλά προκύπτει έμμεσα από τις δηλώσεις της τουρκικής αντιπροσωπείας που έγιναν στην Τρίτη συνδιάσκεψη για το δίκαιο της θάλασσας, όπως και από τα σχέδια άρθρων που παρουσιάστηκαν

Το Αιγαίο πέλαγος όμως δεν αποτελεί ημίκλειστη θάλασσα και αυτό για πολλούς λόγους, **1.** Πρώτα από όλα η έννοια της ημίκλειστης θάλασσας είναι αρκετά αφηρημένη σε σύγκριση με την έννοια της κλειστής θάλασσας που στηρίζεται πάνω σε φυσικά κριτήρια αναμφισβήτητα, το κλείσιμο τους από όλες τις πλευρές από ξηρά. Επιπλέον, η έννοια της ημίκλειστης θάλασσας πουθενά δεν είναι καθορισμένη με ακρίβεια, στους ορισμούς δε που δόθηκαν για τον προσδιορισμό της έννοιας αυτής, λείπει η γεωγραφική ακρίβεια.

²⁰⁴ Βλ. Δ. Κολώνης, «Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», 1993, σελ. 88-93

²⁰⁵ Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ., «Η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια». 1984, σελ. 67-80

2. Το Αιγαίο δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό στην γεωγραφική του ατομικότητα σαν μία ξεχωριστή θάλασσα. Είναι μία θάλασσα –παράρτημα μιας ωκεάνιας λεκάνης, της Μεσογείου θάλασσας. Η Μεσόγειος δεν είναι ούτε μία κλειστέη ούτε μία ημίκλειστη θάλασσα. Περιλαμβάνει πολυάριθμες θάλασσες και μπορεί να συγκριθεί με έναν ωκεανό. Είναι μία απέραντη υδάτινη έκταση που χρησιμοποιείται από όλα τα κράτη, σαν τμήμα της ανοικτής θάλασσας για την διεθνή ναυσιπλοΐα. Είναι ο ασύγκριτος συνδετικός κρίκος μεταξύ της Ευρώπης και της Αφρικής, τόπος υποχρεωτικού σχεδόν περάσματος για τα παράκτια κράτη του Ατλαντικού ωκεανού προς τον αραβικό κόσμο, την βόρεια Αφρική και πολλές χώρες της δυτικής ή ανατολικής Ευρώπης.

Επομένως, το Αιγαίο σε σύγκριση με την Μεσόγειο θάλασσα είναι μία ανοικτή θάλασσα και μία απλή ματιά στον χάρτη της περιοχής θα αρκούσε για να πείσει τον οποιονδήποτε καλόπιστο παρατηρητή²⁰⁶.

3. Σε ότι αφορά τώρα το δίκαιο της θάλασσας, το Αιγαίο δεν γνώρισε μέχρι τώρα κανένα νομικό καθεστώς εξαίρεσης ή αναιρετικό των γενικών κανόνων δεν χρησιμοποιήθηκε διαφορετικά μέχρι τώρα σε σύγκριση με τις άλλες θάλασσες. Όλες οι θάλασσες της γης καλύπτονται από τους γενικούς διεθνείς κανόνες, τους σχετικούς με το δίκαιο της θάλασσας.

Γ. Η αναγκαιότητα για την επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο στα 12 ναυτικά μίλια

Η ελληνική νομοθεσία διατηρεί παραδοσιακά ίχνη, σχετικά με το πλάτος της χωρικής θάλασσας. Το όριο των 6 ναυτικών μιλίων²⁰⁷ ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας άλλης εποχής. Η χωρική θάλασσα είναι μία ζώνη προστασίας και τα δεδομένα της μοντέρνας ζωής οδηγούν στην επέκταση σε 12 μίλια.

Η ελληνική κυβέρνηση αναθεώρησε ήδη, εδώ και μία δεκαπενταετία τις απόψεις της μπροστά στις νέες πραγματικότητες. Είναι από τότε οπαδός ενός ομοιόμορφου ορίου 12,00 μίλια για τη χωρική θάλασσα. Άρα, δεν απομένει παρά να μετουσιωθεί η στάση αυτή σε νομοθετικό κείμενο που επιτύγχανε έτσι το στόχο της ενοποίησης και της απλοποίησης. Το εξωτερικό όριο της ελληνικής χωρικής θάλασσας των 12 μιλίων θα είναι πραγματικά ένα σύνορο με ιδιαιτερότητα ως προς τον χαρακτήρα θα διαφυλάξει τα συμφέροντα της Ελλάδας όχι μόνο έναντι των γειτονικών κρατών, αλλά και έναντι των γειτονικών κρατών, αλλά και έναντι όλων των άλλων κρατών.

Πάμπολλοι λόγοι συνηγορούν υπέρ της επέκτασης της ελληνικής χωρικής θάλασσας στα 12 μίλια.

---

²⁰⁶Βλ. Ελληνικό κέντρο Ευρωπαϊκών μελετών, 1996

²⁰⁷Βλ. Μ. Δ. Μιχαήλ., « Η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια », 1984, σελ. 99-104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 . ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΔΕΣ- ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΕΡΙ "ΓΚΡΙΖΩΝ ΖΩΝΩΝ" ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Στις 26 Δεκεμβρίου 1995, όταν τουρκικό φορτηγό πλοίο προσάραξε σε μία εκ των νησίδων ΙΜΙΑ, ο πλοίαρχος αρνήθηκε την προσφερθείς εκ μέρους των ελληνικών αρχών βοήθεια, υποστηρίζοντας ότι ευρίσκεται εντός τουρκικών χωρικών υδάτων και σε ένα τουρκικό νησί. Η τουρκική κυβέρνηση ακολούθησε με ρηματική της διακοίνωση, στις 29.12.1995, θεωρώντας τα ΙΜΙΑ τουρκικό έδαφος. Η αμφισβήτηση για τα νησίδων ΙΜΙΑ²⁰⁸ ήταν η αρχή μιας ευρύτερης τουρκικής εκστρατείας αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας επί ενός αδιευκρίνιστου αριθμού νήσων, νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο²⁰⁹ συνοδευμένης από πρόσκληση προς την Ελλάδα σε διαπραγματεύσεις με στόχο την διευκρίνιση του νομικού καθεστώτος των εν λόγω νήσων. Στο πλαίσιο αυτό, Τούρκοι αξιωματούχοι συνέχισαν να προβάλλουν τις διεκδικήσεις τους χωρίς να διευκρινίζουν ωστόσο ποια και πόσα νησιά ανήκουν στην Τουρκία. Η τότε Πρωθυπουργός της Τουρκίας κα Ciller αμφισβήτησε την ελληνική κυριαρχία επί 1000 και αργότερα 3000 νήσων, νησίδων ή βραχονησίδων στο Αιγαίο, ενώ ο τότε Υπουργός Εξωτερικών²¹⁰ κ. Gopensay εισήγαγε την έννοια των "γκρίζων ζωνών" στη θάλασσα του Αιγαίου, το καθεστώς των οποίων δεν έχει καθορισθεί από διεθνείς συνθήκες. Ο Τούρκος Πρόεδρος κ. Demirel υποστήριξε ότι 937 νησίδες και βραχονησίδες στο Αιγαίο ανήκουν στην Τουρκία, ως διάδοχο κράτος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Τουρκία στηρίζει τις διεκδικήσεις της στα ακόλουθα επιχειρήματα:

1. Τα κείμενα διεθνών συνθηκών που ρυθμίζουν ζητήματα κυριαρχίας στο Αιγαίο δεν καλύπτουν όλα τα νησιά, νησίδες και βραχονησίδες. Το νομικό καθεστώς ορισμένων από αυτούς τους "γεωγραφικούς σχηματισμούς" παραμένει ακαθόριστο. Ειδικότερα, η Τουρκία υποστηρίζει ότι η ελληνική κυριαρχία εκτείνεται μόνο σε εκείνα τα νησιά του Αιγαίου τα οποία αναφέρονται ονομαστικά στο κείμενο των συνθηκών με τις οποίες αυτά τα νησιά παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα.

²⁰⁸ Στο επεισόδιο αυτό έπεσε ελληνικό ελικόπτερο με αποτέλεσμα να σκοτωθεί το πλήρωμα του

²⁰⁹ Βλ. Ελληνική εταιρία διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων, «Αιγαίο. Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων». Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003

²¹⁰ Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας ήταν ο Θ. Πάγκαλος

2. Ειδικά όσον αφορά τις νησίδες ΙΜΙΑ, η Τουρκία υποστηρίζει ότι η συμφωνία μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας που υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 28.12.1932 και με την οποία διευθετήθηκε το ζήτημα των θαλασσίων συνόρων Ιταλίας - Τουρκίας όπως και το ζήτημα της κυριαρχίας επί των ΙΜΙΩΝ υπέρ της Ιταλίας, ουδέποτε απέκτησε νομική ισχύ διότι η εν λόγω συμφωνία α) δεν επικυρώθηκε από το τουρκικό κοινοβούλιο και β) δεν κατετέθη προς πρωτοκόλληση στη Γραμματεία της Κοινωνίας των Εθνών.

Επιπλέον, η Τουρκία προτείνει δύο επιβλητικά επιχειρήματα ήτοι α) την αλλαγή συνθηκών κατά τη μακρά περίοδο μετά το 1932 και β) το γεωγραφικό επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο οι νησίδες ΙΜΙΑ είναι πιο κοντά στην τουρκική ακτή απ' ότι στο κοντινότερο ελληνικό νησί την Κάλυμνο. Σε αντίθεση με όσα προβάλλει η Τουρκία²¹¹ το νομικό καθεστώς των νήσων του Αιγαίου είναι απολύτως σαφές, ειδικότερα δε το άρθρο 12 της Συνθήκης της Λοζάνης του 1923 προβλέπει τα εξής: " Η ληφθείσα απόφαση τη 13η Φεβρουαρίου 1914 υπό της Συνδιασκέψεως του Λονδίνου εις εκτέλεσιν των άρθρων 5 της Συνθήκης του Λονδίνου της 17/30 Μαΐου 1913 και 15 της Συνθήκης των Αθηνών της 1/14 Νοεμβρίου 1913, η κοινοποιηθείσα εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τη 13 Φεβρουαρίου 1914 και αφορούσα εις την κυριαρχίαν της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου, εκτός της Ίμβρου, Τενέδου και των Λαγουσών νήσων (Μαυρυών) ιδία των νήσων Λήμνου, Σαμοθράκης, Μυτιλήνης, Χίου , Σάμου και Ικαρίας επικυρούται, υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης των συναφών προς τα υπό την κυριαρχίαν της Ιταλίας διατελούσας νήσους, περί των διαλαμβάνει το άρθρο 15. Εκτός αντιθέτου διατάξεως της παρούσης Συνθήκης , αι νήσοι, αι κείμεναι εις μικρότεραν απόστασιν των τριών μυριάδων της ασιατικής ακτής, παραμένουσιν υπό την τουρκική κυριαρχίαν". Η διατύπωση στη ρηματική διακοίνωση των Μεγάλων Δυνάμεων της 13.2.1914 είναι επίσης σαφής : (Οι Μεγάλες Δυνάμεις) αποφάσισαν "να αποδώσουν στην Ελλάδα ΟΛΕΣ τις νήσους του Αιγαίου Πελάγους που αυτή κατέχει στρατιωτικά εκτός από την Τένεδο Ίμβρο και Καστελόριζο"²¹² που πρέπει να επιστραφούν στην Τουρκία". Από το παραπάνω κείμενο προκύπτει σαφώς ότι όλα τα νησιά του Αιγαίου παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα εκτός : α) των Ίμβρου, Τενέδου και Λαγουσών νήσων, β) των νήσων που κείνται εντός τριών μυριάδων από την ασιατική ακτή, οι οποίες παρέμειναν υπό τουρκική κυριαρχία και γ) των νήσων (Δωδεκάνησα) που παραχωρήθηκαν στην Ιταλία σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λοζάνης. Θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η απαρίθμηση των νήσων που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα με το άρθρο 12 είναι σαφώς ενδεικτική, ενώ οι νήσοι που παραχωρήθηκαν στην Ιταλία και στην Τουρκία απαριθμήθηκαν ή προσδιορίστηκαν (νησιά εντός 3 μυριάδων από την ασιατική ακτή) περιοριστικά. Σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λοζάνης "Η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απαριθμούμενων νήσων, τουτέστι της Αστυπάλαιας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου , Πάτμου, Λειψούς, Σύμης και Κω, των κατεχομένων νυν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελόριζου". Ως γνωστό, τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σύμφωνα με το άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των

²¹¹ Βλ. Δ. Κολώνης, «Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας», 1993, σελ. 44-49

²¹² το οποίο αργότερα παραχωρήθηκε στην Ιταλία

Παρισίων²¹³. Το άρθρο αυτό είναι σχεδόν ταυτόσημο με το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λοζάνης και έχει ως εξής : "Η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρη κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου τας κατωτέρω απαριθμούμενα, ήτοι : Άστυπάλαιαν, Ρόδον, Χάλκην, Κάρπαθον, Κάσον, Τήλον, Νίσυρον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάτμον, Λιψόν, Σύμην, Κώ και Καστελλόριζον, ως και τας παρακειμένας νησίδας". Είναι σαφές από τα ανωτέρω ότι οι διεθνείς συνθήκες που καθορίζουν το καθεστώς των νήσων του Αιγαίου δεν περιέχουν ασάφειες ή νομικά κενά και επομένως δεν παρέχουν έδαφος σε θεωρίες περί "γκρίζων ζωνών". Το καθεστώς των ΙΜΙΩΝ, που αμφισβητείται ανοικτά από την Τουρκία είναι επίσης σαφές. Σύμφωνα με τα άρθρα 12 και 15 της Συνθήκης της Λοζάνης η Τουρκία αποποιήθηκε υπέρ της Ιταλίας των δικαιωμάτων, τίτλων και συμφερόντων της στα Δωδεκάνησα, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι νησίδες ΙΜΙΑ οι οποίες υπάγονται στην νήσο Κάλυμνο. Επιπλέον, η Τουρκία αποποιήθηκε των δικαιωμάτων της επί όλων των νήσων του Αιγαίου που κείνται σε απόσταση μεγαλύτερη των 3 μιλίων από τις τουρκικές ακτές, συμπεριλαμβανομένων των ΙΜΙΩΝ που απέχουν 3,7 μίλια από την ασιατική ακτή. Ωστόσο, λόγω διαφορών Ιταλίας και Τουρκίας στο θέμα νησίδων και βραχονησίδων γύρω από το Καστελλόριζο οι δύο χώρες υπέγραψαν Σύμβαση²¹⁴ περί οριοθετήσεως των θαλασσιών συνόρων τους. Η Σύμβαση αυτή επικυρώθηκε νομίμως, τέθηκε σε ισχύ στις 10 Μαΐου 1933 και κατετέθη προς πρωτοκόλληση στη Γραμματεία της Κοινωνίας των Εθνών. Στη συνέχεια ένα πρωτόκολλο -χωρίς τίτλο, προφανώς λόγω της τεχνικής του φύσεως- υπεγράφη στην Άγκυρα στις 28 Δεκεμβρίου 1932, οριοθετώντας λεπτομερώς τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ της Ιταλικής Δωδεκανήσου και των τουρκικών ακτών. Το σημείο 30 του εν λόγω πρωτοκόλλου απέδιδε τις βραχονησίδες ΙΜΙΑ στην Ιταλία η δε συνοριακή γραμμή μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας περνούσε "σε ίση απόσταση μεταξύ Kardak (RKs)- δηλαδή ΙΜΙΑ - και Kato I στην Ανατόλια".

Το πρωτόκολλο αυτό δεν επικυρώθηκε από την τουρκική Βουλή και δεν κατετέθη προς πρωτοκόλληση στην Κοινωνία των Εθνών.

Τα γεγονότα αυτά δεν επηρεάζουν την νομική ισχύ και τη δεσμευτικότητα του προαναφερθέντος πρωτοκόλλου για τους εξής λόγους:

1. Σε τρεις περιπτώσεις η Τουρκική Κυβέρνηση παραδέχθηκε γραπτώς (επιστολή του Τούρκου ΥΠΕΞ από 3 Ιανουαρίου 1933, Ρηματική Διακοίνωση Τουρκικού ΥΠΕΞ από 20.11.1935 και επιστολή του Γεν. Γραμματέα του Τουρκικού ΥΠΕΞ από 26.9.1936) την ισχύ του Πρωτοκόλλου και των συνημμένων Χαρτών, ενώ μάλιστα στο κείμενο της Ρηματικής Διακοίνωσης από 20.11.1935 εγίνετο δεκτό ότι το Πρωτόκολλο και οι συνημμένοι Χάρτες αποτελούν "αναπόσπαστο μέρος" της Συνθήκης της 4.1.1932.
2. Το Πρωτόκολλο της 28.12.1932, ως αναπόσπαστο μέρος της Συνθήκης η οποία επικυρώθηκε από το Τουρκικό Κοινοβούλιο²¹⁵, στην ουσία καλύπτετο από την

²¹³ 10.12.1947

²¹⁴ Άγκυρα 4.1.1932

²¹⁵ *Εφημερίδα των πρακτικών της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης*, τεύχος 12, Ιούλιος 31/1936,

- επικύρωση της Σύμβασης. Ωστόσο, ακόμα και αν οι όροι του εσωτερικού τουρκικού δικαίου δεν είχαν πλήρως τηρηθεί, είναι πασίγνωστο ότι, σύμφωνα με το άρθρο 27 της Σύμβασης για το Δίκαιο των Συνθηκών, "ένα Κράτος δεν μπορεί να επικαλεσθεί τις διατάξεις του εσωτερικού του δικαίου ώστε να αιτιολογήσει τη μη εφαρμογή μιας συνθήκης".
3. Όσον αφορά την παράλειψη πρωτοκόλλησης του πρωτοκόλλου της 28-12-1932, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ισχύς του πρωτοκόλλου αυτού, λόγω της τεχνικής του φύσεως, δεν επηρεάστηκε από τη μη πρωτοκόλλησή του στη Γραμματεία της Κοινωνίας των Εθνών. Σύμφωνα με την απόφαση της 5.9.1921 της Πρώτης Επιτροπής της Συνέλευσης της Κοινωνίας των Εθνών "οι πράξεις τεχνικού ή διοικητικού χαρακτήρα που δεν επηρεάζουν τις διεθνείς πολιτικές σχέσεις και εκείνες που αποτελούν τεχνικούς κανονισμούς διευκρινίζουσες χωρίς να μεταβάλλουν, μία πράξη που ήδη πρωτοκόλληθηκε ή εκείνες που προορίζονται να εξασφαλίσουν την εκτέλεση μίας τέτοιας πράξης, μπορούν να μη κατατεθούν προς πρωτοκόλληση. Θα πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι στην πράξη τα περισσότερα από τα Κράτη δεν προέβαιναν σε πρωτοκόλληση όλων των διεθνών συμφωνιών τους, ιδίως εκείνων που θεωρούντο ήσσονος σημασίας.
  4. Πάντως, η διάταξη του άρθρου 18 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών που αφορά το δεσμευτικό χαρακτήρα της πρωτοκόλλησης των διεθνών πράξεων δεν έγινε ποτέ πλήρως αποδεκτή είτε από τη θεωρία είτε από τη διεθνή νομολογία. Τα Κράτη εδέχοντο, σύμφωνα με το έθιμο, ότι μία διεθνής συνθήκη μη πρωτοκόλλησα ίσχυε και ήτο δεσμευτική για τα συμβαλλόμενα μέρη. Απλώς δεν ήταν δυνατό να γίνει επίκληση μη πρωτοκολληθείσας συνθήκης στα όργανα της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Ελλάδα ως διάδοχο Κράτος της Ιταλίας ανέλαβε την κυριαρχία επί των Δωδεκανήσων, συμπεριλαμβανομένων των βραχονησίδων Ίμια, χωρίς καμμία μεταβολή, ειδικά όσον αφορά τις Ιταλό-Τουρκικές Συνθήκες του 1932. Ως γνωστόν η διαδοχή Κρατών δεν επηρεάζει τα σύνορα που καθορίστηκαν δια συνθήκης²¹⁶. Η Τουρκία υποστηρίζει ότι η Ελλάδα προέβη σε διαβήματα κατά την περίοδο 1950-56 ζητώντας την εκ μέρους της Τουρκίας επιβεβαίωση της ισχύος των Ιταλό-Τουρκικών Συνθηκών του 1932. Όπως προκύπτει από τα ιστορικά αρχεία της Ελλάδος, ήταν η Τουρκική πλευρά η οποία ανέλαβε την πρωτοβουλία αυτή το 1949. Αργότερα η Ελλάδα, με δύο ρηματικές της διακοινώσεις²¹⁷, πρότεινε τη δημιουργία μιας μικτής Επιτροπής με στόχο τη χάραξη των θαλασσίων συνόρων μεταξύ των δύο χωρών στην περιοχή "βόρεια των Δωδεκανήσων" ήτοι στην περιοχή μεταξύ Σάμου, Χίου, Μυτιλήνης και των τουρκικών ακτών, προφανώς θεωρώντας ότι τα σύνορα στην περιοχή Δωδεκανήσων είχαν ήδη καθορισθεί με τις Συμφωνίες του 1932. Ένα πρόσθετο επιχείρημα της τουρκικής πλευράς είναι ότι η Τουρκία παραιτήθηκε μεν των δικαιωμάτων της επί των νήσων του Αιγαίου αλλά δεν παραιτήθηκε των δικαιωμάτων της επί των νησίδων και βραχονησίδων. Όμως οι όροι αυτοί, σύμφωνα με τις Συνθήκες Λοζάνης και Παρισίων, είναι συνώνυμοι και επιφέρουν τα ίδια νομικά αποτελέσματα, εφόσον ο όρος "νήσος" με τη νομική του έννοια -ήτοι ένα τμήμα εδάφους που δεν καλύπτεται από την ανώτατη στάθμη της παλίρροιας- περιλαμβάνει τους όρους νησίδες και βραχονησίδες, ανεξάρτητα από άλλα

²¹⁶ άρθρο 11 της Σύμβασης της Βιέννης

²¹⁷ No. 1638/3.6.55 και 2672/19.10.56

χαρακτηριστικά όπως το μέγεθος ή ύπαρξη ανθρώπινης ζωής κλπ. Πολύ αργότερα, στο κείμενο της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας των Ηνωμένων Εθνών του 1982 εισάγεται διάκριση μεταξύ νήσων και βραχονησίδων, μόνο όσον αφορά θέματα καθορισμού υφαλοκρηπίδας και ειδικής οικονομικής ζώνης. Εξάλλου, αν κανείς δεχθεί στην περίπτωση αυτή ότι οι νησίδες και βραχονησίδες δεν καλύπτονται από τον όρο νήσος, θα πρέπει επίσης να δεχθεί ότι συνθήκες τέτοιας σημασίας όπως οι συνθήκες ειρήνης της Λοζάνης και των Παρισίων, στην ουσία κατέλιπον τα πάντα αρρύθμιστα σε μία περιοχή που παρουσιάζει χαρακτήρα αρχιπελάγους όπως το Αιγαίο. Θα πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι η Τουρκία στη πράξη αποδέχεται ότι ο όρος νησί καλύπτει νησίδες και βραχονησίδες, εφόσον θεωρεί εαυτήν κυρίαρχη όλων των νησίδων και βραχονησίδων που κείνται σε απόσταση μικρότερη των τριών μιλίων από τις ακτές της, ενώ η Συνθήκη της Λοζάνης αναφέρεται μόνο σε νήσους. Όσον αφορά τα δύο δευτερεύοντα τουρκικά επιχειρήματα²¹⁸ παρατηρούνται τα εξής:

1. Σύμφωνα με το Άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης για Δίκαιο των Συνθηκών "ένα κράτος δεν μπορεί να επικαλεσθεί μεταβολή των περιστάσεων ως πρόσχημα ώστε να καταγγείλει ή να αποσυρθεί από μία συνθήκη εάν η συνθήκη, αυτή καθορίζει σύνορα".
2. Γεωγραφικά κριτήρια όπως η εγγυητής δεν μπορεί να αντιταχθεί σε νομικά κριτήρια όπως η διευθέτηση ζητήματος κυριαρχίας επί εδάφους ή νήσου δια συνθήκης. Εξάλλου, ακόμη και το κριτήριο αυτό της εγγύτητας, όπως προτείνεται από την Τουρκία είναι αμφιβόλου αξίας. Τα Ίμια απέχουν 3,7 μίλια από την Τουρκία και 5,5 μίλια από την ελληνική νήσο Κάλυμνο. Ωστόσο η απόσταση ανάμεσα στα Ίμια και στην Κάλυμνο μία άλλη νησίδα εντός της διοικητικής περιοχής της Καλύμνου είναι μόνο 1,5 μίλι. Το τουρκικό γεωγραφικό επιχείρημα αγνοεί προφανώς τη γεωγραφική πραγματικότητα του Αιγαίου που παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά Αρχιπελάγους.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε και την διαφωνία που υπάρχει στα στενά των Δαρδανελίων καθώς και την πολιτική που ακολουθεί η Τουρκία στο συγκεκριμένο ζήτημα. Όσον αφορά τα Στενά των Δαρδανελίων, τη Θάλασσα του Μαρμαρά και το Βόσπορο η Τουρκία προσπαθεί αφ' ενός να επιβάλει διεθνώς τη δική της ονομασία²¹⁹, παρά την ορολογία που καθιέρωσε η Σύμβαση του Montreux 1936 (και της Λοζάνης) και αφ' ετέρου να ρυθμίσει μονομερώς το καθεστώς ναυσιπλοΐας στα Στενά (τουρκικοί κανονισμοί 1994, 1998 και μέτρα περιοριστικά της ελευθεροπλοΐας στα Στενά Νοεμβρίου 2002), παρά τις οικείες προβλέψεις της Σύμβασης του Montreux. Η Ελλάδα δεν αμφισβητεί ότι, όπως επικαλείται η Τουρκία, η αυξημένη κίνηση πλοίων στα Στενά δημιουργεί προβλήματα και συνεπάγεται κινδύνους για την -πυκνοκατοικημένη- περιοχή των Στενών, θεωρεί ωστόσο ότι σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να θιγεί το καθεστώς της Σύμβασης του Montreux και η ελευθερία ναυσιπλοΐας στα Στενά, με οιοδήποτε πρόσχημα. Ευνόητο, άλλωστε, είναι ότι σε ουδεμία περίπτωση μονομερείς Τουρκικές ενέργειες (κανονισμοί ναυσιπλοΐας στα Στενά) δεν επιτρέπεται να καταργούν ή υποκαθιστούν, διεθνείς συμφωνίες, όπως η Σύμβαση του Montreux. Σχετικά με το θέμα

²¹⁸ μεταβολή περιστάσεων και εγγύτητα των Ίμίων στις τουρκικές ακτές

²¹⁹ Turkish Straits/ Cannakale straits, Marmara Sea, Istanbul straits

της ονομασία των Στενών, η θέση της Ελλάδας είναι ότι η Τουρκία οφείλει, κατ' αρχήν, να σέβεται την ορολογία της Σύμβασης του Montreux, ιδίως όταν δρα στα πλαίσια των προβλέψεών της και άρα να συνεχίσει να χρησιμοποιεί τις ονομασίες "Straits of Dardanelles, Sea of Marmara and Bosphorus" ή απλώς "Straits". Θα πρέπει, πάντως, να υπογραμμισθεί ότι η αντίθεση της Ελλάδας δεν αφορά την τουρκική ονομασία των Στενών καθ' εαυτή και δεν περιορίζεται στη σημειολογική διάσταση του θέματος. Αφορά την, μέσω της ορολογίας "Τουρκικά Στενά", προσπάθεια έμμεσης νομιμοποίησης των παρανόμων τουρκικών Κανονισμών επί θεμάτων ναυσιπλοΐας στα Στενά, και τη φαλκίδευση στην πράξη της ισχύος της Σύμβασης Montreux και των διεθνών εγγυήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 . ΔΙΜΕΡΗΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

Επί δεκαετίες, οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας ήταν τεταμένες και περιορισμένες στο ελάχιστο δυνατό κάποιων τυπικών επαφών των δύο χωρών (κάτι που ήδη το έχουμε αναφέρει εκτενώς στο πρώτο κεφάλαιο) . Στα μέσα περίπου του 1999, η Ελλάδα πραγματοποίησε μια θαρραλέα προσπάθεια ξεκινώντας μια νέα πολιτική, αυτή της προώθησης της συνεργασίας στα λεγόμενα "θέματα χαμηλής πολιτικής". Η κοινή αντίληψη ήταν ότι μέσω της συνεργασίας σε τομείς που δεν είχαν συγκρουσιακό χαρακτήρα θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα καλύτερο και ευνοϊκότερο κλίμα, με μία διαδικασία βήμα προς βήμα, ώστε τα κύρια θέματα να προσεγγισθούν, σε επόμενο στάδιο, μέσα σε μία ατμόσφαιρα πιο φιλική .Σε αυτό το πνεύμα, οι τότε Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας συμφώνησαν στη Νέα Υόρκη ²²⁰ να ξεκινήσουν συνομιλίες, σε επίπεδο υψηλών αξιωματούχων των αντίστοιχων Υπουργείων Εξωτερικών, με στόχο τη διερεύνηση δυνατοτήτων για διμερή συνεργασία στους τομείς της οικονομίας, εμπορίου, τουρισμού, περιβάλλοντος, πολιτισμού, πολυμερούς συνεργασίας και καταπολέμησης του εγκλήματος. Μετά το πέρας των συνομιλιών αυτών, συστήθηκε μία ελληνο - τουρκική Διοικούσα Επιτροπή ²²¹ η οποία συγκαλείτε μία φορά ετησίως καθώς και έξι Ομάδες Εργασίας, αποτελούμενες από εκπροσώπους των αρμοδίων Υπουργείων, με επικεφαλής τους αξιωματούχους των Υπουργείων Εξωτερικών. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η προσέγγιση με την Τουρκία δεν είναι χρήσιμη

---

²²⁰ 30.6.1999

²²¹ "Steering Committee"

αποκλειστικά και μόνον εάν λύσει τα μεγάλα και πάγια προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών. Η προσέγγιση με την Τουρκία είναι χρήσιμη στο βαθμό που μεταφράζεται σε μια πολιτική χαμηλών τόνων και στην εγκαθίδρυση ενός κλίματος ασφάλειας, ειδικά στην περιοχή του Αιγαίου. Και προς αυτή την κατεύθυνση έχουν και οι δύο χώρες συμφέρον να κινηθούν. Η ελληνική πλευρά έχει συμφέρον στην εγκαθίδρυση ενός κλίματος ηρεμίας, καθώς η ελληνική προσπάθεια εξακολουθεί να εντοπίζεται στην απαλλαγή της ελληνικής αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής από το καθημερινό βάρος των τουρκικών παρενοχλήσεων στο Αιγαίο (αμφισβήτηση FIR, γκρίζες ζώνες, αμφισβήτηση ελληνικής κυριαρχίας σε βραχονησίδες, επίκληση απειλής πολέμου κλπ.). Επιπλέον, στην παρούσα συγκυρία, μια πολιτική χαμηλών τόνων είναι συμφέρουσα και για την ίδια την Τουρκία, στο βαθμό που της επιτρέπει να προωθήσει τις σχέσεις της με την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και τον εκσυγχρονισμό του ίδιου του πολιτικού της συστήματος. Μάλιστα το Ελσίνκι²²² έρχεται να ενισχύσει αυτή την προοπτική καθώς απαιτεί από την Τουρκία την συμμόρφωση της συμπεριφοράς της με συγκεκριμένους κανόνες δικαίου και την απομάκρυνσή της από τις φρασεολογία η και την πολιτική έντασης του παρελθόντος. Η Ελλάδα είναι έτοιμη να συζητήσει με τη Τουρκία, εντός του πλαισίου του Διεθνούς Δικαίου και των Συνθηκών, κάθε θέμα που δεν άπτεται των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Επιπλέον, η Ελλάδα έχει προβάλει κατ' επανάληψη τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν οι μηχανισμοί επίλυσης των διαφορών που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο. Σημείο εκκίνησης για μια προσέγγιση στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας αποτέλεσαν τα θέματα όπου υπάρχει σύγκλιση. Ήδη έχει υπογραφεί μια σειρά συμφωνιών με τη Τουρκία σε θέματα που χαρακτηρίζονται "χαμηλής έντασης", σε τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος, όπως πολιτιστικές σχέσεις, τουρισμός, περιβάλλον, καταπολέμηση του εγκλήματος, οικονομικές και εμπορικές σχέσεις. Η συνεργασία αυτή διευρύνθηκε στον τομέα της ενέργειας, γεωργίας και της αντιμετώπισης των φυσικών καταστροφών.

Οι προσπάθειες αυτές κορυφώθηκαν με τις επισκέψεις του τότε Υπουργού Εξωτερικών κ. Γιώργου Παπανδρέου στην Άγκυρα (Ιανουάριος 2000) και του τότε Τούρκου ομολόγου του κ. Ismail Cem στην Αθήνα (Φεβρουάριος 2000) κατά τη διάρκεια των οποίων υπογράφηκαν οι παρακάτω εννέα (9) συμφωνίες²²³:

1. Συμφωνία για Συνεργασία σε θέματα Τουρισμού²²⁴
2. Συμφωνία για Οικονομική²²⁵ Συνεργασία
3. Συμφωνία για Επιστημονική και Τεχνολογική²²⁶ Συνεργασία
4. Συμφωνία για τις Θαλάσσιες Μεταφορές²²⁷
5. Συμφωνία για την Πολιτιστική²²⁸ Συνεργασία
6. Συμφωνία για Συνεργασία μεταξύ Τελωνειακών²²⁹ Διοικήσεων

²²² Η διάσκεψη αυτή αποτελεί επιτυχία για την ελληνική διπλωματία

²²³ Πηγές από το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών

²²⁴ τέθηκε σε ισχύ στις 4.5.2001

²²⁵ τέθηκε σε ισχύ στις 24.11.2001

²²⁶ τέθηκε σε ισχύ στις 4.5.2001

²²⁷ τέθηκε σε ισχύ στις 19.8.2001

²²⁸ τέθηκε σε ισχύ στις 19.7.2001

7. Συμφωνία για την Αμοιβαία Προώθηση και Προστασία των Επενδύσεων²³⁰

8. Μνημόνιο κατανόησης για τη συνεργασία σε θέματα Προστασίας του Περιβάλλοντος²³¹

9. **Συμφωνία για την Καταπολέμηση του Εγκλήματος**,²³² ιδιαίτερα την τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα, το λαθρεμπόριο ναρκωτικών και την παράνομη μετανάστευση. Σε εφαρμογή της διμερούς Συμφωνίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος, υπογράφηκε από τους τότε Υπουργούς Εξωτερικών Γιώργος Παπανδρέου και I. Cem (Αθήνα, Νοέμβριος 2001), το **Πρωτόκολλο Επανεισδοχής** λαθρομεταναστών. Το Πρωτόκολλο αυτό προβλέπει συνεργασία μεταξύ του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης της Ελλάδας και του Υπουργείου Εσωτερικών της Τουρκίας για την επανεισδοχή πολιτών των δύο χωρών ή τρίτων χωρών που έχουν εισέλθει παράνομα στο έδαφος είτε της Ελλάδας είτε της Τουρκίας. Η διαδικασία επανεισδοχής υπάγεται σε συγκεκριμένους κανόνες που έχουν συμφωνηθεί από τις δύο χώρες (τέθηκε σε ισχύ στις 5.8.2002). Περαιτέρω, μεταξύ των δυο χωρών έχουν υπογραφεί και τεθεί ήδη σε ισχύ οι εξής επιπλέον Συμφωνίες: **Συμφωνία Συνεργασίας στον τομέα της κτηνιατρικής** (υπογράφηκε στην Αθήνα τον Νοέμβριο 2001-τέθηκε σε ισχύ στις 21.01.2003), **Συμφωνία Συνεργασίας στον τομέα της φυτοπροστασίας** (υπογράφηκε στην Αθήνα το Νοέμβριο 2001-τέθηκε σε ισχύ στις 22.02.2003), **Πρωτόκολλο Τεχνολογικής, Επιστημονικής και Οικονομικής Συνεργασίας στον γεωργικό τομέα** (υπογράφηκε από τους τότε Υπουργούς Γεωργίας των δυο χωρών τον Ιούνιο 2000-τέθηκε σε ισχύ στις 28.01.2002), **Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ των Διπλωματικών Ακαδημιών των Υπουργείων Εξωτερικών των δύο χωρών** (υπογράφηκε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του τότε Υπουργού Εξωτερικών κ. Cem στην Ελλάδα, το Νοέμβριο 2001-τέθηκε σε ισχύ στις 10.4.2003). Στο πλαίσιο επιδίωξης του κοινού στόχου της επέκτασης της συνεργασίας σε άλλους τομείς, η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν επίσης διαπραγματευθεί και υπογράψει συμφωνίες των οποίων εκκρεμεί η ολοκλήρωση της κυρωτικής τους διαδικασίας. Συγκεκριμένα: 1.) Η Ελλάδα και η Τουρκία, σε συνεργασία με το Γραφείο των Η.Ε. για το Συντονισμό των Ανθρωπιστικών Υποθέσεων²³³, υπέγραψαν το Νοέμβριο του 2001, ένα **Πρωτόκολλο για τη Σύσταση Κοινής Ελληνο-Τουρκικής Μονάδας Αντιμετώπισης Καταστροφών**. Είχε προηγηθεί, το 1999, η Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε. για τις φυσικές καταστροφές, η οποία υιοθετήθηκε ομόφωνα μετά από κοινή πρόταση Ελλάδας - Τουρκίας. Η Μονάδα αυτή θα λειτουργεί στην περιοχή της Μεσογείου και εγγύς των δύο χωρών σε περιπτώσεις σεισμών, πλημμυρών και καταστροφών από καθιζήσεις εδάφους. Οι δύο χώρες υπέγραψαν με τον ΟΗΕ Μνημόνιο για την ένταξη της Κοινής Ελληνο-Τουρκικής Μονάδας στις πρωτοβουλίες παρέμβασης και διάσωσης του ανωτέρω οργανισμού (Ν. Υόρκη, 16.9.2002). 2.) Αξίζει να σημειωθεί επίσης η υπογραφή στην Άγκυρα, εντός του 2002, δύο σημαντικών Μνημονίων Κατανόησης: το ένα συνομολογήθηκε μεταξύ ΔΕΗ και του αντίστοιχου τουρκικού φορέα TEIAS και αφορά στη **διασύνδεση ηλεκτρικών δικτύων των δύο χωρών**. Το άλλο υπογράφηκε μεταξύ της ΔΕΠΑ και της τουρκικής

²²⁹ τέθηκε σε ισχύ στις 3.6.2001

²³⁰ τέθηκε σε ισχύ στις 24.11.2001

²³¹ τέθηκε σε ισχύ στις 30.6.2001

²³² τέθηκε σε ισχύ στις 17.7.2001

²³³ OCHA

εταιρίας BOTAS για τη **μεταφορά φυσικού αερίου** από την Κασπία προς την Ευρώπη. Η σημασία των δύο αυτών Μνημονίων υπερβαίνει το διμερές επίπεδο και αναμένεται να συμβάλει στη μεταφορά ενέργειας προς την Ευρώπη, μέσω Ελλάδος, εξ ου και η πρόβλεψη και για χρηματοδότηση και από την ΕΕ, τουλάχιστον όσο αφορά το φυσικό αέριο. Σημειώνεται επίσης ότι υπεγράφη πρόσφατα, μεταξύ του Υπουργού Ανάπτυξης Άκη Τσοχατζόπουλου και του Τούρκου Υπουργού Ενέργειας και Φυσικών Πόρων κ.Guler , **διμερής διακρατική συμφωνία που αφορά στη διασύνδεση Ελλάδας-Τουρκίας για την προμήθεια και μεταφορά φυσικού αερίου από την Τουρκία στη χώρα²³⁴ μας**, στην οποία εδόθη συνέχεια με την υπογραφή σχετικής εμπορικής συμφωνίας μεταξύ ΔΕΠΑ-BOTAS, την οποία συνυπέγραψαν οι ανωτέρω δύο Υπουργοί (Άγκυρα, 23.12.2003). 3. Σε πολυμερές πλαίσιο, μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας προσχώρησης - επικύρωσης από την Ελλάδα και την Τουρκία της **Σύμβασης της Οτάβας²³⁵ για την απαγόρευση των ναρκών κατά προσωπικού**. κατατέθηκαν από κοινού στις 25.9.2003 στη Γενική Γραμματεία του ΟΗΕ από τους Υπουργούς Εξωτερικών των δύο χωρών τα σχετικά κυρωτικά όργανα.

Η προαναφερθείσα διμερής συνεργασία έχει αποβεί ιδιαίτερα παραγωγική ενθαρρύνοντας, ως εκ τούτου, τα μέρη προς την κατεύθυνση της περαιτέρω προώθησής της. Πιο συγκεκριμένα:

- *Τουρισμός*: ο αριθμός τουριστών έχει αυξηθεί σημαντικά ενώ τα διμερή τουριστικά φοιουμ²³⁶ εξετάζουν τις δυνατότητες για περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού ανάμεσα στις δύο χώρες.
- *Εμπόριο και οικονομία*: οι διμερείς οικονομικές και εμπορικές σχέσεις αναπτύσσονται ομαλά. Το Ελληνο - Τουρκικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο έχει διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στην προώθηση της οικονομικής συνεργασίας. Σημαντικές ελληνικές επενδύσεις έχουν πραγματοποιηθεί στην Τουρκία κυρίως στον τραπεζικό τομέα.
- *Περιβάλλον*: οι δύο χώρες συνεργάζονται σε διάφορα πεδία: ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ερημοποίηση, οικότουρισμό, θαλάσσια ρύπανση, κλπ.
- *Πολιτισμός*: η συνεργασία στον τομέα του πολιτισμού περιλαμβάνει ποικιλία δραστηριοτήτων: εκπαιδευτική συνεργασία, υποτροφίες, εκθέσεις, αρχαιολογική έρευνα, φεστιβάλ, κλπ.
- *Περιφερειακή συνεργασία*: οι δύο χώρες συνεργάζονται στο πλαίσιο περιφερειακών οικονομικών οργανισμών όπως το SECI, το Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τον ΟΣΕΠ, ειδικά στους τομείς ενέργειας, μεταφορών και των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.
- *Καταπολέμηση του εγκλήματος* : οι αρμόδιες αρχές των δύο χωρών συνεργάζονται στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης μετανάστευσης, του λαθρεμπορίου ναρκωτικών και της τρομοκρατίας.

Επίσης, στο πλαίσιο της υποψηφιότητας της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ, έχει συσταθεί μια ειδική ομάδα δράσης ²³⁷ με σκοπό να προσφερθεί στην τουρκική πλευρά

²³⁴ Θεσσαλονίκη, 23.2.2003

²³⁵ η εν λόγω σύμβαση τίθεται σε ισχύ για την Ελλάδα από 1ης.3.2004

²³⁶ συνέδρια

εμπειρογνωμοσύνη επί ευρωπαϊκών θεμάτων. Έτσι, έχουν διοργανωθεί αρκετά σεμινάρια και διμερείς συναντήσεις κατά τις οποίες υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι της τουρκικής διοίκησης έχουν ενημερωθεί από Έλληνες ομολόγους τους για το κανονιστικό πλαίσιο της ΕΕ σε διάφορα ζητήματα. Η συνεργασία αυτή καλύπτει διάφορους τομείς, όπως οικονομία, τελωνειακά ζητήματα, δικαιοσύνη, γεωργία, περιβάλλον, προγράμματα της ΕΕ κ.α. Οι συμφωνίες που υπεγράφησαν δημιουργούν μια κοινότητα συμφερόντων και συμβάλλουν αποτρεπτικά στη πρόκληση εντάσεων. Είναι μια διαδικασία μακροχρόνια, που θα αξιολογείται με την πάροδο του χρόνου. Μία πρώτη αξιολόγηση των μέχρι σήμερα αποτελεσμάτων είναι επίκαιρη: υπάρχει μια δυναμική που αναπτύσσεται, οι θεματικές ενότητες του διαλόγου έχουν διευρυνθεί, εμπλέκονται περισσότεροι φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και διαφαίνονται νέες δυνατότητες για τους Έλληνες επιχειρηματίες και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Παράλληλα, έχει αναληφθεί, ανεξάρτητα από τις διαδικασίες επικύρωσης των συμφωνιών, ευρύ φάσμα πρωτοβουλιών στους συγκεκριμένους τομείς όπως συναντήσεις επιχειρηματιών, συνεργασία Α.Ε.Ι., υπογραφή πρωτοκόλλων μεταξύ των οργανισμών σιδηροδρόμων, αδελφοποιήσεις πόλεων και σχολείων κλπ. θα πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί η ενεργοποίηση 130 Μη Κυβερνητικών Οργανισμών και στις δύο χώρες. Παράλληλα με το διάλογο που λαμβάνει χώρα, σε επίπεδο υψηλών αξιωματούχων, επί των προαναφερθέντων θεμάτων, οι κοινωνίες πολιτών στην Ελλάδα και την Τουρκία έχουν, επίσης, αντιδράσει θετικά στην πολιτική της προσέγγισης. Η εμφάνιση πολλών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που στοχεύουν στην ανάπτυξη της συνεργασίας ανάμεσα στις επιχειρηματικές κοινότητες, τους επιστήμονες, τα μέλη των ακαδημαϊκών κοινοτήτων, τους δημοσιογράφους και τους μαθητές καθώς και οι αδελφοποιήσεις πόλεων και κωμοπόλεων από τις δύο χώρες έχουν συμβάλει στη σταθεροποίηση ενός θετικού κλίματος στις ελληνο-τουρκικές διμερείς σχέσεις. Κατά τη συνάντησή τους στη Βουδαπέστη, τον Οκτώβριο του 2000, οι τότε Υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών συμφώνησαν να συνθέσουν και να εφαρμόσουν ένα πακέτο **Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης**²³⁸ με σκοπό την ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Σε αυτό το πλαίσιο, συμφωνήθηκε ότι ορισμένα από αυτά τα ΜΟΕ θα τύχουν επεξεργασίας εντός πλαισίου ΝΑΤΟ (υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ) ενώ τα υπόλοιπα σε διμερές επίπεδο (σε επίπεδο Πολιτικών Διευθυντών των Υπουργείων Εξωτερικών). Στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, οι δύο πλευρές έχουν ήδη συμφωνήσει σε τρία (3) ΜΟΕ. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ανταλλαγή πληροφοριών επί σχεδιαζόμενων ετησίων στρατιωτικών ασκήσεων, για συνεργασία ανάμεσα στα εκατέρωθεν Εθνικά Ινστιτούτα Άμυνας και την ανταλλαγή στελεχών για εκπαιδευτικούς λόγους, μεταξύ των εκπαιδευτικών κέντρων που λειτουργούν στις δυο χώρες στο πλαίσιο της "Σύμπραξης για την Ειρήνη"²³⁹. Σε επίπεδο Πολιτικών Διευθυντών, οι δυο πλευρές έχουν ήδη συμφωνήσει πάνω σε Οκτώ (8) ΜΟΕ. Τα ΜΟΕ αυτά αφορούν την εγκαθίδρυση διαύλων απευθείας τηλεπικοινωνίας σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών (Ιούνιος 2001), σε πρόσκληση αξιωματικών από τις δυο χώρες για παρακολούθηση μίας μεγάλης κλίμακας στρατιωτικής άσκησης (Νοέμβριος 2001), στην ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των δυο Αρχηγών ΓΕΕΘΑ επί των δραστηριοτήτων των διεθνών οργανισμών που σχετίζονται με στρατιωτικά θέματα, στο περιθώριο των εργασιών των διεθνών αυτών οργανισμών (Νοέμβριος 2001), στην

---

²³⁷ "task force"

²³⁸ ΜΟΕ

²³⁹ "Partnership for Peace-PfP"

συνεργασία για την πρόληψη της μόλυνσης στον Έβρο ποταμό (Νοέμβριος 2001), στην εγκαθίδρυση απευθείας τηλεφωνικής επικοινωνίας ανάμεσα στους δυο Υπουργούς Άμυνας (Σεπτέμβριος 2002), στην ανταλλαγή επισκέψεων μεταξύ αξιωματικών των δυο Γενικών Επιτελείων (Μάιος 2003), στην ανταλλαγή επισκέψεων ανάμεσα στους σπουδαστές των στρατιωτικών σχολών (Μάιος 2003) και στην εγκαθίδρυση τηλειατρικής σύνδεσης ανάμεσα στα δυο στρατιωτικά νοσοκομεία. Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων των τότε Υπουργών Εξωτερικών Παπανδρέου και Cem στη Σάμο και στο Κουσάντασι, τον Ιούνιο του 2001, αποφασίσθηκαν πέντε (5) νέα μέτρα για την ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας: 1) ενίσχυση της θαλάσσιας και της εναέριας κυκλοφορίας, 2) εγκαθίδρυση απευθείας επικοινωνίας μεταξύ των δύο Υπουργών Εξωτερικών, 3) συνεργασία στους τομείς των πλημμυρών, των καταστροφών από καθιζήσεις εδάφους, της ερημοποίησης κλπ., 4) κοινό έργο για την θαλασσαιμία και 5) κοινές προσπάθειες για την επιδίωξη της ιδέας της Ολυμπιακής Εκεχειρίας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, του 2004. Συζητήσεις διεξάγονται για την τριμερή συνεργασία η οποία γίνεται με τη Βουλγαρία, για την προώθηση της συνεργασία τοπικής αυτοδιοίκησης, επιχειρηματιών και επιχειρήσεων οικονομικής συνεργασίας και περιβαλλοντολογικών μέτρων. Συζητούνται επίσης θέματα δημιουργίας συγκεκριμένων προγραμμάτων, κατά το πρότυπο που υπήρξε μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ανταλλαγής προγραμμάτων νέων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, συνδιοργάνωσης αυτών των προγραμμάτων και βεβαίως με χρηματοδότηση που μπορεί να είναι, διμερής αλλά και από διεθνείς οργανισμούς ή και ιδιωτικές χορηγίες. Πρόκειται για σημαντικά προγράμματα τα οποία θα βοηθήσουν στη μελλοντική προώθηση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων. Επίσης, κατά την επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα του Τούρκου υπουργού εξωτερικών κ. Gul (21-22.10.2003), οι Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας προέβησαν σε έναν απολογισμό των εξελίξεων στις διμερείς σχέσεις και της πορείας εφαρμογής των διμερών συμφωνιών. Εξάλλου, στις 2.12.2003 υπεγράφη στην Άγκυρα από τον τότε Υπουργό Οικονομίας και Οικονομικών Χριστοδουλάκη και τον Τούρκο ομόλογό του κ. Unakitan η **Σύμβαση Αποφυγής Διπλής Φορολογίας Εισοδήματος** μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας. Κατά την πρόσφατη επίσημη επίσκεψη²⁴⁰ του Τούρκου Πρωθυπουργού κ. Erdogan στην Αθήνα, οι Πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας επιβεβαίωσαν τη βούλησή τους για συνέχιση της πολιτικής προσέγγισης. Ειδικότερα, ο Έλληνας Πρωθυπουργός τόνισε ότι η επίσημη αυτή συνάντηση αντανάκλα την πολιτική βούληση των δύο χωρών όπως κινηθούν σε διαφορετική κατεύθυνση αυτής των προηγούμενων δεκαετιών, με στόχο τη δημιουργία υποδειγματικών διμερών σχέσεων προς όφελος των δύο λαών, αλλά και της ευρύτερης περιοχής

---

²⁴⁰ 6-8.5.2004

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ – ΤΟΥΡΚΙΑ

Στο παρακάτω κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στις σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση ανά τα χρόνια και οι προσπάθειες και οι κινήσεις που κάνει ώστε να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή αυτή κοινότητα. Ο λόγος της αναφοράς αυτής σε αυτό το κεφάλαιο είναι πολύ σημαντικός, γιατί με την είσοδο της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα την αναγκάσει αυτόματα να αλλάξει στάση και να αρχίσει πλέον να λαμβάνει υπόψη τις διεθνείς συνθήκες και να τις σέβεται. Είναι προφανές ότι αυτό είναι προς όφελος της Ελλάδας διότι και η κρίση στις σχέσεις με την Τουρκία θα εκτονωθεί και επιτέλους τα επιχειρήματα της που βασίζονταν στις διεθνείς συνθήκες και αποφάσεις θα εισακούγονται πλέον από την Τουρκία.

I. Το συμβατικό πλαίσιο των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας: ιστορικό, επισκόπηση, θεσμοθετημένα όργανα.

Οι συμβατικές σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας χρονολογούνται ήδη από τη **Συμφωνία Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας**²⁴¹, η οποία υπεγράφη στις 12.9.1963 και ετέθη σε ισχύ την 1.1.1964. Στόχος της Συμφωνίας Συνδέσεως είναι "η προαγωγή συνεχών και ισόρροπων εμπορικών και οικονομικών σχέσεων λαμβάνοντας πλήρως υπ' όψη την ανάγκη ταχείας αναπτύξεως της τουρκικής οικονομίας και ανυψώσεως του βιοτικού επιπέδου και του βαθμού απασχόλησης του τουρκικού λαού". Για την υλοποίηση των στόχων της Συμφωνίας προβλέφθηκε η εγκαθίδρυση Τελωνειακής Ενώσεως ως έναρξη της οριστικής φάσεως στη σχέση συνδέσεως. Σταθμό στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, με ιδιαίτερο μάλιστα συμβολισμό, απετέλεσε η πορεία και αυτή καθαυτή η εγκαθίδρυση της *Τελωνειακής Ένωσης* (Τ.Ε.). Το Σύνταγμα του 1982 με την προβλεπόμενη μετάβαση της Τουρκίας σε πολιτική διακυβέρνηση αφενός και αφετέρου η αναγέννηση της ευρωπαϊκής δυναμικής της ολοκλήρωσης στα μέσα της δεκαετίας του '80 που σηματοδοτείται ιδίως με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (1986) προσδίδουν νέο ενδιαφέρον στις διμερείς σχέσεις. Τούτο τονίστηκε με την εκ μέρους της Τουρκίας υποβολή **αιτήσεως εντάξεως** (14.4.1987) που συνάντησε όμως το αρνητικό avis της Ε. Επιτροπής (18.12.1989). Η επιτευχθείσα τελικώς, στο πλαίσιο του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της 6.3.95, πολιτική συμφωνία για την υιοθέτηση της Τ.Ε. έμεινε γνωστή ως "**πακέτο της 6ης Μαρτίου**": το Συμβούλιο Συνδέσεως εξέδωσε Ψήφισμα (108/95) για την ανάπτυξη της συνεργασίας ΕΕ-Τουρκίας σε διάφορους τομείς, περιλαμβανομένου του πολιτικού διαλόγου, η Ε. Επιτροπή κυκλοφόρησε δήλωση σχετικά με την επανάληψη της χρηματοδοτικής συνεργασίας, ενώ καθορίστηκε ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κύπρο θα αρχίσουν έξι μήνες μετά την ολοκλήρωση της τότε Διακυβερνητικής Διάσκεψης. Σε περαιτέρω διεύρυνση της ΤΕ στοχεύουν οι αρξάμενες (Οκτώβριος 2000) διαπραγματεύσεις με στόχο τη φιλελευθεροποίηση των τομέων Υπηρεσιών και Δημόσιων Προμηθειών. Κύρια όργανο της σχέσεως συνδέσεως είναι το Συμβούλιο

---

²⁴¹ Σύμβαση της Άγκυρας

Συνδέσεως (Σ.Σ.) με αρμοδιότητα τη λήψη αποφάσεων, τον έλεγχο της εφαρμογής τους, την επίλυση διαφορών αλλά και γενικότερα να λειτουργεί ως forum διαβουλεύσεως των μερών. Το Σ Σ επαναδραστηριοποιήθηκε σε συνέχεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι (12/1999), οπότε η Τουρκία κατέστη υποψήφια χώρα. Στο πλαίσιο του νέου αυτού καθεστώτος της Τουρκίας, το Σ Σ κατέστη επίσης και όργανο παρακολούθησης ("monitoring") των υποχρεώσεων της Τουρκίας βάσει της Εταιρικής της Σχέσης.

II. Η Τουρκία στο πλαίσιο της διαδικασίας Διεύρυνσης - Η Προενταξιακή Στρατηγική.

Το άρθρο 28 της Συμφωνίας Σύνδεσης προέβλεπε τη δυνατότητα να εξετασθεί το ενδεχόμενο προσχώρησης της Τουρκίας στην ΕΕ, όταν η λειτουργία της Συμφωνίας θα έχει επιτρέψει την αποδοχή του κοινοτικού κεκτημένου από την πρώτη. Η Τουρκία υπέβαλε επίσημη αίτηση εντάξεως, η οποία επέσυρε την αρνητική γνώμη της Ε. Επιτροπής, που απεδέχθη το Συμβούλιο²⁴². Εκτοτε, όμως, τα δεδομένα μετεβλήθησαν με το τέλος της διαίρεσης της Ευρώπης και την πολιτική απόφαση για την απόδοση, στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, σαφούς ενταξιακής προοπτικής. Για το λόγο αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης²⁴³ θέσπισε συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία πρέπει να πληρούν οι υποψήφιοι προς ένταξη χώρες. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι²⁴⁴ αναγνωρίστηκε στην Τουρκία το καθεστώς της υποψήφιας χώρας. Η Τουρκία οφείλει, σύμφωνα με τα Συμπεράσματα του Ελσίνκι, να ακολουθήσει μια προενταξιακή στρατηγική προκειμένου να εκπληρώσει τα ενταξιακά κριτήρια, όπως αυτά έχουν ορισθεί σε σειρά Ευρωπαϊκών Συμβουλίων, με κύριο σημείο αναφοράς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης. Η Προενταξιακή Στρατηγική για την Τουρκία περιλαμβάνει τα εξής:

- 1. Προενταξιακό Κανονισμό**
- 2. Εταιρική σχέση**
- 3. Συγκεντρωτικό χρηματοδοτικό κανονισμό**
- 4. Πολιτικό διάλογο**
- 5. Διαδικασία αναλυτικής εξέτασης του κεκτημένου**

1 .Προενταξιακός Κανονισμός

Ο προενταξιακός κανονισμός αποτελεί τη νομική βάση της εταιρικής σχέσης. Αποφασίζετε με ομοφωνία στο Συμβούλιο ενώ απαιτείται απλή γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ο προενταξιακός κανονισμός υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της 26.2.2001

---

²⁴² 5.2.1990

²⁴³ 6/1993

²⁴⁴ Δεκ. 1999

2 .Εταιρική σχέση

Το κείμενο της Εταιρικής Σχέσης είναι κεφαλαιώδους σημασίας διότι περιέχει το νέο πλαίσιο της σχέσης της Τουρκίας με την Ε.Ε., δηλαδή τις υποχρεώσεις της τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο -βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα- προκειμένου αυτή να προσεγγίσει το κοινοτικό κεκτημένο. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκαίτεμποργκ ²⁴⁵ επιβεβαίωσε την κεντρική θέση της Εταιρικής Σχέσης, την οποία χαρακτήρισε "ακρογωνιαίο λίθο" της προενταξιακής στρατηγικής. Τα προβλεπόμενα από το Ελσίνκι θέματα της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και του Κυπριακού περιελήφθησαν:

- μεταξύ των Αρχών της Εταιρικής Σχέσης
- στα κεφάλαια με τον νέο τίτλο "Ενισχυμένος Πολιτικός Διάλογος και Πολιτικά Κριτήρια", το μεν Κυπριακό για βραχυπρόθεσμη η δε ειρηνική επίλυση των διαφορών για μεσοπρόθεσμη εκπλήρωση.

Μετά την τυπική της υιοθέτηση, τίθεται βεβαίως το θέμα της εφαρμογής της Εταιρικής Σχέσης και του μηχανισμού παρακολούθησής της. Έτσι:

- από τουρκικής πλευράς, ανακοινώθηκε (19/3/01) το Εθνικό Πρόγραμμα για την Υιοθέτηση του Κεκτημένου (εθνικό έγγραφο που απλώς ανακοινώνεται στην Ε.Ε.), Στη συνέχεια, υιοθετήθηκαν τέσσερις δέσμες ("πακέτα") μεταρρυθμίσεων που ανταποκρίνονται εν μέρει στις προτεραιότητες της Εταιρικής Σχέσης. Το τελευταίο εξ αυτών υιοθετήθηκε σχετικά πρόσφατα .Παραμένει, ωστόσο, ανοικτό ζήτημα η πλήρης και η ουσιαστική εφαρμογή τους ακόμη και μετά την υιοθέτηση εκτελεστικών πράξεων.
- από πλευράς Ε.Ε., η συμμόρφωση της Τουρκίας με τις δεσμεύσεις της εταιρικής σχέσης, παρακολουθείται :
  - ο από τις εντεταλμένες 8 Υποεπιτροπές του Συμβουλίου Συνδέσεως, την Επιτροπή Σύνδεσης και το ίδιο το Συμβούλιο Σύνδεσης σε υπουργικό επίπεδο από τις συναντήσεις πολιτικού διαλόγου (η τελευταία συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 31.01.2003)
  - ο επίσης, σημασία στον τομέα αυτό έχει η Τακτική Έκθεση Προόδου της Ε. Επιτροπής (η Έκθεση Προόδου 2002 δημοσιοποιήθηκε την 9.10.2002)

3 .Συγκεντρωτικός χρηματοδοτικός κανονισμός

Σύμφωνα με την §12 του Ελσίνκι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε τη θέσπιση ενιαίου κανονισμού προενταξιακής βοήθειας, τον οποίο το Συμβούλιο υιοθέτησε με ομοφωνία. Σε συνέχεια των αποφασισθέντων στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης (12-

---

²⁴⁵ 6/2001

13.12.2002), η προενταξιακή βοήθεια προς την Τουρκία πρόκειται να "αυξηθεί σημαντικά".

4. Ενισχυμένος Πολιτικός διάλογος

Σύμφωνα με την §12 των Συμπερασμάτων του Ελσίνκι, η προενταξιακή στρατηγική για την Τουρκία περιλαμβάνει ενισχυμένο πολιτικό διάλογο με έμφαση στην πρόοδο για την εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων προσχώρησης ιδίως όσον αφορά στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και στα θέματα που αναφέρονται στην §4 και στην §9α (ειρηνική διευθέτηση διαφορών και ενίσχυση προσπάθειας για επίλυση του κυπριακού). Ο εν λόγω πολιτικός διάλογος δε συνιστά απλή ανταλλαγή απόψεων, αλλά όπως προκύπτει από τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, έχει προενταξιακό χαρακτήρα. Έχει ως στόχο την παρακολούθηση και τον έλεγχο της πορείας της Τουρκίας για την πλήρωση των πολιτικών κριτηρίων, τα οποία η Τουρκία είναι η μόνη μεταξύ των υποψηφίων που δεν πληροί. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι οι προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επί του Εγγράφου Στρατηγικής²⁴⁶ περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, και την ενίσχυση αυτού του διαύλου επικοινωνίας με την Τουρκία. Συναντήσεις πολιτικού διαλόγου διεξάγονται συνήθως δύο φορές σε κάθε Προεδρία, σε επίπεδο Πολιτικών Διευθυντών. Κατά τη διάρκεια της ελληνικής Προεδρίας θα διεξαχθεί, επιπροσθέτως, συνάντηση και σε υπουργικό επίπεδο. Τέλος, ας σημειωθεί ότι και το Συμβούλιο Σύνδεσης προβλέπει διεξαγωγή πολιτικού διαλόγου στους κόλπους του.

5. Η διαδικασία αναλυτικής εξέτασης του κекτημένου/νομοθετικού ελέγχου

Το ΕΣ Ελσίνκι προέβλεψε τη διαδικασία αναλυτικής εξέτασης του κекτημένου, η οποία και εφαρμόζεται μέσω των προαναφερόμενων 8 Υποεπιτροπών, προκειμένου η Τουρκία να προσεγγίσει το κекτημένο. Τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια του Λάκεν και της Κοπεγχάγης προνόησαν για την εντατικοποίηση αυτής της διεργασίας νομοθετικού ελέγχου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα ήδη προσφέρει διμερή τεχνική βοήθεια στην Τουρκία σε σημαντικούς τομείς του κοινοτικού κекτημένου. Αυτό πραγματοποιείται με εκατέρωθεν διμερείς επισκέψεις και ανταλλαγές εμπειρογνομόνων.

III. Αποτίμηση - Η Έκθεση Προόδου του 2002

Την 9η/10/02, η Ε. Επιτροπή κυκλοφόρησε την τακτική της Έκθεση Προόδου του 2002 για την Τουρκία. Παρά τη μνεία των πολιτικών μεταρρυθμίσεων και της πολιτικής βούλησης που τις συνοδεύει, η Έκθεση είναι σαφής όσον αφορά την έλλειψη προόδου στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων αλλά και στο μεγάλο αριθμό των μέτρων που απομένει ακόμη να ληφθούν. Για το Κυπριακό, η Έκθεση Προόδου καλύπτει την περίοδο πριν την υποβολή των προτάσεων του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών.

---

²⁴⁶ "Strategy Paper"

IV. Οι εισηγήσεις της Ε. Επιτροπής - Οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης

Η Ε. Επιτροπή, στο Κείμενο Στρατηγικής, εισηγήθηκε ιδίως τα εξής για το μέλλον των Ευρωτουρκικών σχέσεων:

- Αναθεώρηση της Εταιρικής Σχέσης
- Χρήση του ενισχυμένου πολιτικού διαλόγου για την εις βάθος συζήτηση των τριών ευαίσθητων ζητημάτων (ανθρώπινα δικαιώματα, Κυπριακό, ειρηνική διευθέτηση διαφορών)
- Συνέχιση της διαδικασίας αναλυτικής εξέτασης του κεκτημένου
- Εμβάθυνση της Τελωνειακής Ένωσης, ιδίως στον τομέα των υπηρεσιών και δημοσίων προμηθειών
- Έμφαση στο κεφάλαιο Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις και στη συμμετοχή της Τουρκίας στα κοινοτικά προγράμματα
- Αύξηση της προενταξιακής βοήθειας

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών²⁴⁷, οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων της ΕΕ χαιρέτισαν την πρόοδο που έχει πραγματοποιήσει η Τουρκία προς την κατεύθυνση της πλήρωσης των πολιτικών κριτηρίων. Διαπίστωσαν, ως εκ τούτου, ότι έχει έλθει στο προσκήνιο το θέμα της έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Ανέθεσαν στο Συμβούλιο να προετοιμάσει τα στοιχεία εκείνα που θα επέτρεπαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης να λάβει αποφάσεις για την επόμενη φάση της προενταξιακής στρατηγικής της Τουρκίας, επί τη βάση των συμπερασμάτων των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων του Ελσίνκι, του Λάκεν και της Σεβίλλης. Στην Κοπεγχάγη²⁴⁸, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναγνώρισε την εδραιωμένη πρόθεση της νέας τουρκικής κυβέρνησης να προχωρήσει περαιτέρω στην οδό των μεταρρυθμίσεων και την παρότρυνε να αντιμετωπίσει ταχέως όλες τις εναπομένουσες ελλείψεις σχετικά με τα πολιτικά κριτήρια, όχι μόνο όσον αφορά τη νομοθεσία, αλλά κυρίως όσον αφορά την εφαρμογή. Σε μία ιστορική του απόφαση για τις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, ανέφερε ότι το "εφόσον Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2004, βάσει έκθεσης και σύστασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αποφασίσει ότι η Τουρκία πληροί τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα αρχίσει χωρίς καθυστέρηση ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία". Περαιτέρω, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης αποφάσισε ότι "προκειμένου να βοηθηθεί η Τουρκία στην πορεία προς την προσχώρηση, θα ενισχυθεί η ενταξιακή στρατηγική για την Τουρκία. Ακόμη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή " καλείται να υποβάλει πρόταση αναθεωρημένης Εταιρικής Σχέσης και να ενισχύσει τη διαδικασία νομοθετικού ελέγχου. Παράλληλα, η Τελωνειακή Ένωση ΕΚ-Τουρκίας θα πρέπει να αποκτήσει μεγαλύτερη έκταση και βάθος. Η Ένωση θα αυξήσει σημαντικά την προενταξιακή χρηματοδοτική της βοήθεια προς την Τουρκία".

²⁴⁷ 24-25/10/02

²⁴⁸ 12-13.12.2002

Από το 2004, η εν λόγω βοήθεια θα χρηματοδοτείται από το κεφάλαιο του κοινοτικού προϋπολογισμού "προενταξιακές δαπάνες".

V. Πρόγραμμα εργασίας της ελληνικής Προεδρίας για τη Διεύρυνση / η περίπτωση της Τουρκίας

Στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων και Εξωτερικών σχέσεων της 27-28.01.2003, η ελληνική Προεδρία παρουσίασε τις προτεραιότητες της όσον αφορά τη Διεύρυνση γενικά. Ειδικά ως προς την Τουρκία, αναφέρονται τα εξής: "Η ελληνική Προεδρία θα αγωνισθεί με ενεργητικότητα προκειμένου να ενδυναμωθεί περαιτέρω η ενταξιακή στρατηγική για την Τουρκία. Η τουρκική κυβέρνηση θα ενθαρρυνθεί και θα υποστηριχθεί στη δεδηλωμένη πολιτική της για μεταρρυθμίσεις και εκδημοκρατισμό. Η διαδικασία μεταρρυθμίσεων στην Τουρκία θα διευκολυνθεί μέσω της κατανομής σημαντικών πρόσθετων πόρων. Η πρόοδος στην κατεύθυνση της πλήρους συμμόρφωσης με τα πολιτικά κριτήρια για προσχώρηση θα εξακολουθήσει να παρακολουθείται στενά. Το Συμβούλιο Σύνδεσης που θα συγκληθεί τον Απρίλιο 2003 θα αποτιμήσει την πρόοδο από την πλευρά της Τουρκίας και θα σηματοδοτήσει τη νέα αναβαθμισμένη κατάσταση πραγμάτων στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας. Ο ενισχυμένος πολιτικός διάλογος ανάμεσα στην ΕΕ και την Τουρκία θα προωθηθεί και αυτός εντατικά. Η Προεδρία θα μεριμνήσει επίσης και για την υιοθέτηση αναθεωρημένης Εταιρικής Σχέσης. Προτεραιότητα θα δοθεί επίσης στην εντατικοποίηση της διαδικασίας νομοθετικού ελέγχου, στην περαιτέρω εμπάθυνση της Τελωνειακής Ένωσης και στην ενίσχυση της συνεργασίας στο πεδίο της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων".

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

A) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΝΟΣ ΈΛΛΗΝΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ

Η ελληνική εξωτερική πολιτική εδράζεται σε ένα σύνολο αρχών που αφορούν στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη σταθερότητα και το απαραβίαστο των συνόρων, την ειρηνική διευθέτηση των διμερών διαφορών στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου, συμπεριλαμβανομένης και της δυνατότητας προσφυγής στο Δικαστήριο της Χάγης. Είναι μια πολιτική που στοχεύει με ουσιαστικές τολμηρές πρωτοβουλίες να διαμορφώσει ένα πλαίσιο αρχών και κανόνων, δημοκρατίας και δικαίου, που θα ισχύουν στην ευρύτερη περιοχή μας. Καθώς μάλιστα συστατικό κομμάτι αυτού του χώρου αποτελεί και η Τουρκία, η πολιτική της Ελλάδας απέναντί της δεν θα μπορούσε παρά να είναι συνεπής με την πολιτική της για ολόκληρη την περιοχή. Η ελληνική εξωτερική πολιτική που υλοποιείται, είναι πολιτική πρωτοβουλιών έναντι της Τουρκίας. Η Ελλάδα επέλεξε μια πολιτική πρωτοβουλιών στην σχέση της με την Τουρκία, πιστεύοντας ότι στην εποχή αυτή της παγκοσμιοποίησης, αλλά και της ενίσχυσης των περιφερειακών ενώσεων, τα εθνικά ζητήματα θα τεθούν σε ένα πεδίο που διαθέτει μία δυνατότητα προσέγγισης των προβλημάτων πιο αποτελεσματική. Οι πρωτοβουλίες αυτές εντάσσονται στη γενικότερη προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής που Όλες οι χώρες της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων επιδιώκουν να γίνουν μέλη της μεγάλης οικογένειας που είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και αυτό είναι ουσιαστικά το κυριότερο στοιχείο που δημιουργεί μια νέα δυναμική, ένα νέο πρίσμα στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένων και των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Συστατικό κομμάτι του ευρωπαϊκού χώρου αποτελεί και η Τουρκία και η πολιτική της Ελλάδας απέναντί της δεν θα μπορούσε παρά να είναι συνεπής με την πολιτική που ακολουθεί για ολόκληρη την περιοχή ακολουθεί η Ελλάδα στην ευρύτερη βαλκανική περιοχή. Αυτό το πλαίσιο αρχών και συνέπειας συνεπάγεται και την επιλογή από μέρους της Ελλάδος μιας πολιτικής πρωτοβουλιών στις σχέσεις της με την Τουρκία. Το νέο πεδίο στο οποίο η ελληνική πολιτική επέλεξε να αναπτυχθεί, δεν είναι άλλο από αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα θα χαιρετίσει κάθε ουσιαστική κίνηση της Τουρκίας που θα συμβάλει στην άμβλυνση των ελληνοτουρκικών εντάσεων και στη λειτουργία των διμερών σχέσεων μέσα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συνθηκών, που είναι και η βασική αρχή για μια ειλικρινή και εποικοδομητική σχέση. Δεν είναι τυχαίο ότι μέσα από την οδύνη και τον πόνο των καταστροφικών σεισμών που έπληξαν και τις δύο χώρες τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο 1999 αναδείχθηκε με εξαιρετικά έντονο τρόπο το στοιχείο της αλληλεγγύης μεταξύ των δυο λαών, του ελληνικού και του τουρκικού. Μια αλληλεγγύη, η οποία ξεπέρασε την ανθρωπιστική διάσταση και έδωσε ένα σαφές πολιτικό μήνυμα. Περισσότερο όμως από όλα, κατέρριψε τον ίδιο το μύθο, ο οποίος είχε καλλιεργηθεί επίμονα, ιδιαίτερα από την τουρκοκυπριακή ηγεσία, ότι οι Έλληνες και οι Τούρκοι είναι "αιώνιοι εχθροί" και δεν μπορούν να συμβιώσουν. Απεναντίας, είναι αυτή η ίδια ηγεσία που συστηματικά υψώνει τεχνητά εμπόδια παρακωλύοντας τις επαφές ανάμεσα σε ανθρώπους των δύο κοινοτήτων. Αυτός ο μύθος διαλύθηκε από τη διπλωματία των ίδιων των πολιτών, που έστειλαν ένα μήνυμα ειρήνης, ένα μήνυμα συνεργασίας, καταρρίπτοντας τις ιστορικές αυτές αναλήθειες. Η πολιτική την οποία επέλεξε να ακολουθήσει η Ελλάδα απέναντι στην Τουρκία συνεπάγεται την εξέταση των προβλημάτων σε ένα διαφορετικό επίπεδο, αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση την επιθυμία της Τουρκίας να προσεγγίσει την ΕΕ και τις Ευρωπαϊκές δομές. Η Ελλάδα στηρίζει τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας. Παράλληλα τονίζει ότι προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός θα πρέπει και η Τουρκία να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις όλων των υποψηφίων για ένταξη στην Ε.Ε. Η αναγκαία προσαρμογή της Τουρκίας θα βοηθήσει και στην επίλυση όλων των

προβλημάτων που σκιάζουν τις σχέσεις με την Ελλάδα. Ταυτόχρονα τίθεται ολόκληρη η Ευρώπη και η Δύση γενικότερα ενώπιον και των δικών τους ευθυνών. Μπροστά στα μεγάλα ζητήματα της περιοχής όλοι θα έπρεπε να αναλάβουν τις ευθύνες τους. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα κατέστησε επίσης σαφές ότι όλοι έχουν θέση και όλοι ανεξαιρέτως είναι ευπρόσδεκτοι, με την προϋπόθεση όμως ότι θα σεβαστούν τους κανόνες πάνω στους οποίους οικοδομήθηκε η ευρωπαϊκή ιδέα και αρχιτεκτονική. Συνεπώς, η ελληνική προσέγγιση είχε ως στόχο την επαναφορά στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ευρώ-τουρκικών σχέσεων, όπως είναι το Κυπριακό (στο ενταξιακό και στο πολιτικό του σκέλος), ζητήματα που αφορούν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά και γενικότερα θέματα που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της Τουρκίας, συνδέοντας με τη συμπεριφορά της Τουρκίας και τους κοινοτικούς μηχανισμούς ελέγχου, στη βάση συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος. Με την απόφαση της Διάσκεψης Κορυφής του Ελσίνκι, το Δεκέμβριο 1999, για την αποδοχή της Τουρκίας ως υποψήφιας για ένταξη, εισάγεται, για πρώτη φορά μετά από πάρα πολλά χρόνια ένα νέο στοιχείο, μια προοπτική για ένα νέο δυναμισμό και πιθανή λύση του Κυπριακού προβλήματος. Από πλευράς Τουρκίας, η διαώνιση της στάσης της έναντι του Κυπριακού και η δημιουργία εντάσεων σε βάρος της Ελλάδας, δεν συνάδει, πλέον, με το πλαίσιο των υποχρεώσεων που ανέλαβε ως υποψήφια χώρα της Ένωσης. Η Ελλάδα προχώρησε σε εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων με πλήρη αξιοποίηση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι. Με πλήρη αξιοποίηση του νέου κοινοτικού πλαισίου που "περιβάλλει" τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η δημιουργία σχέσεων συνεργασίας με τη γείτονα χώρα αποτελεί επιδίωξη της εξωτερικής πολιτικής. Η Ελλάδα δηλώνει με τον πιο επίσημο τρόπο, ότι τα εθνικά της συμφέροντα, η ασφάλειά της, η ευμάρειά της ικανοποιούνται καλύτερα από μια Τουρκία δημοκρατική με ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Η Ελλάδα είναι υπέρ της ευρωτουρκικής προσέγγισης και θέλει αυτή η προσέγγιση να είναι συμφέρουσα για όλους και ειδικά για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Το Ελσίνκι είναι μια νίκη προς το κοινό συμφέρον. Η Ελλάδα παρέμεινε σταθερή και συνεπής στις βασικές της θέσεις, ανέπτυξε μια νέα δυναμική αναστρέφοντας το κλίμα με τις πρωτοβουλίες μας και αξιοποίησε το ευρωπαϊκό πλαίσιο στο οποίο εντάχθηκαν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας σημαίνει πραγματική δυνατότητα καλύτερης προάσπισης και ικανοποίησης πάγιων εθνικών στόχων της Ελλάδας και ενίσχυση της δυναμικότητας της ελληνικής οικονομίας μέσα από την ανάπτυξη των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας σημαίνει τελικά μεγαλύτερη ασφάλεια στην περιοχή.

B) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΝΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ

Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι μακριά από τη συμφωνία σχετικά με μια λύση που θα φέρει τέλος στην διαμάχη αυτή. Τα τελευταία γεγονότα που αφορούσαν τις διμερείς τους

σχέσεις (αναφέρθηκαν αναλυτικά σε προηγούμενο κεφάλαιο) σε συνδυασμό με τους δύο καταστρεπτικούς σεισμούς και στις δύο χώρες που τις έφεραν πιο κοντά, ίσως και να έχουν δημιουργήσει πιο πρόσφορο έδαφος για την επίτευξη μιας συμφωνίας. Οι τρέχουσες κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι επίσης πιο ανοικτές στη συνδιαλλαγή απ' ό,τι στο παρελθόν. Συνδυάζοντας τις βελτιωμένες σχέσεις των τελευταίων ετών και με οδηγό συμφωνίες όπως η Διακήρυξη της Βέρνης, η συνεδρίαση του Davos, και η κοινή Διακήρυξη της Μαδρίτης θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα νέο ψήφισμα που θα αποτελούσε την οριστική λύση. Πρέπει επίσης να σταματήσουν τα πολιτικά παιχνίδια τους, και να υπάρξει μία αμφίδρομη ώθηση ώστε να πάρουν τελικά σοβαρά την επίλυση της σύγκρουσης, να κάνουν τις διμερείς παραχωρήσεις στο όνομα μιας ειρηνικότερης και ακμάζουσας κατάστασης. Τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης των προηγούμενων ετών είναι μια μεγάλη αφετηρία και βοηθούν στην εγκατάσταση των βάσεων για την αμοιβαία εμπιστοσύνη. Τα αμοιβαία πολιτικοοικονομικά κέρδη ενός επόμενου ψηφίσματος ξεπερνούν τα μεμονωμένα πολιτικοστρατιωτικά οφέλη της κάθε πλευράς που οδηγούσαν μόνο στο αδιέξοδο για την ειρήνη. Επίσης, σημαντική θα ήταν και η συνεισφορά και η συμμετοχή και η ενεργός δέσμευση ενός τρίτου (π.χ. Ο.Η.Ε., Ε.Ε., Ν.Α.Τ.Ο) ο οποίος θα παρέχει την αμεροληψία, την πίεση, και την υποστήριξη για να κάνουν αυτό να συμβεί. Πολλά εμπόδια στη συμφιλίωση υπάρχουν ακόμα και πρέπει να υπερνικηθούν. Υπάρχει μια έλλειψη ελληνικής και τουρκικής εμπιστοσύνης που η προσέγγιση που προτείνεται από την άλλη πλευρά θα οδηγούσε σε δίκαια λύση και θα είχε δίκαια αποτελέσματα. Και το πιο σημαντικό, η κυρίαρχη δυσπιστία και η βαθιά αίσθηση του εθνικισμού εμμένουν. Η Ελλάδα και η Τουρκία πρέπει και οι δύο να προσπαθήσουν σκληρότερα να υπερνικήσουν αυτά τα αντικίνητρα, η ειρήνη, η σταθερότητα, και η κοινή ασφάλεια θα ωφελούν και τους δύο. Δεν απαιτείται κάτι τρομερό από διπλωματικής άποψης για την λύση, το βασικό είναι η προθυμία και η τελική επιθυμία προκειμένου να αποκτηθεί μια αμοιβαία ευεργετική λύση. Τα ζητήματα είναι σε αυτήν την περίπτωση σύνθετα και οι παράγοντες που εξετάζουν, συμπεριλαμβανομένων όχι μόνο των εδαφικών αξιώσεων αλλά και τον εθνικισμό και το έθνος, είναι πολλοί. Αλλά εάν στην πραγματικότητα μπορούν να ταρακουνηθούν από τα βάθρα στα οποία έχουν σταθεί για τόσο πολύ καιρό σημαίνει ότι όντως πλέον ο καιρός είναι έτοιμος για μεγάλες αλλαγές στις σχέσεις δύο χωρών που ή έχθρα τους και οι διαμάχες τους αποτελούσαν πάντα σημαντικά κεφάλαια σε όλα τα βιβλία της ιστορίας σε όποια περίοδο και αν αναφέρονται.

Παράρτημα 1

Η Διάταξη του Διεθνούς Δικαστηρίου για τη Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου

[Αίτηση για λήψη προσωρινών μέτρων]

Η μετάφραση παρατίθεται όπως διανεμήθηκε στον τύπο της εποχής από το Υπουργείο των Εξωτερικών, στην καθαρεύουσα, με ορισμένες διορθωτικές επεμβάσεις για λόγους νομικής ακριβολογίας. Στην μετάφραση προστέθηκαν επίσης οι αριθμοί των παραγράφων του αιτιολογικού της Διάταξης.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ

11 Σεπτεμβρίου 1976

Υπόθεσις Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου
(Ελλάδα κατά Τουρκίας)

Αίτηση για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων προστασίας.

ΔΙΑΤΑΞΗ

Παρόντες: Πρόεδρος: Jimenez de Arechaga, Αντιπρόεδρος Negendra Singh,

Δικασταί: Forster, Gros, Lachs, Dillard, Morozov, Sir Humphrey Waldock, Ruda, Mosler, Elias, Tarazi, Δικαστής «Ad Hoc» Στασινόπουλος, Γραμματεύς: Aquarone. «Το Διεθνές Δικαστήριον έχον την ως άνω σύνθεσιν, διασκεφθέν, λαβόν υπ' όψιν τα άρθρα 41 και 48 του Καταστατικού του Δικαστηρίου, λαβόν υπ' όψιν το άρθρον 66 του Κανονισμού του Δικαστηρίου, λαβόν υπ' όψιν την προσφυγήν της Ελλάδος, καταχωρηθείσαν εις την γραμματείαν του Δικαστηρίου την ΙΟην Αυγούστου, η οποία εισάγει διαδικασία κατά της Τουρκίας εν σχέσει προς μίαν διαφοράν αφορώσαν την οριοθέτησιν της υφαλοκρηπίδος ήτις

ανήκει εις την Ελλάδα και την Τουρκίαν εις το Αιγαίον και αφορώσαν εις τα αντίστοιχα νόμιμα δικαιώματα των ως άνω κρατών εξερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου,

εκδίδει την παρακάτω Διάταξιν:

[1]. Επειδή η ως άνω αναφερομένη προσφυγή προσδιορίζει ως βάσιν δικαιοδοσίας το άρθρον 17 της Γενικής Πράξεως διά την Ειρηνικήν Επίλυσιν των Διεθνών Διαφορών του 1928, εν συνδυασμώ προς τα άρθρα 36 παράγραφος 1 και 37 του Καταστατικού του Δικαστηρίου και το Κοινόν Ανακοινωθέν εκδοθέν εν Βρυξέλλαις, την 3 Ιην Μαΐου 1975 και αιτείται όπως το δικαστήριο κρίνει και αποφασίσει:

(i). Ότι οι ελληνικαί νήσοι (προσδιοριζόμεναι εν τη προσφυγή ως μέρος του ελληνικού εδάφους) δικαιούνται του τμήματος της υφαλοκρηπίδος το οποίον ανήκει εις αυτάς, συμφώνως προς τας εφαρμοσθείσας αρχάς και κανόνας του διεθνούς δικαίου.

(ii). Ποία είναι η πορεία του ορίου (ή των ορίων) μεταξύ των τμημάτων της υφαλοκρηπίδος που ανήκουν εις την Ελλάδα και την Τουρκίαν εις το Αιγαίον, συμφώνως προς τας αρχάς και τους κανόνας του διεθνούς δικαίου τους οποίους το δικαστήριο θα προσδιορίση ότι είναι εφαρμοστέοι διά την οριοθέτησιν της υφαλοκρηπίδος εις τας ανωτέρω περιοχάς του Αιγαίου.

(Hi). Ότι η Ελλάς δικαιούται να ασκήση υπεράνω της υφαλοκρηπίδος της κυριαρχικά και αποκλειστικά δικαιώματα επί των σκοπών ερεύνης και εξερευνήσεως αυτής και εκμεταλλεύσεως του φυσικού αυτής πλούτου.

(iv). Ότι η Τουρκία δεν δικαιούται να αναλάβη οιαδήποτε δραστηριότητα επί της ελληνικής υφαλοκρηπίδος, είτε εξερευνούσα, είτε εκμεταλλευόμενη, είτε διεξάγουσα ερευνάς ή άλλως πως χωρίς την συναίνεσιν της Ελλάδος.

(v). Ότι αι περιγραφείσαι εν τη προσφυγή δραστηριότητες της Τουρκίας συνιστούν παράβασιν των κυριαρχικών και αποκλειστικών δικαιωμάτων της Ελλάδος όπως αυτή εξερευνά και εκμεταλλεύεται την υφαλοκρηπίδα της ή όπως επιτρέπει επιστημονικήν έρευναν αναφορικώς προς την υφαλοκρηπίδα.

(vi). Όπως η Τουρκία μη συνέχιση περαιτέρω δραστηριότητες ως περιεγράφησαν ανωτέρω εις την υποπαράγραφον (iv) ε-

ντός των ορίων της υφαλοκρηπίδος τα οποία το Δικαστήριο θα κρίνη ότι ανήκουν εις την Ελλάδα.

[2]. Λαβόν υπ' όψιν την από 10ης Αυγούστου 1976 αίτησιν καταχωριθείσαν εις την γραμματείαν την ιδίαν ημέραν διά της οποίας η κυβέρνησις της Ελλάδος, βασιζόμενη επί του άρθρου 33 της Γενικής Πράξεως του 1928 διά την Ειρηνικήν Επίλυσιν των Διεθνών Διαφορών και επί του άρθρου 41 του Καταστατικού και του άρθρου 66 του Κανονισμού του Δικαστηρίου ζητεί από το Δικαστήριο να λάβη, εν αναμονή της τελικής αποφάσεως επί της υποθέσεως, ήτις εισήχθη ενώπιον του διά της προσφυγής της ίδιας ημέρας, τα ακόλουθα προσωρινά μέτρα προστασίας.

«Η Ελλάς... ζητεί από το Δικαστήριο να διάταξη όπως αι κυβερνήσεις και της Ελλάδος και της Τουρκίας:

(1). Εκτός εάν υπάρξη συναίνεσις μιας εκάστης και εν αναμονή της τελικής κρίσεως του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως, απέχουν από πάσαν δραστηριότητα εξερευνήσεως ή οιανδήποτε επιστημονικήν έρευναν αναφορικός με τας περιοχάς της υφαλοκρηπίδας εντός των οποίων η Τουρκία παρεχώρησε τοιαύτην έγκρισιν ή άδειαν ή προσκειμένας προς τας νήσους, ή άλλως, εν αμφισβητήσει εις την παρούσαν υπόθεσιν.

(2). Απέχουν από της λήψεως περαιτέρω στρατιωτικών μέτρων ή ενεργειών, αι οποίαι δύνανται να θέσουν εν κινδύνω τας ειρηνικός των σχέσεις».

[3]. Επειδή την ημέραν κατά την οποίαν η προσφυγή και το αίτημα διά την επιβολήν ασφαλιστικών μέτρων προστασίας κατεχωρίσθησαν, αντίγραφον εκάστης ενεχειρίσθη υπό του γραμματέως εις τον πρέσβυν της Τουρκίας, εν Ολλανδία, όστις είναι το μέσον επικοινωνίας καθωρισθέν γενικώς υπό της κυβερνήσεως της Τουρκίας δι'ανακοινώσεως απευθυνόμενης-προς αυτήν την κυβέρνησιν υπό του Δικαστηρίου, συμφώνως προς το Καταστατικόν και τον Κανονισμόν του Δικαστηρίου.

[4]. Επειδή κατ' εφαρμογήν του άρθρου 40 παράγραφος 3 του Καταστατικού και το άρθρον 37 παράγραφος 2 του Κανονισμού του Δικαστηρίου, αντίγραφα της προσφυγής διεβιβάσθησαν εις τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών, μέσω του Γενικού Γραμματέως και εις άλλα κράτη δικαιούμενα να εμφανισθούν ενώπιον του Δικαστηρίου.

[5]. Επειδή κατ' εφαρμογήν του άρθρου 31 παράγραφος 3 του

Καταστατικού η κυβέρνηση της Ελλάδος επέλεξε την αυτού εξοχότητα τον κ. Μιχαήλ Στασινόπουλον, πρώην Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, πρώην πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας να μετάσχη ως δικαστής *ad hoc* επί της υποθέσεως και επειδή η κυβέρνηση της Τουρκίας δεν εζήτησε να άσκηση το δικαίωμα το οποίον της παρέχεται υπό του προαναφερθέντος άρθρου ίνα επιλέξη δικαστήν *ad hoc*.

[6]. Επειδή την 18ην Αυγούστου 1976 αι κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας ειδοποιήθησαν ότι θα ελάμβανε χώρα συζήτησις επ' ακροατηρίω, αρχομένης την 25ην Αυγούστου 1976, ίνα δοθή εις τα δύο μέρη ευκαιρία όπως εκθέσουν τας παρατηρήσεις των επί του ελληνικού αιτήματος περί λήψεως ασφαλιστικών μέτρων προστασίας.

[7]. Επειδή την 26ην Αυγούστου επιστολή χρονολογουμένη από 25ης Αυγούστου 1976 κατετέθη εις την γραμματείαν εκ μέρους του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, περιέχουσα τας παρατηρήσεις της τουρκικής κυβερνήσεως επί της αιτήσεως της κυβερνήσεως της Ελλάδος περί ασφαλιστικών μέτρων χρονολογουμένου από 10ης Αυγούστου 1976.

[8]. Επειδή διά των προρηθεισών παρατηρήσεων η τουρκική κυβέρνηση ισχυρίσθη ότι η αίτησις της Ελλάδος είναι πρόωρος, ότι το Δικαστήριον δεν έχει δικαιοδοσίαν όπως επιληφθή της αιτήσεως και ότι τα προσωρινά μέτρα προστασίας άτινα εζητήθησαν δεν είναι αναγκαία διά την προστασίαν των υπό της Ελλάδος διεκδικουμένων δικαιωμάτων. Επειδή κατ' ακολουθίαν η τουρκική κυβέρνηση εισηγήθη όπως η ελληνική αίτησις περί προσωρινών μέτρων απορριφθή και εν όψει της αναρμοδιότητος ητήσατο προς το δικαστήριον να διαγράψη την υπόθεσιν εκ του πινακίου και επειδή αντιπρόσωπος της Τουρκίας ενώπιον του Δικαστηρίου δεν ορίσθη.

[9]. Επειδή κατά τας επ' ακροατηρίω συζητήσεις αίτινες έλαβον χώραν την 25ην, την 26ην και 27ην Αυγούστου 1976 παρέστησαν ενώπιον του Δικαστηρίου οι αντιπρόσωποι σύμβουλοι και έτεροι εμπειρογνώμονες της κυβερνήσεως της Ελλάδος.

[10]. Άκουσαν τας προφορικός παρατηρήσεις επί της αιτήσεως περί προσωρινών μέτρων εκ μέρους της κυβερνήσεως της Ελλάδος, εκτεθείσας, υπό της αυτού εξοχότητος του κ. Νικολάου Καρανδρέα, του καθηγητού κ. Κων. Ευσταθιάδη, του κα-

θηγητού κ. D.P. O' Connell και του καθηγητού κ. Roger Pinto, και τας δοθείσας απαντήσεις εκ μέρους της ως άνω κυβερνήσεως εις μίαν ερώτησιν του Δικαστηρίου και μίαν ερώτησιν ενός εκ των μελών του.

[11]. Λαβόν υπό σημείωσιν και γραπτήν απάντησιν ήτις εδόθη υπό του αντιπροσώπου της Ελλάδος την 28 Αυγούστου 1976 εις ερώτησιν ήτις του ετέθη υπό μέλους του Δικαστηρίου.

[12]. Λαβόν υπό σημείωσιν ότι τα τελικά αιτήματα της κυβερνήσεως της Ελλάδος υποβληθέντα κατά την συζήτησιν της 25ης Αυγούστου 1976 και καταχωρηθέντα εις τα πρακτικά ήσαν ότι «Η Ελλάς διατηρεί τα αιτήματα άτινα περιέχονται εν τη αιτήσει της της 17ης Αυγούστου περί λήψεως προσωρινών μέτρων προστασίας» και ούτω ητήσαντο την λήψιν των εν τη ανωτέρω παραγράφω [2] εκτιθεμένων μέτρων.

[13]. Επισημαίνον ότι η κυβέρνησις της Τουρκίας δεν εξεπροσωπήθη κατά τας συζητήσεις και επειδή η μη εμφάνισις ενός εκ των ενδιαφερομένων κρατών δεν δύναται να αποτελέση εμπόδιον διά την λήψιν προσωρινών μέτρων προστασίας.

[14]. Επειδή εις τας κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας εδόθη η ευκαιρία διατυπώσεως των παρατηρήσεων επί της αιτήσεως περί λήψεως ασφαλιστικών μέτρων προστασίας.

[15]. Επειδή τα δικαιώματα επί των οποίων η Ελλάς υποστηρίζει ότι δικαιούνται προστασίας διά της λήψεως ασφαλιστικών μέτρων, προσδιορίζονται εις την από 10 Αυγούστου 1976 αίτησίν της, ως ακολούθως:

(i). Τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος προς τον σκοπόν της ερεύνης, εξερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως της υφαλοκρηπίδος της ανηκούσης εις την Ελλάδα και της προσκείμενης εις τας νήσους της Σαμοθράκης, Λήμνου, Αγίου Ευστρατίου, Λέσβου, Χίου, Ψαρών, Αντιπαρών, Σάμου, Ικαρίας και όλων των νήσων του συμπλέγματος των Δωδεκανήσων (Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Κώς, Αστυπάλαια, Τήλος, Σύμη, Χάλκη, Ρόδος, Κάρπαθος κλπ.) του λοιπού καλουμένων των νήσων, τα οποία δικαιώματα είναι αποκλειστικά εν τη εννοία ότι εάν η Ελλάς δεν αναλάβη έρευνας επί της υφαλοκρηπίδος ή δεν εξερεύνηση αυτήν ή δεν εκμεταλλευθή τον φυσικόν της πλούτον, ουδείς δύναται να αναλάβη τας δραστηριότητας ταύτας ή να προβάλη απαίτησιν επί

της ως άνω υφαλοκρηπίδος χωρίς την ρητήν συναίνεσιν της Ελλάδος.

(Η). Το δικαίωμα της Ελλάδος προς εκτέλεσιν υπό της Τουρκίας των υποχρεώσεων της εμπεριεχομένων εις το άρθρον 2 παράγραφος 4 και άρθρον 33 του χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και εις το άρθρον 33 της Γενικής Πράξεως δι' Ειρηνικήν Επίλυσιν των Διεθνών Διαφορών, όπως απέχει από όλα τα μέτρα τα οποία είναι πιθανόν να επιδράσουν επιζημίως επί της εκτέλεσεως οιασδήποτε δικαστικής αποφάσεως εκδοθείσης κατά αυτήν την διαδικασίαν και όπως απέχει από οιασδήποτε ενεργείας η οποία δύναται να επιδείνωσιν ή να επεκτείνη την παρούσαν διαφοράν μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας.

(iii). Όλα τα δικαιώματα τα ανήκοντα εις την Ελλάδα συμφώνως προς την οριστικήν απόφασιν του Δικαστηρίου εις την παρούσαν διαδικασίαν.

[16]. Επειδή η κυβέρνησις της Ελλάδος εις την προσφυγήν της διά την λήψιν προσωρινών μέτρων ισχυρίζεται μεταξύ άλλων ότι εν συνεχεία της παραχωρήσεως υπό της Τουρκίας το 1973 αδειών εις την κρατικήν εταιρίαν πετρελαίων της Τουρκίας (ΤΡΑΟ) δι' ανεύρεσιν πετρελαίου καλυπτουσών μίαν περιοχήν ήτις κατεπάτει την υφαλοκρηπίδα ην διεκδικεί η Ελλάς ως ανήκουσα εις ωρισμένας ελληνικός νήσους του Αιγαίου, έλαβον χώρα διπλωματικά ανταλλαγαί απόψεων και συνομιλίας εν σχέσει προς μίαν διαφοράν μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας επί ωρισμένων περιοχών υφαλοκρηπίδος εις το Αιγαίον αλλά ουδεμία επίλυσις της διαφοράς αυτής επετεύχθη. Ότι την 15ην·Ιουλίου 1976 εγένετο μία αγγελία περί ερευνών ας θα επραγματοποιή το τουρκικόν σκάφος σεισμικών ερευνών, «ΜΤΑ Σισμίκ 1» εις την τουρκικήν χωρικήν θάλασσαν και εις την ανοικτήν θάλασσαν και εδηλώθη υπό επισήμων τουρκικών πηγών ότι το πλοίον δεν θα εσυνοδεύετο υπό πολεμικών σκαφών, αλλά ότι εν τούτοις θα ελαμβάνοντο άπαντα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διαπιστωθή αμέσως η οιαδήποτε επίθεσις εναντίον του πλοίου και να δοθή ταυτόχρονος απάντησις εις περίπτωσιν οιασδήποτε τοιαύτης επιθέσεως. Ότι την 6ην, 7ην και 8ην Αυγούστου το «Σισμίκ» παρατηρήθη εκτελούν σεισμικός ερευνάς επί περιοχών της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου, ας διεκδικεί η Ελλάς ως ανήκουσας εις αυτήν και επειδή η Ελλάς ισχυρίζεται ότι αι δραστηριότητες του

τουρκικού πλοίου αποτελούν παραβιάσεις των αποκλειστικών κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος ως προς την διερεύνησιν και την εκμετάλλευσιν της ανηκούσης εις την Ελλάδα υφαλοκρηπίδος.

[17]. Επειδή η Ελλάς ισχυρίζεται ότι η λήψις ασφαλιστικών μέτρων προστασίας δικαιολογείται εις την παρούσαν υπόθεσιν εκ των ακολούθων λόγων:

[i]. Εν σχέσει προς την προστασίαν των κυριαρχικών δικαιωμάτων διερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως άτινα διεκδικεί η Ελλάς και εν σχέσει προς το διεκδικούμενον υπό της Ελλάδος δικαίωμα σχετικώς με την καθ' ά ισχυρίζεται αυτή υποχρέωσιν της Τουρκίας να απόσχη από παντός μέτρου το οποίον θα ηδύνατο να παραβλάβη την εκτέλεσιν οιασδήποτε δικαστικής αποφάσεως επί τη βάσει ότι αι τουρκικαί εκχωρήσεις αδειών διερευνήσεως και αι δραστηριότητες διερευνήσεως δέον όπως τείνουν να προδικάσουν την κρίσιν του δικαστηρίου και ότι η παραβίασις του δικαιώματος του παρακτίου κράτους επί της αποκλειστικής γνώσεως (των φυσικών πόρων) της υφαλοκρηπίδος που αποτελεί ανεπανόρθωτον ζημίαν.

[ii]. Εν σχέσει προς την προστασίαν του δικαιώματος του προβαλλομένου υπό της Ελλάδος εν αναφορά προς την υποχρέωσιν της Τουρκίας να απόσχη από πάσαν ενέργειαν, η οποία θα δύναται να επιδείνωσιν ή να επεκτείνη την παρούσαν διαφοράν επί τη βάσει του ότι αι ενέργειαι θα ηδύναντο αν συνεχίζοντο να επιδεινώσουν την διαφωνίαν και να βλάβουν την διατήρησιν φιλικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών.

[18]. Επειδή η κυβέρνησις της Τουρκίας εις τας παρατηρήσεις της τας κοινοποιηθείσας εις το Δικαστήριον την 26ην Αυγούστου 1976 ισχυρίζεται ότι τα προσωρινά μέτρα περί των αιτήσεων δεν είναι απαραίτητα και δεν πρέπει να εκδοθή απόφασις διατάσσουσα ταύτα επί τη βάσει, μεταξύ άλλων, ότι αι επίδικοι διερευνητικά δραστηριότητες της Τουρκίας δεν μπορούν να θεωρηθούν ως επιφέρουσαι οιαδήποτε βλάβην εις οιαδήποτε δικαίωμα της Ελλάδος επί των αμφισβητούμενων περιοχών, ότι και εάν εγίνετο δεκτόν ότι αι υπό της Τουρκίας διενεργούμενοι διερευνήσεις παρέβλαπτον τα δικαιώματα της Ελλάδος δεν θα υπήρχε λόγος διά την μη αποκατάστασιν μιας τοιαύτης ζημίας ή δια την επίδρασιν της επί της εκτελέσεως οποιασδήποτε αποφάσεως του

Δικαστηρίου. Όσον αφορά το (ελληνικό) αίτημα όπως το Δικαστήριο διάταξη όπως αμφοτέρω στρατιωτικά μέτρα ή προβούν εις πράξεις δυναμένας να θέσουν εις κίνδυνον τας ειρηνικάς των σχέσεις» η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η ίδια δεν έχει ουδεμίαν πρόθεσιν να αναλάβη την πρωτοβουλίαν εις την χρήσιν βίας.

[19]. Επειδή η ελληνική κυβέρνησις θεμελιώνει την αίτησίν της περί λήψεως προσωρινών μέτρων, όχι μόνον επί του άρθρου 41 του Καταστατικού του Δικαστηρίου, αλλά επίσης αι επί του άρθρου 43 της ανωτέρω μνημονευομένης Γενικής Πράξεως του 1928. Επειδή ωστόσο η Τουρκική Κυβέρνησις γνωστοποίησε προς το Δικαστήριο την άποψίν της ότι η Γενική Πράξις του 1928 δεν αποτελεί συνθήκην ισχύουσαν μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και επικουρικώς, ότι και εάν ακόμη ήτο εν ισχύει και εφαρμόσιμος, τα πραγματικά περιστατικά τα υποβληθέντα εις το Δικαστήριο εν τη αιτήσει της Ελλάδος εμπίπτουν εις την διατύπωσιν του όρου της επιφυλάξεως (b) εις το όργανον προσχωρήσεως εις την πράξιν, της Ελλάδος, χρονολογουμένης από 14ης Σεπτεμβρίου 1931 και δεδομένου ότι αύτη η επιφύλαξις εξαίρει των διαδικασιών των διαγραφομένων εν τη Γενική Πράξει «διαφωνίας αφορώσας θέματα τα οποία δυνάμει διεθνούς νόμου υπάγονται αποκλειστικώς εις την εθνικήν δικαιοδικίαν των κρατών και ειδικώτερον διαφοραί αφορώσαι εις το εδαφικόν καθεστώς της Ελλάδος, συμπεριλαμβανομένων διαφορών αφορώσων εις τα δικαιώματα κυριαρχίας της επί των λιμένων και των γραμμών επικοινωνιών της» και δεδομένου ότι η Τουρκία παραλλήλως ισχυρίζεται ότι δικαιούται να θεωρή το αντικείμενον της προσφυγής ως εξαιρουμένου του αντικειμένου της Πράξεως.

[20]. Επειδή η Ελλάς ζητεί από το Δικαστήριο να θεώρηση ότι τεκμαίρεται, ότι η ειρηνική Πράξις ισχύει μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και ισχυρίζεται, ότι η νομική βάση της αιτήσεως της από 10ης Αυγούστου 1976 δεν εμπίπτει εις τους όρους της ειρηνικής επιφυλάξεως της περιλαμβανομένης εις την υπό της Ελλάδος πράξιν προσχωρήσεως.

[21]. Επειδή δεν είναι απαραίτητον δια το Δικαστήριο να κατάληξη εις συμπέρασμα εις αυτό το στάδιον της διαδικασίας επί των ούτω εγερθέντων ζητημάτων, αφορώντων εις την μεταξύ της Ελλάδος και Τουρκίας εφαρμογήν της Πράξεως του 1928 και

θα εξέταση επομένως την αίτησιν προς λήψιν προσωρινών μέτρων μόνον εν τω πλαισίου του άρθρου 41 του Καταστατικού.

[22]. Επειδή η εξουσία του Δικαστηρίου όπως υπόδειξη την λήψιν προσωρινών μέτρων, κατά το άρθρον 41 του Καταστατικού, έχει ως αντικείμενον την διαφύλαξιν των αμοιβαίων δικαιωμάτων αμοτέρων των διαδίκων μερών, εκκρεμούσης της αποφάσεως του Δικαστηρίου και δεδομένου ότι εις την παρούσαν περίπτωσιν η τοιαύτη εξουσία σχετίζεται ουσιωδώς με την διαφύλαξιν των δικαιωμάτων τα οποία επικαλείται η Ελλάς εν τη αιτήσιν της.

[23]. Επειδή οι διάφοροι ισχυρισμοί οι διαμορφούμενοι εις τας απόψεις της ελληνικής κυβερνήσεως εν τη αιτήσιν αποτελούν είτε διαφόρους απόψεις, είτε διάφορα επεισόδια της γενικής αξιώσεως της περί αποκλειστικών κυριαρχικών δικαιωμάτων διερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως εντός ωρισμένων περιοχών της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου και επειδή η διαφύλαξις αυτών των διεκδικουμένων δικαιωμάτων εξερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως αποτελεί την κυρίαν μέριμναν του Δικαστηρίου εν τη εξετάσει της παρούσης αιτήσεως εν τη υποδείξει ασφαλιστικών μέτρων.

[24]. Επειδή εν σχέσει προς αυτά τα διεκδικούμενα δικαιώματα η Ελλάς αιτείται όπως το Δικαστήριον διάταξη όπως αι κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας απόσχουν από πάσης διερευνητικής δραστηριότητος - ειμή μόνον τη συναινέσει εκατέρου των μερών και εφ' όσον εκκρεμεί η έκδοσις της τελικής αποφάσεως του Δικαστηρίου εις αυτήν την υπόθεσιν - εις ωρισμένας προκαθορισμένους περιοχάς της υφαλοκρηπίδος και δεδομένου ότι εις επίρρωσιν της αιτήσεως της ταύτης η Ελλάς αναφέρει ως παράδειγμα την ανωτέρω μνημονευθείσαν χορήγησιν εκ μέρους της Τουρκίας αδειών διερευνήσεως εμπιπτουσών εις τας ειρημμένας περιοχάς της υφαλοκρηπίδος και σεισμικών ερευνών ωσαύτως αναληφθεισών υπό ή κατόπιν αδείας υπό της Τουρκίας.

[25]. Επειδή η εξουσία του Δικαστηρίου να διάταξη την λήψιν προσωρινών μέτρων κατά το άρθρον 41 του Καταστατικού προϋποθέτει ότι δεν πρέπει να επέλθη εις δικαιώματα τα οποία είναι αντικείμενον διαφοράς αχθείσης ενώπιον του Δικαστηρίου ανεπανόρθωτος ζημία και ότι η κρίσις του Δικαστηρίου δεν πρέπει

να προδικασθή υπό οιασδήποτε πρωτοβουλίας αφορώσης εις το αντικείμενον της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου.

[26]. Επειδή υπό την άποψιν ταύτην η ελληνική κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι αι παραχωρηθείσαι άδειαι και κατ' εξακολούθησιν σεισμικαί έρευναι αναληφθείσαι υπό της Τουρκίας εις τας περιοχάς εκείνας της υφαλοκρηπίδος, περί των οποίων η διαφορά, απειλούν να βλάψουν τα αποκλειστικά κυριαρχικά δικαιώματα τα εγειρόμενα υπό της Ελλάδος εν σχέσει προς αυτάς τας περιοχάς.

Επειδή περαιτέρω ισχυρίζεται ότι η σεισμική έρευνα της Τουρκίας απειλεί ειδικότερον να παραβλάψη την αποκλειστικότητα των διεκδικουμένων υπό της Ελλάδος δικαιωμάτων συλλογής πληροφοριών αφορώσων την ύπαρξιν, έκτασιν και τοποθεσίαν των φυσικών πόρων των περιοχών, ότι η απόκτησις και διάδοσις τοιούτων πληροφοριών άνευ της συγκαταθέσεως της Ελλάδος ζημιώνει την διαπραγματευτικήν αυτής θέσιν έναντι των πιθανών αναδόχων αδειών εκμεταλλεύσεως, παραβιαζομένων ούτω μονίμως των κυριαρχικών δικαιωμάτων καθ' όσον αφορά την διαμόρφωσιν της εθνικής ενεργειακής πολιτικής της.

[27]. Επειδή εν τη βάσει των ανωτέρω παραγόντων η ελληνική κυβέρνηση θεωρεί ότι η συνεχιζόμενη τουρκική σεισμική έρευνα εις τας αμφισβητούμενας περιοχάς συνιστά απειλήν ανεπανόρθωτου βλάβης των δικαιωμάτων άτινα επικαλείται η Ελλάς εν τη αιτήσει της, ότι απειλεί να αποτρέψη την πλήρη αποκατάστασιν των δικαιωμάτων αυτών εις την Ελλάδα εν η περιπτώσει αι διεκδικήσεις της ήθελον γίνει δεκταί υπό του δικαστηρίου και ότι θα έδει ασκηθή η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου όπως υποδείξη προσωρινά μέτρα όταν τα δικαιώματα των «διαδίκων μερών» δεν θα αποκαθίσταντο πλήρως εν περιπτώσει αποφάσεως εάν παρόμοια απόφασις προβλέπεται.

[28]. Επειδή αι περιοχαί της υφαλοκρηπίδος εις άς αναφέρονται αι διεκδικήσεις της Ελλάδος είναι εξ υποθέσεως αίτινες κατά το παρόν στάδιον της διαδικασίας θα έδει να θεωρηθούν υπό του δικαστηρίου ως αμφισβητούμεναι περιοχαί και αναφορικώς προς τας οποίας η Τουρκία επίσης διεκδικεί δικαιώματα ερεύνης και εκμεταλλεύσεως.

[29]. Επειδή επί πλέον είναι σαφές ότι ούτε μονομερείς παραχωρήσεις αδειών ούτε μονομερώς αναληφθείσα ερευνητική δρα-

στηριότητας εφ' οιουδήποτε των ενδιαφερομένων κρατών αναφορικώς προς τας αμφισβητούμενος περιοχάς δύνανται να δημιουργήσουν νέα δικαιώματα ή να στερήσουν το έτερον κράτος οιουδήποτε δικαιώματος όπερ δυνατά να έχη εκ του δικαίου. Επειδή εις τας ρηματικές διακοινώσεις της 7ης Φεβρουαρίου 1974, 24ης Μαΐου 1974, 14ης Ιουνίου 1974, 22ας Αυγούστου 1974, 21ης Ιουλίου 1976 και 6ης, 7ης και 9ης Αυγούστου 1976 η ελληνική κυβέρνησις διεμαρτυρήθη επιμόνως δι' εκείνα άτινα εθεώρησεν ως παραβιάσεις των δικαιωμάτων της επί των περιών πρόκειται περιοχών της υφαλοκρηπίδος. Επειδή εις δήλωσίν του προς τον ραδιοφωνικόν σταθμόν της Αγκύρας την 24ην Ιουλίου 1976 ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών ανεγνώρισεν ότι η σεισμική έρευνα «δεν δύναται να δημιουργήση δικαιώματα επί των περιοχών ένθα διενεργείται η έρευνα αυτή». Και ότι η κυβέρνησις της Τουρκίας εις τας παρατηρήσεις της τας διαβιβασθείσας προς το Δικαστήριον την 26ην Αυγούστου 1976 εδήλωσεν ότι «Η εξερεύνησις υπό της Τουρκίας του είδους διά του οποίου παραπονεΐται η Ελλάς δεν δύναται να θεωρηθή ως συνεπαγόμενη βλάβην τινά ως προς την ύπαρξιν οιωνδήποτε πιθανών δικαιωμάτων επί των περιοχών της υφαλοκρηπίδος εν τω Αιγαίω. Τα τυχόν υφιστάμενα κυριαρχικά δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας (περιλαμβανομένου και του αποκλειστικού δικαιώματος της ερεύνης) δεν αφαιρούνται ή μειούνται διά της ερεύνης».

[30]. Επειδή συμφώνως προς τα εις την διάθεσιν του Δικαστηρίου στοιχεία αι αναληφθείσαι υπό της Τουρκίας σεισμικαί έρευναι διά τας οποίας παραπονεΐται η Ελλάς, διενεργούνται υπό πλοΐου διασχίζοντος την επιφάνειαν της ανοικτής θαλάσσης και προξενούντος μικράς υποβρυχίους εκρήξεις κατά διαστήματα. Σκοπός των εκρήξεων αυτών είναι η αποστολή ηχητικών κυμάτων διά μέσου του βυθού της θαλάσσης προς συλλογήν πληροφοριών αφορωσών την γεωφυσικήν σύστασιν του υποκειμένου γήινου στρώματος (Εξάλλου), ουδείς διετυπώθη ισχυρισμός ότι η μορφή αυτή της σεισμικής ερεύνης συνεπάγεται κίνδυνον τινά φυσικής βλάβης του βυθού της θαλάσσης ή του υποκειμένου εδάφους ή των φυσικών αυτών πόρων. (Τέλος) αι συνεχιζόμεναι δραστηριότητες σεισμικής ερεύνης αι αναληφθείσαι υπό της Τουρκίας έχουν άπασαι τον ήδη περιγραφέντα μεταβατικόν χαρακτήρα και δεν συνεπάγονται την ίδρυσιν εγκαταστάσεων επί

ή υπεράνω του βυθού της υφαλοκρηπίδος και ότι ουδείς διετυπώθη ισχυρισμός ότι η Τουρκία απεδύθη εις οιανδήποτε επιχείρησιν συνεπαγομένην πραγματικήν ιδιοποίησιν ή ετέραν χρήσιν των φυσικών πόρων των περιοχών της υφαλοκρηπίδος αίτινες τελούν υπό αμφισβήτησιν.

[31]. Επειδή η σεισμική έρευνα των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδος άνευ της συγκαταθέσεως του παρακτίου κράτους θα ηδύνατο αναμφιβόλως να εγείρη ζήτημα του αποκλειστικού δικαιώματος ερεύνης του τελευταίου τούτου. Κατά συνέπειαν εις περίπτωσιν καθ' ήν το Δικαστήριο θα έκανε αποδεκτάς τας διεκδικήσεις της Ελλάδος ως νομίμους, η δραστηριότης σεισμικών ερευνών της Τουρκίας θα ηδύνατο τότε να θεωρηθή ως τοιαύτη και να προβληθή ως πιθανή αιτία βλάβης των αποκλειστικών δικαιωμάτων της Ελλάδος εις περιοχάς αίτινες τότε θα κριθούν ότι ανήκουν εις την Ελλάδα.

[32]. Επειδή εξάλλου, το ενδεχόμενον παρόμοιας βλάβης των επίδικων ενώπιον του Δικαστηρίου δικαιωμάτων δεν αρκεί μόνη της να δικαιολογήσει προσφυγήν εις την εξαιρετικήν εξουσίαν του άρθρου 41 του Καταστατικού για την υπόδειξιν προσωρινών μέτρων προστασίας. Συμφώνως προς τους ρητούς όρους της εν λόγω διατάξεως η εν λόγω εξουσία παρέχεται προς το Δικαστήριο μόνον εάν θεωρή ότι αι περιστάσεις το απαιτούν προκειμένου να διατηρηθούν τα αντίστοιχα δικαιώματα των διαδίκων. Η εν λόγω προϋπόθεσις, ως ανεφέρθη ήδη, προϋποθέτει ότι εκ των περιστατικών της υποθέσεως προκύπτει ο κίνδυνος ανεπανόρθωτου βλάβης στα δικαιώματα άτινα είναι επίδικα εν τη διαδικασία.

[33]. Επειδή εις την παρούσαν περίπτωσιν, η προβαλλόμενη παραβίασις υπό της Τουρκίας της αποκλειστικότητος του υπό της Ελλάδος διεκδικουμένου δικαιώματος αποκτήσεως πληροφοριών, αφορωσών εις τους φυσικούς πόρους περιοχών υφαλοκρηπίδος, εάν διαπιστούτο, είναι δυνατόν να αποτελέση αντικείμενον αποζημιώσεως διά προσφορών μέσων. Κατά συνέπειαν το Δικαστήριο δεν είναι εις θέσιν να διαπίστωσι εις την προβαλλομένην παραβίασιν των δικαιωμάτων της Ελλάδος έναν τοιούτον κίνδυνον ανεπανόρθωτου βλάβης των δικαιωμάτων αυτών, εν εκκρεμότητι ενώπιον του δικαστηρίου, τα οποία θα ηδύναντο

να δικαιολογήσουν την λήψιν βάσει του άρθρου 41 του Καταστατικού, προσωρινών μέτρων προς διαφύλαξιν αυτών.

[34]. Επειδή η ελληνική κυβέρνηση, ως ήδη εξετέθη εις την παράγραφον 15, επεκαλέσθη, ωσαύτως το δικαίωμα αυτής όπως η Τουρκία τηρήσῃ τας υποχρεώσεις της, βάσει του άρθρου 2 παράγραφος 4 και άρθρον 33 του χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, ως δικαίωμα εν σχέσει προς το οποίον αιτείται από το Δικαστήριον όπως υπόδειξη προσωρινά μέτρα. Ειδικότερον αιτείται αύτη παρά του Δικαστηρίου, όπως τούτο υπόδειξη εις τας κυβερνήσεις αμφοτέρων των χωρών όπως απόσχουν της λήψεως πάντων περαιτέρω στρατιωτικών μέτρων ή ενεργειών, τα οποία δυνατόν να θέσουν εν κινδύνω τας ειρηνικάς αυτών σχέσεις. Το ούτω επικαλούμενον δικαίωμα δεν αποτελεί το αντικείμενον μιας εκ των διαφορών αξιώσεων της υπό της Ελλάδος εις το Δικαστήριον κατατεθείσης προσφυγής, έχοντες υπ' όψιν. Συνεπώς, το εν λόγω αίτημα δεν είναι σύμφωνον προς το πνεύμα των διατάξεων του άρθρου 41 του Καταστατικού.

[35]. Επειδή το Δικαστήριον οφείλει συγχρόνως να παρατήρηση, ότι αι αμοιβαίαι υποχρεώσεις της Ελλάδος και της Τουρκίας, βάσει του άρθρου 2 παράγραφος 4 και άρθρου 33 του Χάρτου είναι σαφώς επιτακτικά εις τας μεταξύ των σχέσεις, ειδικότερον δε εν αναφορά προς την παρούσαν διαφοράν αυτών αφορώσαν εις την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

[36]. Επειδή ανεξαρτήτως του αιτήματος αυτής όσον αφορά εις την διαφύλαξιν των δικαιωμάτων η Ελλάς ητήσατο παρά του Δικαστηρίου κατά την διάρκειαν των δημοσίων συνεδριάσεων όπως υπόδειξη προσωρινά μέτρα επί τω τέλει ίνα αποτραπή η επιδείνωσις ή η επέκτασις της διαφοράς. Πριν ή ληφθή υπ' όψιν το εν λόγω αίτημα το Δικαστήριον θα έπρεπε να κρίνη εάν βάσει του άρθρου 41 του Καταστατικού του έχει ανεξάρτητον (ειδικήν) αρμοδιότητα υποδείξεως προσωρινών μέτρων εχόντων τοιούτον σκοπόν. Επειδή εν πάση περιπτώσει διά τους αμέσως κατωτέρω διευκρινιζομένους λόγους το Δικαστήριον δεν θεωρεί αναγκαίαν την εξέτασιν του εν λόγω σημείου.

[37]. Επειδή το Δικαστήριον τελεί εν γνώσει του γεγονότος ότι ταυτοχρόνως προς την ενώπιον του διαδικασίαν σχετικώς προς την υπόδειξιν προσωρινών μέτρων, το Συμβούλιον Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών επελήφθη της διαφοράς μεταξύ Ελ-

λάδος και Τουρκίας εν σχέσει προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Την 10ην Αυγούστου 1976 (ημέρα κατά την οποίαν κατετέθη η Προσφυγή και η αίτησις δια την λήψιν προσωρινών μέτρων) ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδος εις τα Ηνωμένα Έθνη εξήτησε από τον Πρόεδρον του Συμβουλίου Ασφαλείας επείγουσαν συνεδρίασιν του Συμβουλίου εν όψει «των προσφάτων επανειλημμένων παραβιάσεων εκ μέρους της Τουρκίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος επί της υφαλοκρηπίδος της εις το Αιγαίον». Το Συμβούλιον Ασφαλείας συνεζήτησε το εν λόγω ζήτημα εις τας συνεδριάσεις του της 12ης, 13ης και 25ης Αυγούστου 1976 με την συμμετοχήν των Αντιπροσώπων της Ελλάδος και της Τουρκίας.

[38]. Επειδή την 25ην Αυγούστου 1976 το Συμβούλιον Ασφαλείας υιοθέτησε με consensus μίαν απόφασιν (απόφασις 395/1976) εις την οποίαν, μεταξύ άλλων, το Συμβούλιον Ασφαλείας παρώτρυνεν τας κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας «να πράξουν παν το δυνατόν εν τη εξουσία των προκειμένου να μειωθή η παρούσα έντασις εις την περιοχὴν ούτως ὥστε να διευκολυνθῆ ἡ διαπραγματευτικὴ διαδικασία». Εξάλλου (με την ἴδια απόφασιν) ἐκάλεσε την Ελλάδα και την Τουρκία «να αναλάβουν απευθείας διαπραγματεύσεις ἐπὶ των διαφορῶν των» και ἀπηύθυνε ἐκκλήσιν προς αὐτάς ὡπως «πράξουν παν το δυνατόν ἐντὸς της εξουσίας των προκειμένου να εξασφαλίσουν ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις θα καταλήξουν εις αμοιβαίως ἀποδεκτάς λύσεις».

[39]. Επειδὴ εις το Προοίμιον της ἐν λόγω ἀποφάσεως του το Συμβούλιον Ασφαλείας υπενθύμισε εις τας Κυβερνήσεις της Ελλάδος και της Τουρκίας... [επανάληψις του Προοιμίου της Αποφάσεως 395/1976 του Συμβουλίου Ασφαλείας].

[40]. Επειδὴ, ἐν συνεχείᾳ της υιοθετήσεως της ἀποφάσεως 395/1976 ὁ Ἕλλην Υπουργὸς Ἐξωτερικῶν ἐδήλωσεν εις το Συμβούλιον Ασφαλείας ὅτι «ἡ ἀπόφασις θα ἐκκαθαρίσει τα ἐμπόδια δια την ἐπανάληψιν του διαλόγου (με την Τουρκίαν) και θα ὀδηγήσει εις την ἐπίλυσιν του ζητήματος της υφαλοκρηπίδος με εἰρηνικά μέσα». (Εξάλλου) ὁ Υπουργὸς Ἐξωτερικῶν της Τουρκίας ἐδήλωσεν, μετὰ την υιοθέτησιν της ἀποφάσεως, ὅτι ἡ παράγραφος της ἀποφάσεως ἡ ἀναφερομένη εις την ἐπανάληψιν των απευθείας διαπραγματεύσεων ἦτο «πλήρως ἐν ἀρμονίᾳ με την πολιτικὴν την οποίαν σταθερῶς ἀκολουθεῖ ἡ Τουρκία».

[41]. Επειδή τόσο η Ελλάς όσο και η Τουρκία, ως μέλη των Ηνωμένων Εθνών, έχουν ρητώς αναγνωρίσει την ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας δια την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Εις την προμνησθείσαν απόφασίν του το Συμβούλιον Ασφαλείας υπέμνησεν εις αυτάς τας υποχρεώσεις των συμφώνως προς τον Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών εν σχέσει προς την ειρηνικήν επίλυσιν των διαφορών, με τους όρους που αναφέρθησαν εις την παράγραφον 39 ανωτέρω. Εξάλλου, ως το Δικαστήριον ήδη ανέφερον, αι εν λόγω υποχρεώσεις είναι σαφώς επιτακτικάί εν σχέσει με την παρούσαν διαφοράν όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και επειδή δεν είναι δυνατόν να υποτεθή ότι οποιοδήποτε των (διαδίκων) κρατών θα παραλείψει να συμμορφωθεί προς τας υποχρεώσεις του εκ του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ή προς τας συστάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας που απευθύνθησαν προς αυτά εν σχέσει με την παρούσαν διαφοράν.

[42]. Επειδή κατά συνέπειαν δεν είναι αναγκαίον όπως το Δικαστήριον αποφασίση κατά πόσον το άρθρον 41 του Καταστατικού του παρέχει εις αυτό το δικαίωμα να διάταξη προσωρινά μέτρα μόνον χάριν του αποκλειστικού σκοπού προλήψεως της επιδεινώσεως ή διευρύνσεως μιας διαφοράς.

[43]. Επειδή δυνάμει του άρθρου 66 παράγραφος 5 του Κανονισμού του Δικαστηρίου η απόφασις δι' ης το Δικαστήριον δεν ποιείται χρήσιν της δικαιοδοσίας του εκ του άρθρου 41 του Καταστατικού του δεν εμποδίζει τον διάδικον όστις υπέβαλε την αίτησιν να υποβάλη νέαν αίτησιν βασιζομένην επί νέων πραγματικών δεδομένων

[44]. Επειδή προκειμένου να αποφανθή επί της παρούσης αιτήσεως προσωρινών μέτρων το Δικαστήριον δεν καλείται να λάβη απόφασίν επί της αρμοδιότητος του ως προς την ουσίαν της υποθέσεως. Επειδή η απόφασίς, του η οποία λαμβάνεται επί τοιαύτης διαδικασίας (προσωρινών μέτρων) δεν προδικάζει το ανωτέρω θέμα ή δι' οιονδήποτε θέμα επί της ουσίας και διατηρεί ανέπαφα τα δικαιώματα των κυβερνήσεων της Ελλάδος και της Τουρκίας να υποβάλουν παρατηρήσεις επί οιονδήποτε των θεμάτων τούτων.

[45]. Επειδή εν όψει θέσεως ήν έλαβε η τουρκική κυβέρνησις εις τας παρατηρήσεις ας υπέβαλεν εις το Δικαστήριον την 26ην

Αυγούστου 1976, καθ' ας το δικαστήριο τυγχάνει αναρμόδιον διά την εξέτασιν της ελληνικής προσφυγής, καθίσταται αναγκαίον όπως επιλυθή προ παντός ετέρου το θέμα της αρμοδιότητος του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως.

[46]. Επειδή κατόπιν των προεκταθέντων το Δικαστήριο δεν δύναται κατά το παρόν στάδιον της διαδικασίας να ικανοποιήση το αίτημα της Τουρκίας ως περιλαμβάνεται εις τας παρατηρήσεις της ας υπέβαλε εις το Δικαστήριο την 26ην Αυγούστου 1976 περί διαγραφής της υποθέσεως εκ του πινακίου.

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ

1. Κρίνει, διά ψήφων 12 έναντι 1, ότι αι περιστάσεις ως εμφανίζονται νυν εις το δικαστήριο δεν είναι τοιαύτης φύσεως ώστε να απαιτούν όπως ποιήση χρήσιν της εκ του άρθρου 41 του καταστατικού δικαιοδοσίας του να υπόδειξη προσωρινά μέτρα.

2. Αποφασίζει ότι η γραπτή διαδικασία θα αναφερθεί πρώτον εις το θέμα της αρμοδιότητος του Δικαστηρίου να επιληφθή της διαφοράς.

3. Και επιφυλλάσσει διά περαιτέρω απόφασίν του ως προς τον καθορισμόν προθεσμιών διά την προμνησθείσαν γραπτήν φάσιν της διαδικασίας και την περαιτέρω διαδικασίαν.

Παράρτημα 2

Α. ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΣΤΑ ΊΜΙΑ

Το έτος 1995, στις 25 του Δεκέμβρη, το τουρκικό εμπορικό πλοίο Figen Akat προσάραξε στα αβαθή της μίας από τις δύο βραχονησίδες Ίμια. Μολονότι το ατύχημα συνέβη μέσα στα ελληνικά χωρικά ύδατα, ο πλοίαρχος του Figen Akat αρνήθηκε τη συνδρομή των αρμόδιων ελληνικών αρχών, ισχυριζόμενος ότι βρίσκεται μέσα σε τουρκικά χωρικά ύδατα και ζήτησε να ρυμουλκηθεί από τουρκικό σκάφος. Έπειτα από διαβουλεύσεις με την τουρκική πλοιοκτήτρια εταιρία, το πλοίο τελικά ρυμουλκήθηκε από ελληνικό ρυμουλκό στον τουρκικό λιμένα Gulluk.

Λίγες μέρες αργότερα, στις 29 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών με ρηματική διακοίνωση προς την Ελληνική Πρεσβεία στην Άγκυρα, ισχυρίστηκε για πρώτη φορά έπειτα από εξήντα περίπου χρόνια ότι οι βραχονησίδες Ίμια αποτελούν τουρκικό έδαφος και είναι καταχωρημένες στο τουρκικό κτηματολόγιο της επαρχίας Mugla. Η Ελλάδα αντέδρασε άμεσα με ρηματική της διακοίνωση προς το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών στις 10 Ιανουαρίου του 1996. Με την εν λόγω διακοίνωση της η Ελλάδα απέκρουσε τους τουρκικούς ισχυρισμούς και επισήμανε ότι και οι δύο βραχονησίδες των Ίμια αποτελούν ελληνικό έδαφος, σύμφωνα με τη σειρά διαδοχής που αρχίζει από τη Συνθήκη της Λοζάνης. Ωστόσο, ενώ τα διπλωματικά επιτελεία στην Αθήνα και στην Άγκυρα άρχισαν να ερευνούν λεπτομερειακά τα αρχεία για τη νομική θεμελίωση των απόψεων τους, το αρχικά ασήμαντο επεισόδιο κλιμακώθηκε σε ελληνοτουρκική κρίση. Στις 25 Ιανουαρίου του 1996, ο Δήμαρχος Καλύμνου ανάρτησε την ελληνική σημαία στη μεγαλύτερη από τις δύο βραχονησίδες. Δύο μέρες μετά, στις 27 Ιανουαρίου του 1996, Τούρκοι δημοσιογράφοι της τουρκικής εφημερίδας Hürriyet αποβιβάστηκαν με ελικόπτερο στην ίδια, την ανατολική βραχονησίδα και αφού κατέβασαν την ελληνική σημαία, ανάρτησαν την τουρκική. Μολονότι η τουρκική κυβέρνηση δεν κάλυψε επισήμως την ενέργεια αυτή των Τούρκων δημοσιογράφων, μερικές μέρες αργότερα, η τότε Πρωθυπουργός της Τουρκίας Tansu Ciller δήλωνε ότι: « Δεν

μπορούμε να επιτρέψουμε ξένη σημαία σε τουρκικό έδαφος. Η σημαία θα κατέβει »). Το επεισόδιο καλύφθηκε τηλεοπτικά από την τουρκική τηλεόραση και η συνεχής αναμετάδοση του από τα ελληνικά τηλεοπτικά κανάλια συνέβαλε στην έντονη ανησυχία της κοινής γνώμης σχετικά με την εξέλιξη της κρίσης.

Το 1996, στις 28 Ιανουαρίου, ένα απόσπασμα του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού κατέβασε την τουρκική σημαία από τη βραχονησίδα και επανατοποθέτησε την ελληνική. Το απόσπασμα παρέμεινε στη βραχονησίδα μέχρι και τις 31 Ιανουαρίου του 1996. Ταυτόχρονα, είχε αρχίσει μία σημαντική συγκέντρωση ελληνικών και τουρκικών πολεμικών πλοίων στην εκεί περιοχή. Στις 30 Ιανουαρίου του 1996, η Τουρκία έστειλε στην περιοχή αρκετά πολεμικά πλοία, αναγκάζοντας την Ελλάδα να αποστείλει ανάλογο αριθμό ναυτικών μονάδων. Ταυτόχρονα, μία τουρκική φρεγάτα παραβίασε τα ελληνικά χωρικά ύδατα ρίχνοντας βολές κατά μίας ελληνικής κανονιοφόρου. Ένα ελικόπτερο του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού πραγματοποιούσε συνεχείς πτήσεις επάνω από τις δύο βραχονησίδες. Μπροστά στη συνεχιζόμενη κλιμάκωση της κρίσης, ο ελληνικός στόλος απέπλευσε από τον Ναύσταθμο. Λίγο αργότερα, στις 31 Ιανουαρίου του 1996, Τούρκοι στρατιώτες αποβιβάστηκαν στη μικρότερη από τις δύο βραχονησίδες, τη δυτική, χωρίς να γίνουν αντιληπτοί από τα ελληνικά πολεμικά πλοία που περιπολούσαν την περιοχή.

Σε αυτό το κρίσιμο σημείο παρενέβη με διαμεσολάβηση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας η κυβέρνηση των Η.Π.Α., προκειμένου να αποτραπεί μία ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των δύο πρώτων κρατών. Αυτή η διαμεσολάβηση υπήρξε αποτελεσματική. Έπειτα από μία έκτακτη σύνοδο, τις πρώτες πρωινές ώρες της 31ης Ιανουαρίου του 1996, οι Υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας της Ελλάδας ανακοίνωσαν ότι υπήρξε μία διευθέτηση του όλου ζητήματος, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα και η Τουρκία θα αποσύρουν τις δυνάμεις τους από την περιοχή και ότι η κατάσταση θα επιστρέψει στο status quo ante. Οι ακριβείς όροι της διευθέτησης δεν έγιναν δημόσια γνωστοί και η επιστροφή στο status quo ante είναι δυνατόν να σημαίνει διαφορετικό καθεστώς για τα δύο κράτη. Πάντως, είναι βέβαιο ότι η Ελλάδα δεν έκανε οποιαδήποτε παραχώρηση σε σχέση με την ελληνική κυριαρχία στις βραχονησίδες των Ίμια. Αντιθέτως, από τότε συνεχώς

διακηρύσσει την κυριαρχία της στις βραχονησίδες και προκαλεί την Τουρκία, εφόσον την αμφισβητεί, να προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

B. ΟΙ ΙΤΑΛΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 1932 ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΔΙΚΑΙΩΝΟΥΝ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΙΜΙΑ. *Θεσσαλονίκη, 1 Φεβρουαρίου 1996*

Ακολουθεί το πλήρες κείμενο της Ιταλοτουρκικής σύμβασης για τον καθορισμό των χωρικών υδάτων ανάμεσα στις ακτές της Ανατολίας και του νησιού του Καστελόριζου η οποία υπεγράφη στην Άγκυρα στις 4 Ιανουαρίου 1932 και το κείμενο του συνημμένου πρωτοκόλλου που υπεγράφη στο υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας, στην Άγκυρα στις 28 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους με τα επιμέρους στοιχεία αυτής της οριοθέτησης.

Η Βασιλική Κυβέρνησης της Ιταλίας αντιπροσωπευόμενη υπό της Αυτού εξοχότητας του βαρόνου POMPEO ALOISI πληρεξουσίου Υπουργού και πρεσβευτού εν τουρκία αφ' ενός και η κυβέρνηση της τουρκικής Δημοκρατίας αντιπροσωπευομένη υπό της Αυτού εξοχότητας του ιατρού κυρίου TEUFIK RUSTUREY, Υπουργού των Εξωτερικών, βουλευτού Σμύρνης αφ' ετέρου.

Επιθυμούσαι να διατηρήσουν και να σταθεροποιήσουν έτι περισσότερο τον τόνον σχέσεις της ειλικρινούς φιλίας αι οποίαι λίαν ευτυχώς υφίστανται μεταξύ των, απεφάσισαν να διακανονίσουν διά μιας αμέσου διευθετήσεως την διαφοράν την αναφείσαν μεταξύ της Ιταλίας και της Τουρκίας σχετικώς με την κυριαρχίαν επεί των νησίδων των κειμένων μεταξύ των ακτών της Ανατολίας και της νήσου Καστελλορίζου, ως επίσης και επί της νήσου Καρά'Αντά, και να προβούν εις την οριοθέτησιν των χωρικών υδάτων των περιβρεχόντων τας ανωτέρω νησίδας η κυριότης των οποίων απετέλεσε το αντικείμενον αμφισβητήσεως μεταξύ των, κατόπιν της ερμηνείας των σχετικών διατάξεων της Συνθήκης της Λωζάνης.

Οι υπογραφόμενοι, μετά την παρουσίασιν των πληρεξουσίων εγγράφων των αναγνωρισθέντων εν απολύτω τάξει, συνεφώνησαν επί των κάτωθι σημείων:

Άρθρον 1

Η Ιταλική κυβέρνησις αναγνωρίζει την κυριαρχίαν της Τουρκίας επί των κάτωθι αναφερομένων νησίδων: Βολό (Τσατάλ-Αντά), Οχεντρα (Ουβαντίρε), Φουρνάκια, Κατώβολο, Γρασσούδι, (ΝΑ του Κατωβόλο). Αι νησίδες του Ταχαταλλότα, Πηγή, Νησί της Πηγής, Ρετζίφ, Αγριελιά, Προυσεκλής (βράχος), Πάνω Μάκρη, Κάτω Μάκρη (περιλαμβανομένων και των βράχων), Μαραθών, Ρόκκο Βουτσάκι, Ντάτσια (Ντάσια), Νησί της Ντάσιας, Πρασούδι (Β. της Ντάσιας) Αλιμεντάρια, Καράβολα.

Άρθρον 2

Η νησίς του Καρά-Αντά κειμένη εντός του κόλπου του Μπουντρούμ, θα ανήκη επίσης εις την Τουρκίαν.

Άρθρον 3

Αντιθέτως η τουρκική κυβέρνησις αναγνωρίζει την κυριαρχίαν της Ιταλίας επί των νησίδων των κειμένων εντός της ζώνης της οριζομένης υπό της περιμέτρου του κύκλου ο οποίος θα έχη ως κέντρον τον Θόλον της Εκκλησίας της πόλεως του Καστελλορίζου και

ως ακτίνα την απόστασιν μεταξύ του κέντρου τούτου και του ακρωτηρίου του Αγίου Στεφάνου (κατεύθυνσις του ανέμου) τουτέστιν:

Ψωραδιά, Πολαφάδας, Άγιος Γεώργιος (δύο νήσοι αναφερόμενοι εις τον αγγλικόν χάρτην αρ.326), Ψωμί (Στρογγυλό, Αγγλικός χάρτης 236) Κουτσουμπόρα (βράχοι), Μαύρο Ποινάκι, Μαύρο Ποινί. Εκτός των νήσων τούτων των κειμένων εντός της ανωτέρω αναφερομένης περιμέτρου αι νησίδες του Αγίου Γεωργίου (Ρω), Δραγονέρα, ROSS και Υψηλή (Στρογγυλή) θα ανήκουν επίσης εις την Ιταλίαν.

Άρθρον 4

Εξυπακούεται ότι όλαι αι νήσοι, και όλαι αι νησίδες και οι βράχοι οι κείμενοι εκατέρωθεν της διαχωριστικής γραμμής των υδάτων ως αύτη καθορίζεται υπό της παρούσης Συμβάσεως είτε αι ονομασίαι αυτών αναφέρονται εις ταύτην είτε όχι, θα ανήκουν εις το κράτος εις την κυριαρχίαν του οποίου υπόκειται η ζώνη εντός της οποίας ευρίσκονται αι ανωτέρω νήσοι, νησίδες και βράχοι.

Άρθρον 5

Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα μέρη συνεφώνησαν επίσης εις τον καθορισμόν των χωρικών υδάτων ως εξής:

Προς Ανατολάς: Εξ ενός σημείου εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ του ακρωτηρίου του Αγίου Στεφάνου (κατεύθυνσις του ανέμου) και του ακρωτηρίου Γάτα. Εκείθεν, κατ' ευθείαν γραμμήν, έως έν σημείον κείμενον εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ Ψωμί και Προυσεκλής. Εξ αυτού του σημείου, κατ' ευθείαν γραμμήν έως έν σημείον κείμενον εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ Μαύρο Ποινίς (MAVRO POINIS) και Προυσεκλής. Εξ αυτού του σημείου, κατ' ευθείαν γραμμήν, έως έν σημείον κείμενον εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ του ακρωτηρίου Νύφτης και του βράχου Προυσεκλής. Εξ αυτού του τελευταίου σημείου, κατ' ευθείαν γραμμήν, έως έν σημείον κείμενον εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ της ΒΑ ακτής της νήσου Υψηλής (Στρογγυλή) και της ΝΔ ακτής της νήσου Νησί της Δασιάς.

Εξ αυτού του σημείου, κατ' ευθείαν γραμμήν, έως έν σημείον κείμενον εις απόστασιν τριών μιλλίων Νοτίως του Τουγκ Μπουρνού.

Προς Νότον: Εξ αυτού του τελευταίου σημείου, η γραμμή διέρχεται μέχρις ενός σημείου κειμένου εις απόστασιν τριών μιλλίων νοτίως του ακρωτηρίου Νότιος Υψηλή διά να συναντήση τα μή αμφισβητούμενα θαλάσσια όρια.

Προς Βορράν: Εκ του σημείου του κειμένου εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ του ακρωτηρίου Αγίου Στεφάνου (κατεύθυνσις am]lou) και του ακρωτηρίου Γάτα, η γραμμή συνεχίζει κατ' ευθείαν διεύθυνσιν μέχρι ενός σημείου κειμένου εις το μέσον της αποστάσεως, μεταξύ του ακρωτηρίου Αγίου Στεφάνου (κατεύθυνσις ανέμου) και του ακρωτηρίου Βαθύ. Εξ αυτού του σημείου, κατ' ευθείαν γραμμήν ως έν σημείον κείμενον εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ ακρωτηρίου Λιμενάρι και βράχων Βουτζάκις. Εξ αυτού του τελευταίου σημείου, μέχρις ενός σημείου κειμένου εις το ήμισυ της αποστάσεως Δραγονέρα και των βράχων Βουτζάκι. Εξ αυτού του τελευταίου σημείου η γραμμή διέρχεται από Βορράν μέχρι ενός σημείου κειμένου εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ του ΒΑ σημείου της νήσου Αγίου Γεωργίου (RHO) και του σημείου της ακτής της Ανατολίας του πλησιέστερου προς το βορειόν άκρον της νήσου. Εξ αυτού του σημείου, μέχρι ενός σημείου κειμένου εις το μέσον της αποστάσεως μεταξύ Πρασσούδι και του ΝΔ άκρου της νήσου Αγίου Γεωργίου (RHO). Εξ αυτού του τελευταίου σημείου, η γραμμή κατ' ευθείαν διεύθυνσιν διέρχεται μέχρι ενός σημείου κειμένου εις απόστασιν τριών μιλλίων Νοτίως της νήσου Βόλο διά να συναντήση την θαλασσίαν οροθετικήν γραμμήν η οποία δεν αμφισβητείται.

Η οροθετική γραμμή, ως περιγράφεται εις το παρόν άρθρον, ορισθείσα υπό των Συμβαλλομένων Μερών με τον σκοπόν να καθορίσουν εις ποίον ανήκουν αι νήσοι και νησίδες αι ευρισκόμεναι εκατέρωθεν αυτής της γραμμής συναντά, προς ανατολάς εις έν σημείον ευρισκόμενον εις απόστασιν τριών μιλλίων νοτίως του Τούγκ Μπουρνού και προς δυσμάς εις έν σημείον κείμενον εις απόστασιν τριών μιλλίων της νήσου Βόλο, εις γενικήν θαλασσίαν οροθετικήν γραμμήν η οποία δεν αμφισβητείται υπό της Τουρκίας και της Ιταλίας.

Άρθρον 6

Αι ονομασίαι των προαναφερθεισών τοποθεσιών έχουν ληφθή από τον Ιταλικόν χάρτην αρ.624, τον γαλλικόν αρ.5551, και τον Αγγλικόν αρ.236.

Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν ότι εις την περίπτωσιν διαφοράς μεταξύ του κειμένου της παρούσης Συμβάσεως και των συνημμένων χαρτών, θα ληφθή υπ' όψιν το κείμενον της Συμβάσεως.

Άρθρο 7

Η παρούσα Σύμβασις θα επικυρωθή και οι επικυρώσεις θα ανταλλαγούν εις την Ρώμην μόλις τούτο καταστή δυνατόν.

Η Σύμβασις θα τεθή εν ισχύ δεκαπέντε ημέρας από της ημερομηνίας της ανταλλαγής των επικυρώσεων. Οι διαπεπιστευμένοι των Συμβαλλομένων Μερών Υπέγραψαν την παρούσαν Σύμβασιν και έθεσαν επ' αυτής τας σφραγίδας των.

Εγένετο εις δύο αντίτυπα εν Άγκυρα την 4ην Ιανουαρίου 1932.

Ακολουθεί το κείμενο του συνημμένου πρωτοκόλλου της 28ης Δεκεμβρίου

1932 :

Αι λοιπαί νήσοι

ο Ιταλός και οι Τούρκοι αντιπρόσωποι, συμφώνως προς τας διατάξεις των ανταλλαγεισών επιστολών την 4ην Ιανουαρίου 1932 κατόπιν της υπογραφής της Συμβάσεως της φερούσης την ιδίαν ημερομηνίαν και υπογραφείσης μεταξύ της Ιταλίας

και της Τουρκίας με τον σκοπόν όπως καθορισθή η κυριότης των νήσων, νησίδων και βράχων κειμένων μεταξύ της νήσου Καστελλορίζου και των ακτών της Ανατολίας, ως επίσης και της νήσου Καρά-Αντά, και μεθοδευτή η οροθέτησις των χωρικών υδάτων των περιβρεχόντων τας ανωτέρω νήσου, νησίδας και βράχους, επιστολών διά των οποίων τα δυο Μέρη ανέλαβονβ την υποχρέωσιν να προτείνουν εις τας οικείας κυβερνήσεις των όπως αύται προβούν εις τον περαιτέρω καθορισμόν του εναπομείναντος τμήματος των Ιταλο-Τουρκικών Θαλασσίων συνόρων τα οποία ουδαμίας αμφισβητήσεως αποτελεί αντικείμενον, συνηντήθησαν προς τούτο εις το Υπουργείον Εξωτερικών της Τουρκικής Δημοκρατίας εν Αγκύρα την 28ην Δεκεμβρίου 1932.

Παρευρίσκοντο:

Διά την Ιταλικήν κυβέρνησιν: Ο πλοίαρχος Κύριος ROBERTO SOLDATI Ναυτικός και Αεροπορικός ακόλουθος παρά τη Πρεσβεία της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλείου της Ιταλίας εν Τουρκία.

Διά την Τουρκικήν κυβέρνησιν: Σαίπ Μπέη, Σύμβουλος Πρεσβείας, Προιστάμενος του Ιου Τμήματος του Υπουργείου. Ερτογρούλ Μπέη, πλοίαρχος φρεγάδας Ασήμ Μπέη, Διοικητής του επιτελείου Χαιρεττήν Μπέη, πλοίαρχος Κορβέττας

Πρό του καθορισμού της οροθετικής γραμμής ο Ιταλός αντιπρόσωπος συνεφώνησεν μετά των Τούρκων αντιπροσώπων, επί των κατωτέρω αρχών σχετικώς με τον καθορισμόν της οροθετικής γραμμής, ίνα αποφευχθή διάστασις γνωμών αι οποίαι δυνατόν να εκφρασθούν κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων:

(1) Η οροθετική γραμμή χαράσσεται διάν να καθορισθή εις ποίον ανήκουν τα εδάφη τα κατεχόμενα υπό των δύο κρατών και ουχί διά να διαχωρισθή η θάλασσα.

(2) Εν τούτοις μεταξύ της ελαχίστης αποστάσεως των εδαφών των δυό μερών και μιάς αποστάσεως 12 μιλίων (1 μίλλιον 1852) η οροθετική γραμμή θα καθορίξη την κυριαρχίαν των δυο χωρών επί της θαλάσσης. Επομένως εξυπακούεται ότι εις τας

περιοχάς όπου η απόστασις αύτη υπερβαίνει τα δώδεκα μίλια η οροθετική γραμμή δεν θα επηρεάση την έκτασιν των χωρικών υδάτων των δυο χωρών.

Έκδοση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών για τις Ίμια (1996)

Τον Φεβρουάριο του 1996 το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών κυκλοφόρησε μια ενδιαφέρουσα 20-σέλιδη έκδοση για τις νησίδες Ίμια. Η δίγλωσση αυτή έκδοση (Ελληνικά / Αγγλικά) με τίτλο Υπόμνημα περί των νησίδων Λιμνιά Ίμια / Report on the Limnia Imia islets υπογράφεται από τον ερευνητή του Κέντρου Δρ. Λεων. Καλλιβρετάκη και περιέχει τη συνοπτική διπλωματική ιστορία των νησίδων και αποσπάσματα από 14 χάρτες, που απεικονίζουν την περιοχή. Οι χάρτες καλύπτουν την περίοδο από το 1886 μέχρι το 1992, είναι γερμανικής, βρετανικής, ιταλικής, τουρκικής, αμερικανικής και ελληνικής προέλευσης, σε ποικιλία κλιμάκων (από 1/ 2.500.000 μέχρι 1/25.000) και τεκμηριώνουν την Ελληνική κυριαρχία επί των νησίδων.

ΔΕΛΤΙΟ ΕΕ 7/8-96 Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας

(a) Τουρκία 1.4.27. Η ακόλουθη δήλωση της Ε.Ε. σχετικά με την Τουρκία δόθηκε στη δημοσιότητα επ' ευκαιρία του Συμβουλίου "Γενικές υποθέσεις" που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες στις 15 Ιουλίου 1996.

"Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει παρακολουθήσει με έντονη ανησυχία την κατάσταση που προέκυψε ως αποτέλεσμα του ζητήματος που έθεσε η Τουρκία σχετικά με τις νησίδες Ίμια.

Οι συνεπαγόμενες προστριβές αφορούν, αφενός, ένα κράτος μέλος με το οποίο υπάρχει φυσική αλληλεγγύη και, αφετέρου, μια γειτονική χώρα με την οποία η Ευρωπαϊκή Κοινότητα επιθυμεί να αναπτύξει περαιτέρω μια σχέση διαλόγου και συνεργασίας σε όλους τους τομείς που απορρέουν από την τελωνειακή ένωση.

Το Συμβούλιο υπενθυμίζει την προσήλωσή του στην προώθηση καλών γειτονικών σχέσεων μεταξύ όλων των χωρών της περιοχής. Σ' αυτό το πλαίσιο, το Συμβούλιο υπενθυμίζει ότι οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να βασίζονται σε σαφή προσήλωση στις αρχές της τήρησης του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμφωνιών και της σχετικής διεθνούς πρακτικής, και του σεβασμού της κυριαρχίας και εδαφικής ακεραιότητας των κρατών μελών και της Τουρκίας.

Το Συμβούλιο θεωρεί ότι οι διαφορές πρέπει να διευθετούνται αποκλειστικά και μόνο βάσει του διεθνούς δικαίου. Επομένως, το Συμβούλιο προβαίνει σε έκκληση για εγκράτεια και αποφυγή κάθε ενέργειας ικανής να αυξήσει την ένταση, και συγκεκριμένα της χρήσης ή της απειλής βίας, θεωρεί δε σκόπιμο να επιδιωχθεί διάλογος σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που προέκυψαν σε προηγούμενες επαφές μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, που ενδέχεται να συμβάλουν στη βελτίωση των διμερών σχέσεων καθώς και στην εγκαθίδρυση μηχανισμού αποφυγής κρίσεων.

Το Συμβούλιο τονίζει, περαιτέρω, ότι οι περιπτώσεις διαφορών που προκύπτουν από εδαφικές αξιώσεις, όπως το ζήτημα των Ιμίων, πρέπει να υποβάλλονται στο Διεθνές Δικαστήριο.

Το Συμβούλιο ζητεί από την προεδρία να καλέσει την Τουρκία να υποδείξει κατά πόσον αναλαμβάνει να τηρήσει τις προαναφερόμενες αρχές

Παράρτημα 3

Α) Σύμβασις περί της Υφαλοκρηπίδος (Γενεύη 1958)²⁴⁹

(Αποσπάσματα)

Άρθρον 1

Δια τους σκοπούς των παρόντων άρθρων, ο όρος υφαλοκρηπίς χρησιμοποιείται ίνα δηλώση:

α) τον βυθόν της θαλάσσης και το υπέδαφος των υποθαλάσσιων περιοχών των παρακειμένων εις τας ακτάς, αλλ' ευρισκομένων εκτός της αιγιαλίτιδος ζώνης, μέχρι βάθους 200 μέτρων ή, και πέραν του ορίου τούτου, μέχρι του σημείου ένθα το βάθος των υπερκειμένων υδάτων επιτρέπει την εκμετάλλευσιν των φυσικών πόρων των εν λόγω περιοχών.

β) τον βυθόν της θαλάσσης και το υπέδαφος των αντιστοιχών των υποθαλάσσιων περιοχών, αίτινες συνέχονται προς τας ακτάς των νήσων.

Άρθρον 2

1. Το παράκτιον Κράτος ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα επί της Υφαλοκρηπίδος προς τον σκοπόν εξερευνήσεως ταύτης, ως και εκμεταλλεύσεως των φυσικών αυτής πόρων. 2. Τα εν παραγράφω 1 του παρόντος άρθρου σκοπούμενα δικαιώματα είναι αποκλειστικά υπό την έννοιαν ότι, εάν το παράκτιον Κράτος δεν εξερευνά την υφαλοκρηπίδα ή δεν εκμεταλλεύεται τους φυσικούς αυτής πόρους, ουδείς δύναται να αναλάβη τοιαύτας δραστηριότητας, ούτε να αξιώση δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδος άνευ της ρητής συναίνεσεως του παρακτίου Κράτους. 3. Τα δικαιώματα του παρακτίου Κράτους επί της υφαλοκρηπίδος είναι ανεξάρτητα της πραγματικής ή πλασματικής κατοχής, ως επίσης και πάσης ρητής διακηρύξεως. 4. Οι υπό των παρόντων άρθρων σκοπούμενοι φυσικοί πόροι, περιλαμβάνουσι τους μεταλλευτικούς πόρους και ετέρους μη ζώντας πόρους του βυθού της θαλάσσης και του υπεδάφους, ως και τους ζώντας οργανισμούς του ανήκοντας εις τα καθιστικά είδη, ήτοι τους οργανισμούς οίτινες κατά το στάδιον κατά το οποίον είναι δυνατή η αλιεία αυτών είναι είτε ακίνητοι επί του βυθού της θαλάσσης ή υπ' αυτόν, είτε ανίκανοι να μετακινηθούν, ειμή μόνον εφόσον παραμένουσι διαρκώς εν φυσική επαφή μετά του βυθού της θαλάσσης ή του υπεδάφους.

Άρθρον 3

Τα δικαιώματα του παρακτίου Κράτους επί της υφαλοκρηπίδος δεν θίγουσι το καθεστώς των υπερκειμένων υδάτων ως ανοικτής θαλάσσης, ούτε εκείνο του εναερίου χώρου του υπερκειμένου των υδάτων τούτων.

---

²⁴⁹Βλ. Ελληνικό κέντρο ευρωπαϊκών μελετών, «Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σελ. 34-37

Άρθρον 4

Το παράκτιον Κράτος δεν δύναται να παρεμποδίξη την τοποθέτησιν ή την συντήρησιν των επί της υφαλοκρηπίδος υποβρυχίων καλωδίων ή αγωγών, υπό την επιφύλαξιν του δικαιώματος αυτού προς λήσιν ευλόγων μέτρων δια την εξερεύνησιν της υφαλοκρηπίδος και την εκμετάλλευσιν των φυσικών αυτής πόρων.

Άρθρον 5

1. Η εξερεύνησις της υφαλοκρηπίδος και η εκμετάλλευσις των φυσικών αυτής πόρων δέον όπως μη έχωσιν ως αποτέλεσμα την κατ' αδικαιολόγητον τρόπον παρενόχλησιν της ναυσιπλοΐας, της αλιείας ή της διατηρήσεως των βιολογικών πόρων της θαλάσσης, ούτε την παρενόχλησιν των βασικών

ωκεανογραφικών ερευνών ή ετέρων επιστημονικών ερευνών πραγματοποιούμενων με την πρόθεσιν δημοσιεύσεως των αποτελεσμάτων αυτών.

2. Υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων των παραγράφων 1 και 6 του παρόντος άρθρου, το παράκτιον Κράτος δικαιούται να κατασκευάζη και συντηρή ή θέτη εις λειτουργίαν επί της υφαλοκρηπίδος τας εγκαταστάσεις και ετέρας κατασκευάς τας αναγκαίας δια την εξερεύνησιν αυτής και δια την εκμετάλλευσιν των φυσικών αυτής πόρων και να καθορίζει ζώνας ασφαλείας περίξ των εν λόγω εγκαταστάσεων ή κατασκευών και να λαμβάνη εντός των ζωνών τούτων τα αναγκαία δια την προστασία αυτών μέτρα.

3. Αι υπό της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου σκοπούμεναι ζώναι ασφαλείας δύνανται να εκτείνωνται επί αποστάσεως 500 μέτρων περίξ των εγκαταστάσεων ή ετέρων κατασκευών ων εγένετο τοποθέτησις, της αποστάσεως μετρούμενης εξ εκάστου σημείου των εξωτερικών αυτών ορίων. Τα πλοία πάσης εθνικότητας υποχρεούνται όπως σέβωνται τας εν λόγω ζώνας ασφαλείας.

4. Αι ως άνω εγκαταστάσεις ή κατασκευαί, καίτοι υπαγόμεναι εις την δικαιοδοσίαν του παρακτίου Κράτους, δεν διέπονται υπό καθεστώτος νήσων. Αύται δεν έχουσιν ιδίαν αιγιαλίτιδα ζώνην και η ύπαρξις τούτων δεν ασκεί επίδρασιν τινά δια τον καθορισμόν της αιγιαλίτιδος ζώνης του παρακτίου Κράτους.

5. Η κατασκευή των εν λόγω εγκαταστάσεων δέον όπως ανακοινούται προσηκόντως, ωσαύτως δε δέον όπως εξασφαλίζεται η συντήρησις των αναγκαίων μονίμων μέσων σηματοδοτήσεως. Απασαι αι εγκαταλειπόμεναι ή μη χρησιμοποιούμεναι εγκαταστάσεις, δέον όπως αφαιρούνται εξ ολοκλήρου.

6. Αι εγκαταστάσεις ή κατασκευαί, ως και αι καθορισθείσαι περίξ αυτών ζώναι ασφαλείας, δέον όπως μη εύρηται εντός περιοχών ένθα δύνανται να παρενοχλώσι την χρησιμοποίησιν τακτικών θαλασσίων οδών απαιρητήτων εις την διεθνή ναυσιπλοΐαν.

7. Το παράκτιον Κράτος υποχρεούται να λαμβάνη εντός των ζωνών ασφαλείας τα ενδεικνύόμενα μέτρα δια την προστασίαν των βιολογικών πόρων της θαλάσσης κατά παντός επιβλαβούς παράγοντος.

8. Δια πάσαν έρευναν προς την υφαλοκρηπίδα, επιχειρουμένην επιτοπίως, δέον όπως παρέχεται η συναίνεσις του παρακτίου Κράτους. Ουχ'ήττο, το παράκτιο Κράτος δέον όπως μη αρνήται κανονικώς την συναίνεσίν του, εφόσον η αίτησις υποβάλλεται υπό Οργανισμού συγκεντρούντος τας αναγκαίας προϋποθέσεις δι'ερεύνας καθαρώς επιστημονικής φύσεως αφορώσας εις τα φυσικά ή βιολογικά χαρακτηριστικά της υφαλοκρηπίδος, υπό τον όρον ότι το παράκτιον Κράτος θα δύναται, εφόσον επιθυμεί

τούτο, να μετάσχη των εν λόγω ερευνών ή να αντιπροσωπευθή εις αυτάς και ότι, εν πάση περιπτώσει, τα αποτελέσματα τούτων θέλουσι δημοσιευθή.

(i) Άρθρον 6

1. Εις ήν περίπτωσιν η αυτή υφαλοκρηπίς παράκειται εις τα εδάφη δύο ή περισσοτέρων Κρατών των οποίων αι ακταί ευρίσκονται έναντι αλλήλων, τα όρια της υφαλοκρηπίδος μεταξύ των Κρατών τούτων καθορίζονται δια συμφωνίας μεταξύ των εν λόγω Κρατών. Εν ελλείψει συμφωνίας, και εφ'όσον ειδικαί περιστάσεις δεν δικαιολογούσι διάφορον καθορισμόν των ορίων, ταύτα καθορίζονται υπό της μέσης γραμμής, παν σημείον της οποίας ευρίσκεται εις ίσην απόστασιν από των εγγυτέρων σημείων των γραμμών βάσεως αφ'ων μετράται το πλάτος της αιγιαλίτιδος ζώνης εκάστου των Κρατών τούτων.

2. Εις ήν περίπτωσιν η αυτή υφαλοκρηπίς παράκειται εις τα εδάφη δύο ομόρων Κρατών, τα όρια της υφαλοκρηπίδος καθορίζονται δια συμφωνίας μεταξύ των Κρατών τούτων. Εν ελλείψει συμφωνίας, και εφ' όσον ειδικαί περιστάσεις δεν δικαιολογούσι διάφορον καθορισμόν των ορίων, ο καθορισμός ούτος διενεργείται δια της εφαρμογής της αρχής της ίσης αποστάσεως των εγγυτέρων σημείων των γραμμών βάσεως αφ'ων μετράται το πλάτος της αιγιαλίτιδος ζώνης εκάστου των Κρατών τούτων. .

3. Κατά τον καθορισμό των ορίων της υφαλοκρηπίδος, πάσα οροθετική γραμμή χαραχθείσα συμφώνως προς τας εν ταις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου μνημονευθείσας αρχάς θα έδει όπως προσδιορίζηται δι' αναφοράς εις τους γεωγραφικούς χάρτας και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους υφισταμένους εις δεδομένην ημερομηνίαν, θα έδει δε ωσαύτως όπως μνημονεύονται σημεία επισημάνσεως σταθερά και μόνιμα επί της ξηράς.

Άρθρον 7

Αι διατάξεις των παρόντων άρθρων κατ' ουδέν επηρεάζουσι το δικαίωμα του παρακτίου Κράτους όπως εκμεταλλεύεται το υπέδαφος, προσφεύγον εις την διάνοιξιν σηράγγων, οιονδήποτε και αν είναι το βάθος των υπερκειμένων του υπεδάφους υδάτων.

Ενότητα 1.02   Β) Σύμβαση της Γενεύης 1982²⁵⁰

ΜΕΡΟΣ VI ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑ

---

²⁵⁰ Βλ. Κ. Ιωάννου, «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 1996, σελ. 55-8

Άρθρο 76. - Ορισμός της υφαλοκρηπίδος.

1. Η υφαλοκρηπίδα ενός παράκτιου Κράτους αποτελείται από το θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφός του που εκτείνεται πέραν της χωρικής του θάλασσας καθ' όλη την έκταση της φυσικής προέκτασης του χερσαίου του εδάφους μέχρι του εξωτερικού ορίου του υφαλοπλαισίου ή σε μια απόσταση 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας όπου στο εξωτερικό όριο του υφαλοπλαισίου δεν εκτείνεται μέχρι αυτή την απόσταση.

2. Η υφαλοκρηπίδα ενός παράκτιου Κράτους δεν εκτείνεται πέραν των ορίων που προβλέπονται στις παραγράφους 4 μέχρι 6.

3. Το υφαλοπλάισιο περιλαμβάνει την υποθαλάσσια προέκταση της χερσαίας μάζας του παράκτιου Κράτους και αποτελείται από το θαλάσσιο βυθό και υπέδαφος της υφαλοκρηπίδας, του υφαλοπρανούς και του ηπειρωτικού ανυψώματος. Δεν περιλαμβάνει το βυθό του ωκεανού με τις ωκεάνιες ράχες του και το υπέδαφός του.

4. (α) Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, το παράκτιο Κράτος καθορίζει το εξωτερικό όριο του υφαλοπλαισίου όπου αυτό εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες το πλάτος της χωρικής θάλασσας μετράται είτε:

(i) με μία γραμμή που χαράσσεται σύμφωνα με την παράγραφο 7 δι' αναφοράς προς τα απώτατα σταθερά σημεία σε κάθε ένα από τα οποία το πάχος των ιζηματογενών πετρωμάτων είναι τουλάχιστον 1 τοις εκατό της μικρότερης απόστασης από το σημείο αυτό μέχρι τους πρόποδες του υφαλοπρανούς.

(ii) με μία γραμμή που χαράσσεται σύμφωνα με την παράγραφο 7 δι' αναφοράς σε σταθερά σημεία όχι περισσότερο από 60 ναυτικά μίλια από τους πρόποδες του υφαλοπρανούς.

(β) αν δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία για το αντίθετο, οι πρόποδες του υφαλοπρανούς καθορίζονται ως σημείο της μέγιστης αλλαγής της κλίσης στη βάση του.

5. Τα σταθερά σημεία που περιλαμβάνουν τη γραμμή των εξωτερικών ορίων της υφαλοκρηπίδας πάνω στο βυθό, που χαράσσεται σύμφωνα με την παράγραφο 4(α)(i) και (ii), ή δεν θα υπερβαίνουν τα 350 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας ή δεν θα υπερβαίνουν τα 100 ναυτικά μίλια από την ισοβαθή καμπύλη των 2.500 μέτρων, η οποία είναι μια γραμμή που συνδέει το βάθος των 2.500 μέτρων.

6. Επιφυλασσομένων των διατάξεων της παραγράφου 5, στις υποθαλάσσιες ράχες, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας δεν θα υπερβαίνει τα 350 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας. Η παρούσα παράγραφος δεν εφαρμόζεται ως προς τα υποθαλάσσια υψώματα που είναι φυσικά συστατικά τμήματα του υφαλοπρανούς όπως το οροπέδιό του, τα ανυψώματα, οι αιχμές, οι μπάγκοι και τα αντερείσματα.

7. Το παράκτιο Κράτος καθορίζει τα εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας του, όπου αυτή εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας, με ευθείες γραμμές που δεν υπερβαίνουν σε μήκος τα 60 ναυτικά μίλια και που συνδέουν σταθερά σημεία, οριζόμενα από

συντεταγμένες πλάτους και μήκους.

8. Πληροφορίες για τα όρια της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράτε το πλάτος της χωρικής θάλασσας θα υποβάλλονται από το παράκτιο Κράτος στην Επιτροπή για τα όρια της Υφαλοκρηπίδας που θα συσταθεί σύμφωνα με το παράρτημα 11 επί τη βάση δίκαιης γεωγραφικής εκπροσώπησης. Η Επιτροπή προβαίνει σε συστάσεις προς τα παράκτια Κράτη σε θέματα που σχετίζονται με την καθιέρωση των εξωτερικών ορίων της υφαλοκρηπίδας τους. Τα όρια της υφαλοκρηπίδας που καθορίζονται από το παράκτιο Κράτος με βάση αυτές τις συστάσεις θα είναι οριστικά και δεσμευτικά.

9. Το παράκτιο Κράτος καταθέτει στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών χάρτες και σχετικές πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων και γεωδαιτικών στοιχείων που περιγράφουν μόνιμα τα εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας του. Ο Γενικός Γραμματέας δίνει τη δέουσα δημοσιότητα σ' αυτά.

10. Οι διατάξεις αυτού του άρθρου δεν θίγουν το θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές.

Άρθρο 77. - Δικαιώματα του παράκτιου κράτους στην υφαλοκρηπίδα.

1. Το παράκτιο Κράτος ασκεί στην υφαλοκρηπίδα κυριαρχικά δικαιώματα προς το σκοπό της εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων αυτής.

2. Τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παράγραφο 1, είναι αποκλειστικά υπό την έννοια ότι αν το παράκτιο Κράτος δεν εξερευνά την υφαλοκρηπίδα ή δεν εκμεταλλεύεται τους φυσικούς της πόρους, κανείς δεν μπορεί να αναλάβει αυτές τις δραστηριότητες χωρίς ρητή συναίνεση του παράκτιου Κράτους.

3. Τα δικαιώματα του παράκτιου Κράτους στην υφαλοκρηπίδα δεν εξαρτώνται από την πραγματική ή ιδεατή κατοχή ή από οποιαδήποτε ρητή διακήρυξη.

4. Οι φυσικοί πόροι που αναφέρονται σ' αυτό το Μέρος αποτελούνται από τους μεταλλευτικούς και άλλους μη-ζώντες οργανισμούς που ανήκουν στα καθιστικά είδη, δηλαδή οργανισμούς οι οποίοι κατά το στάδιο που είναι δυνατή η αλίευσή τους είναι είτε ακίνητοι στο βυθό της θάλασσας ή κάτω απ' αυτόν, είτε ανίκανοι να κινηθούν ειμή μόνον εφόσον βρίσκονται σε διαρκή φυσική επαφή με το βυθό της θάλασσας ή το υπέδαφός του.

Άρθρο 78. - Νομικό καθεστώς των υπερκειμένων υδάτων και του εναερίου χώρου και τα δικαιώματα και ελευθερίες των άλλων Κρατών.

1. Τα δικαιώματα του παράκτιου Κράτους στην υφαλοκρηπίδα δεν θίγουν το νομικό καθεστώς των υπερκειμένων υδάτων ή του εναερίου χώρου πάνω από αυτά τα ύδατα.

2. Η άσκηση των δικαιωμάτων του παράκτιου Κράτους στην υφαλοκρηπίδα δεν πρέπει να παραβιάζει ή να παρενοχλεί αδικαιολόγητα τη ναυσιπλοΐα ή άλλα δικαιώματα και ελευθερίες των άλλων Κρατών όπως προβλέπονται σ' αυτή τη Σύμβαση.

Άρθρο 79. - Υποβρύχια καλώδια και αγωγοί στην υφαλοκρηπίδα. 1. Όλα τα Κράτη έχουν δικαίωμα να τοποθετούν υποβρύχια καλώδια και αγωγούς στην υφαλοκρηπίδα σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου.

2. Επιφυλασόμενου του δικαιώματος του να λαμβάνει πρόσφορα μέτρα για την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας, την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της και την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της μόλυνσης από αγωγούς, το παράκτιο Κράτος δεν

μπορεί να εμποδίζει την τοποθέτηση ή συντήρηση αυτών των καλωδίων ή αγωγών.

3. Η χάραξη της πορείας για την τοποθέτηση αυτών των σωληναγωγών πάνω στην υφαλοκρηπίδα, υπόκειται στη συναίνεση του παράκτιου Κράτους.

4. Τίποτα σ' αυτό το Μέρος δεν θίγει το δικαίωμα του παράκτιου Κράτους να θέτει όρους για την είσοδο στο έδαφός του ή στη χωρική του θάλασσα καλωδίων ή αγωγών ή τη δικαιοδοσία του επί των καλωδίων και αγωγών που κατασκευάζονται ή χρησιμοποιούνται για την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας του ή την εκμετάλλευση των πόρων της ή σε σχέση με τη λειτουργία τεχνητών νήσων, εγκαταστάσεων ή κατασκευών υπό τη δικαιοδοσία του.

5. Κατά την τοποθέτηση καλωδίων ή αγωγών, τα Κράτη λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα καλώδια ή τους αγωγούς που είναι ήδη τοποθετημένοι. Ιδιαίτερα, δεν θίγονται οι δυνατότητες επισκευής των υφισταμένων καλωδίων ή αγωγών.

Άρθρο 80. - Τεχνητές νήσοι, εγκαταστάσεις και κατασκευές πάνω στην υφαλοκρηπίδα. Το άρθρο 60 ισχύει *mutatis mutandis* και για τις τεχνητές νήσους, εγκαταστάσεις και κατασκευές πάνω στην υφαλοκρηπίδα.

Άρθρο 81. - Γεωτρήσεις στην υφαλοκρηπίδα.

Το παράκτιο Κράτος έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει και να ρυθμίζει τις γεωτρήσεις στην υφαλοκρηπίδα για όλους τους σκοπούς.

Άρθρο 82. - Πληρωμές και εισφορές σχετικά με την εκμετάλλευση της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ναυτικών μιλίων.

1. Το παράκτιο Κράτος συνεισφέρει σε χρήματα ή είδος στην εκμετάλλευση μη ζώντων πόρων της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράτε το πλάτος της χωρικής θάλασσας.

2. Οι πληρωμές ή εισφορές θα γίνονται ετήσια σε σχέση με όλη την παραγωγή σε μια περιοχή μετά τα πέντε πρώτα χρόνια παραγωγής σ' αυτήν την περιοχή. Για τον έκτο χρόνο, το ποσοστό πληρωμής ή εισφοράς θα είναι 1 τοις εκατό της αξίας ή του όγκου παραγωγής στην περιοχή. Το ποσοστό θα αυξάνεται κατά 1 τοις εκατό για κάθε επόμενο χρόνο μέχρι το δωδέκατο χρόνο και θα παραμείνει στο 7 τοις εκατό εφεξής. Η παραγωγή δεν περιλαμβάνει πόρους χρησιμοποιούμενους σε σχέση με την εκμετάλλευση.

3. Ένα αναπτυσσόμενο Κράτος που είναι αμιγής εισαγωγέας ενός μεταλλευτικού πόρου που εξορύσσεται από την υφαλοκρηπίδα του απαλλάσσεται από αυτές τις πληρωμές ή εισφορές αναφορικά με αυτόν τον μεταλλευτικό πόρο.

4. Οι πληρωμές ή εισφορές θα γίνονται μέσω της Αρχής, η οποία θα τις κατανέμει μεταξύ των Κρατών Μερών αυτής της Σύμβασης, βάσει δικαίων κριτηρίων κατανομής, λαμβάνοντας υπόψιν τα συμφέροντα και τις ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών, ιδιαίτερα των λιγότερα ανεπτυγμένων και των άνευ ακτών μεταξύ αυτών.

Άρθρο 83. - Οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Κρατών με έναντι αλλήλων ή παρακείμενες ακτές.

1. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Κρατών με έναντι αλλήλων ή παρακείμενες ακτές πραγματοποιείται κατόπιν συμφωνίας με βάση Το διεθνές δίκαιο, όπως αναφέρεται στο Άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου προκειμένου να επιτευχθεί μια δίκαιη λύση.

2. Αν η συμφωνία δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσα σε εύλογο χρονικό πλαίσιο, τα ενδιαφερόμενα Κράτη προσφεύγουν στις διαδικασίες που προβλέπονται στο Μέρος XV.

3. Εκκρεμούσης συμφωνίας όπως προβλέπεται στην παράγραφο 1, τα ενδιαφερόμενα Κράτη σε πνεύμα κατανόησης και συνεργασίας, θα καταβάλουν κάθε προσπάθεια για να συνάψουν προσωρινές διευθετήσεις πρακτικής φύσης και, κατά τη διάρκεια αυτής της μεταβατικής περιόδου, να μη θέτουν σε κίνδυνο ή παρεμποδίζουν την επίτευξη τελικής συμφωνίας. Αυτές οι διευθετήσεις δεν επηρεάζουν την τελική οριοθέτηση.

4. Όταν υφίσταται συμφωνία εν ισχύει μεταξύ των ενδιαφερομένων Κρατών, θέματα τα σχετιζόμενα με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις εκείνης της συμφωνίας.

Άρθρο 84. - Ναυτικοί χάρτες και πίνακες γεωγραφικών συντεταγμένων.

1. Επιφυλασσομένου του παρόντος Μέρους οι εξωτερικές οριογραμμές της υφαλοκρηπίδας και οι γραμμές οριοθέτησης που χαράσσονται σύμφωνα με το άρθρο 83 εμφανίζονται σε χάρτες κλίμακας ή κλιμάκων επαρκών για την εξακρίβωση της θέσης τους. Όπου ενδείκνυται, αυτές οι εξωτερικές οριογραμμές ή γραμμές οριοθέτησης μπορούν να αντικατασταθούν από πίνακες γεωγραφικών συντεταγμένων σημείων, που να προσδιορίζουν το χρησιμοποιούμενο γεωδαιτικό σύστημα.

2. Το παράκτιο Κράτος θα δίνει την δέουσα δημοσιότητα σ' αυτούς τους χάρτες ή πίνακες γεωγραφικών συντεταγμένων και θα καταθέτει αντίγραφο κάθε τέτοιου χάρτη ή πίνακα στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών και, στην περίπτωση αυτών που δείχνουν τις εξωτερικές οριογραμμές της υφαλοκρηπίδας, στο Γενικό Γραμματέα της Αρχής.

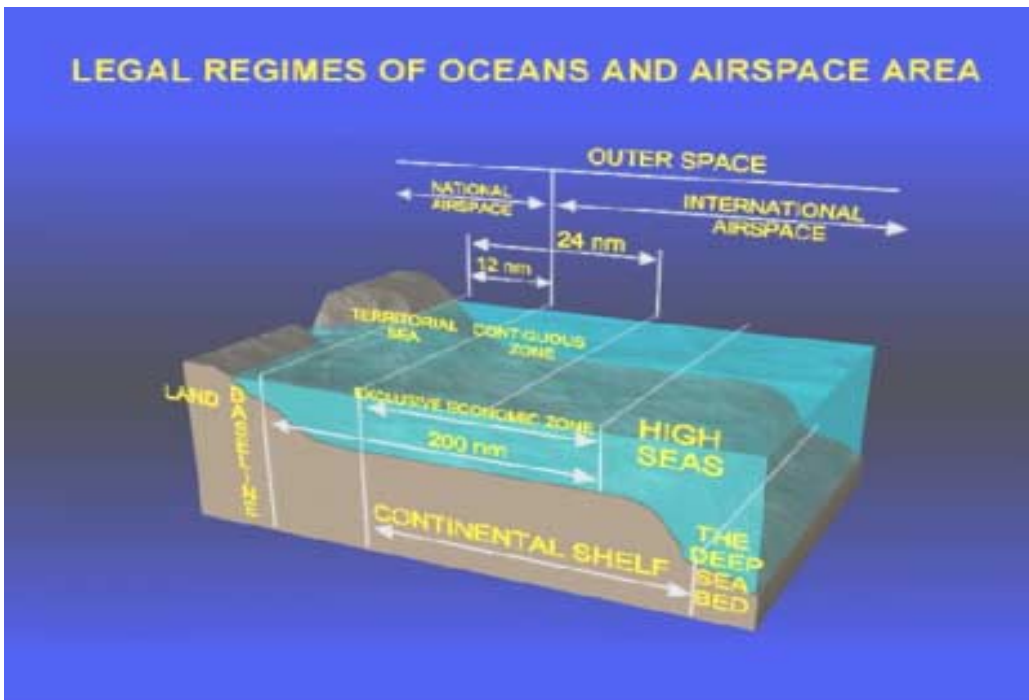
Άρθρο 85. - Κατασκευή σηράγγων.

Το παρόν Μέρος δεν θίγει το δικαίωμα του παράκτιου Κράτους να εκμεταλλεύεται το υπέδαφος δια σηράγγων ανεξάρτητα από το βάθος του νερού πάνω από το υπέδαφος.

Παράρτημα 4 –Χάρτες και φωτογραφίες.

Σχήμα 1. Η θάλασσα του Αιγαίου. From The University of Texas at Austin Library, http://www.lib.utexas.edu/Libs/PCL/Map_collection/europe/Greece_rel96.jpg.

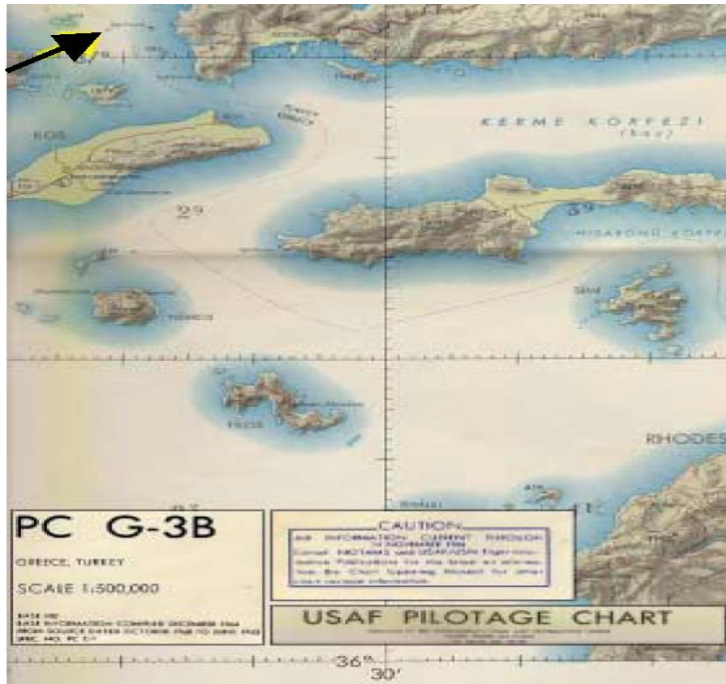
Σχήμα 2. Νομικά καθεστώτα των ωκεανών και της περιοχής εναέριου χώρου. From Submarine Officers Advanced Course (SOAC) Presentation Law of the Sea and Airspace.

Σχήμα 3. Παρούσα διανομή των χωρικών υδάτων στον Αιγαίο (6 NM). From Schofield and Hocknell in Jane's Intelligence Review

Σχήμα 4. Πιθανή διανομή των χωρικών υδάτων στον Αιγαίο (12 NM). From Schofield and Hocknell in Jane's Intelligence Review, <http://fore.thomson.com/janesdata/mags/jir/jir98/images/g2364.jpg>.

Σχήμα 5. Η περιοχή των Ιμίων. Από το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας,
<http://www.mfa.gr/foreign/bilateral/moremaps/imia2hol.jpg>.

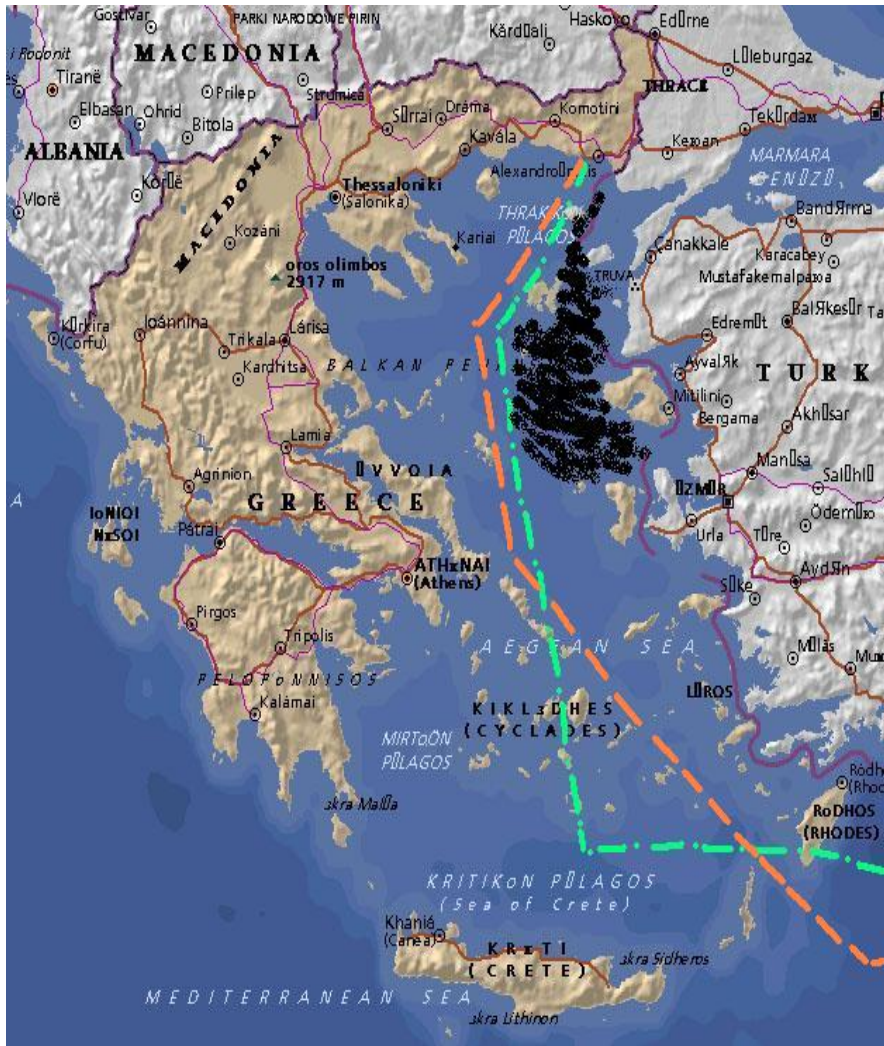

Σχήμα 6. Τα Ίμια. Από το Υπουργείο Εξωτερικά της Ελλάδας,
<http://www.mfa.gr/foreign/bilateral/imiamap.htm>.

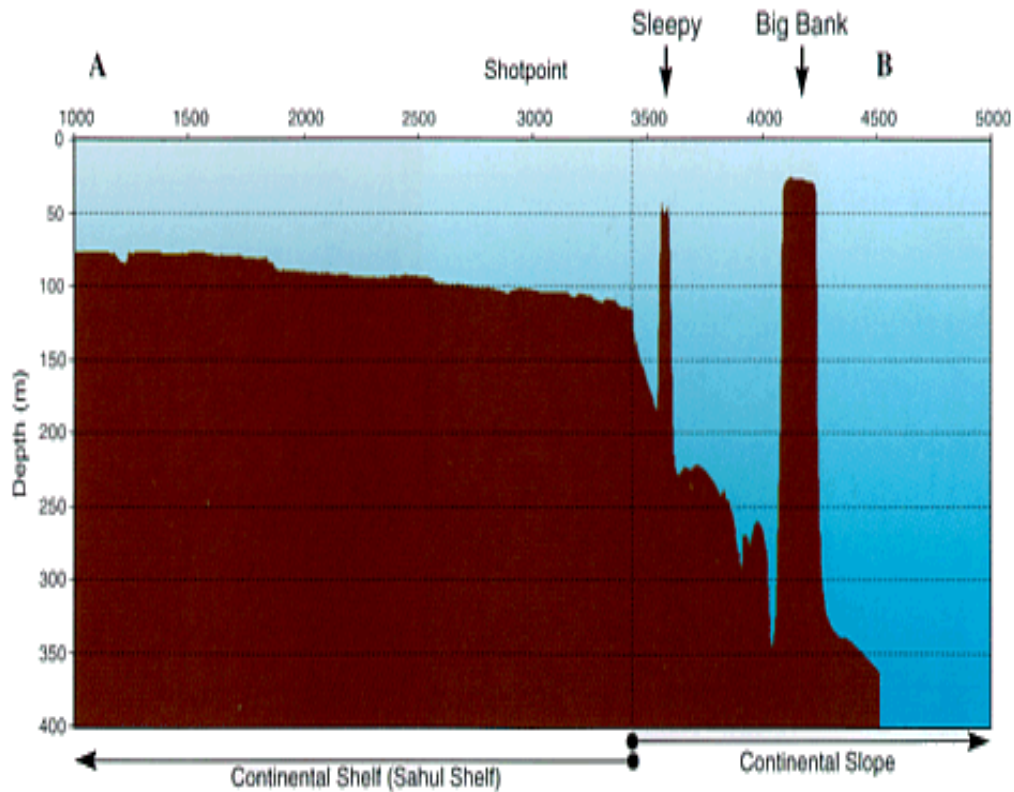
Σχήμα 7. Τούρκοι δημοσιογράφοι κατεβάζουν την ελληνική σημαία και βάζουν την Τουρκική στα Ίμια το 1996. From Schofield and Hocknell in Jane's Intelligence Review, <http://fore.thomson.com/janesdata/mags/jir/jir98/images/p2362.jpg>.

Σχήμα 8, εναέριος χώρος, χάρτης Ελλάδας και διεκδικήσεις Τουρκίας

Σχήμα 9, εναέριος χώρος, χάρτης Τουρκίας και διεκδικήσεις

Σχήμα 10, Ηπειρωτική Υφαλοκρηίδα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξανδρή, Α., : «*Το Ιστορικό Πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1923-1954*» στο «*Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*», Αθήνα, Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, 1988.
- Ανδριώτη, Ν., : «*Το Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930)*» στο «*Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*», Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2000.
- Ανδριώτη, Ν., και Σκουλάτος, Δημακόπουλος, Κόνδης, : «*Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*», Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2000.
- Βαμβούκου, Α., «*Το σύγχρονο δίκαιο της θάλασσας*», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις, Α. Σάκκουλα, 1985
- Γιόκαρη, Α., : «*Διεθνές δίκαιο εναέριου χώρου – διαστήματος.*» Αθήνα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1996
- Γιόκαρη, Α., : «*Η Κακή Χρήση, κατά την Τουρκία, και η Καλή, κατά την Ελλάδα, Άσκηση των Διεθνών Δικαιοδοσιών της εντός του FIR Αθηνών*» στο «*Οι Ημερίδες του ΙΣΤΑΜΕ*», ΙΣΤΑΜΕ Α. Παπανδρέου, Αθήνα, Οκτώβριος 1997
- Γιόκαρη, Α., : «*Οι δικαιοδοσίες του παράκτιου κράτους στον εναέριο χώρο*» (*Το διεθνές νομικό καθεστώς των περιοχών FIR*), Αθήνα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1991
- Ιορδανίδη, Κ., : «*Στρατηγική και αποπυρηνικοποίηση στη Βαλκανική*» στο «*Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα*», Αθήνα, Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνών και Στρατηγικών Ερευνών, 1986
- «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*» τόμος ΙΣΤ, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 2001
- Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α., : «*Δίκαιο της Θάλασσας.*» Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1998
- Ιωάννου, Κ. & Περράκη, Σ.Ε., : «*Γενικό και Ειδικό Διεθνές Δίκαιο*», *Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, τόμος 1*, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990
- Ιωάννου, Κ., : «*Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το διεθνές δίκαιο*», Περιοδικό ΑΝΤΙ, τεύχος 338 της 30ης Ιανουαρίου 1987

- Ιωάννου, Κ., : «*Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας*», Αθήνα – Κομοτηνή ,Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 1996
- Κολώνη, Δ., : «*Η Απειλή. Οι Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Βάρος της Ελλάδας*», Αθήνα, Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, 1993
- Μπίτσιο, Α., : «*Πέρα από τα σύνορα 1974-1977*», Αθήνα, Εκδόσεις Κολλάρως, 1982,
- Μιχαήλ, Δ. Μ., : «*Η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στο Αιγαίο πέλαγος στα 12 ναυτικά μίλια*» Β΄ έκδοση, Αθήνα- Κομοτηνή, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1984
- Μιχαήλ, Δ. Μ., : «*Το Διεθνές Δίκαιο και το Αιγαίο*», Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1983.
- Οικονομίδη, Κ.Π., :
  - «*Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής*», Αθήνα-Κομοτηνή ,Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1993
  - «*Βασικές Ρυθμίσεις του Νέου Δικαίου της Θάλασσας*», Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Πολιτική, 1985
- Ροζάκη,Χ., : «*Το Δίκαιο της Θάλασσας και η διαμόρφωσή του από τις διεκδικήσεις των παράκτιων κρατών*», Εκδόσεις Παπαζήση ,1981
- Ροζάκη,Χ., : «*Τρία χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής – 1974- 1977*», Εκδόσεις Παπαζήση ,1978.
- Ρούκουνα, Ε., : «*Διεθνές Δίκαιο II*» Το κράτος και το έδαφος- Δίκαιο της θάλασσας, εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1982.
- Σαζανίδη, Χ., : «*Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978*», Θεσσαλονίκη, 1979
- Σβολόπουλο, Κ., : «*Η Ιστορική Προοπτική της Προσέγγισης*» στο «*Βενιζέλος Ατατούρκ. Η Ελληνοτουρκική Προσέγγιση 1928-1932*», Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, 9 Μαρτίου 2000.
- Σιούσιουρα,Π., : «*Πανεπιστημιακές σημειώσεις στο μάθημα Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας*», Χίος 2004

- Τσιτσόπουλου, Γ., στο Τσιτσόπουλος Γ., Βερεμής Θ., : «Οι Ελληνοτουρκικές Αμυντικές Σχέσεις 1945-1987» στο «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», Αθήνα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα , 1983
- Τσάλτα, Γ., & Κλαδή – Ευσταθοπούλου, Μ., : «Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας», Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, 1986
- Χορτάτου, Κ., :«Ο σεβασμός της εδαφικής κυριαρχίας και το δικαίωμα της υφαλοκρηπίδας», Αθήνα ,1978
- Weber, F., :«Ο Επιτήδειος Ουδέτερος. Η Τουρκική Πολιτική κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», Αθήνα, 1983

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adede, A.O., :«*The system for Settlement of Disputes under the United Nations Convention on the Law of the sea*», Dordecht, 1987
- Brown, E., : «*The International Law of Sea*», Vol.I, Published by Dartmouth Publishing Company Limited, 1994
- Churchill, R.R., & Lowe, A.V., : «*The Law of the Sea*», 2and Edition, Manchester University Press, Manchester, 1998
- Colombos, J., : «*International Law of the Sea*», 6th Edition, Longmans, London, 1967
- Crawford, J., : «*The Creation of States in International Law*», Clarendon Press-Oxford, 1979
- Delupis, I., : «*International Law and the independent State*», Lancaster Amos Typesetters-Spa Works, 1974
- Dupuy, R.J., & Vignes, D, A., : «*Handbook on the New Law of Sea*», Martinus Nijhoff Publishers, 1991
- Fenwick, C.G., : «*International Law*», Third Edition, New York and London, Appleton-Century-Crofts, INC, 1948
- Mc Nair, AD., : «*The Law of Treaties*», Oxford, 1961
- Syrigos, A., : «*The status of the Aegean Sea According to International Law*», Sakkoulas/Bruylant, 1998
- Sremic-Slat, S., : «*The common Heritage of Mankind Concept in the Law of the Sea*», Thesaurus Acroasium, XVII, 1991
- Tabibi, A.H., : «*The Right of Access to the Sea*», 1996

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Ελληνικό κέντρο Ευρωπαϊκών μελετών, «*Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της Θάλασσας.*» Αθήνα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 1996
- Ελληνική εταιρία διεθνούς δικαίου και διεθνών σχέσεων, «*Αιγαίο. Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων*», Αθήνα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα 2003
- *Εφημερίδα των πρακτικών της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης*, τεύχος 12, Ιούλιος 31/1936,

ΠΗΓΕΣ INTERNET

www.mfa.gov.tr

www.mfa.gr

<http://europa.eu.int>

www.cdi.org

www.janesonline.com

www.in.gr

<http://fore.Thomson.com>

www.Google.com

www.yahoo.com